

VILNIAUS UNIVERSITETAS

VIOLETA VASILIAUSKIENĖ

**KOVA SU TERORIZMU TARPTAUTINĖS
HUMANITARINĖS TEISĖS KONTEKSTE**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2014 metai

Disertacija rengta 2007 – 2014 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė –
01 S)

TURINYS

ĮVADAS	6
1 DALIS.....	30
TERORIZMO APIBRĖŽIMAS	30
1.1. Terorizmo apibrėžimo problema.....	30
1.2. Tarptautinės sutartys, uždraudžiančios atskiras terorizmo rūšis.....	32
1.3. Universalaus terorizmo apibrėžimo paieškos	35
1.3.1. Bendrosios terorizmo konvencijos projektas	35
1.3.2. Egzistuojantys terorizmo apibrėžimai	38
1.4. Pagrindiniai terorizmo apibrėžimo elementai	44
1.5. Probleminiai terorizmo apibrėžimo aspektai	49
1.5.1. Valstybinis terorizmas, ginkluotųjų pajėgų veiksmai	49
1.5.2. Nacionalinio išsivadavimo judėjimų veikslių klausimas	51
1.6. Terorizmas ginkluoto konflikto metu	53
1.7. Teroristinė organizacija.....	60
2 DALIS.....	63
TERORIZMAS IR GINKLUOTAS KONFLIKTAS.....	63
2.1. Ginkluoto konflikto samprata kovos su terorizmu kontekste	63
2.1.1. Ginkluotas konfliktas – THT taikymo slenkstis.....	63
2.1.2. Karas ir ginkluotas konfliktas	65
2.1.3. Ginkluotas konfliktas ir ginkluotas užpuolimas.....	67
2.1.4. Ginkluoto konflikto sąvoka	69
2.2. Veikslių intensyvumas kaip ginkluoto konflikto požymis kovoje su terorizmu	71
2.2.1. Veikslių intensyvumo kriterijus	71
2.2.2. Teroristiniai veikslių įvertinimas Jėgos naudojimo komiteto pranešime.....	72
2.2.3. TBTJ praktika.....	74
2.3. Ginkluoto konflikto organizacinis kriterijus	77
2.4. Ginkluotų konfliktų rūšys kovoje su terorizmu	83
2.4.1. Tarptautiniai ginkluoti konfliktai	84
2.4.2. Netarptautiniai ginkluoti konfliktai	88
2.4.3. Tarptautiniais tapę ginkluoti konfliktai	93
2.5. THT taikymo ribos kovoje su terorizmu.....	96
2.5.1. Ginkluoto konflikto laiko ribos	96
2.5.2. THT taikymo teritorija	98
2.6. Kovos su terorizmu situacijų analizė	99
2.6.1. JAV prieš Al Qaeda.....	102
2.6.2. Afganistanas	105
2.6.3. Irakas	109
2.6.4. Pakistanas	113
2.6.5. JAV kova prieš teroristinės grupės Pakistane	122
2.6.6. Somalis	125
2.6.7. Izraelis	135

2.6.8. Apibendrinimas	141
3 DALIS.....	143
TERORISTŲ, DALYVAUJANČIŲ KARO VEIKSMUOSE, STATUSAS .	143
3.1. Teroristų, dalyvaujančių tarptautiniame ginkluotame konflikte, statusas	143
3.2. Kombatanto privilegija ir teroristinių veiksmų atlikimas	149
3.2.1. Kariniai objektai	149
3.2.2. Karo veiksmai ir teroristiniai veiksmai	151
3.3. Karo belaisvio statusas.....	155
3.3.1. Reikalavimai karo belaisvio statusui gauti.....	156
3.3.2. Abejonės dėl karo belaisvio statuso atvejai ir jų sprendimas.....	161
3.3.3. Karo belaisvių sulaikymas.....	163
3.4. Neteisėto kombatanto sąvoka.....	165
3.4.1. Neteisėti kombatantai – taikytina teisė.....	166
3.4.2. JAV praktika.....	169
3.5. Tiesioginio civilių dalyvavimo ginkluotame konflikte nuostatų turinys ir reikšmė kovoje su terorizmu	174
3.5.1. Tiesioginio dalyvavimo nuostatos reikšmė kovos su terorizmu kontekste.....	174
3.5.2. Tiesiogiai ginkluotame konflikte dalyvaujančių asmenų kategorijos	175
3.5.3. Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose elementai	178
3.5.4. Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose pradžia ir pabaiga	182
3.5.4. Tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose ir teroristiniai išpuoliai.....	184
3.6. Teroristų, dalyvaujančių netarptautiniame ginkluotame konflikte, statusas	185
3.6.1. Garantijos netarptautinio ginkluoto konflikto dalyviams	188
3.6.2. Palyginimas su tarptautinio ginkluoto konflikto dalyvių statusu ..	190
3.7. Administracinis teroristų sulaikymas ginkluoto konflikto metu.....	192
3.7.1. Administracinio asmenų sulaikymo pagrindas kovoje su terorizmu.....	196
3.7.2. Procedūriniai principai, taikytini sulaikytiesiems asmenims	199
4 DALIS.....	207
TIKSLINIS NUŽUDYMAS THT KONTEKSTE	207
4.1. Tikslinio nužudymo apibrėžimas	207
4.3. Izraelio Aukščiausiojo teismo sprendimas <i>Tikslinio nužudymo</i> byloje	211
4.4. Atskyrimo principas ir tikslinio nužudymo praktika	215
4.5. Proporcingumo principas	220
4.6. JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo praktika	223
4.6.1. Atskyrimo principas.	225
4.6.2. Kiti JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo praktikos aspektai ...	230
IŠVADOS	235
LITERATŪRA	243

SANTRUMPOS

AQI – Al Qaeda Irake

CŽV – JAV Centrinės žvalgybos valdyba

ESBO – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija

ET – Europos Taryba

I PP – Pirmasis papildomas 1949 m. Ženevos konvencijų protokolas

I ŽK - 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (I) dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo

II PP – Antrasis papildomas 1949 m. Ženevos konvencijų protokolas

II ŽK - 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (II) dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo

III ŽK - 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (III) dėl elgesio su karo belaisviais

IV ŽK - 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (IV) dėl civilių apsaugos karo metu

JT – Jungtinės Tautos

JT GA – Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja

JT ST – Jungtinių Tautų Saugumo Taryba

NLA – Albanų nacionalinė išsivadavimo armija

TBT – Tarptautinis baudžiamasis teismas

TBTJ – Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai

THT – Tarptautinė humanitarinė teisė

TRKK – Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas

ŽK – 1949 m. keturios Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos

ĮVADAS

Po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių, kurių metu žuvo beveik 3000 žmonių,¹ JAV paskelbė karą terorizmui² ir ėmėsi karinių priemonių prieš teroristinę grupę Al Qaeda Afganistane. 2001 m. rugsėjo 12 d. NATO pirmą kartą savo istorijoje nusprendė, kad jei būtų nustatyta, kad šie išpuoliai buvo įvykdyti iš užsienio, būtų taikomas Šiaurės Atlanto Sutarties 5 straipsnis.³ Kova su terorizmu, iš pradžių vykusį valstybių bendradarbiavimo bei teisėsaugos veiksmų lygmenyje, įsiskverbė į tarptautinės humanitarinės teisės (toliau – THT) reglamentuojamą sritį.

Terorizmo terminas buvo pradėtas naudoti 1793 m., apibūdinant M. Robespjero vykdytą teroro valdžią, kai šis kartu su kitais valstybės vadovais siekė nužudyti revoliucijos priešus ir įkūrė diktatūrą valstybei stabilizuoti.⁴ Vėliau terorizmą naudoti pradėjo ne tiek valstybės, kiek pavieniai asmenys ir nevalstybiniai dariniai. Šis „nevalstybinis“ terorizmas paplito antrojoje XX a. pusėje, jį kaip papildomą taktiką naudodavo dėl nepriklausomybės kovojančios tautos, paprastai teroristiniai išpuoliai buvo didesnės veiksmų programos dalis⁵. Tarptautinį matmenį terorizmas labiausiai įgavo XX a. septintajame dešimtmetyje, kai paplito orlaivių užgrobimai. Teroristiniais išpuoliais įvairios politinės grupės siekė atkreipti dėmesį į savo

¹ 2001 m. rugsėjo 11 d. 19 pagrobėjų perėmė keturių civilinių orlaivių, skridusių iš rytinės JAV pakrantės aerouostų, kontrolę. Du lėktuvai buvo tyčia nukreipti į du pagrindinius Niujorko Pasaulio prekybos centro bokštus, trečiasis buvo nukreiptas į Pentagoną Virdžinijos valstijoje. Ketvirtasis taip ir nepasiekė savo tikslo ir nukrito Pensilvanijos valstijoje. The 9/11 terrorist attacks. [interaktyvus]. *BBC History*. [žiūrėta 2012 10 04].

<http://www.bbc.co.uk/history/events/the_september_11th_terrorist_attacks>

² *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. President George W. Bush. [interaktyvus]. 20 September 2001 [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>>

³ *Statement by the North Atlantic Council*. [interaktyvus]. Press Release (2001)124. NATO Press Releases. 2001 m. rugsėjo 12 d. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>>

⁴ ZALMAN, A. *The history of terrorism*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/p/Terrorism.htm>>.

⁵ *Terrorism in the 20th and 21st Century*. [interaktyvus]. International Terrorism and Security Research. [žiūrėta 2012 09 05]. <<http://www.terrorism-research.com/history/early.php>>

politinius siekius. Pavyzdžiui, 1972 m. Miuncheno olimpinė žaidynių metu Palestinos grupė *Black September* pagrobė Izraelio atletus, kurie ruošėsi dalyvauti varžybose, ir juos nužudė.⁶ Šiuo laiku prasidėjo ir teroristinių grupių bendradarbiavimas tarpusavyje. Nuo XX a. dešimto dešimtmečio labiausiai paplito religiška motyvuotas terorizmas.⁷

Darbo aktualumas

Šio darbo aktualumą lemia kelios priežastys. Visų pirma, terorizmas yra nuolatinė grėsmė tarptautinei bendrijai. Antra, kova su terorizmu, anksčiau vykdyta taip vadinamomis „tradicinėmis“ priemonėmis, pastaruoju metu yra vykdoma ir naudojant karines priemones, o tokoskyra tarp šioms priemonėms taikytinų tarptautinės teisės normų yra labai neaiški.

1. Nuolatinė terorizmo grėsmė.

Teroristiniai išpuoliai jau nuo seno kelia grėsmę visame pasaulyje. Praktiškai kasdien kur nors įvykdomi teroristiniai išpuoliai. Dėl didėjančios globalizacijos ši grėsmė didėja, nes naudodamiesi šiuolaikinėmis komunikacijos priemonėmis, teroristai gali skleisti savo ideologiją, verbuoti naujus narius, planuoti ir koordinuoti teroristinius išpuolius netgi nesusitikdami akis į akį. Taigi šiais laikais teroristinių išpuolių grėsmė kyla visiems, nepaisant jokių valstybių sienų, tautybės ar religijos.

Terorizmo grėsmės rimtumą pabrėžia įvairūs tarptautinių organizacijų dokumentai. JT Saugumo Taryba savo rezoliucijoje Nr. 1963 (2010) pabrėžia, kad terorizmas, kokia forma beapsireikštų, yra viena rimčiausių grėsmių tarptautinei taikai ir saugumui⁸. JT GA taip pat pabrėžia, kad terorizmas, kaip beapsireikštų ir kas jį beįvykdytų, laikytinas viena rimčiausių grėsmių tarptautinei taikai ir saugumui.⁹ NATO darbotvarkėje terorizmui skiriamas

⁶ WEIL, A. *Terrorism*. Saddleback Publishing, Irvine, 2004, p. 10-13.

⁷ ZALMAN, op. cit. 4.

⁸ JT ST 2010 m. gruodžio 20 d. rezoliucija Nr. S/RES/1963 (2010) *Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai*.

⁹ JT GA 2012 m. liepos 12 d. rezoliucija Nr. A/RES/66/282 *Jungtinių Tautų visuotinės strategijos prieš terorizmą apžvalga*.

didelis dėmesys. Tiek NATO 2010 m. strateginėje koncepcijoje¹⁰, tiek 2010 m. Lisabonos viršūnių susitikimo deklaracijoje¹¹ pabrėžiama, kad terorizmas kelia realią ir rimtą grėsmę Aljanso ir jos narių saugumui. ESBO taip pat pabrėžia, kad terorizmas laikytinas viena rimčiausių grėsmių ESBO valstybių narių saugumui, ir yra labai tikėtina, kad jis liks bendru saugumo iššūkiu ir ateityje.¹²

Pažymėtina, kad nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio teroristai pradėjo planuoti ypač didelio masto teroristinius išpuolius, kuriais, galima sakyti, kėsiamasi ne tik į pavienius asmenis, tačiau ir į pačios valstybės saugumą ir teritorijos neliečiamybę. Teroristiniais išpuoliais pažeidžiamos įvairios asmenų teisės, labiausiai paveikiamos teisė į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę¹³. Ypač tose valstybėse, kur teroristai surengia daug teroristinių išpuolių, visuomenėje susiformuojanti nesaugumo aplinka veikia visas valstybės gyvenimo sritis, įskaitant socialinę aplinką, ekonomiką, švietimo ir kitas sferas.

Valstybės, reaguodamos į terorizmo grėsmę ir siekdamos apsaugoti asmenų, esančių jų jurisdikcijoje, teises, turi teisę ir pareigą imtis veiksmingų veiksmų prieš terorizmą, siekti užkirsti kelią teroristiniams išpuoliams ateityje ir persekioti tuos, kurie yra atsakingi už tokius veiksmus.¹⁴ Tačiau taip pat reikia pabrėžti, kad veiksmai, kurių imamasi prieš teroristus, kelia daug iššūkių žmogaus teisių srityje. Tarptautinės organizacijos vieningai pabrėžia, kad kovodama su terorizmu, valstybė privalo laikytis savo tarptautinių įsipareigojimų.¹⁵ Taigi kova su terorizmu kelia daug iššūkių valstybėms – iš

¹⁰ NATO. *Active Engagement, Modern Defence*. [interaktyvus] Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon. 19 November 2010. [žiūrėta 2012 10 04]. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm>, 19 punkto 9 papunktis.

¹¹ NATO. *Lisbon Summit Declaration*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon [interaktyvus]. 20 November 2010 [žiūrėta 2012 10 05]. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm>, 39 punktas.

¹² Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Action against Terrorism Unit*, Factsheet. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-05]. <<http://www.osce.org/atu/13578>>, p. 1.

¹³ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Human Rights, Terrorism and Counter-Terrorism*. Fact Sheet No. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet32EN.pdf>>, p.7.

¹⁴ Ten pat, p.8.

¹⁵ JT žmogaus teisių komisaras pabrėžia, kad „valstybės pareigos apsaugoti asmenis, esančius jos jurisdikcijoje, dalimi laikytina nuostata, kad visi veiksmai, kurių valstybė imasi kovodama su terorizmu, turi patys atitikti valstybės tarptautinius įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę, ypač pagal tarptautines žmogaus teisių, pabėgėlių teises ir tarptautinės humanitarinės teises normas.“ Ten pat. ESBO žinyne „Kovoti su terorizmu, saugoti žmogaus teises“ teigiama, jog „strategijos, skirtos kovai su

vienos pusės jos turi pareigą apsaugoti savo gyventojus, kita vertus, turi gerbti kitų asmenų ir pačių teroristų pamatines teises.

2. Tarptautiniu mastu imamasi ne tik tradicinių teisinių ir teisėsauginių, bet ir karinių kovos su terorizmu priemonių.

Kai terorizmas įgavo tarptautinį matmenį, prasidėjus orlaivių užgrobinams ir kitiems tarptautiniams teroristiniams išpuoliams, tarptautinė bendruomenė taip pat ėmėsi priemonių kovoti su šiuo reiškiniu ir šiomis veikomis. Tarptautinėse organizacijose pradėtas bendradarbiavimas kovojant su terorizmu, priimamos rezoliucijos, pasmerkiančios terorizmą¹⁶. Priežastys, dėl kurių konkretūs asmenys atlieka teroristinius išpuolius, yra labai įvairialypės, taigi kovojant su terorizmu, imamasi įvairių priemonių, kuriomis siekiama užkirsti kelią teroristinių išpuolių vykdymui. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja (toliau – JT GA) priėmė keturiolika tarptautinių sutarčių ir keturis šių sutarčių pakeitimus. Šios tarptautinės sutartys uždraudžia atskirų rūšių teroristinius išpuolius – nuo neteisėto lėktuvo pagrobimo iki teroristinių sprogdinimų. Šiose sutartyse įtvirtinamos taip vadinamos tradicinės kovos su terorizmu priemonės – teroristinių išpuolių kriminalizavimas baudžiamuosiuose valstybių įstatymuose, pagrindinės valstybių jurisdikcijos teisti teroristinius išpuolius atlikusius asmenis nustatymo, taip pat teisinės pagalbos teikimo ir ekstradicijos taisyklės.¹⁷

Šias tradicines kovos su terorizmu priemones numato ir tarptautinių organizacijų priimti aktai. Pavyzdžiui, JT ne tik priimamos tarptautinės sutartys, bet ir buvo susitarta dėl bendros JT visuotinės strategijos prieš

terorizmu, atitinkančios žmogaus teisių reikalavimus, ne tik išvengia tam tikrų teisinių spąstų, bet ir gali ilgalaikėje perspektyvoje pasirodyti efektyvesnės, nes jas priimant laimima ideologinė kova prieš terorizmą [...].“ Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Countering Terrorism, Protecting Human Rights. A Manual*. Warsaw, 2007, p.15.

¹⁶ Pirmoji JT GA rezoliucija šiuo klausimu buvo 1972 m. gruodžio 18 d. rezoliucija dėl priemonių, skirtų užkirsti kelią tarptautiniam terorizmui. Po šios rezoliucijos praktiškai kasmet, o pastaraisiais metais ir dažniau šis klausimas buvo svarstomas JT Generalinėje Asamblėjoje ir priimamos rezoliucijos dėl terorizmo. Detalų rezoliucijų sąrašą galima rasti <<http://www.un.org/terrorism/resolutions.shtml>>.

¹⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Human Rights, Terrorism and Counter-Terrorism*. Fact Sheet No. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet32EN.pdf>>, p. 13-14.

terorizmą, kuri atspindi bendrą valstybių strateginį požiūrį kovojant su terorizmu¹⁸. Šia strategija ir joje numatytomis priemonėmis siekiama ne tik raginti pasmerkti terorizmą, kaip jis bepasireikštų, bet ir nustatyti konkrečius žingsnius, kurių valstybės imtųsi individualiai ir bendrai, kovodamos su terorizmu ir užkirsdamos jam kelią. Šios priemonės apima tiek būdus, kuriais stiprinamos valstybių galimybės kovoti su terorizmu, tiek metodus, kuriais stiprinamas JT antiteroristinių veiksmų koordinavimas.¹⁹

Europos Sąjungos (toliau – ES) Tarybos priimtoje strategijoje dėl kovos su terorizmu²⁰ numatomos keturios pagrindinės veiksmų kryptys: prevencija, siekiant užkirsti kelią terorizmo plitimui, apsauga, teroristinius išpuolius atlikusių asmenų persekiojimas ir terorizmo finansavimo šaltinių panaikinimas, bei reagavimas į jau įvykusius teroristinius išpuolius. Taip pat priimami ES teisės aktai, sukonkretinantys veiksmus, kurių imamasi šiose keturiose srityse.²¹

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija 2002 m. įsteigė Kovos su terorizmu padalinį, kurio kompetencija apima daug su terorizmu susijusių klausimų²². Jis prisideda skatinant tarptautinių sutarčių, skirtų terorizmui, ratifikavimą ir padeda valstybėms įgyvendinti šiuos įsipareigojimus nacionalinėje teisėje; taip pat dalyvauja vystant tarptautinį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose; didinant kelionės dokumentų ir pasų saugumą; kovoja su interneto naudojimu teroristiniais tikslais; bendradarbiauja su valstybėmis užtikrinant produktų ir prekių tiekimo saugumą; kovojant su smurtiniu ekstremizmu ir radikalizacija, dėl kurių atliekami teroristiniai veiksmai; dalyvauja užtikrinant esminių energetikos infrastruktūrų saugumą; taip pat

¹⁸ JT GA 2006 m. balandžio 7 d. rezoliucija Nr. A/RES/60/228 *Jungtinių Tautų Visuotinė strategija prieš terorizmą*.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ 2010 m. liepos 20 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai *ES kovos su terorizmu politika. Svarbiausi laimėjimai ir ateities uždaviniai*. [interaktyvus]. Nr. KOM(2010) 386 galutinis. Nepublikuotas Oficialiajame Leidinyje. [žiūrėta 2013-01-16]. < <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0386:FIN:LT:HTML>>.

²¹ Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pamatinis sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu. Specialus OL leidimas lietuvių kalba: 19 skyrius, 6 tomas, p. 18–22.

²² Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Action against Terrorism Unit*, Factsheet. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-05]. <<http://www.osce.org/atu/13578>>.

bendradarbiauja su kitomis su terorizmu kovojančiomis organizacijomis ir struktūriniais jų padaliniais.²³

Pažymėtina, kad pastaraisiais dešimtmečiais keičiantis teroristinių išpuolių mastui, šių tradicinių priemonių gali nebepakakti. Teroristiniai išpuoliai kai kuriais atvejais gali prilygti kariniams veiksams, taigi jų grėsmę tokiais atvejais galima atremti tik karinėmis priemonėmis. Pavyzdžiui, NATO vykdo *Operation Active Endeavour* – patruliavimo Viduržemio jūroje operaciją, kurios tikslas yra nustatyti, užkirsti kelią ir apsaugoti nuo teroristinių išpuolių Viduržemio jūroje.²⁴ NATO pajėgos taip pat dalyvauja užtikrinant saugumą dideliuose viešuosiuose NATO valstybių narių renginiuose, kurie galėtų „sudominti“ teroristus, taip pat įvykus teroristiniam išpuoliui dalyvauja jo pasekmių likvidavime.²⁵ Atskiros valstybės taip pat kovoja su teroristais naudodamos savo karines pajėgas. Su teroristais kovoja JAV, Pakistano, Afganistano, Irako, Somalio karinės pajėgos.

Vadinamųjų tradicinių kovos su teroristais ir terorizmu priemonių taikymo praktika yra aiškiai reglamentuota ir nekelia tiek daug klausimų, kiek kelia būtent karinės jėgos naudojimas kovojant su teroristais. Todėl didėjant karinių priemonių panaudojimo mastui, aktualu išanalizuoti šių priemonių naudojimo teisėtumo sąlygas, kad toks karinės jėgos naudojimas atitiktų tarptautinės teisės normas.

3. Kovoje su terorizmu susipina įvairūs teisiniai režimai.

Taigi, kaip minėta, kovojant su terorizmu ir teroristinių išpuolių vykdymu, taikomos įvairios tarptautinės teisės normos.

Pirmiausia, kovojant su terorizmu taikomos tarptautinio bendradarbiavimo vykdant baudžiamąjį teroristų persekiojimą priemonės, tai yra, teroristinių išpuolių kriminalizavimas, bendrų tarpvalstybinių tyrimo

²³ Ten pat.

²⁴ NATO, *Operation Active Endeavour*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 10 04]. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm>.

²⁵ NATO Briefing. *Countering Terrorism*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 10 04]. <www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_09/20110905_NATO_Briefing_Countering_Terrorism_EN.pdf>, p. 6.

veiksmų atlikimas, apsikeitimas operatyvine tyrimo informacija bei teroristinių išpuolių vykdymu įtariamų asmenų perdavimas pagal ekstradicijos procedūras. Šiuos veiksmus numato tiek minėtos sektorinės tarptautinės teroristinius išpuolius apibrėžiančios sutartys, tiek nacionaliniai atskirų valstybių baudžiamieji įstatymai.

Pažymėtina, kad teroristiniai išpuoliai, atlikti taikos metu, laikytini nusikaltimais pagal nacionalinę teisę. Tarptautinės sutartys, apibrėžiančios atskiras teroristinių išpuolių rūšis, nustato, kad šie veiksmai laikytini nusikaltimais ir reikalauja, kad valstybės juos kriminalizuotų baudžiamojoje teisėje. JT ST taip pat pabrėžė savo rezoliucijoje Nr. 1373 (2001) šių tarptautinių sutarčių tinkamo įgyvendinimo svarbą ir nurodė, kad valstybės turi kriminalizuoti teroristinių išpuolių vykdymą; bausti už veiksmus, kurie buvo atlikti ruošiantis ar remiant teroristinių išpuolių atlikimą; nelaikyti teroristinių išpuolių politiniais nusikaltimais; nustatyti, kad baudžiama už terorizmo finansavimą ir panašius įsipareigojimus.²⁶ Valstybės taip pat yra įpareigosos arba pačios teisti asmenis, kaltinamus įvykdžius teroristinius išpuolius, arba juos perduoti kitai valstybei, norinčiai juos teisti.

Antra, teroristiniai išpuoliai tam tikrais atvejais gali prilygti nusikaltimams pagal tarptautinę teisę. Nors terorizmas nėra įvardintas Tarptautinio baudžiamojo teismo (toliau – TBT) Romos statute kaip atskiras nusikaltimas, tačiau teroristiniai išpuoliai gali turėti kitų nusikaltimų, nurodytų Teismo statute, požymių, taikos metu tai galėtų būti nusikaltimų žmoniškumui požymiai, jei šie veiksmai būtų įvykdyti kaip sistemingi ar didelio masto užpuolimai prieš civilius gyventojus²⁷. Tarptautinės konferencijos, kuri buvo skirta Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutui priimti, metu keletas valstybių siūlė pripažinti, kad TBT jurisdikcijai būtų priskirtas ir terorizmo nusikaltimas.²⁸

²⁶ JT ST 2001 m. rugsėjo 28 d. rezoliucija Nr. S/RES/1373 (2001) *Dėl grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai*.

²⁷ *Human Rights, Terrorism and Counter-Terrorism*, op. cit. 17, p. 13.

²⁸ United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 July 1998. Official Records Volume II (Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole). United Nations, New York,

Trečia, kovojant su teroristais valstybės naudoja ne tik minėtas priemones, kurias vykdo teisėsaugos institucijos bei tarptautinių organizacijų atitinkami padaliniai, tačiau pasitelkia ir karines pajėgas ir atlieka karinius veiksmus. Karinės jėgos naudojimas prieš teroristus iškelia daug teisinių iššūkių. Šiuo atveju taikytinas THT normų nustatytas teisinis režimas.

Kovojant su teroristais kyla daug klausimų dėl situacijos kvalifikavimo. Ginkluoti veiksmai prieš teroristus dažnai būna gana reti, pavieniai, teroristų atsakas į juos taip pat ne visada yra pakankamai intensyvus. Teroristų veikimo taktika, jų grupių slaptumas ir neaiški struktūra bei valstybių karinių veiksmų prieš teroristus sporadiškumas kelia daug klausimų, kaip taikyti ginkluoto konflikto kriterijus teroristinių veiksmų atveju. Taigi kyla klausimas, ar situacijas, kai prieš teroristus naudojama ginkluota jėga, galima laikyti ginkluotu konfliktu, ar visgi situacija laikytina nepasiekiančia ginkluoto konflikto masto ir taikytinos ne THT, o kitos aukščiau minėtos tarptautinės bei nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios teisėsaugos veiksmų atlikimą.

Konstatavus, kad vyksta ginkluotas konfliktas, dėl THT normų taikymo taip pat kyla nemažai klausimų. Pirmiausiai pažymėtina, kad nėra aiškus teroristų, dalyvaujančių ginkluotame konflikte, statusas. Teroristai paprastai veikia neišsiskirdami iš civilių gyventojų, taigi nesilaikydami vieno iš reikalavimų, nustatytų kombatantams, taip pat pasinaudodami civilio asmens prezumpcija – tai prezumpcija, taikytina, kai kyla abejonių dėl asmens, dalyvaujančio ar esančio karo veiksmų zonoje, statuso. Teroristinius veiksmus ginkluoto konflikto kontekste atlieka ne tik asmenys, susiję su atitinkama ginkluoto konflikto šalimi, bet ir jai nepriklausantys asmenys. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu asmenų statuso klausimai yra mažiau apibrėžti nei tarptautinio, taigi kyla dar daugiau klausimų dėl asmenų priskyrimo atitinkamai nevalstybinei ginkluoto konflikto šaliai ir jų statuso pagal THT. Ši analizė yra svarbi tuo, kad nuo asmens konkretaus statuso priklauso jo teisių turinys pagal THT, ypač jei toks asmuo yra sulaikomas ar internuojamas.

2012. Tokius pasiūlymus pateikė Kirgizija (žr. p. 77), Armėnija (žr. p.78), Albanija (žr. p. 82), Indija (žr. p. 86-87), Nigerija (žr. p. 111), Kongas (žr. p. 117) ir kitos valstybės.

Taip pat nėra visiškai aiškūs taikytinų THT normų apimtis ir turinys kovojant su teroristais. Kovojant su teroristais, neretai naudojama specifinė kovos priemonė – tiksliniai nužudymai, tiek naudojant nepilotuojamus lėktuvus, tiek atliekami kitomis priemonėmis. Jie kelia nemažai klausimų atitikties THT normoms požiūriu. Kai kurios valstybės šiuos veiksmus vykdo ne tik karo veiksmų zonose, bet ir toli nuo jų, taigi kyla klausimas, ar jie laikytini susijusiais su ginkluotu konfliktu, ar visgi veiksmiais, atliekamais taikos metu. Atliekant tikslinius išpuolius, ypač nepilotuojamais lėktuvais, neaiškios jų vykdymo taisyklės kelia abejonių dėl civilių ir kombatantų atskyrimo ir naudojamų priemonių proporcingumo principų laikymosi. Taip pat neaišku, kada, vykstant ginkluotam konfliktui su teroristais, jie gali būti sulaikomi ir koks yra sulaikytų teroristų statusas ir jiems taikytinos garantijos.

Taigi naudojant karines priemones kovoje su terorizmu kyla daug klausimų, į kuriuos nėra vienareikšmio atsakymo. Todėl disertacijoje atliekama analizė yra aktuali, siekiant nustatyti THT normų ir principų, taikytinų kovoje su terorizmu, turinį ir taikymo mastą.

Taip pat kyla klausimų dėl THT normų santykio su žmogaus teisių normomis kovojant su terorizmu. Pažymėtina, jog žmogaus teisių normos nenustoja galioti ginkluoto konflikto metu. Jos gali būti apribotos tik tiek, kiek leidžiama tarptautinėse sutartyse, kuriose žmogaus teisės yra įtvirtintos, įvedant konkrečioje valstybėje nepaprastąją padėtį²⁹. Iš esmės šių dviejų asmenis saugančių režimų taikymo skirtumas yra tas, kad žmogaus teisių normos saugo asmenis visada, o THT taikoma tik ginkluoto konflikto metu. THT laikytina *lex specialis* žmogaus teisių normų atžvilgiu. Konkretus asmenų teisių turinys, jam suteikiamas pagal žmogaus teisių normas, tam tikrais atvejais gali būti aiškinamas pagal THT, kaip *lex specialis*, normas.³⁰ Kaip pažymėjo Tarptautinis teisingumo teismas Palestinos byloje, galimi trys

²⁹ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1996 m. liepos 8 d. konsultacinė išvada *Dėl branduolinių ginklų naudojimo ar grasinimo jais teisėtumo* (*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (Advisory Opinion)) I.C.J. Reports 1996 (I), p. 226, para. 25; Tarptautinis teisingumo teismas, 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada *Dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių padarinių* (*Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (Advisory Opinion)), I.C.J. Reports 2004, p. 136, para. 106.

³⁰ *Human Rights, Terrorism and Counter-Terrorism*, op. cit. 17, p. 12-13.

santykio tarp THT ir žmogaus teisės nustatančių normų variantai: kai kurios teisės yra išimtinai reguliuojamos THT normų, kai kurios – tik žmogaus teisės nustatančių normų, kai kurias reguliuoja tiek THT, tiek žmogaus teisių normos.³¹ Taigi ir šiuo aspektu aktualu nustatyti, kada kovojant su teroristais taikomos tik žmogaus teisių normos, o kada taikytina ir THT, kaip *lex specialis*.

Jėgos naudojimo prieš teroristus teisėtumo klausimas analizuotinas pagal jėgos draudimo principą. Jėgos naudojimo teisės normos atsako į klausimą, **ar galima** naudoti karinę jėgą (tai yra *ius ad bellum* – „teisė į karą“), THT normos nustato **kaip** ir **prieš kuriuos** asmenis bei objektus galima šią jėgą naudoti (*ius in bello* – „teisė kare“). Šios dvi tarptautinės teisės sritys yra atskiros ir jų objektai yra skirtingi.³² Taigi ginkluotų veiksmų teisėtumo klausimas yra *ius ad bellum* normų klausimas, o ne THT klausimas. Kadangi šio darbo analizės objektas yra THT normos, ginkluotų veiksmų teisėtumo klausimas šiame darbe nebus analizuojamas. Darbe analizuojami klausimai bus analizuojami pagal THT normas, tai yra, pagal teisę, taikomą tada, kai jau egzistuoja ginkluotas konfliktas, nesigilinant į jo priežastis ar tų veiksmų teisėtumą jėgos draudimo principo kontekste. Valstybės ginkluotųjų pajėgų atliekami veiksmai, kurie atitiktų terorizmo apibrėžimą, pažeidžiantys kitos valstybės suverenitetą, gali būti laikomi jėgos draudimo principo pažeidimu ir ginkluotu užpuolimu ar net agresijos aktu, dėl kurio kyla tarptautinė atsakomybė. Tačiau pažymėtina, kad šiuos veiksmus apibrėžia kitos srities tarptautinės teisės normos, o ne THT, o būtent jėgos naudojimo teisės bei valstybių atsakomybės instituto normos, kurios disertacijoje plačiau nebus analizuojamos.

Terorizmas darbe apibrėžiamas kaip nusikalstama veika, kuria kėsinamasi į asmens gyvybę ar sunkiai sužalojama jo sveikata, arba sukeliama didelė žala nuosavybei, jei tokio veiksmo tikslas yra įbauginti visuomenę ar priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti tam tikrus veiksmus ar

³¹ TTT konsultacinė išvada *Dėl sienos statybos Palestinoje*, op. cit. 29, para. 106.

³² NABULSI, K. *Jus ad bellum / Jus in bello*. [interaktyvus]. Crimes of War Project. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/jus-ad-bellum-jus-in-bello/>>.

nuo jų susilaikyti. Teroristinių išpuolių kategorija naudojama kaip sinonimas terorizmo terminui, siekiant nurodyti konkretų įvykį, atvejį, kada buvo atlikti teroristiniai veiksmai. Taigi kova su terorizmu darbe suprantama kaip kova su teroristiniais išpuoliais organizuojančiais ir atliekančiais asmenimis. Disertacijoje pagrindinis dėmesys skiriamas valstybės kovai su taip vadinamais „tradiciniais“ teroristais, nepriklausančiais valstybės ginkluotosioms pajėgoms, tačiau bus aptariamas ir ginkluotųjų pajėgų atliekamų veiksmų vertinimo klausimas, analizuojant, ar jų atliekami veiksmai gali būti laikomi teroristiniais veiksmais.

Darbo objektas, tikslas, uždaviniai

Šios disertacijos **objektas** – tarptautinės teisės normos, apibrėžiančios atskirų rūšių teroristinius išpuolius ir terorizmą ir THT normos, įtvirtinančios ginkluoto konflikto kriterijus, asmenų, dalyvaujančių ginkluotame konflikte, statusą, bei kariavimo priemones ir metodus.

Disertacijos **tikslas** – nustatyti, kada ir koku mastu taikoma THT kovoje su terorizmu, tai yra, nustatyti, kokioms sąlygoms esant kova su terorizmu laikytina ginkluotu konfliktu, koks yra teroristų, dalyvaujančių ginkluotame konflikte, statusas pagal THT ir atsižvelgiant į THT normas įvertinti specifines kovos priemones, naudojamas kovojant su teroristais. Šiam tikslui pasiekti darbe keliami šie **uždaviniai**:

1. ištirti tarptautinės teisės aktus, susijusius su terorizmu ir teroristinių išpuolių draudimu, siekiant išryškinti pagrindinius terorizmo apibrėžimo elementus ir suformuluoti galimą terorizmo apibrėžimą;
2. įvertinti teroristinių išpuolių naudojimą kaip kariavimo priemonę THT normų kontekste;
3. nustatyti, ar ir kokiais kriterijais remiantis kova su terorizmu laikytina ginkluotu konfliktu; nustatyti, kokioms sąlygoms esant ji laikytina tarptautiniu ar netarptautiniu ginkluotu konfliktu; atskleisti ginkluoto konflikto kriterijų pritaikymą konkrečiose situacijose;

4. ištirti teroristų, dalyvaujančių ginkluotuose konfliktuose, statuso klausimus, nustatant jiems taikytinas THT normas ir THT suteikiamas garantijas;
5. įvertinti specifinę kovos su teroristais priemonę – tikslinius nužudymus (įskaitant ir nepilotuojamų lėktuvų išpuolius) atitikties THT normoms požiūriu.

Darbo šaltiniai

Pagrindiniai disertacijos šaltiniai, nustatantys pagrindines tarptautinės teisės normas, aktualias analizuojamais klausimais, yra 1949 m. Ženevos konvencijos³³ ir jų papildomi protokolai.³⁴ Terorizmo apibrėžimo klausimu analizuotos sektorinės terorizmo konvencijos, uždraudžiančios atskiras teroristinių išpuolių rūšis, bei regioninės tarptautinės sutartys, pateikiančios terorizmo apibrėžimą.

Disertaciją rengiant naudoti minėtų tarptautinių sutarčių turinį aiškinantys pagalbiniai šaltiniai – tai Ženevos konvencijų ir jų papildomų protokolų normas aiškinantys TRKK parengti komentarai, pateikiami TRKK svetainėje³⁵. Autoritetingu pagalbiniu šaltiniu, aiškinant terorizmo apibrėžimą, laikytinas ir JT komiteto, kurio užduotis yra parengti Bendrąją terorizmo konvenciją, pranešimai ir rengiamos Bendrosios terorizmo konvencijos sutarties projektas³⁶.

Atitinkamais klausimais dėl ginkluoto konflikto egzistavimo buvo remtasi Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai jurisprudencija. Iš doktrininų šaltinių paminėtina Tarptautinio Raudonojo

³³ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (I) dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1905; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (II) dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1906; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (III) dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1907; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (IV) dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1908.

³⁴ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotųjų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr.63-1909. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl netarptautinių ginkluotųjų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910.

³⁵ Jūs galite rasti adresu <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>>.

³⁶ JT įsteigto komiteto, ruošiančio Bendrosios terorizmo konvencijos projektą, svetainė yra adresu <<http://www.un.org/law/terrorism/index.html>>.

Kryžiaus Komiteto (toliau – TRKK) parengta Paprotinės THT studija³⁷ ir kitos išsamios TRKK studijos (dėl šiuolaikinės THT iššūkių, dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose, dėl neteisėtų kombatantų sąvokos ir t.t.). Šios studijos ir kitų TRKK ekspertų parengti straipsniai buvo vieni pagrindinių disertacijos doktrininį šaltinių.

Ginkluoto konflikto pagrindinių kriterijų analizė buvo atlikta ir Tarptautinės teisės komisijos Jėgos naudojimo komiteto studijoje *Dėl ginkluoto konflikto apibrėžimo tarptautinėje teisėje*, kurioje išsamiai analizuojama valstybių ir tarptautinių teismų praktika, siekiant nustatyti pagrindinius ginkluoto konflikto apibrėžimo elementus, ir kaip pagrindiniai ginkluoto konflikto kriterijai išskiriami organizuotumo ir intensyvumo kriterijai. Tai išsami studija, apibendrinanti valstybių ir tarptautinių organizacijų praktiką ginkluoto konflikto apibrėžimo klausimu.

JT rėmuose taip pat aktuali buvusios JT Žmogaus teisių komisijos pakomitečio dėl žmogaus teisių apsaugos ir skatinimo pranešėjos parengta studija *Dėl terorizmo ir žmogaus teisių*, kurioje irgi analizuojami disertacijoje keliami klausimai, tai yra, paties terorizmo, taip pat ginkluoto konflikto apibrėžimo klausimai, ir žmogaus teisių normų ir THT normų santykio klausimas. Iš praktinės medžiagos taip pat paminėtini JAV pranešimai apie terorizmą valstybėse, 2009 – 2012 m., kuriuose susisteminama informacija apie teroristus ir kovą su terorizmu įvairiose valstybėse bei pateikiama informacija apie atskiras teroristines grupes.

Užsienio teisės mokslininkų darbų terorizmo tematika yra gausu. Galima paminėti platų straipsnių rinkinį pavadinimu *Terrorisme et droit international / Terrorism and International law*³⁸, kuriame aptariami įvairūs su terorizmu susiję klausimai, tame tarpe paliečiant ir THT, bet didesnis akcentas knygoje skiriamas kitoms tarptautinės teisės sritims. Kita studija, taip pat skirta išimtinai su terorizmu ir tarptautine teise susijusiems klausimams analizuoti,

³⁷ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules. Vol. II – Practice. Cambridge University Press, 2005.

³⁸ GLENNON, M.J.; SUR, S. (eds.) *Terrorisme et droit international/Terrorism and international law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.

yra Helen Duffy *The "War on Terror" and the Framework of International Law*.³⁹ Šioje studijoje pagrindiniai disertacijoje analizuojami klausimai aptariami daug trumpiau ir ne tiek išsamiai, kiek šioje disertacijoje. Plačiausiai analizuojama JAV vykdoma kova su teroristais Afganistane, ir jos atitiktis THT principams.

Kiti moksliniai straipsniai, analizuojantys kovos su terorizmu klausimus, taip pat nagrinėja disertacijoje minimus klausimus. N. Balendra ginkluoto konflikto egzistavimą analizuoja iš *lex specialis* perspektyvos, tai yra, analizuojant santykį tarp žmogaus teisių normų ir THT, kur pirmenybė teikiama labiau specializuotai teisei.⁴⁰ G. Rona ginkluoto konflikto kovoje su terorizmu klausimą pirmiausiai analizuoja per tarptautinio – netarptautinio ginkluoto konflikto perskyrą⁴¹. J. Pejic, TRKK ekspertė, pateikia išsamią ginkluotų konfliktų, kuriems taikomas bendrasis ŽK 3 straipsnis, klasifikaciją⁴², taip pat analizuoja teroristų statuso klausimus tarptautiniuose ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose.⁴³ M. Sassòli, analizuodamas, ar kova su transnacionalinėmis teroristinėmis grupėmis laikytina ginkluotu konfliktu, šiek tiek aptaria ginkluoto konflikto organizuotumo bei intensyvumo kriterijus⁴⁴. S. Vité apibūdina ginkluotų konfliktų klasifikacijos problematiką, trumpai paminėdamas ir kovos su terorizmu situaciją.⁴⁵ Kiti autoriai daugiau akcentuoja būtent JAV konfliktą su Al Qaeda, analizuodami, kokios rūšies

³⁹ DUFFY, H. *The "War on Terror" and the Framework of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

⁴⁰ BALENDRA, N. Defining Armed Conflict. *Cardozo Law Review*, Vol. 29:6, 2008: 2461–2516. HeinOnline, www.heinonline.com, Vilnius [žiūrėta 2012 01 20].

⁴¹ RONA, G. Interesting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the „War on Terror“. *27 Fletcher Forum of World Affairs*, Vol. 27:2. Summer/Fall, 2003: 55–74. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2010 01 02].

⁴² PEJIC, J. The protective scope of Common Article 3: more than meets the eye. *International Review of the Red Cross*. March 2011, Vol. 93, No. 881: 189—225.

⁴³ PEJIC, J. Terrorist Acts and Groups: a Role for International Humanitarian Law. *British Yearbook of International Law*. Vol. 75(1), 2004: 71—100. Oxford Journals, www.oxfordjournals.com [žiūrėta 2011 03 01].

⁴⁴ SASSÓLI, M. Transnational Armed Groups and International Humanitarian Law. *Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University, Occasional Paper Series*, [interaktyvus] Winter 2006, No. 6. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.hpcrresearch.org/sites/default/files/publications/OccasionalPaper6.pdf>>

⁴⁵ VITÉ, S. Typology of armed conflicts in international humanitarian law: legal concepts and actual situations. *International Review of the Red Cross*, March 2009, Vol. 91, No. 873: 69—94.

ginkluotas konfliktas tai turėtų būti; kitos pozicijos atstovai teigia, kad kova su teroristais iš vis nelaikytina ginkluotu konfliktu.

Autoriai, rašantys apie asmenų, sulaikomų „karo su terorizmu“ metu, statusą, daugiausiai dėmesio skiria jiems teikiamoms garantijoms ir jų skundų bei statuso peržiūros klausimams, neanalizuodami kriterijų, pagal kuriuos šie asmenys gali būti priskiriami vienai ar kitai THT nustatytai asmenų kategorijai.

Lietuvos teisės doktrinoje terorizmo klausimas yra nagrinėtas labiau epizodiškai, visaapimančių terorizmo studijų nėra atlikta. Terorizmo tematika yra parašyta disertacija A. Paukštė *Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje*⁴⁶. Šios disertacijos objektas – terorizmas kaip socialinis – teisinis reiškinys. Jos tikslas – ištirti terorizmą kriminologiniu aspektu bei pateikti rekomendacijas terorizmo prevencijos Lietuvoje sistemos tobulinimui. Taigi terorizmas šioje disertacijoje tiriamas kriminologiniu aspektu ir analizuojamos priemonės, galinčios užkirsti kelią terorizmui. Tuo tarpu šios disertacijos objektas yra THT normos, analizuojamos ne prevencijos, o kovos su terorizmu ir teroristais priemonės.

Terorizmo analizei buvo skirtas Mykolo Romerio universiteto mokslinio leidinio *Jurisprudencija* 2005 m. tomas nr. 68(60), taip pat keletas straipsnių kituose *Jurisprudencijos* tomuose.⁴⁷ Pagrindinė šių mokslinių publikacijų tematika yra terorizmo apibrėžimo problema bei terorizmo santykis

⁴⁶ PAUKŠTĖ, A. *Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius, 2006. Apginta 2006 m. lapkričio 10 d. Mykolo Romerio universitete.

⁴⁷ **Apie patį terorizmo reiškinį ir ryšį su žmogaus teisėmis:** BEINORAVIČIUS, D. Terorizmas: jo priežastys ir raidos tendencijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 68(60). ČERNIAUSKIENĖ, N. Terorizmo grėsmė globalinių krizių valdymo kontekste. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60). DIRŽYTĖ, A., PATAPAS, A. Terorizmo sociopsichologiniai ypatumai. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 38(30). LEVČENKOV, A. Terorizmas: tiesa ir prasimanymai. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60). PAUKŠTĖ, A. Pagrindinės šiuolaikinio terorizmo ideologinės kryptys. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60). PAUKŠTĖ, A. Terorizmo sąvoka. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 59(51). PETKUVIENĖ, R. Terorizmas kaip žmogaus teisių universalumo neigimo padarinys. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60). ŠLAPKAUSKAS, V. Visuomenės saugumo ir žmogaus teisių ryšys kaip antiterorizmo ideologijos legitimacijos pagrindas. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60). VAIŠVILA, A. Terorizmas ir kova su terorizmu – dvi grėsmės žmogaus teisėms (metodologinis aspektas). *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60). **Terorizmo problema Lietuvos teisinėje sistemoje:** GUTAUSKAS, A. KALESNYKAS, R., PETROŠIUS, D. Terorizmas ir jo prevencijos Lietuvoje problema. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 63(55). ŽILINSKAS, D. Terorizmo grėsmė kaip teisėsaugos institucijų integraciją skatinantis veiksnys. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60).

Tarptautinė teisė: VYSOCKIENĖ, L. Prieglobstis ir terorizmas: pabėgėlių teisių apsaugos problemos kovojant su terorizmu. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 44(36). SPRUOGIS, E. Tarptautinis terorizmas ir legitimų priemonių kovojant su juo naudojimas. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 68(60).

su žmogaus teisėmis, taip pat terorizmo reglamentavimo Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose problemos. Vilniaus Universiteto leidinyje *Mokslo darbai: Teisė* terorizmo tematika yra A. Gutausko straipsnis apie terorizmo baudžiamąjį teisinį vertinimą⁴⁸.

Antrosios darbo dalies tematika yra J. Žilinsko straipsnis *Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose*⁴⁹, kuriame trumpai aptariami minėti ginkluoto konflikto požymiai, tai yra, intensyvumas ir organizuotumas. Darbo ketvirtosios dalies tematika yra J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnis *Tikslinis nužudymas ir jo teisėtumas pagal tarptautinę humanitarinę teisę*⁵⁰. Konkrečiai THT ir kovos su terorizmu tematika, kuri yra šios disertacijos tema, Lietuvos teisės doktrinoje yra publikuoti tik šie J. Žilinsko straipsniai, daugiau šis klausimas nėra ištirtas.

Disertacijos naujumas

Tiek autoriai, neigiantys THT taikymą kovos su terorizmu situacijoms, tiek teigiantys, kad THT taikytina kovojant su teroristais, išsamiai neanalizuoja ginkluoto konflikto organizuotumo ir intensyvumo kriterijų taikymo kovoje su terorizmu. Tiek G. Rona, tiek J. Pejic straipsniuose daugiau analizuojama, kokios rūšies konfliktu kova su terorizmu gali būti laikoma. Taigi šiame darbe pirmiausiai plačiau atskleidžiama, kada kovos su terorizmu situacija apskritai laikytina ginkluotu konfliktu, tai yra, plačiau nei minėtuose šaltiniuose analizuojant ginkluoto konflikto organizuotumo ir intensyvumo kriterijus. Ginkluoto konflikto egzistavimas nesiejamas nei su ginkluoto užpuolimo kategorija, kuri yra jėgos naudojimo teisės (arba jėgos draudimo teisės) kategorija, nei su žmogaus teisių normomis, tačiau su pačioje THT nustatytais intensyvumo ir organizuotumo reikalavimais. Nors minėtame Tarptautinės

⁴⁸ GUTAUSKAS, A. Terorizmo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naująją Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Mokslo darbai: Teisė*, 2005, t. 54.

⁴⁹ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 2(104): 91—100.

⁵⁰ ŽILINSKAS, J., DECLERCK, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8—18.

teisės komisijos Jėgos naudojimo komiteto pranešime *Dėl ginkluoto konflikto apibrėžimo tarptautinėje teisėje* išsamiai apibrėžiami ginkluoto konflikto kriterijai, tačiau jų pritaikymas konkrečiai kovoje su teroristais apsiriboja tik pavienių teroristinių aktų įvertinimu ginkluoto konflikto organizuotumo ir intensyvumo kriterijų kontekste. Taigi disertacijoje plačiau nei minėtame pranešime analizuojamas šių kriterijų pritaikymas kovos su terorizmu situacijoms, ir analizuojamos situacijos konkrečiose valstybėse, kovojančiose su terorizmu.

Kalbant apie asmenų, dalyvaujančių ginkluotuose konfliktuose, kurie laikytini kova su terorizmu, statusą, disertacijoje išsamiau nei J. Pejic darbuose⁵¹ atskleidžiami pagrindiniai kriterijai, kuriais remiantis būtų galima tiksliau nustatyti, koks statusas taikytinas atitinkamam asmeniui, dalyvaujančiam tokiaame konflikte, taigi daugiausia dėmesio skiriama būtent asmenų patekimo į konkrečią THT nustatytą asmenų kategoriją analizei, o ne tiek suteikiamų garantijų turiniui. Disertacijoje TRKK studijos *Dėl tiesioginio civilių dalyvavimo karo veiksmuose* pagrindiniai principai pritaikomi būtent kovos su terorizmu situacijai.

Disertacijoje plačiau nei J. Žilinsko straipsnyje „Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose“⁵² aptariami ginkluoto konflikto kriterijai ir daug išsamiau analizuojamas jų taikymas būtent kovos su teroristinėmis grupėmis atveju, kas užima nedidelę dalį J. Žilinsko straipsnio. Dėl tikslinių nužudymų disertacijoje plačiau nei J. Žilinsko straipsnyje apie tikslinius nužudymus⁵³ analizuojama šios praktikos atitikimas THT nustatytiems atskyrimo ir proporcingumo principams, tiriant konkrečių valstybių praktikos atitikimą THT normoms.

⁵¹ PEJIC, J. Terrorist Acts and Groups, op. cit. 43.

⁵² ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata, op. cit. 49

⁵³ ŽILINSKAS, J., DECLERCK, W., op. cit. 50.

Disertacijos praktinė reikšmė

Disertacijoje atliktas išsamus kovos su terorizmu aspektų tyrimas THT normų kontekste atskleidžia THT taikymo gaires kovojant su terorizmu.

Šiame darbe atlikta išsami ginkluoto konflikto kriterijų bei asmenų, dalyvaujančių ginkluotame konflikte, statuso klausimų analizė yra vertinga pedagoginėje ir mokslinėje veikloje, dėstant tarptautinės viešosios teisės bei THT kursus universitete. Darbe atskleisti principai gali būti pritaikomi ne tik kovos su terorizmu kontekste, bet ir vertinant kitas situacijas, kuriose taikytina THT. Pabrėžtina, kad disertacijoje atlikta analizė naudinga ruošiant ne tik teisininkus, bet ir ginkluotųjų pajėgų narius.

Disertacijoje suformuluoti principai taip pat gali būti panaudoti formuluojant Lietuvos Respublikos užsienio ir nacionalinio saugumo politiką, tai yra, rengiant Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategiją ir nustatant užsienio politikos tikslus. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, yra įsipareigojusi laikytis tarptautinės teisės normų ir principų bei prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo.⁵⁴ Lietuvos Respublikos nacionalinėje strategijoje tarptautinis terorizmas įvardijamas tiek taip tiesioginė, tiek netiesioginė grėsmė Lietuvos Respublikos saugumui⁵⁵, taigi tinkamas atsakas į šias grėsmes turi atitikti THT nustatytas normas. Taigi disertacijoje suformuluoti THT principai gali padėti valstybiniu lygiu rengiant nacionalinio saugumo strategiją ir sprendžiant kitus konkrečius klausimus, susijusius su jėgos panaudojimu prieš teroristines grupes.

Disertacija gali būti naudinga formuluojant Lietuvos Respublikos poziciją tarptautinėse organizacijose kovos su terorizmu klausimais. Pažymėtina, kad Lietuva, būdama NATO nare, dalyvauja šios organizacijos strateginės koncepcijos ir sprendimų priėmime, taip pat sprendžia dėl Lietuvos Respublikos karinių pajėgų prisidėjimo vykdant įvairias karines operacijas ir kitas užduotis. Taigi principai, kurie taikytini ginkluoto konflikto su teroristais

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, 135 str. 1 d.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas *Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 76-3945,

situacijose, yra aktualūs priimant minėtus sprendimus ir dalyvaujant konkrečiuose NATO veiksmuose prieš teroristines grupes. Lietuvos pajėgos taip pat dalyvauja Europos Sąjungos karinėse ir civilinėse misijose įvairiose pasaulio šalyse, taigi kovos su terorizmu gairės bus naudingos ir Lietuvos kariams, dalyvaujantiems šiose misijose ir atliekantiems įvairias taikos palaikymo ir karines operacijas.

Ginamieji teiginiai

1. Nors ir nėra priimta universalus terorizmo apibrėžimo, mokslinės analizės tikslais iš priimtų tarptautinių sutarčių ir tarptautinių organizacijų rezoliucijų galima išskirti pagrindinius terorizmo apibrėžimo elementus: tai didelės žalos kriterijus ir tikslas įbauginti civilius gyventojus ar priversti valstybę ar tarptautinę organizaciją atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti.
2. Iš THT normų ir TBTJ jurisprudencijos galima daryti prielaidą, kad ginkluoto konflikto metu draudžiamos teroro priemonės ir terorizmas. Už prievartos veiksmus, kuriuos ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai atliko prieš civilius, turėdami pirminį tikslą juos įbauginti, kyla asmeninė baudžiamoji atsakomybė.
3. Tik tokie veiksmai kovojant su teroristinėmis organizacijomis laikytini ginkluotu konfliktu, kurie pasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo slenkstį. Kitu atveju THT normos netaikytinos, o pilna apimtimi taikytinos teisminių ir kitų institucijų bendradarbiavimą reglamentuojančios normos ir žmogaus teisių garantijas nustatančios normos.
4. Teroristinės grupės, kurios turi organizacinę struktūrą, yra pajėgios vykdyti karinius veiksmus, ir geba užtikrinti vidaus discipliną, gali būti laikomos netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi (tiek pagal ŽK 3 straipsnį, tiek pagal II PP).
5. Visi asmenys, tiesiogiai dalyvaujantys ginkluotame konflikte, patenka į THT normų reglamentavimo sritį, THT normos nepalieka spragų

asmenų statuso klausimu. Teroristas, dalyvaujantis karo veiksmuose ir sulaikytas priešiškos šalies, laikytinas arba karo belaisviu pagal III ŽK, arba civiliu, kuriam taikoma atitinkamai IV ŽK nuostatos arba paprotinė THT, jei jis IV ŽK taikymo kriterijų neatitinka. Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju asmuo laikytinas arba civiliu, arba ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariu, kuriuo laikomi asmenys, kurie atlieka nuolatinę kovos funkciją⁵⁶. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu tarptautinė teisė neuždraudžia atlikti karo veiksmus, bet ir nesuteikia privilegijų šiuos veiksmus atliekantiems asmenims. THT taip pat nedraudžia ir civilių tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose. Netarptautiniame ginkluotame konflikte dalyvaujantys asmenys gali būti teisiami pagal nacionalinės teisės nuostatas, nustatančias atsakomybę už dalyvavimą karo veiksmuose ir už terorizmo nusikaltimą.

6. Tikslinio nužudymo praktikos teisėtumą lemia tai, kaip šią praktiką naudojanči valstybė laikosi civilių ir kombatantų atskyrimo principo ir veiksmų proporcingumo siekiamam kariniam tikslui principo. Pati praktika savaime nelaikytina neatitinkančia THT normų, tačiau ją naudojančios valstybės dažnai nesilaiko šių THT nustatytų principų, atlikdamos tikslinius nužudymus.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, kuriame apibrėžiamas darbo tikslas, objektas ir uždaviniai, pateikiami ginamieji teiginiai, pagrindžiamas jos aktualumas, originalumas ir naujumas, aptariami pagrindiniai darbo šaltiniai. Siekiant iširti suformuluotus pagrindinius darbo uždavinius, disertacija susideda iš keturių dėstomųjų dalių, disertacijos išvadų ir naudotos literatūros sąrašo.

⁵⁶ Tai yra, ar asmuo nuolat organizuotos grupės labai tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. Šis terminas pirmą kartą buvo apibrėžtas 2009 m. TRKK studijoje dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose. Taigi pavieniai civilių karo veiksmai ar kitoks dalyvavimas teroristinės grupės veikloje, neprilygstantis tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, nelaikytinas nuolatinės kovos funkcijos atlikimu, ir toks asmuo nelaikomas ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariu THT prasme.

Pirmojoje darbo dalyje „*Terorizmo apibrėžimas*“ analizuojama terorizmo apibrėžimo problema. Analizuojant terorizmą apibrėžiančias universalias ir regionines sutartis bei rengiamos Bendrosios terorizmo konvencijos projektą, tiriami bendri terorizmo apibrėžimo požymiai, leidžiantys atskirti terorizmą nuo kitų nusikalstamų veikų. Šioje dalyje atskleidžiamas THT normose įtvirtintas terorizmo ir teroro priemonių naudojimo draudimo turinys bei analizuojama Tarptautinio tribunolo buvusiai Jugoslavijai jurisprudencija šiuo klausimu. Šioje dalyje apibrėžiamas ir pagrindinis darbo analizės subjektas – tai yra, nurodomi pagrindiniai kriterijai, kuriuos atitinkanti grupė laikytina teroristine organizacija.

Antrojoje darbo dalyje „*Terorizmas ir ginkluotas konfliktas*“ analizuojama, ar kovos su teroristinėmis grupėmis situacija gali prilygti ginkluotam konfliktui. Šiam tikslui apibrėžiama ginkluoto konflikto samprata, atibojant jį nuo sąvokų „karas“, „ginkluotas užpuolimas“, bei pateikiant tarptautinių teismų suformuluotą ir visuotinai naudojamą ginkluoto konflikto apibrėžimą. Išryškunami pagrindiniai ginkluoto konflikto kriterijai – karo veiksmų intensyvumo ir konflikte dalyvaujančių grupių organizuotumo kriterijai, analizuojama, ar kovos su terorizmu situacija atitinka šiuos kriterijus ir gali būti laikoma ginkluoto konfliktu. Analizuojant veiksmų intensyvumą kaip ginkluoto konflikto požymį tiriama, ar kovos veiksmų su teroristais visuma gali prilygti ginkluotam konfliktui, taip pat tiriama, ar teroristiniai veiksmai gali būti laikomi ginkluoto konflikto dalimi. Atskleidžiant organizuotumo kriterijaus turinį, tiriama, ar teroristinės organizacijos gali būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi. Toliau analizuojama, kokia ginkluoto konflikto rūšiai galėtų būti priskirta kova su teroristine organizacija. Galiausiai analizuojamos atskiros situacijos konkrečiose valstybėse pagal ištirtus kriterijus (įvertinamas „karas su terorizmu“, aptariama situacija Afganistane, Irake, Pakistane, Somalyje bei Izraelyje ir okupuotose Palestinos teritorijose).

Trečiojoje darbo dalyje „*Asmenų, dalyvaujančių karo veiksmuose, statusas*“ išsamiai analizuojamas asmenų, kurie dalyvauja tarptautiniuose ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, kuriuose kovojama su teroristais,

THT normų nustatytas statusas. Čia apibrėžiamas ginkluoto konflikto ir karo veiksmų sąvokų santykis, nurodant, kad ginkluoto konflikto sąvoka yra platesnė, apimanti ne tik karo veiksmus. Dalyje tiriama, kokiais atvejais teroristai atitiktų kombatantams bei karo belaisviams keliamus reikalavimus, taip pat analizuojama būtent teroristams taikoma neteisėto kombatanto kategorija ir jos pagrindumas pagal THT. Pažymima, kad tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose nuostatos turinys nepriklauso nuo to, ar asmuo yra civilis, ar kombatantas, jo veiksmų turinys tiesioginio dalyvavimo atveju yra tas pats, skiriasi tik jo kaip asmens statusas. Aptariami civilių, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, atskyrimo nuo kombatantų ir civilių, nedalyvaujančių karo veiksmuose, kriterijai, ir jų pritaikymas teroristinių organizacijų nariams. Analizuojamas administracinis asmenų sulaikymas⁵⁷ ginkluoto konflikto metu.

Ketvirtojoje darbo dalyje „*Tikslinis nužudymas THT kontekste*“ analizuojama kovoje su teroristais plačiai naudojama praktika – tikslinis nužudymas. Ši praktika pasirinkta dėl to, kad ji yra būdinga labiausiai būtent kovoje su teroristinėmis organizacijomis ir teroristais, tuo tarpu kitos kovos su teroristais priemonės plačiau taikomos ir kituose ginkluotuose konfliktuose. Šioje disertacijos dalyje analizuojamas tikslinio nužudymo apibrėžimo klausimas, tikslinio nužudymo praktikos atitikties esminiam THT principui – atskyrimo principui – aspektai, taip pat tiriama, ar ši praktika atitinka proporcingumo principą. Išsamiai analizuojama JAV vykdomi tiksliniai nužudymai atitikties minėtiems principams aspektu.

Tyrimo metodai

Metodas yra atitinkamų priemonių visuma, nurodanti, kaip ir koku būdu tiriamas atitinkamas mokslinis objektas.⁵⁸ Disertacijos objekto analizei

⁵⁷ Arba, kitaip tariant, internavimas. Tai asmens laisvės atėmimas, kurį inicijavo ir įsakė atlikti vykdomosios valdžios pareigūnai, o ne teisminė valdžia, nepateikiant sulaikytajam kaltinimo baudžiamojo proceso prasme, kai asmenys sulaikomi dėl imperatyvių valstybės saugumo priežasčių. Šitoks sulaikymas gali būti vykdomas tiek ginkluoto konflikto metu, tiek taikos metu, tačiau tai neatitinka administracinio sulaikymo nacionalinės teisės prasme.

⁵⁸ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija : vadovėlis*. Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 31.

buvo pasitelkti įvairūs bendrieji ir specifiniai teisiniai mokslinio tyrimo metodai: analizės, sisteminės analizės, analogijos, lyginamasis istorinis, lingvistinis, teleologinis ir kritinis.

Analizė – mokslinio tyrimo metodas, praktiškai ar mintyse suskaidant daiktą, reiškinį, visumą į sudėtinės dalis, požymius, savybes, kurios nors dalies, kuri vėliau nagrinėjama atskirai, išskyrimas iš visumos.⁵⁹ Šis metodas buvo naudojamas tiek analizuojant ginkluoto konflikto sudėtinius elementus, tiek nagrinėjant ginkluotame konflikte dalyvaujančių asmenų teisinio statuso ypatumus, išskiriant atskirus elementus ir juos išsamiai aptariant. *Sisteminės analizės* metodas buvo naudojamas siekiant išaiškinti konkrečių THT nuostatų turinį kitų normų kontekste.

Analogija – tai „mąstymo metodas, kai, remiantis dviejų objektų panašumu, jų kai kuriais požymiais, daromos išvados apie tų objektų panašumą kitais požymiais.“⁶⁰ Teisės taikymo prasme analogija reiškia, kad siekiama teisės normą pritaikyti faktinei situacijai, kurios ta norma lingvistiniu požiūriu neaprepia. Toks tyrimas grindžiamas panašumo vertinimu – teigiama, kad faktiškai panašiais atvejais teisiniai padariniai būna vienodi arba labai panašūs. Analogija teisės srityje paprastai suprantama kaip konkrečios padėties lyginimas su teisiniais panašumais.⁶¹ Šis metodas naudojamas, siekiant pritaikyti teisės normas, apibrėžiančias ginkluoto egzistavimą kovos su terorizmu situacijoms, analizuojant, kokiems požymiams esant, situacija atitiktų ginkluoto konflikto požymius.

Remiantis *lyginamuoju istoriniu* metodu, kurio pagalba išaiškinama, kas yra bendra ir ypatinga istoriniuose reiškinuose; juridiniai reiškiniai analizuojami ne kaip statiški dariniai, tačiau kaip tokių reiškinų vystymasis⁶². Šiuo metodu naudojamosi disertacijoje gretinant vieną ar įvairius reiškinius skirtingose istorinio vystymosi laikotarpiuose, nagrinėjama terorizmo

⁵⁹ TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 375.

⁶⁰ Ten pat, p. 379-380.

⁶¹ Ten pat, p. 385.

⁶² Ten pat, p. 409, 411.

apibrėžimo ir ginkluoto konflikto sampratos raida skirtinguose tarptautinės teisės vystymosi etapuose.

Lingvistinis metodas darbe taikomas nagrinėjant THT normas įvairių kalbotyros sričių aspektais: gramatikos (kalbotyros srities, nagrinėjančios žodžių, žodžių junginių ir sakinių sandarą); semantikos (nagrinėjančios kalbos vienetų reikšmes, sisteminius tų reiškinių ryšius ir kaitą); sintaksės (nagrinėjančios sakinių ir žodžių sandarą); semiotikos (nagrinėjančios kalbą kaip ženklų sistemą). Šio metodo pagalba atskleidžiamas THT normų pirminis turinys, metodas naudojamas visose disertacijos dalyse.

Teleologinio metodo pagalba buvo daromos išvados dėl teisės normų turinio, atsižvelgiant į jų siekiamus tikslus. THT normų turinys aiškintinas konkrečių normų tikslų ir visos THT tikslų ir bendrųjų principų kontekste.

Kritinio metodo pagalba buvo įvertinta įvairių valstybių pozicija disertacijoje analizuojamais klausimais, atskleisti tam tikri valstybių pozicijos neatitikimai THT normoms ir principams, taip pat šio metodo pagalba buvo įvertinti valstybių veiksmai kovoje su teroristais.

1 DALIS

TERORIZMO APIBRĖŽIMAS

1.1. Terorizmo apibrėžimo problema

Kaip nurodo K. Koufa, JT pranešėja žmogaus teisių ir terorizmo klausimu, terorizmo klausimas yra vienas labiausiai polemiskų šių laikų tarptautinės teisės ir politikos klausimų⁶³. Turbūt joks žodis moderniojoje kalboje nekelia tiek skirtingų emocijų, nuo tikėjimo radikaliais pokyčiais iki įniršio ir pasmerkimo, kaip terorizmas.⁶⁴ Populiarus posakis „Vienam – teroristas, kitam – kovotojas dėl laisvės“ atsispindi ir debatuose dėl terorizmo apibrėžimo, kaip matysime vėliau, ši problema nemažai prisideda prie šio klausimo sudėtingumo. Pats terorizmo terminas (pranc. *terreur*) buvo pradėtas naudoti nusakyti Prancūzijos revoliucijos metu naudotai įbauginimo politikai. 1937 m. buvo bandoma priimti Tarptautinę konvenciją dėl terorizmo prevencijos ir baudimo už jį, tačiau ji taip ir neišgaliojo. Joje terorizmas buvo apibrėžtas kaip „visi nusikalstami veiksmai, nukreipti prieš valstybę, kuriais siekiama⁶⁵ sukurti baimės būseną tam tikruose asmenyse, asmenų grupėje ar plačiojoje visuomenėje.“⁶⁶

⁶³ UN Commission on Human Rights. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. *Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. Progress report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. 27 June 2001. No. E/CN.4/Sub.2/2001/31. [žiūrėta 2013 08 12] <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/143/52/PDF/G0114352.pdf?OpenElement>>. P. 8.

⁶⁴ BARNIDGE, R. P. Jr. Terrorism: Arriving at an Understanding of a Term. In GLENNON, M.J.; SUR, S. (eds.) *Terrorisme et droit international/Terrorism and international law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008 p. 157.

⁶⁵ Angliškai apibrėžimuose vyrauja du terminai: *intended* ir *calculated*, apibrėžimuose jie naudojami kartu (*intended or calculated*). *Intended* nurodo mažiau apibrėžtą ketinimą, bendrą tikslą, o *calculated* reikštų gana tiksliai apskaičiuotas ar numatytas pasekmes. Lietuviškai praktiškai abu verstiniai kaip „veiksmai, kuriais siekiama“.

⁶⁶ ZALMAN, op. cit. 4.

Keliamas klausimas, ar vieningas terorizmo apibrėžimas yra reikalingas tiek tarptautinėje teisėje, tiek teisinėje doktrinoje. Kai kurie autoriai teigia, jog terorizmą galima atpažinti jį pamačius.⁶⁷ Tačiau terorizmo apibrėžimas svarbus įvairiose tarptautinių santykių sferose: 1) bendrų tarptautinių strategijų vystymui; 2) siekiant veiksmingų rezultatų tarptautiniu mastu kovojant su terorizmu; 3) įgyvendinant tarptautinius susitarimus dėl terorizmo ir 4) siekiant efektyvių ekstradicijos procedūrų.⁶⁸ Tai taip pat terorizmą apibrėžti svarbu tarptautinės asmenų baudžiamosios atsakomybės požiūriu, nes baudami už nusikaltimą, kuris nėra įtvirtintas teisės aktuose (tarptautinėse sutartyse), pažeistume principą *nullum crimen sine lege*.

Terorizmo terminą sunku apibrėžti dar ir dėl to, kad tai yra susiję su politiniu atitinkamų asmenų ar organizacijų veiksmų ir motyvacijų vertinimu. Dažnai terorizmo terminas neatsakingai naudojamas politiniuose ginčuose norint pažeminti priešininką, nes pats žodis „teroristas“ yra stigmatizuojantis. Taigi dažnai pasitaiko situacija, kai teroristinių veiksmų įvertinimas ir įvardinimas priklauso nuo to, kam simpatizuoja ir ką remia vertinantysis, taigi atitinkamą judėjimą remiančios valstybės vertinimu koks nors teroristinis išpuolis gali būti vadinamas „kova dėl nepriklausomybės“, o kitos priešiškos valstybės nuomone tai būtų įvardijama kaip baisus teroristinis išpuolis. Tačiau šie politiniai motyvai neturėtų turėti įtakos teisiniam terorizmo apibrėžimo turiniui.

Pabrėžtina, kad tarptautinės pastangos terorizmo terminui nustatyti nėra bevaisės, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės egzistuoja abipusis ryšys, taigi nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos gali parodyti tarptautinės bendruomenės dalyviams, kuria kryptimi judėti tarptautinei teisei, tai yra, kokie elementai įtrauktini į terorizmo apibrėžimą, tačiau ir atvirkščia kryptimi vyksta judėjimas – tarptautinės pastangos įtvirtinti vieningą terorizmo apibrėžimą daro įtaką

⁶⁷ European Commission. *Defining Terrorism*. Report of European research project Transnational Terrorism, Security, and the Rule of Law. [interaktyvus]. 1 October 2008. [žiūrėta 2012 04 25] <<http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP3%20Del%204.pdf>>. P. 8.

⁶⁸ Ten pat.

valstybėms, o jos patikslina arba iš vis pirmą kartą įtvirtina terorizmo apibrėžimą, kaip atsitiko su Kanada 2001 m.⁶⁹

Baudžiamosios teisės prasme pažymėtina, kad teroristiniai išpuoliai nuo kitų „įprastų“ nusikaltimų skiriasi tuo, kad „įprastų“ nusikaltimų atveju policijos galimybės susekti nusikaltimą ir jį išaiškinti yra didesnės, nes pareigūnai gali, pavyzdžiui, žinodami, kaip nusikaltimas planuojamas, leisti jam vykti iki pačios paskutinės fazės ir sulaikyti nusikaltėlius nusikaltimo vietoje. Paprastai šie nusikaltimai turi konkretų geografinį taikinį, apibrėžtą aukų ratą, taigi kvalifikuoti policijos pareigūnai gali šiuos nusikaltimus atskleisti ir sulaikyti įtariamuosius. Teroristinių nusikaltimų atveju juos vykdo fanatiškai nusiteikę asmenys yra daug mažiau nuspėjami, ypač jei organizuojami savižudžių sprogdintojų išpuoliai, tai tiek išpuolio data, laikas, tiek vieta, gali būti pakeičiami tiesiog akimirksniu.⁷⁰ Todėl aktualu apibrėžti terorizmą kaip nusikalstamą veiką ir nustatyti, kokios kovos su juo priemonės gali būti naudojamos.

1.2. Tarptautinės sutartys, uždraudžiančios atskiras terorizmo rūšis

Šalia bendrojo terorizmo apibrėžimo paieškų buvo vystoma ir kita tarptautinių sutarčių sistema, susijusi su terorizmu – tai tarptautinės sutartys, uždraudžiančios konkrečias terorizmo pasireiškimo formas. Šiuo metu galima priskaičiuoti 14 tokių konvencijų. Šiomis sutartimis terorizmas bendrai neapibrėžiamas, bet uždraudžiamas atitinkamos veikos, kurios yra paprastai apibūdinamos kaip teroristinės. Konvencijose taip pat įtvirtinamos atitinkamos su tokios veikos uždraudimu susijusios pareigos valstybėms narėms – pareiga

⁶⁹ WAGNER, M. Country Report on Canada. WALTER, C. et. al. *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security vs. Liberty?* Berlin: Springer, 2003, p. 173–216.

⁷⁰ LORD CARLILE OF BERRIEW, Q. C. *The Definition of Terrorism*, [interaktyvus]. A Report by Independent Reviewer of Terrorism Legislation, presented to the Parliament of United Kingdom, March 2007. [žiūrėta 2013-07-24]. <<http://www.official-documents.gov.uk/document/cm70/7052/7052.pdf>>.

užkirsti kelią tokiems nusikaltimams, taip pat pareiga bendradarbiauti baudžiant už juos, paprastai išreiškiama kaip pareiga atlikti ekstradiciją arba pateikti persekiojimui asmenis, atlikusius atitinkamus aktus.⁷¹ Šios konvencijos uždraudžia atitinkamas teroristines veikas. Šiuo metu konkrečias teroristinių išpuolių rūšis draudžia šios sutartys:

1. Konvencija dėl nusikaltimų ir tam tikrų kitų veiksmų, padarytų orlaiviuose, pasirašyta Tokijoje 1963 m. rugsėjo 14 d.⁷²;

2. Konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivio pagrobimu, pasirašyta Hagoje 1970 m. gruodžio 16 d.⁷³ ir jos papildomas protokolas, pasirašytas 2010 m. rugsėjo 10 d. Pekine⁷⁴;

3. Konvencija dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą, pasirašyta Monrealyje 1971 m. rugsėjo 23 d.⁷⁵;

4. Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos, pasirašyta Niujorke 1973 m. gruodžio 14 d.⁷⁶;

5. Tarptautinė konvencija dėl kovos su įkaitų ėmimu, priimta JT Generalinėje asamblėjoje 1979 m. gruodžio 17 d.⁷⁷;

6. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija, pasirašyta Vienoje 1980 m. kovo 3 d.⁷⁸;

7. Protokolas dėl kovos su smurtu tarptautinę civilinę aviaciją aptarnaujančiuose oro uostuose, papildantis Konvenciją dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą, priimtą 1971 m. rugsėjo 23 d. Monrealyje, pasirašytas Monrealyje 1988 m. vasario 24 d.⁷⁹;

⁷¹ DUFFY, op. cit. 39, p. 22.

⁷² *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-416.

⁷³ *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-417.

⁷⁴ Konvencijos dėl kovos su neteisėtu orlaivio pagrobimu papildomas protokolas, priimtas 2010 m. rugsėjo 10 d., dar neįsigaliojo (*Protocol Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-24]. <https://www.unodc.org/tldb/en/2010_protocol_convention_unlawful_seizure_aircraft.html>

⁷⁵ *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-418.

⁷⁶ *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 97-4257.

⁷⁷ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 108-3430.

⁷⁸ *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 36-1552.

⁷⁹ *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-419

8. Konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą, pasirašyta Romoje 1988 m. kovo 10 d.⁸⁰ ir jos 2005 m. protokolas, pasirašytas Londone 2005 m. spalio 14 d.⁸¹;

9. Protokolas dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš stacionarių platformų kontinentiniame šelfe saugą, pasirašytas Romoje 1988 m. kovo 10 d.⁸² ir jo 2005 m. protokolas, pasirašytas Londone 2005 m. spalio 14 d.⁸³;

10. Konvencija dėl plastikinių sprogstamųjų medžiagų žymėjimo aptikimo tikslais, pasirašyta Monrealyje 1991 m. kovo 1 d.⁸⁴;

11. Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais, priimta JT Generalinėje Asamblėjoje 1997 m. gruodžio 15 d.⁸⁵;

12. Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu finansavimo, priimta JT Generalinėje Asamblėjoje 1999 m. gruodžio 9 d.⁸⁶;

13. Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais, priimta JT Generalinėje asamblėjoje 2005 m. balandžio 13 d.⁸⁷;

14. 2010 m. konvencija dėl neteisėtų veiksmų, susijusių su tarptautine civiline aviacija, uždraudimo, pasirašyta Pekine 2010 m. rugsėjo 10 d.⁸⁸

⁸⁰ *Valstybės žinios*, 2003-01-24, Nr. 8-266.

⁸¹ 1988 m. Konvencijos dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą 2005 m. protokolas, priimtas 2005 m. spalio 14 d., įsigaliojo 2010 m. liepos 28 d. (*2005 Protocol to the 1988 Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation*) (adopted 14 October 2005, entered into force on 28 July 2010). IMO Doc. LEG/CONF.15/21.

⁸² *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-267.

⁸³ Protokolo dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš stacionarių platformų kontinentiniame šelfe saugą 2005 m. protokolas, priimtas 2005 m. spalio 14 d., įsigaliojo 2010 m. liepos 28 d. (*2005 Protocol to the Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf*). IMO Doc. LEG/CONF.15/22.

⁸⁴ *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-420.

⁸⁵ *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 36-1184.

⁸⁶ *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-268.

⁸⁷ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 67-2603.

⁸⁸ Konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš tarptautinę civilinę aviaciją, priimta 2010 m. rugsėjo 10 d., dar neįsigaliojo (*Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation*) ICAO Doc. 9960.

1.3. Universalaus terorizmo apibrėžimo paieškos

1.3.1. Bendrosios terorizmo konvencijos projektas

1972 m. JT GA buvo sukurtas specialus *ad hoc* komitetas, kuris buvo įgaliotas svarstyti Bendrosios konvencijos dėl terorizmo projektą ir apibrėžti terorizmą. Šis komitetas susitarimo dėl terorizmo apibrėžimo nepasiekė, tačiau savo pranešime pabrėžė, kad pagrindinė problema, dėl kurios buvo nesutariama, tai klausimas, ar nacionalinio išsivadavimo judėjimų veiksmai turi būti įtraukiami į terorizmo apibrėžimą, ar ne.⁸⁹

Dešimtajame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje pasikeitusi tarptautinė situacija (šaltojo karo ir apartheido pabaiga, Afrikos šalių nepriklausomybė ir panašūs veiksniai) leido tikėtis, kad bendrasis terorizmo apibrėžimas jau yra pasiekiamas. 1994 m. buvo priimta „Deklaracija dėl priemonių, skirtų panaikinti tarptautiniam terorizmui“, kurią vėliau patvirtino JT GA.⁹⁰ Joje terorizmas apibrėžiamas kaip „nusikalstami veiksmai, kuriais siekiama (angl. *intended or calculated*) įbauginti (angl. *provoke a state of terror*, pažodžiui verstume kaip *sukelti baimės / siaubo būseną*) plačiąją visuomenę, asmenų grupę ar tam tikrus asmenis dėl politinių tikslų“, kurie rezoliucijoje buvo smerkiami kaip nepateisinami jokiais rasiniais, politiniais, filosofiniais, rasiniais, religiniais ar etniniais sumetimais.⁹¹

Tolesniam terorizmo apibrėžimo vystymui JT GA 1996 m. savo rezoliucija Nr. 51/210 įsteigė naują *ad hoc* komitetą, kurio viena iš užduočių buvo pasiekti susitarimą dėl terorizmo apibrėžimo, kuris būtų įtvirtintas Bendrojoje terorizmo konvencijoje (toliau – Konvencija). Kol kas ši Konvencija dar nėra priimta, tačiau Komiteto darbo metu buvo priimtos kitos dvi tarptautinės konvencijos, susijusios su terorizmu – tai 1999 m. gruodžio 9 d. JT GA priimta Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu

⁸⁹ DUFFY, op. cit. 39, p. 19.

⁹⁰ JT GA 1995 m. gruodžio 11 d. rezoliucija Nr. A/RES/50/53 (1995) *Dėl priemonių, skirtų tarptautiniam terorizmui išnaikinti*.

⁹¹ Šis apibrėžimas atkartojamas ir kitose JT GA rezoliucijose, pavyzdžiui JT GA 1996 m. gruodžio 17 d. rezoliucijoje Nr. A/RES/51/210 (1996) *Dėl priemonių, skirtų tarptautiniam terorizmui išnaikinti*.

finansavimo⁹² ir 2005 m. balandžio 13 d. JT GA priimta Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais⁹³. Nors tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmo finansavimu taikoma tik vienam kovos su terorizmu aspektui, joje yra įtvirtintas pirmasis abstraktus⁹⁴ terorizmo apibrėžimas – tai „veik[a], kuria siekiama civilio gyventojų ar bet kurio kito asmens, kuris aktyviai nedalyvauja karo veiksmuose ginkluoto susidūrimo metu, mirties arba padaryti jam sunkų kūno sužalojimą, kai tokia veika dėl jos pobūdžio ar aplinkybių siekiama įbauginti gyventojus arba priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti kokį nors veiksmą arba susilaikyti nuo jo.“⁹⁵

Po 2001 m. rugsėjo 11 d. išpuolių tarptautinė bendruomenė vieningai pasmerkė terorizmą ir išreiškė paramą jau priimtoms konvencijoms ir pasiryžimą priimti rengiamas konvencijas.⁹⁶ Komiteto veikloje dalyvaujančios valstybės vieningai smerkė terorizmą, kokiomis formomis jis bepasireiškėtų. Tačiau Konvencijos priėmimui to neužteko. Šiuo metu didesnė dalis Konvencijos teksto yra suderinta, tačiau vis dar lieka neišspręstų klausimų. **Terorizmas** Konvencijos projekto 2 straipsnyje **apibrėžiamas** kaip neteisėtas ir tyčinis asmens veiksmas, kuriuo jis sukelia bet kokio asmens mirtį ar sunkų kūno sužalojimą, arba didelę žalą viešajai ar privačiai nuosavybei, įskaitant ir viešojo naudojimo vietas, valstybines ar vyriausybės įstaigas, viešąją transporto sistemą ar infrastruktūrą, ar aplinką, ar žalą aukščiau minėtiems objektams, jei dėl jos gali kilti didelė ekonominė žala, jei tokio veiksmo tikslas (sprendžiant iš jo prigimties ar iš jo konteksto) yra įbauginti visuomenę, arba priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo.⁹⁷ Terorizmo nusikaltimu taip pat laikoma ir rimtas grasinimas atlikti tokius veiksmus, taip pat pasikėsinimas padaryti tokį nusikaltimą, bendrininkavimas ar tokio nusikaltimo organizavimas.

⁹² Valstybės žinios, 2003, Nr. 8-268.

⁹³ Valstybės žinios, 2007, Nr. 67-2603.

⁹⁴ WALTER, C. Defining Terrorism in National and International Law. WALTER, C. et. al. *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security vs. Liberty?* Berlin: Springer, 2003: p. 23-44, p. 34.

⁹⁵ 2 straipsnio 1 dalies b punktas.

⁹⁶ DUFFY, op. cit. 39, p. 20.

⁹⁷ UN GA Sixth Committee. Report of the Working Group. *Measures to eliminate international terrorism*. 3 November 2010, No. A/C.6/65/L.10. P. 6.

Didžiausias diskusijas kelia Bendrosios terorizmo konvencijos projekto 3 straipsnis, reglamentuojantis išimtis iš konvencijos reglamentavimo sferos. Pagrindiniai nesutarimo klausimai yra tautų, kovojančių dėl nepriklausomybės, veiksmų klausimas, nes kai kurios valstybės teigia, jog konvencijoje turi būti aiškiai atskirta, kas yra terorizmo veiksmai, ir kas yra teisėta tautų kova įgyvendinant jų apsisprendimo teisę ar kovojant su užsienio okupacija. Taip pat nėra vieningai sutariama, ar valstybių vykdomas terorizmas turi būti įtraukiamas į konvencijos reguliavimo sferą, ir ar jų ginkluotųjų pajėgų narių veiksmai taip pat turėtų patekti į jos reguliavimo sferą.⁹⁸ Šiuo metu derinamame tekste nurodoma, kad šios konvencijos nuostatos nepažeidžia kitų valstybių, tautų ar asmenų teisių bei pareigų pagal tarptautinę teisę; kad ši konvencija neapima ginkluotųjų pajėgų veiksmų ginkluoto konflikto metu; straipsnyje taip pat nustatoma, kad šio straipsnio nuostatos nereiškia, jog veiksmai, kurie yra neteisėti pagal kitas normas, tampa teisėtais. Neteisėti veiksmai pagal kitas teisės normas baustini ir pagal tas normas, ne tik pagal Konvencijos 2 straipsnį. Taip pat nustatoma, kad šios konvencijos nuostatos nedaro įtakos veiksmai, kurie yra teisėti pagal THT, kvalifikavimui.⁹⁹

Lyginant su 1997 m. priimta Konvencija dėl teroristų vykdomų sprogdinimų, šis projektas siūlo saugoti tiek privačią, tiek viešąją nuosavybę, taigi veikų ratas šiuo būdu išplečiamas. Taip pat Konvencijos projekte nustatytų veikų ratas yra platesnis nei ES Tarybos pamatiniame sprendime *Dėl kovos su terorizmu* nustatytas veikų ratas, nes Konvencijos projekte kaip teroristinio išpuolio kriterijus nurodoma „didelė žala“ o pamatiniame sprendime – „didelio masto sunaikinimas“.

⁹⁸ UN GA. Report of the Ad Hoc Committee established by General Assembly resolution 51/210 of 17 December 1996. 15th session, April, 2011, No. A/66/37. UN GA Official Records, 66th session, supl. No. 37. p. 7.

⁹⁹ UN GA Sixth Committee. Report of the Working Group. *Measures to eliminate international terrorism*. 3 November 2010, No. A/C.6/65/L.10, p. 17.

1.3.2. Egzistuojantys terorizmo apibrėžimai

Europos Taryba. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu¹⁰⁰, pasirašyta 1977 m. Strasbūre, išsamiai terorizmo neapibrėžia. Pati konvencija yra skirta ekstradicijos procedūroms palengvinti, taigi ji numato, kad politiniu nusikaltimu (dėl kurio dažnai asmenys neišduodami kitai valstybei) nebus laikomi tokie nusikaltimai:

a) nusikaltimai, kuriuos numato Konvencija dėl kovos su oro piratavimu, pasirašyta 1970 m. gruodžio 16 d. Hagoje;

b) nusikaltimai, kuriuos numato Konvencija dėl kovos su neteisėta veika prieš civilinės aviacijos saugumą, pasirašyta 1971 m. rugsėjo 23 d. Monrealyje;

c) sunkūs nusikaltimai, padaryti kėsintis į tarptautiniu mastu ginamų asmenų, tarp jų diplomatų, gyvybę, fizinę neliečiamybę ar laisvę;

d) nusikaltimai, apimantys vaikų grobimą, įkaitų paėmimą ar neteisėtą laisvės apribojimą;

e) nusikaltimai, kurių metu panaudojamos minos, granatos, raketos, automatiniai šaunamieji ginklai ar sprogstamieji paketai, jei jų panaudojimas kelia žmonėms pavojų;

f) pasikėsinimas padaryti kurį nors iš aukščiau minėtų nusikaltimų arba bendrininkavimas padarant arba bandant padaryti tokį nusikaltimą.¹⁰¹

Taigi d ir e punktai išvardija veikas, kurias galime vadinti teroristinėmis, kurios yra uždraudžiamos ir anksčiau minėtomis sektorinėmis konvencijomis, tačiau bendro terorizmo apibrėžimo ši konvencija nepateikia.

Europos Sąjunga. ES Tarybos priimtoje bendrojoje pozicijoje dėl konkrečių priemonių taikymo kovojant su terorizmu¹⁰² teroristiniai išpuoliai apibrėžiami kaip tyčinės veikos, kurios gali padaryti didelę žalą valstybei ar tarptautinei organizacijai. Veikos tikslas – labai įbauginti gyventojus, neteisėtai priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti ar neatlikti tam tikrų veiksmų arba labai destabilizuoti ar sunaikinti pagrindines valstybės ar

¹⁰⁰ Europos konvencija dėl kovos su terorizmu. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 7-116.

¹⁰¹ Ten pat, 1 straipsnis.

¹⁰² Tarybos 2001 m. gruodžio 27 d. bendroji pozicija 2001/931/BUSP dėl konkrečių priemonių taikymo kovojant su terorizmu. [2001] OL L 344/93, 1 str. 3 p.

tarptautinės organizacijos politines, konstitucines, ekonomines ar socialines struktūras. Toliau išvardijamas sąrašas veiksmų, kurie, atsižvelgiant į didelės žalos kriterijų ir minėtus tikslus, laikytini teroristiniais¹⁰³. Taigi ES apibrėžime yra įtvirtintas didelės žalos kriterijus, taip pat nustatytas atitinkamas tikslas, tačiau politinis veikos motyvas nėra įvardijamas kaip būtinas teroristinio išpuolio kriterijus. Terorizmo nusikaltimu laikoma ir grasinimas įvykdyti sąrašė išvardintas veikas, taip pat taip vadinami su teroristine grupe susiję nusikaltimai – tai vadovavimas teroristinei grupei, dalyvavimas teroristinės grupės veikloje, įskaitant išteklių tiekimą ar finansavimą. Taigi šiuo apibrėžimu į terorizmo nusikaltimo sampratą įtraukiami ne tik tiesioginiai teroristiniai išpuoliai, bet ir dalyvavimas apskritai teroristinių grupių veikloje. Teroristinės grupės ES Tarybos bendrojoje pozicijoje apibrėžiamos kaip daugiau kaip dviejų asmenų struktūriškai apibrėžtos grupės, sukurtos per tam tikrą laikotarpį ir sutartinai veikiančios siekiant daryti teroristinius išpuolius. „Struktūriškai apibrėžta grupė“ - tai grupė, kuri nesusidarė atsitiktinai tiesiogiai atlikti teroristinį išpuolį ir kuri nebūtinai turi formaliai nustatytus narių vaidmenis, narystės tęstinumą ar suformuotas struktūras. Kiti ES aktai arba atkartoja, arba tiesiogiai duoda nuorodą į bendrojoje pozicijoje suformuluotą apibrėžimą.¹⁰⁴

¹⁰³ a) pasikėsinimai į asmens gyvybę, galintys sukelti mirtį;

b) pasikėsinimai į asmens fizinę neliečiamybę;

c) žmonių pagrobimas ar įkaitų ėmimas;

d) didelės žalos padarymas Vyriausybės ar valstybės pastatams, transporto sistemai, infrastruktūros objektams, įskaitant informacinę sistemą, kontinentiniame šelfe esančiais stacionariais platformais, viešajai vietai ar privačiai nuosavybei, sukeltas pavojų žmonių gyvybei ar padarant didelių ekonominių nuostolių;

e) orlaivių, laivų ar kitų viešojo ar asmeninio transporto priemonių užgrobimas;

f) ginklų, sprogmenų arba branduolinių, biologinių ar cheminių ginklų gamyba, laikymas, įsigijimas, vežimas, tiekimas ar naudojimas, taip pat biologinių ir cheminių ginklų tyrimai ir kūrimas;

g) pavojų žmonių gyvybei keliantis pavojingų medžiagų paskleidimas arba gaisrų, sprogimų ar potvynių sukėlimas;

h) vandens, elektros ar bet kurio kito svarbaus gamtos išteklių tiekimo trikdymas ar nutraukimas, sukeltas pavojų žmonių gyvybei;

i) grasinimas padaryti vieną iš a – h papunkčiuose išvardytų veikų;

j) vadovavimas teroristinei grupei;

k) dalyvavimas teroristinės grupės veikloje, įskaitant informacijos ar materialinių išteklių tiekimą arba jos veiklos bet koki finansavimą, žinant, kad tokiu dalyvavimu prisidedama prie grupės nusikalstamos veiklos.

¹⁰⁴ Tarybos 2001 m. gruodžio 27 d. reglamentas (EB) 2580/2001 dėl specialių ribojančių priemonių, taikomų tam tikriems asmenims ir subjektams siekiant kovoti su terorizmu. [2001] OL L 344/70, 1 straipsnio 4 punktą; Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pamatinis sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su

Arabų valstybių lyga. Arabų konvencijoje dėl terorizmo slopinimo pateikiamas gana platus terorizmo apibrėžimas: „Terorizmas – tai bet koks smurto aktas ar grasinimas jį atlikti, nepriklausomai nuo tokio veiksmo motyvų ar tikslų, kuriuo siekiama individualių ar kolektyvinių nusikalstamų tikslų ir siekiama sukelti paniką tarp žmonių, sukelti baimę juos sužeidžiant, ar sukelti pavojų jų gyvybei, laisvei ar saugumui, ar siekiama sukelti žalą aplinkai ar viešajai ar privačiai infrastruktūrai ar nuosavybei arba siekiama ją užimti ar perimti, arba siekiama sukelti pavojų nacionaliniams ištekliams.“¹⁰⁵

Kitoje pastraipoje nurodoma, kad atitinkamų tarptautinių sutarčių, uždraudžiančių atskiras teroristinių išpuolių rūšis, nurodyti nusikaltimai taip pat bus laikomi teroristiniais išpuoliais pagal šią konvenciją. Šis apibrėžimas yra labai platus, nes nėra nurodomas didelės žalos kriterijus, kuris atribotų terorizmo nusikaltimą nuo panašių veikų, kurios nebus laikomos teroristiniais išpuoliais dėl to, kad sukelta žala bus nedidelė. Todėl lieka erdvės piktnaudžiavimui, kai teroristiniais išpuoliais galėtų būti vadinamos ir veikos, kurios atliekamos, pavyzdžiui, įgyvendinant saviraiškos ir taikių susirinkimų laisvę ar panašiais atvejais. Objektų ratas, kurį apima terorizmo apibrėžimas, taip pat yra daug platesnis nei, pavyzdžiui, ES apibrėžime, nes yra numatoma, kad pavojus asmenų laisvei ar saugumui taip pat laikytinas teroristinio išpuolio sudedamąja dalimi.

Islamo bendradarbiavimo organizacija. Šios organizacijos konvencija dėl kovos su terorizmu¹⁰⁶ taip pat gana plačiai apibrėžia terorizmą, beveik atkartodama Arabų valstybių lygos konvencijos pateikiamą apibrėžimą, tik pabaigoje pridodant nuostatą, kad terorizmu laikomas ir grasinimas tarptautinei infrastruktūrai, ar atvejai, kai keliama grėsmė nepriklausomų

terorizmu. Specialus OL leidimas lietuvių kalba: 19 skyrius, 6 tomas, p. 18–22, 1-3 straipsniai; Tarybos 2008 m. birželio 23 d. sprendimas 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje. [2008] OL L 210/1, 16 straipsnis.

¹⁰⁵ Arabų konvencija dėl terorizmo slopinimo, priimta 1998 m. balandžio 22 d. (*Arab Convention on the Suppression of Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2012 04 16].

<<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3de5e4984.html>>. 1 straipsnio 2 dalis.

¹⁰⁶ Islamo konferencijos organizacijos konvencija dėl kovos su tarptautiniu terorizmu, priimta 1999 m. liepos 1 d. (*Convention of the Organization of the Islamic Conference on Combating International Terrorism*) [interaktyvus] OIS: Annex to Resolution No: 59/26-P. [žiūrėta 2013 08 05]. <http://www.refworld.org/docid/3de5e6646.html>.

valstybių stabilumui, teritoriniam vientisumui, politinei vienybei ar suverenitetui.¹⁰⁷

Amerikos valstybių organizacija. Šioje organizacijoje yra priimtos dvi konvencijos, skirtos kovai su terorizmu, tai Konvencija dėl teroristinių išpuolių, kurie vykdomi kaip nusikaltimai prieš asmenis, ir dėl su tuo susijusio plėšikavimo¹⁰⁸ ir Konvencija prieš Terorizmą¹⁰⁹. Pirmoji laikytina konvencija, apibrėžiančia konkrečią teroristinių išpuolių rūšį. Antroji tik išvardija, kokioms veikoms, jau numatytoms tarptautinėse sutartyse, uždraudžiančiose konkrečias teroristinių veikų rūšis, ji taikytina. Taigi šios konvencijos terorizmo apibrėžimo nepateikia.

Afrikos vienybės organizacija. Šios organizacijos Konvencija dėl terorizmo prevencijos ir kovos su juo¹¹⁰ teroristinių išpuolių apibrėžia kaip „bet kokią veiką, kuri pažeidžia valstybės narės baudžiamuosius įstatymus ir kuri gali kelti grėsmę asmens ar asmenų grupės gyvybei, fiziniam vientisumui arba laisvei, arba sukelti jiems sunkų kūno sužalojimą ar mirtį; arba gali sukelti žalą viešajai ar privačiai nuosavybei, natūraliesiems ištekliams, aplinkai ar kultūriniam palikimui, kuriuo siekiama:

- 1) įbauginti, sukelti baimę, priversti ar paveikti vyriausybę, organizaciją, instituciją, plačiąją visuomenę ar jos dalį padaryti atitinkamą veiksmą ar susilaikyti nuo jo, ar priimti ar atsisakyti atitinkamo požiūrio, ar veikti vadovaujantis tam tikrais principais; arba

¹⁰⁷ Ten pat, 1 straipsnis.

¹⁰⁸ Amerikos valstybių organizacijos konvencija dėl terorizmo aktų, kuriais kėsinama į tarptautiniu mastu reikšmingus asmenis, prevencijos ir baudimo už juos, priimta 1971 m. vasario 2 d. (*Organisation of American States Convention to Prevent and Punish Acts of Terrorism Taking the Form of Crimes against Persons and Related Extortion that are of International Significance*) 1438 UNTS I-24381.

¹⁰⁹ Amerikos valstybių organizacijos Amerikos konvencija prieš terorizmą, priimta 2002 m. birželio 3d., įsigaliojo 2005 m. gruodžio 15 d. (Organisation of American States. Inter-American Convention Against Terrorism.) [interaktyvus] OAS AG/RES. 1840 (XXXII-O/02). [žiūrėta 2013-08-08]. <http://www.oas.org/xxxiiiga/english/docs_en/docs_items/AGres1840_02.htm>

¹¹⁰ Afrikos vienybės organizacijos Konvencija dėl terorizmo prevencijos ir kovos su juo, priimta 1999 m. liepos 14 d. (*Organisation of African Unity Convention on the Prevention and Combating of Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-08]. <<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/OAU-english.pdf>>.

- 2) sužlugdyti bet kokias viešąsias paslaugas, bet kokios būtinos paslaugos tiekimą visuomenei ar sukelti nepaprastą padėtį; arba
- 3) sukelti visuotinį sukilimą valstybėje.¹¹¹

Teroristiniais veiksmais laikoma ir bet koks tokių veiksmų skatinimas, rėmimas, prisidėjimas, vadovavimas jiems, pagalba, drąsinimas, pasikėsinimas, grasinimas juos atlikti, bendrininkavimas, organizavimas ar asmenų verbavimas.

Šiame apibrėžime gana plačiai apibrėžiamas tokios veikos tikslas, įvedant naują elementą – siekį sukelti visuotinį sukilimą valstybėje. Sukelta žala apibrėžiama kaip didelė žala – grėsmė gyvybei, sveikatai, laisvei arba didelio masto šių gėrių pažeidimas. Taigi pagrindiniai šio apibrėžimo elementai – tai veikos neteisėtas pobūdis, sukelta didelė žala ir veikos tikslas – įbauginti, sužlugdyti viešųjų paslaugų teikimą ar sukelti visuotinį sukilimą.

Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacija. Jos Konvencija dėl terorizmo slopinimo¹¹² yra skirta ekstradicijos klausimams spręsti, taigi joje, kaip ir Europos Tarybos konvencijoje dėl kovos su terorizmu, yra vardijami nusikaltimai, kurie neturi būti laikomi politiniais nusikaltimais, dėl kurių neišduodama pagal ekstradicijos procedūrą, ir kurie laikomi teroristiniais. Be tarptautinėse sutartyse numatytų veikų, kurios išvardijamos 1 straipsnyje, teroristinėmis veikomis laikomas nužudymas, užpuolimas, sukėlus kūno sužalojimus, pagrobimas, įkaitų ėmimas ir nusikaltimai, susiję su ginklais, sprogmenimis ir pavojingomis medžiagomis, kai jos naudojamos kaip priemonės sukelti neatrankinę asmenų mirtį ar sunkius kūno sužalojimus, arba didelę žalą nuosavybei. Jos papildomame protokole, skirtame kovai su terorizmo finansavimu, teroristiniai išpuoliai apibrėžiami išvardijant daugiau teroristinius išpuolius uždraudžiančių konvencijų, kurios tuo metu galiojo. Protokole teroristiniu išpuoliu apibrėžiama bet kokia kita veika, kuria siekiama sukelti civilio asmens mirtį ar sunkų kūno sužalojimą, kai tokios veikos tikslas,

¹¹¹ Ten pat, 1 straipsnis.

¹¹² Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacijos regioninė konvencija dėl terorizmo panaikinimo, priimta 1987 m. lapkričio 4 d., įsigaliojo 1988 m. rugpjūčio 22 d. (*South Asian Association for Regional Cooperation. Regional Convention on Suppression of Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-08]. <<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv18-english.pdf>>.

atsižvelgiant į jo pobūdį ar kontekstą, yra įbauginti visuomenę, ar priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti tam tikrą veiksmą ar nuo jo susilaikyti ¹¹³. Taigi šiame protokole teroristinio išpuolio apibrėžimas susiaurinamas ir priartinamas prie to apibrėžimo, kuris yra įtvirtintas Bendrosios terorizmo konvencijos projekte.

Nepriklausomų valstybių sandrauga. Sutartis dėl Nepriklausomų Valstybių Sandraugos valstybių narių bendradarbiavimo kovojant su terorizmu ¹¹⁴ terorizmą apibrėžia kaip neteisėtą veiką, baustinę pagal baudžiamąją teisę, kurios tikslas yra pakenkti viešajam saugumui, daryti įtaką valdžios institucijų sprendimams ar terorizuoti (įbauginti) visuomenę. Šios veikos gali būti: smurtas ar grasinimas smurtu prieš fizinius ir juridinius asmenis; nuosavybės naikinimas ar grasinimas tai atlikti tokiu būdu, kuris sukeltų pavojų žmonių gyvybėms; esminės žalos nuosavybei sukėlimas ar pasekmių, pavojingų visuomenei, atsiradimas; grasinimas valstybės pareigūno ar viešojo asmens gyvybei, siekiant, kad šis nebevykdytų savo valstybinės ar viešosios veiklos, ar keršijant už tokią veiklą; kitos valstybės atstovo ar tarptautiniu mastu saugomo tarptautinės organizacijos atstovo užpuolimas ar jų verslo patalpų ar transporto priemonių užpuolimas; kitos veikos, kurios laikomos teroristinėmis pagal nacionalinę teisę ar pagal tarptautines sutartis, kurios reglamentuoja kovą su terorizmu. ¹¹⁵

Taigi praktiškai visų pasaulio regionų tarptautinės organizacijos yra priėmusios sutartis, kuriose vienu ar kitu būdu apibrėžiamas ar kitaip reglamentuojamas terorizmo apibrėžimas. Amerikos valstybių organizacijos bei Europos Tarybos konvencijos, susijusios su terorizmu, terorizmą apibrėžia tik kaip veikas, kurios jau yra uždraustos kitomis teroristinius veiksmus reglamentuojančiomis konvencijomis, jų tikslas yra ekstradicijos procedūrų

¹¹³ Papildomas PARBA Regioninės konvencijos dėl terorizmo panaikinimo protokolas, priimtas 2004 m. sausio 6 d., įsigaliojo 2006 m. sausio 12 d. (*Additional Protocol to the SAARC Regional Convention on Suppression of Terrorism*) [interaktyvus] SAARC/SUMMIT.12/SC.29/27 ANNEX-III. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.refworld.org/docid/49f6b7ad2.html>>, 3 straipsnis.

¹¹⁴ Nepriklausomų valstybių sandraugos sutartis dėl bendradarbiavimo kovoje su terorizmu, priimta 1999 m. birželio 4 d. (*Treaty on Cooperation among States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/csi-english.pdf>, 1 straipsnis.

¹¹⁵ Ten pat.

reglamentavimas. Tuo tarpu kitose konvencijose plačiau ar siauriau atsispindi pagrindiniai terorizmo apibrėžimo elementai – tai yra, pirma, veikos rimtumas, antra, teroristinis tikslas, kurie bus toliau plačiau analizuojami.

Taigi galima konstatuoti, kad tarptautinėje teisėje apibrėžiant terorizmą vyrauja sektorinis reglamentavimas, apibrėžiant ir uždraudžiant atskiras teroristinių išpuolių rūšis. Nors nėra priimta universalus terorizmo apibrėžimo, įvairių tarptautinių sutarčių ir rezoliucijų analizė leidžia teigti, kad terorizmas kaip nusikalstama veika apibrėžiamas kaip neteisėti ir tyčiniai asmens veiksmai, kuriuo sukeliama asmens mirtis ar sunkus kūno sužalojimas, arba didelė žala viešajai ar privačiai nuosavybei, jei tokio veiksmo tikslas yra įbauginti visuomenę arba priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti kokį nors veiksma ar nuo jo susilaikyti.

1.4. Pagrindiniai terorizmo apibrėžimo elementai

Nors ir nėra (kol kas) priimta visuotinio terorizmo apibrėžimo, iš aukščiau paminėtų terorizmo apibrėžimų galima išskirti tam tikrus bendrus terorizmo apibrėžimo elementus. Galima pažymėti, kad norint nustatyti, ar buvo įvykdytas teroristinis išpuolis, atsižvelgiama į du elementus: objektyvusis – tam tikro masto nusikalstama veika, o subjektyvusis – atitinkama veika atlikusių asmenų motyvacija ir tikslai.¹¹⁶

Veika. Veikų ratas, patenkantis į terorizmo apibrėžimą, yra labai įvairus. Tarptautinėje konvencijoje dėl kovos su terorizmu teroristinėmis veikomis laikomos tik veikos, kurių metu atimama gyvybė arba padaromas sunkus kūno sužalojimas arba didelė žala nuosavybei¹¹⁷, o Terorizmo finansavimo konvencijoje tokia veika laikoma tik gyvybės atėmimas ar sunkus

¹¹⁶ WALTER, C. *Defining Terrorism*, op. cit. 94, p. 26.

¹¹⁷ Bendrosios terorizmo konvencijos projektas, 2 straipsnis. UN GA Sixth Committee. Report of the Working Group. *Measures to eliminate international terrorism*. 3 November 2010, No. A/C.6/65/L.10. p. 6.

kūno sužalojimas.¹¹⁸ Kitose konvencijose, kaip, pavyzdžiui, Arabų valstybių lygos konvencijoje dėl terorizmo slopinimo, šis veikų ratas labai platus, pradedant nuo jau minėtų nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai, baigiant bet kokia žala aplinkai ar nuosavybei, ar veika, kuri gali sukelti pavojų nacionaliniams ištekliams.¹¹⁹ Tokia pat plati formuluotė pateikiama ir Islamo bendradarbiavimo organizacijos konvencijoje dėl kovos su terorizmu. Kai kuriuose dokumentuose teroristiniu nusikaltimu laikomas ir pasikėsinimas įvykdyti teroristinį išpuolį.¹²⁰ C. Walter pabrėžia, jog pastaruoju metu vyrauja tendencija, jog nacionalinėse teisinėse sistemose į terorizmo apibrėžimą patenka ir veiksmai, smurtiniai arba nesmurtiniai, kurie yra pragaištingi viešajai infrastruktūrai.¹²¹ Ta pati tendencija pastebima ir tarptautinėje plotmėje.¹²² Tačiau pernelyg platus apibrėžimas kelia pavojų, kad teisėtos protesto prieš vyriausybės sprendimus formos, kurių metu įvykdomi atitinkami nusikaltimai arba tiesiog kyla žala valstybei (pavyzdžiui, visuotinio streiko metu), gali būti įvardijamos kaip terorizmas, taigi terorizmo apibrėžimuose turėtų būti įvardijamas didelės žalos kriterijus, kuris padėtų atriboti tokias veikas nuo taikaus protesto formų, kuriomis irgi siekiama pakeisti valstybės politiką atitinkamais klausimais, tačiau nesukeliama žala, prilygstanti tai, kuri sukeliama teroristinio išpuolio metu.

Tikslas ir motyvas. Šis elementas susideda iš dviejų dėmenų, tai yra, veikos motyvas gali būti arba įbauginti civilius gyventojus, arba „neteisėtai priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti ar neatlikti tam tikrų veiksmų.“¹²³ Kai kuriuose apibrėžimuose pateikiami kiti, papildomi motyvai: ES apibrėžime kaip tikslas (o ne kaip žalos elementas) nurodomas siekis „labai

¹¹⁸ Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu finansavimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-268, 2 straipsnio 1 dalis.

¹¹⁹ Arabų konvencija dėl terorizmo slopinimo, priimta 1998 m. balandžio 22 d. (*Arab Convention on the Suppression of Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2012 04 16]. <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3de5e4984.html>>, 1 straipsnio 2 dalis.

¹²⁰ Pavyzdžiui, ES apibrėžime teroristine veika laikomas ir grasinimas atlikti teroristines veikas (Tarybos 2001 m. gruodžio 27 d. bendroji pozicija 2001/931/BUSP dėl konkrečių priemonių taikymo kovojant su terorizmu. [2001] OL L 344/93, 1 str. 3 p. i papunktis).

¹²¹ WALTER, C. *Defining Terrorism*, op. cit. 94, p. 27.

¹²² Ten pat, p. 35.

¹²³ Tarybos 2001 m. gruodžio 27 d. bendroji pozicija 2001/931/BUSP dėl konkrečių priemonių taikymo kovojant su terorizmu. [2001] OL L 344/93, 1 str. 3 p.

destabilizuoti ar sunaikinti pagrindines valstybės ar tarptautinės organizacijos politines, konstitucines, ekonomines ar socialines struktūras“¹²⁴, Afrikos vienybės organizacijos konvencijoje kaip tikslas nurodomi dar du elementai, tai yra siekis sužlugdyti bet kokias viešąsias paslaugas, bet kokios būtinos paslaugos tiekimą visuomenei ar sukelti nepaprastą padėtį; arba siekis sukelti visuotinį sukilimą valstybėje.¹²⁵ Nepriklausomų valstybių sandraugos sutartyje be įbauginimo ar siekio priversti vyriausybę atlikti tam tikrus veiksmus nurodomas tikslas pakenkti viešajam saugumui. Arabų valstybių lygos konvencijoje žalos kriterijus persipina su veikos tikslu. Nurodoma, kad siekis yra sukelti ne tik sukelti paniką tarp žmonių, tačiau tikslu įvardijama ir siekis sukelti žalą nuosavybei ar siekis sukelti pavojų nacionaliniams ištekliams. Taigi šiuo atveju išnyksta riba tarp įprastų nusikaltimų (pavyzdžiui, vagystės) ir terorizmo nusikaltimo.

Taigi bendrasis vardiklis tarp visų regioninių konvencijų nurodomo tikslo prasme būtų du pagrindiniai siekiai – tai yra, siekis įbauginti gyventojus, antra, siekis priversti vyriausybę (kai kur nurodoma – ir tarptautinę organizaciją) atlikti tam tikrus veiksmus ar susilaikyti nuo jų. Plačiau apibrėžiant tikslą, kyla pavojus terorizmo nusikaltimą suvienodinti su kitais nusikaltimais.

Kalbėdamas apie nacionalinius terorizmo apibrėžimus, C. Walter studijoje, apibendrinančioje keliolikos valstybių įstatymuose įtvirtintus terorizmo apibrėžimus, teigė, jog „tikslas sukelti terorą ir baimę visuomenėje yra neginčijama apibrėžimo dalis, tačiau įtakos vyriausybės sprendimams laipsnis, kurio reikia, kad veiksmą pripažintume teroristiniu, skiriasi. Šiuo klausimu griežtesnis požiūris, pagal kurį reikalaujama, kad tikslas būtų „priversti“, o ne tikrai „daryti įtaką“, atrodo labiau pagrįstas, nes kitu atveju tokios priimtinos viešo protesto prieš vyriausybės politiką formos, kaip didelio

¹²⁴ Ten pat.

¹²⁵ Ten pat, 1 straipsnis.

masto demonstracijos, galėtų pernelyg lengvai būti įvardijamos kaip terorizmas.¹²⁶

Tarptautinis elementas. Ne viena konvencija, skirta teroristiniams veiksams reglamentuoti, nurodo, kad ji taikoma tarptautiniams terorizmo išpuoliams. Pavyzdžiui, Terorizmo finansavimo konvencija nurodo, kad ji netaikoma, kai „nusikaltimas padaromas vienoje valstybėje, asmuo, įtariamas padaręs nusikaltimą, yra tos valstybės pilietis, esantis jos teritorijoje, ir jokia kita valstybė neturi pagrindo pagal [šią Konvenciją] vykdyti jurisdikciją [...]“.¹²⁷ Dauguma tarptautinių konvencijų teigia, jog jos netaikomos nacionalinio terorizmo atveju. Tačiau, pavyzdžiui, regioninėse konvencijose tokios nuostatos nėra. Šio darbo objektas nėra vien tarptautinis terorizmas, nes analizuojamos THT normos taikytinos ne tik tarptautinio ginkluoto konflikto, bet ir netarptautinio ginkluoto konflikto atveju.

Reglamentavimas Lietuvos Respublikoje. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 250 straipsnyje teroro aktas apibrėžiamas kaip veika, atliekama teroristiniais tikslais, ir išvardijamos veikos, kurios atliktos teroristiniais tikslais, baudžiamos kaip teroro aktas¹²⁸. Pažymėtina, kad

¹²⁶ WALTER, C. Defining Terrorism, op. cit. 94, p. 30.

¹²⁷ Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu finansavimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-268, 3 straipsnis.

¹²⁸ 250 straipsnis. Teroro aktas

1. Tas, kas teroristiniais tikslais gamino, įgijo, laikė, gabenė, perdavė ar kitaip disponavo šaunamuoju ginklu, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis, branduolinėmis ar radioaktyviosiomis medžiagomis, kitais jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniais, taip pat tas, kas teroristiniais tikslais kūrė, gamino, įgijo, laikė, gabenė, perdavė ar kitaip disponavo cheminiu ar biologiniu ginklu arba cheminio ar biologinio ginklo gamybai naudojamomis cheminėmis medžiagomis ar jų pirmtakais, mikroorganizmais, kitomis biologinėmis medžiagomis ar toksiniais, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

2. Tas, kas teroristiniais tikslais sukėlė potvynį arba sutrikdė vandens, energijos ar kitų išteklių tiekimą, arba sprogdino, padegė arba kitaip dideliu mastu naikino ar gadino turtą, arba pažeidė didelę reikšmę valstybės valdymui, ūkiui ar finansų sistemai turinčios informacinės sistemos ar elektroninių duomenų saugumą, arba paskleidė radioaktyviasias, biologines ar chemines kenksmingas medžiagas, preparatus ar mikroorganizmus, jeigu dėl to atsirado ar galėjo atsirasti sunkių padarinių, taip pat tas, kas teroristiniais tikslais nesunkiai sutrikdė sveikatą vienam ar daugiau žmonių arba sukėlė pavojų daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai, baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų.

3. Tas, kas teroristiniais tikslais sunkiai sutrikdė sveikatą vienam ar daugiau žmonių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki penkiolikos metų.

4. Tas, kas teroristiniais tikslais nužudė vieną ar daugiau žmonių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

5. Tas, kas padarė šio straipsnio 2, 3 ar 4 dalyje numatytą veiką, jeigu ji buvo nukreipta prieš strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turintį objektą arba dėl to atsirado labai sunkių padarinių,

ankstesnėje Baudžiamojo kodekso redakcijoje teroro aktas buvo siejamas tik su veikomis, kurių metu nusikaltėlis padeda sprogmenis, susprogdina juos arba padega nuosavybę.¹²⁹ Motyvo elementas buvo įvedamas tik dalyje, numatančioje atsakomybę už teroristinės grupės kūrimą. Taigi šis terorizmo apibrėžimas buvo nepilnas ir neapėmė visų veikų, tarptautinėje teisėje įvardijamų teroristinėmis. Šiuo metu galiojančioje Baudžiamojo kodekso redakcijoje jau įvedamas teroristinio tikslo elementas, kuris apibrėžiamas Baudžiamojo kodekso 252¹ straipsnyje kaip *siekimas labai įbauginti visuomenę ar jos dalį arba neteisėtai priversti tarptautinę viešąją organizaciją, valstybę ar jos instituciją atlikti bet kokią veiksmą arba susilaikyti nuo jo atlikimo, arba destabilizuoti ar sunaikinti svarbiausius valstybės konstitucinius, politinius, ekonominius ar socialinius darinius ar tarptautinę viešąją organizaciją*. Taigi šis tikslas Lietuvos Respublikos teisės aktuose iš dalies supainiojama su šios veikos padariniais: siekimas destabilizuoti ar sunaikinti svarbiausius valstybės konstitucinius, politinius, ekonominius ar socialinius darinius ar tarptautinę viešąją organizaciją priskirtinas ne prie tikslo, o prie teroristinio išpuolio objektyviosios pusės. Priešingu atveju nusikaltimai, kuriais nesiekama įbauginti visuomenės ar priversti valstybę ar tarptautinę organizaciją atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti, bet siekiama destabilizuoti valstybės konstitucinius, politinius ar ekonominius darinius, gali būti pripažinti teroristiniais veiksmais, kai tuo tarpu esminis teroristinės veikos apibrėžimo elementas yra būtent tikslas įbauginti visuomenę arba priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti.

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

6. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

¹²⁹ LR BK 250 straipsnio 1 dalis: „Tas, kas žmonių gyvenamojoje, darbo, susibūrimo ar viešojoje vietoje padėjo sprogmenų siekdamas sukelti sprogimą, sprogdino arba padegė, baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų.“

1.5. Probleminiai terorizmo apibrėžimo aspektai

1.5.1. Valstybinis terorizmas, ginkluotųjų pajėgų veiksmai

Tiek ruošiant bendrąją terorizmo konvenciją, tiek apskritai svarstant terorizmo apibrėžimo klausimą, kyla diskusija, ar terorizmo apibrėžimas gali būti taikomas valstybės ir jos pareigūnų veiksams įvertinti. Tarptautiniuose dokumentuose egzistuoja skirtingos nuostatos dėl valstybės veiksmų kvalifikavimo teroristiniu. 1991 m. JT Tarptautinės teisės komisijos parengtame Nusikaltimų žmonijos taikai ir saugumui kodekso projekte¹³⁰ buvo numatyta, kad valstybė gali atlikti terorizmo nusikaltimą, tačiau terorizmas buvo pašalintas iš šio projekto jau 1996 m. Dauguma dokumentų netiesiogiai valstybės veiksmus pašalina iš savo veikimo sferos. Tai galioja valstybės veiksams prieš savo piliečius (tada netenkinamas tarptautinis elementas), arba veiksams tarptautinio ginkluoto konflikto metu (kai kurios sutartys numato, kad jos netaikomos ginkluoto konflikto metu). Šis klausimas yra susijęs ir su ginkluotųjų pajėgų veiksų „išėmimu“ iš teroristinius išpuolius uždraudžiančių ir terorizmo apibrėžimą pateikiančių konvencijų veikimo sferos. 1997 m. priimtoje tarptautinėje konvencijoje dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais yra įtvirtinta, jog „[š]i Konvencija nereglamentuoja nei ginkluotųjų pajėgų veiklos ginkluoto konflikto metu, kaip šios sąvokos yra suprantamos pagal tarptautinę humanitarinę teisę, kurią reglamentuoja ta teisė, nei veiklos, kurią valstybės karinės pajėgos vykdo eidamos savo oficialias pareigas, tiek, kiek jas reglamentuoja kitos tarptautinės teisės normos.“¹³¹ Šios nuostatos atkartojamos tiek ES Tarybos pamatiniame sprendime dėl kovos su terorizmu¹³², tiek 2005 m. Tarptautinėje konvencijoje dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais, kurioje dar pabrėžiama, jog minėtos

¹³⁰ UN International Law Commission. *Draft code of crimes against the peace and security of mankind (Part II) - including the draft statute for an international criminal court*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 25]. <http://untreaty.un.org/ilc/texts/7_4.htm>.

¹³¹ Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 36-1184, 19 straipsnio 2 dalis.

¹³² Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pamatinis sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu. Specialus OL leidimas lietuvių kalba: 19 skyrius, 6 tomas, p. 18–22. 11 įžanginė dalis. (recital)

nuostatos „negali būti aiškinamos kaip atleidžiančios nuo atsakomybės už neteisėtus veiksmus ar darančios juos teisėtais arba neleidžiančios persekioti pagal kitus teisės aktus.”¹³³ 1999 m. priimtoje konvencijoje dėl terorizmo finansavimo yra nuostatos, saugančios „civilius“ ar „kitus asmenis, aktyviai nedalyvaujančius ginkluoto konflikto veiksmuose“.¹³⁴

Dabar svarstomame Bendrosios terorizmo konvencijos projekte šie klausimai ir yra pagrindiniai klausimai, dėl kurių dar nėra pasiektas konsensusas. Dabartiniame koordinatoriaus siūlomame 3 straipsnyje (Nr. A/62/37), 2 dalyje įtvirtinta (kaip ir minėtose konvencijose), jog ginkluotųjų pajėgų veikla ginkluoto konflikto metu, kaip šie terminai yra suprantami pagal THT, kiek ta veikla yra reglamentuojama šios teisės normų, šios Konvencijos nėra reglamentuojama. Taip pat nustatoma, kad valstybės karinių pajėgų veikla, vykdant oficialius įgaliojimus, kiek šią veiklą reglamentuoja kitos tarptautinės teisės normos, šios Konvencijos nėra reglamentuojama. Taigi atskiriama šios Konvencijos taikymo sritis, ir jos taikymas apribojamas tik taikos metu, tuo tarpu ginkluoto konflikto metu taikytinos normos numatomos THT normose, kurios irgi įtvirtina terorizmo draudimą.¹³⁵ Taigi tiek ankstesniuose apibrėžimuose, tiek šitame apibrėžime skiriami du terminai – ginkluotosios pajėgos ginkluoto konflikto metu ir valstybės karinės pajėgos. Kadangi naudojami du skirtingi terminai, jų reikšmės taip pat yra skirtingos. Ginkluotosios pajėgos – tai ne vien valstybės karinės pajėgos, bet ir kitos konflikto šalies ginkluotosios pajėgos, kaip jos yra suprantamos pagal III ŽK 4 straipsnį. Taip siūlo aiškinti TRKK, kuris teigia, jog terminas „ginkluotosios pajėgos“ turėtų būti taip apibrėžiamas, kad apimtų tiek vyriausybės pajėgas, tiek organizuotas ginkluotas grupes.¹³⁶ Islamo konferencijos organizacijos valstybių narių siūlymas buvo įtraukti terminą „ginkluoto konflikto šalys“,

¹³³ Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 67-2603, 4 straipsnio 3 dalis.

¹³⁴ Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu finansavimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-268.

¹³⁵ Žr. disertacijos 1.6 skyrių „Terorizmas ginkluoto konflikto metu“.

¹³⁶ SAUL, B. Attempts to Define ‘Terrorism’ in International Law. *Netherlands International Law Review*, Vol. 52, No. 1, 2005: 57–83. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 12]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1277583>, p. 23; ICRC Report, ‘Terrorism and International Law: Challenges and Responses: The Complementary Nature of Human Rights Law, International Humanitarian Law and Refugee Law’, Geneva, 2002, 5.

tačiau gali susidaryti situacija, kai atitinkamos teroristinės grupės teroristiniams išpuoliams ši konvencija bus netaikytina tuo pretekstu, kad ta ginkluota grupė dalyvauja ginkluotame konflikte. Taip pat pabrėžtina, kad ši išimtis taikytina tik karo veiksams, kuriuos reglamentuoja THT, tačiau terorizmo konvencija turėtų būti taikoma kitiems veiksams, kurie netaikytini karo veiksmais pagal THT.

Kita minėta nuostata, taikoma ne ginkluoto konflikto metu, yra ta, kad valstybės karinių pajėgų veiksams, kuriuos reglamentuoja kitos tarptautinės teisės normos, šios konvencijos nuostatos nebūtų taikomos. Islamo konferencijos organizacijos pasiūlymas skamba taip: „Valstybės karinių pajėgų narių veiksmai, kurie atliekami vykdant jų oficialias pareigas, kiek jie atitinka tarptautinės teisės normas, šios Konvencijos nėra reglamentuojami.“¹³⁷ Taigi skirtumas tas, ar tie veiksmai tiesiog patenka į atitinkamų tarptautinės teisės normų reglamentavimo sferą, ar, pagal kitą pasiūlymą, šias normas atitinka. Tiesa, kyla klausimas, o kas gi nustatytų, kad tie veiksmai atitinkamas normas atitiko? Visgi sprendžiant tada šios konvencijos taikymo klausimą, reiktų spręsti ir apie kitų tarptautinės teisės normų turinį ir atitikimą joms. Autorės nuomone, atitikimo atitinkamoms normoms klausimą reiktų spręsti pagal atitinkamos teisės sistemos normas, numatančias, kokias pasekmes sukelia jų nesilaikymas, o ne *a priori* nustatyti tai Bendrojoje terorizmo konvencijoje, todėl labiau pagrįstas yra pasiūlymas įvardinti, kad tie veiksmai patenka į kitų tarptautinės teisės normų reglamentavimo sferą.

1.5.2. Nacionalinio išsivadavimo judėjimų veiksnių klausimas

Šis klausimas yra glaudžiai susijęs su prieš tai minėtu klausimu – galima sakyti, kad tai yra dvi to paties klausimo pusės. XX a. 8 dešimtmetyje, vykstant kolonijiniam išsivadavimui, dalis tarptautinės bendruomenės narių buvo linkę pasmerkti būtent valstybių kolonizatorių veiksmus nacionalinio

¹³⁷ UN GA Sixth Committee. Report of the Working Group. *Measures to eliminate international terrorism*. 3 November 2010, No. A/C.6/65/L.10, p. 19.

išsivadavimo siekiančių tautų atžvilgiu. Taigi dėmesys buvo kreipiamas daugiau į valstybinį terorizmą ir jo pasmerkimą. Iki 1989 m. JT GA rezoliucijos, skirtos kovai su terorizmu, buvo priimamos pavadinimu „Priemonės, skirtos užkirsti kelią tarptautiniam terorizmui, kuris kelia pavojų ar atima nekaltų žmonių gyvybes arba stato į pavojų fundamentalias laisves, taip pat priemonės, skirtos iširti šių terorizmo formų bei prievartos aktų pamatines priežastis, kurios slypi skurde, frustracijoje, nuoskaudose ir neviltyje, ir kurios priverčia kai kuriuos asmenis paaukoti žmonių gyvybes, įskaitant ir savo, kad būtų pasiekti radikalūs pasikeitimai“.¹³⁸ Taigi jau vien iš pavadinimo matyti tendencija, kad didesnis dėmesys skiriamas valstybiniam terorizmui. Su tuo buvo susijusi nuostata, kad nacionalinio išsivadavimo judėjimų narių veiksmai turėtų būti išskiriami iš terorizmą reglamentuojančių sutarčių reglamentavimo sferos.

Tačiau vėliau įvyko poslinkis ir 1994 m. buvo priimta JT GA rezoliucija 49/60, kuri jau pasmerkė visus terorizmo aktus, kas bebūtų jų autorius, taip pat konkrečiai pabrėžė, kad nusikalstami veiksmai, kuriais siekiama įbauginti visuomenę, jos dalį ar atitinkamą asmenų grupę dėl politinių tikslų niekada nėra pateisintini, nepriklausomai nuo to, dėl kokių sumetimų jie bebūtų atlikti. Taigi terorizmo terminas pradėtas taikyti ir nacionalinių išsivadavimo judėjimų veiksams, taip pat ir valstybės pareigūnams, nors šiais klausimais nėra galutinai pasiektas konsensusas, kas matyti iš Bendrosios terorizmo konvencijos ruošimo istorijos. 2011 m. balandžio mėn. komiteto, ruošiančio Bendrosios terorizmo konvencijos projektą, posėdyje kai kurios valstybės pabrėžė, kad terorizmas neturi būti prilyginamas teisėtai tautų, esančių kolonijinėje priespaudoje ar kitos valstybės okupuotų, kovai dėl nepriklausomybės ir apsisprendimo. Taigi šis klausimas vis dar pabrėžiamas, tuo pačiu atkreipiant dėmesį į valstybių vykdomus veiksmus, kurie prilygsta baisiausiems terorizmo aktams, taip pat į dvigubus standartus, taikomus

¹³⁸ JT GA 1972 m. gruodžio 18 d. rezoliucija Nr. A/RES/3034 (1972) *Priemonės, skirtos terorizmo, kuris sukelia pavojų arba atima nekaltas žmonių gyvybes, arba pastato į pavojų esmines asmenų laisves, panaikinimui, ir analizei terorizmo formų ir išpuolių, kurių pamatinė priežastis yra skurdas, nepasitenkinimas, skriauda ar neviltilis, dėl kurių kai kurie žmonės nusprendžia atimti tiek kitų asmenų, tiek savo gyvybę, siekdami radikalių pasikeitimų*. Pasviręs šriftas – autorės.

kovojant su terorizmu.¹³⁹ Tai rodo, kad terorizmo terminas turi glaudžių sąsajų su politine valstybių situacija. Šią išimtį kai kurios valstybės siūlo dėl situacijos Artimuosiuose Rytuose, siekdamas, kad į konvencijos reglamentavimo sferą nepatektų tokių grupių kaip Hezbollah ar Hamas veiksmai. Tačiau reikia pabrėžti, kad tokia išimtis negali pateisinti atitinkamų išsivadavimo judėjimų atliekamų teroristinių išpuolių. Nors ir teisėtas būtų atitinkamo judėjimo tikslas, jie jo gali siekti naudodami tik teisėtas THT leidžiamas priemones, o ne teroristinius metodus. Ši išimtis turėtų būti taikoma tik teisėtiems išsivadavimo judėjimų veiksams, o ne teroristiniams išpuoliams, kurie pažeidžia teisės normas tiek atlikti taikos metu, tiek ginkluoto konflikto metu.

Taigi galima konstatuoti, kad numanoma terorizmo apibrėžimo išimtis galios tol, kol nebus pasiektas vieningas sutarimas, kad baisiausi prievartos aktai, nesvarbu, kieno ar koku tikslu įvykdyti, yra vadintini terorizmu, universaliai smerktini ir baustini.

1.6. Terorizmas ginkluoto konflikto metu

Teroro aktai ginkluoto konflikto kontekste draudžiami tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai. Teroro aktai, atliekami prieš asmenis, nedalyvaujančius karo veiksmuose, ir jų nuosavybę, priklausomai nuo jų tikslo ir atlikimo būdo gali būti laikomi puolimu prieš civilius asmenis ir objektus (I PP 51 straipsnio 2 dalis ir 52 straipsnis, II PP 13 straipsnis), puolimu be atrankos (I PP 51 straipsnio 4 dalis), puolimu, kuris nukreiptas prieš religines šventoves (I PP 53 straipsnis, II PP 16 straipsnis), pavojingų įmonių ir įrengimų puolimu (I PP, 56 straipsnis, II PP 15 straipsnis), įkaitų ėmimu (bendrojo ŽK 3 straipsnio 1 dalis, I PP 75 straipsnis, II PP 15 straipsnis), asmenų, nedalyvaujančių ar nebedalyvaujančių karo veiksmuose, žudymu (bendrojo ŽK 3 straipsnio 1

¹³⁹ UN GA. Report of the Ad Hoc Committee established by General Assembly resolution 51/210 of 17 December 1996. 15th session, April, 2011, No. A/66/37. UN GA Official Records, 66th session, supl. No. 37. p. 5.

dalis, I PP 75 straipsnis, II PP 4 straipsnio 2 dalis).¹⁴⁰ THT normos nedraudžia atlikti terorizmo veiksmus prieš kombatantus, nes kombatantų įbauginimas strateginiais tikslais yra bene seniausia karo taktika.¹⁴¹

Nors ir anksčiau būta bandymų uždrausti civilių gyventojų terorizavimą, konkrečios nuostatos dėl terorizmo pirmą kartą buvo įtvirtintos IV ŽK 33 straipsnyje, kuriame teigiama, jog „draudžiamos kolektyvinės bausmės, taip pat visos bauginimo ar teroro priemonės“. Terorizmą taip pat draudžia I PP 51 straipsnio 2 dalis, kurioje teigiama, jog „[p]rievartos aktai ar grasinimai, prievarta siekiant įbauginti civilius gyventojus, draudžiami.“ Šis draudimas nurodomas ir Paprotinės THT studijoje, kuri pažodžiui atkartoja šią I PP 51 straipsnio 2 dalies nuostatą.¹⁴² Anglų kalboje tai skamba su šiek tiek kitu akcentu: *Acts or threats of violence the primary purpose of which is to spread terror among the civilian population are prohibited.* Taigi kalbame apie prievartos aktus, kurių svarbiausias, pirminis tikslas yra sukelti civilių baimę (*spread terror*). Tą patį daryti netarptautinio ginkluoto konflikto metu draudžia II PP 13 straipsnio 2 dalis, kuri atkartoja I PP 51 straipsnio 2 dalies draudimą. Dar viena nuostata, taikoma netarptautinio ginkluoto konflikto metu, yra II PP 4 straipsnio 2 dalies d punktas, kuriuo draudžiami „teroristiniai aktai“ prieš visus asmenis, kurie ne(be)dalyvauja karo veiksmuose.

Pirmiausiai reiktų pažymėti, kad šiose nuostatose yra netiesiogiai įtvirtintas terorizmo apibrėžimas. Terorizmas, remiantis I PP 51 straipsniu ir II PP 13 straipsniu, THT normų ribose apibrėžtinai kaip prievartos aktai ar grasinimai, atlikti prieš tam tikrus asmenis (civilius arba asmenis, ne(be)dalyvaujančius karo veiksmuose), kurių pirminis, pagrindinis tikslas yra sukelti šių asmenų baimę.¹⁴³ Tai išimtis iš bendro terorizmo reglamentavimo ta prasme, kad THT normų prasme yra kriminalizuojamas terorizmo

¹⁴⁰ JODOIN, S. Terrorism as a War Crime. *International Criminal Law Review*. 7 (2007): 77–115 [interaktyvus] [žiūrėta 2012 10 25]. <<http://www.sjodoin.ca/wp-content/uploads/2012/06/Terrorism-as-a-War-Crime.pdf>>, p. 81.

¹⁴¹ Ten pat, p. 82.

¹⁴² *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. 37, p. 8.

¹⁴³ JODOIN, op. cit. 140, p. 85.

nusikaltimas, nes nesant bendrojo terorizmo apibrėžimo, šis nusikaltimas bendrojoje tarptautinėje teisėje dar nėra įtvirtintas.

Pažymėtina, kad praktiškai visi kariniai veiksmai sukelia baimę civiliams gyventojams, taip pat ir karinėms pajėgoms. Ginkluotųjų pajėgų puolimas kartais tikslingai yra vykdomas žiauriu būdu, siekiant sukelti prieš karių baimę ir įtikinti juos pasiduoti, tačiau ne apie tokį įbauginimą kalbama šiose nuostatose. Ši nuostata draudžia veiksmus, kurių **pagrindinis tikslas yra sukelti baimę civiliams gyventojams, tačiau nesuteikiant praktiškai jokio karinio pranašumo.**¹⁴⁴ Taigi šis subjektyvusis elementas (*siekis sukelti baimę civiliams gyventojams*) visada laikytinas būtinu šios veikos elementu, o ne tik šalutiniu karo veiksmų poveikiu.¹⁴⁵ Taip pat pažymėtina, kad I PP 51 straipsnio atžvilgiu negalima taikyti atsakomųjų priemonių. Apibrėžime minimi ne tik civiliai, nes, kaip bus aptariama toliau, šių keturių nuostatų saugomų asmenų ratas šiek tiek skiriasi.

Sunkūs šių pareigų pažeidimai gali būti laikomi karo nusikaltimu¹⁴⁶. Karo nusikaltimai – tai THT pažeidimai, už kuriuos gali kilti asmeninė baudžiamoji atsakomybė. Tai ŽK ir papildomų protokolų pažeidimai, taip pat kiti sunkūs karo taisyklių ir papročių pažeidimai, pavyzdžiui, draudžiamų kariavimo būdų ir priemonių naudojimas. Tai patvirtina ir I PP 85 straipsnis, pagal kurį tokie teroristiniai veiksmai, kurių metu žūva ar sunkiai sužeidžiami civiliai, laikytini sunkiu ŽK pažeidimu ir laikomi karo nusikaltimu.¹⁴⁷

Tai plačiai analizavo TBTJ byloje *Prosecutor v. Galic*. TBTJ teigimu, draudimas atlikti veiksmus siekiant įbauginti civilius gyventojus yra specifinis ir atskiras draudimas bendrojo draudimo pulti civilius kontekste¹⁴⁸. TRKK II PP komentare pažymima, jog „puolimas, turint tikslą įbauginti, yra tik viena

¹⁴⁴ PILLOUD, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987. (Protocol I), para. 1940, p. 618.

¹⁴⁵ GASSER, H. P. Prohibition of Terrorist Acts in International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. July-August 1986, Vol. 26, No. 253: 200–212.

¹⁴⁶ DUFFY, op. cit. 39, p. 25.

¹⁴⁷ GASSER, op. cit. 145.

¹⁴⁸ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Stanislav Galić*. Trial Judgement of 5 December 2003. Case No. IT-98-29-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>> para. 98.

išpuolių rūšis, tačiau toks puolimas yra ypač smerktinas. Jau seniai bandoma uždrausti tokį puolimą, nes jie yra dažni ir sukelia ypatingas kančias civiliams gyventojams“.¹⁴⁹

TBTJ teigimu, terorizmo draudimas laikytinas paprotinės THT nuostata. TBTJ Apeliacinė kolegija nurodė, kad atitinkamos papildomų protokolų nuostatos, draudžiančios atlikti veiksmus, kurių tikslas yra įbauginti civilius gyventojus, diplomatinėje konferencijoje, skirtoje priimti PP, buvo priimti vienbalsiai, dėl jų nebuvo pareikšta prieštaravimų.¹⁵⁰ Šios nuostatos paprotinį pobūdį rodo ir tai, kiek valstybių yra šių protokolų valstybės narės. Tribunolas taip pat atliko platų tyrimą ir nustatė, kad daug valstybių savo teisės aktuose ir kariniuose vadovuose įtvirtino teroro priemonių draudimą, kuris kai kuriais atvejais buvo suformuluotas visiškai identiškai I PP ir II PP nuostatoms.¹⁵¹

Tirdamas, ar šis draudimas gali būti laikomas individualios atsakomybės pagrindu, TBTJ pažymėjo, kad jau 1919 m. Atsakomybės komisija, sudaryta Paryžiaus taikos konferencijoje, savo pranešime dėl karo teisės pažeidimų jau minėjo „sistemingą terorizmą“.¹⁵² Nors pagal šią nuostatą kaltinimų nebuvo pareikšta, tačiau tai rodo, kad jau 1919 m. buvo siekiama kriminalizuoti tyčinį civilių terorizavimą. Ruošiant Tarptautinio karinio tribunolo statutą 1945 m., taip pat buvo pasiūlyta įtraukti terorizmo nusikaltimą, kuris vėliau tekste nebuvo priimtas. 1945 m. priimtame Australijos karo nusikaltimų įstatyme į karo nusikaltimų kategoriją buvo įtrauktas „sistemingo terorizmo“ nusikaltimas.¹⁵³ Taip pat pažymėtina, kad 1947 m. karinis teismas Makasare (Olandijos Rytų Indijoje, dabar Indonezija) byloje *Motomura et al.* nuteisė asmenis už „sistemingą terorizmą prieš žmones, kuriuos japonai įtarė padarius nusikaltimus.“ Šis terorizmas apėmė pasikartojantį reguliarų ir ilgą asmenų kankinimą ir netinkamą elgesį, asmenų

¹⁴⁹ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol II), para. 4785, p. 1453.

¹⁵⁰ *Galić Trial Judgement*, op. cit. 148, para. 99-101; International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Stanislav Galić*. Appeals Judgement of 30 November 2006. Case No. IT-98-29-A. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/gal-acjud061130.pdf>>, para. 87.

¹⁵¹ *Galić Appeals Judgement*, op. cit. 150, para. 89.

¹⁵² Ten pat, para. 93.

¹⁵³ *Galić Trial Judgement*, op. cit. 148, para. 118.

suėmimà remiantis gandas, nukentėjo daug žmonių.¹⁵⁴ TBTJ taip pat apžvelgė daugelio valstybių praktikà, kuri rodo, kad valstybės savo teisės aktuose kriminalizuoja civilių asmenų terorizavimà ginkluoto konflikto metu.¹⁵⁵ Taigi Tribunolas priėjo išvados, kad paprotinė THT nustato asmeninę baudžiamąją atsakomybę už civilių terorizavimo draudimo, nustatyto I PP 51 straipsnio 2 dalyje ir II PP 13 straipsnio 2 dalyje, pažeidimus.¹⁵⁶ TBTJ įvardijo šiuos terorizmo nusikaltimo sudėties elementus:

1. Tai yra smurto veiksmai prieš civilius gyventojus ar atskirus civilius asmenis, kurie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, kuriais sukeliama civilių asmenų mirtis ar sunkus kūno sužalojimas;

2. Nusikaltėlis tyčia šiuos veiksmus nukreipė prieš civilius gyventojus, tiesiogiai nedalyvaujančius karo veiksmuose.

3. Atliktos veikos pagrindinis tikslas buvo sukelti civilių gyventojų baimę.¹⁵⁷

Tribunolas pažymėjo, kad nebūtina nustatyti, jog civiliai gyventojai iš tiesų buvo įbauginti, taip pat nebūtina įrodyti, kad egzistavo priežastinis ryšys tarp nusikalstamų veiksmų ir įbauginimo.¹⁵⁸ TBTJ pabrėžė, kad ginkluoto konflikto metu terorizmo nusikaltimu laikomi tik prievartos aktai prieš civilius, o ne prieš kombatantus.¹⁵⁹

Konkrečiai *Galic* byloje tribunolas nustatė, kad „buvo atliktas teroro nusikaltimas pagal [Tribunolo] Statuto 3 straipsnį, [nustatantį TBTJ kompetenciją dėl karo nusikaltimų]. [...] Teismo dauguma nustatė, kad apšaudymo ir bombardavimo operacija, nukreipta prieš Sarajevo [...] civilius, buvo atliekama pirmiausiai siekiant įbauginti.“¹⁶⁰

Minėtos nuostatos dėl terorizmo turi **skirtingą taikymo sferą**. IV ŽK 33 straipsnio draudimas taikytinas tik tarptautiniams ginkluotiems konfliktams, taigi šio draudimo adresatai būtų tik valstybės ginkluotųjų pajėgų nariai ir

¹⁵⁴ Ten pat, para. 115.

¹⁵⁵ *Galić Appeals Judgement*, op. cit. 150, para. 94-95.

¹⁵⁶ Ten pat, para. 98.

¹⁵⁷ *Galić Trial Judgement*, op. cit. 148, para. 133.

¹⁵⁸ Ten pat, para. 134.

¹⁵⁹ Ten pat, para. 135.

¹⁶⁰ *Galić Trial Judgement*, op. cit. 148, para. 597.

nacionalinių išsivadavimo judėjimų, kaip jie suprantami pagal I PP 1 straipsnio 4 dalį, ginkluotųjų pajėgų nariai. Tokia pati būtų ir I PP 13 straipsnio 2 dalies nuostatos taikymo sritis. II PP 4 straipsnio 2 dalies d punkto bei 13 straipsnio 2 dalies draudimai taikytini šio konflikto dalyviams – tai yra, valstybės ginkluotosioms pajėgoms ir netarptautinio ginkluoto konflikto dalyviams, kurie atitinka II PP 1 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus.¹⁶¹

IV ŽK 33 straipsniu saugomi asmenys yra asmenys, esantys konflikto šalies valdžioje. Jie saugomi nuo neteisėtų smurto aktų – kolektyvinių bausmių ir terorizmo. Taigi šio straipsnio taikymo sritis būtų neteisėtas terorizmo naudojimas palaikant viešąją tvarką okupuotoje teritorijoje. Kitų nuostatų taikymo sritis yra platesnė. I PP 51 straipsnio 2 dalies nuostata yra straipsnyje, skirtame visų civilių, ne tik esančių ginkluoto konflikto šalies valdžioje, apsaugai, taigi jis saugo visus civilius gyventojus. Šiuo straipsniu draudžiamas ne tik tokių veiksmų atlikimas, bet ir grasinimas juos atlikti. I PP 51 straipsnis yra vienas svarbiausių šio protokolo straipsnių, taigi ir terorizmo draudimas laikytinas svarbia, esmine nuostata. Analogiškai ir II PP 13 straipsnis taip pat saugo visus civilius gyventojus nuo terorizmo nusikaltimo. II PP 4 straipsnyje esantis terorizmo draudimas apima dar platesnį asmenų ratą, nes šis straipsnis taikomas ne tik civiliams, bet ir kombatantams, kurie nebedalyvauja karo veiksmuose (šio straipsnio taikymo sritis yra „visi asmenys, kurie tiesiogiai nedalyvauja ar nebedalyvauja karo veiksmuose“.) Taigi terorizmo draudimas šiame straipsnyje formuluojamas plačiausiai iš visų nuostatų.

Kadangi terorizmu laikomas puolimas prieš civilius asmenis, teisėtas karinis puolimas, nukreiptas į karinius objektus ir kombatantus (ar kovotojus netarptautinio ginkluoto konflikto metu), kuris suteikia karinį pranašumą, nelaikytinas terorizmu ir nedraudžiamas.¹⁶² Tačiau tokių išpuolių pagrindinis tikslas bus įgyti karinį pranašumą. Išpuoliai prieš civilius gyventojus bus laikomi turintys tikslą pirmiausiai įbauginti civilius gyventojus, nors jų

¹⁶¹ Plačiau apie ginkluotų konfliktų klasifikaciją žr. disertacijos 2.4 skyriuje „Ginkluotų konfliktų rūšys“.

¹⁶² JODOIN, op. cit. 140, p. 94.

sumanytojai ir atlikėjai teigtų siekiantys karinių tikslų.¹⁶³ Tačiau terorizmo draudimas apimtų veiksmus, kurie, nors ir nukreipti prieš karinį objektą, tačiau atliekami nesilaikant atskyrimo ir proporcingumo principų, ir atliekami pirmiausiai siekiant įbauginti civilius gyventojus. Čia pabrėžiamas ne tiek karinis objekto pobūdis – veiksmai prieš karinius objektus laikytini teisėtais karo veiksmais, tačiau pirminis tikslas įbauginti civilius gyventojus, net jeigu puolamas karinis objektas, kuris tampa įbauginimo priemone.

Kaip jau buvo minėta, TBTJ teigia, jog šios nuostatos laikytinos paprotinės THT dalimi. Taip teigė dar 1973 m. J. Paust, cituodamas šaltinius iš XX a. pradžios ir netgi ankstesnius.¹⁶⁴ Tada šių nuostatų taikymas daug platesnis, ypač ginkluotuose konfliktuose, kuriuose dalyvauja valstybės, neratifikavusios I PP ir II PP. Jodoin nuomone, nepaisant jų paprotinio pobūdžio, jų taikymo sritis yra susijusi su protokoluose nustatyta taikymo sritimi.¹⁶⁵ Tačiau kaip tada vertinti teroristinius veiksmus konfliktuose, kurie neperžengia II PP nustatyto ginkluoto konflikto slenksčio? Ar juose šis draudimas irgi taikytinas, ar taikomos tik atskirus teroro aktus reglamentuojančios konvencijos, ar iš vis netaikomas terorizmo draudimas? Atsižvelgiant į šio draudimo tikslą – apsaugoti civilius gyventojus nuo fizinio ir psichologinio smurto, kurį sukelia teroro aktai, kas yra ir THT vienas esminių tikslų, šis paprotinis terorizmo draudimas turėtų būti taikomas ir taip vadinamiems bendrojo ŽK 3 straipsnio konfliktams, kurie neatitinka reikalavimų ginkluotam konfliktui, nustatytų II PP.

Kadangi teroristiniai veiksmai yra reglamentuojami THT, dauguma teroristinius veiksmus reglamentuojančių konvencijų nustato, kad jos netaikomos ginkluoto konflikto metu. Derybose dėl bendrosios konvencijos dėl terorizmo šis klausimas yra vienas iš dar neišspręstų klausimų. Čia kalbame apie THT ir taip vadinamos terorizmo teisės (kurią sudarytų minėtosios

¹⁶³ KALSHOVEN, P. "Guerrilla" and „Terrorism“ in Internal Armed Conflict. *The American University Law Review*. Vol. 33, 1983: 67–81, p. 78-79. Jis pateikia du tokių puolimų pavyzdžius: tai karinis puolimas, nukreiptas į civilių, dirbančių karo fabrike, gyvenvietę, ir aukšto lygio civilio pareigūno, dirbančio skyriuje, organizuojančiame pasipriešinimą suikilimui, nužudymas.

¹⁶⁴ PAUST, J. Terrorism and the International Law of War. *Military Law Review*, Vol. 64, Spring 1974: 1–36, p. 11.

¹⁶⁵ JODOIN, op. cit. 140, p. 87.

specifinius teroristinius aktus reglamentuojančios konvencijos) santyki. Bendrosios konvencijos dėl terorizmo projekto koordinatoriaus pasiūlyme taip pat siūloma ginkluoto konflikto situacijas išimti iš konvencijos reglamentavimo sferos.

C. Walter pažymi, kad pagal dabartines išimtis kyla įspūdis, kad šie teisiniai režimai visiškai nesusikerta, ir kad teroristiniai veiksmai negali būti atliekami ginkluoto konflikto metu. Tačiau C. Walter siūlo¹⁶⁶, kad konkreči situacija, kuri gali būti reglamentuojama tiek pagal antiteroristines konvencijas, tiek pagal THT, būtų sprendžiama pagal *lex specialis* principą. Pavyzdžiui, jei atitinkami veiksmai yra draudžiami atitinkama terorizmą reglamentuojančia konvencija, tačiau leistini pagal THT, humanitarinės teisės normos būtų laikomos *lex specialis*, ir situacija būtų sprendžiama pagal ginkluotam konfliktui taikytinas normas. Tačiau ši analizė neatsižvelgia į tai, kad THT normos pačios nustato atsakomybę už terorizmo nusikaltimą, kaip analizuota aukščiau, taigi ginkluoto konflikto metu teroristiniai veiksmai nelieka nereglamentuojami ir gali būti baudžiami pagal THT normas.

Taigi galima konstatuoti, kad THT normose yra įtvirtintas terorizmo draudimas, kurio esminis elementas yra siekis įbauginti civilius gyventojus. Šios pareigos pažeidimai laikytini karo nusikaltimu. Šis terorizmo draudimas laikytinas paprotinės THT dalimi.

1.7. Teroristinė organizacija

Šio darbo analizės srityje svarbu nustatyti, kas yra teroristinė organizacija – tai yra, kokią organizaciją galime vadinti teroristine. Tai svarbu analizuojant konkrečias situacijas valstybėse, ar jose veikiančios atitinkamos grupės laikytinos teroristinėmis ir analizuotinos šiame darbe. Kai kurios valstybės teisės aktais yra nustačiusios uždraustų teroristinių grupių sąrašus. Šis

¹⁶⁶ WALTER, C. Defining Terrorism, op. cit. 94, p. 39-41.

klausimas analizuotinas atsižvelgiant į kriterijus, kuriais remdamosi valstybės sprendžia dėl vienos ar kitos organizacijos ar grupės paskelbimo teroristine.

Pavyzdžiui, JAV užsienio teroristine organizacija laiko tokią organizaciją, kuri:

- 1) yra užsienio organizacija;
- 2) vykdo teroristinius išpuolius arba išlaiko galimybę tai daryti ir
- 3) šios organizacijos išpuoliai kelia grėsmę JAV interesams.¹⁶⁷

Šiuo metu JAV užsienio teroristinių organizacijų sąrašė yra 51 teroristine organizacija.¹⁶⁸

Australijos Baudžiamajame kodekse yra nustatyta procedūra, pagal kurią atitinkama organizacija įvardinama teroristine. Nustatant, ar atitinkama organizacija laikytina teroristine, būtina įsitikinti, kad ši organizacija:

- 1) tiesiogiai ar netiesiogiai užsiima teroristinių išpuolių ruošimu, planavimu, pagalba juos atlikti ar jų skatinimu (nepriklausomai nuo to, šie teroristiniai veiksmai buvo įvykdyti ar įvyks); arba
- 2) propaguoja teroristinių išpuolių vykdymą¹⁶⁹.

Toks propagavimas gali pasireikšti tiesioginiu ar netiesioginiu patarimu ar raginimu atlikti teroristinius veiksmus, arba instrukcijų pateikimu, arba organizacijos pagyromis teroristinių išpuolių vykdymui, kai yra rimta grėsmė, kad tokios pagyros gali paskatinti asmenį atlikti teroristinius išpuolius.¹⁷⁰ Australijoje šiuo metu teroristinėmis organizacijomis įvardijama 17 organizacijų.¹⁷¹

Jungtinės Karalystės Terorizmo įstatymo nuostatose yra įtvirtinta, kad teroristine organizacija gali būti uždrausta, jei ji yra susijusi su terorizmu, tai yra, jei ji atlieka teroristinius išpuolius ar juose dalyvauja, ruošiasi tokiems

¹⁶⁷ 8 United States Code 1189, Designation of foreign terrorist organizations. [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 14]. <http://www.law.cornell.edu/uscode/text>

¹⁶⁸ *Foreign Terrorist Organizations*. Bureau of Counterterrorism. [interaktyvus] 28 September 2012 [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>>

¹⁶⁹ Australia. Criminal Code Act No. 12 of 1995, section 102.1, Part 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.comlaw.gov.au/Details/C2013C00366>>.

¹⁷⁰ Ten pat, Section 102.1, Part 1A.

¹⁷¹ *Listing of Terrorist Organisations*. Australian Government. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.ema.gov.au/agd/www/nationalsecurity.nsf/AllDocs/95FB057CA3DECF30CA256FAB001F7FBD?OpenDocument>>

išpuoliams, arba skatina ar remia terorizmą (įskaitant ir neteisėtą terorizmo šlovinimą).¹⁷² Kiti faktoriai, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant dėl atitinkamos organizacijos įvardijimo teroristine, yra:

- 1) organizacijos veiklos pobūdis ir mastas;
- 2) konkreti grėsmė, kurią organizacija kelia Jungtinei Karalystei ar jos piliečiams užsienyje;
- 3) organizacijos veiklos Jungtinės Karalystės teritorijoje mastas ir
- 4) būtinybė paremti kitus tarptautinės bendruomenės narius visuotinėje kovoje prieš terorizmą.¹⁷³

Šiuo metu Jungtinėje Karalystėje uždraustos 47 teroristinės organizacijos.

Taigi pagrindiniai kriterijai sprendžiant, ar atitinkama grupė gali būti laikoma teroristine, būtų jos veiklos pobūdis, tai yra, ar ji yra įsitraukusi į teroristinių veiksmų vykdymą. Toks įsitraukimas pasireiškia įvairiomis formomis. Vertinant, ar atitinkama grupė vadintina teroristine, taip pat atsižvelgsime į tai, ar valstybės ją įvardina kaip teroristinę, nes toks sprendimas priimamas turint įvairios informacijos, tame tarpe ir žvalgybinės, taigi tai yra svarus kriterijus atitinkamą grupę laikyti teroristine. Taip pat atsižvelgsime, kaip minėta, į organizacijos organizuojamus išpuolius, kurie gali būti laikomi teroristiniais.

¹⁷² *Proscribed Terrorist Organisations*. The Home Secretary. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/224213/2012-07-19-List_of_Proscribed_organisations.pdf> p. 1.

¹⁷³ Ten pat.

2 DALIS

TERORIZMAS IR GINKLUOTAS KONFLIKTAS

2.1. Ginkluoto konflikto samprata kovos su terorizmu kontekste

2.1.1. Ginkluotas konfliktas – THT taikymo slenkstis

Pažymėtina, kad THT nėra *lex specialis* taisyklių, kurios būtų taikomos būtent tik kovojant su terorizmu, su teroristais atveju.¹⁷⁴ Taigi ir kovojant su teroristais galioja bendroji nuostata, kad THT taikytina tik esant ginkluotam konfliktui. Ginkluoto konflikto pradžia yra „tas momentas, nuo kurio prasideda vieno ar kito THT pilno režimo taikymas. Todėl galima teigti, jog situacijos kaip ginkluoto konflikto kvalifikavimas yra nepaprastos svarbos juridinis faktas.“¹⁷⁵. Tikslus ginkluoto konflikto atsiradimo momento nustatymas turi reikšmingas ir plačias pasekmes tarptautinėje teisėje. Ginkluoto konflikto metu gali pasikeisti sutartiniai įsipareigojimai, kitaip vertinamos pabėgėlių teisės, jo metu taikomi kitokie ginklų kontrolės standartai, taip pat pakinta neutraliteto teisė¹⁷⁶. Pati svarbiausia pasekmė būtų ta, kad tik ginkluoto konflikto metu šalys gali įgyvendinti kariaujančių šalių teises. Šiomis teisėmis naudojantis ne ginkluoto konflikto metu rizikuojama pažeisti esmines žmogaus teises, kurios taikomos taikos metu.

¹⁷⁴ RONA, op. cit. 41.

¹⁷⁵ ŽILINSKAS, Ginkluoto konflikto samprata, op. cit. 49, p. 92.

¹⁷⁶ International Law Association. Use of Force Committee. *Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, delivered at the Hague Conference (2010) [interaktyvus] [žiūrėta 2011 04 08]. <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022>>, p. 33.

Ginkluoto konflikto metu, pavyzdžiui, kinta teisės į gyvybę apsaugos lygis. Taikos metu valstybė gali naudoti jėgą tvarkai palaikyti, įskaitant ir gyvybės atėmimą, tačiau pagal žmogaus teisių normas tai turi būti absoliučiai neišvengiama ir griežtai proporcinga siekiamiems tikslams. Ginkluoto konflikto metu gyvybės atėmimas analizuojamas pagal THT normas, kurios nustato visai kitokius standartus ir proporcingumo reikalavimus¹⁷⁷. Tai galima pailiustruoti, kalbant apie tikslinį nužudymą kaip kovos su terorizmu metodą, kuris apibrėžiamas kaip „iš anksto apgalvotas konkretaus asmens (taikinio), įtariamo terorizmu, nužudymas esant tiesioginiam ar netiesioginiam valstybės valdžios pritarimui.“¹⁷⁸ Taikos metu toks gyvybės atėmimas nebūtų galimas, nes gyvybės atėmimui žmogaus teisių normos nustato griežtus reikalavimus – tai yra, asmeniui gali būti atimta gyvybė, tik jei jis yra įtariamas nusikaltimu ar jį atlieka ir jo negalima sulaikyti jokiais kitomis priemonėmis, arba jei sulaikytasis bando pabėgti; taip pat saugant kitus asmenis nuo neteisėto smurto ar teisėtu būdu malšinant sukilimą ar riaušes. Tokie veiksmai turi būti absoliučiai būtini ir griežtai proporcingi tikslui pasiekti. Tuo tarpu ginkluoto konflikto metu galioja papildomos, specialios taisyklės. Tikslinio nužudymo atveju taikiny s gali būti tik priešo kombatantas, negalima naudoti apgaulės, taip pat griežtai laikomasi atskyrimo principo. Tačiau nėra tokių griežtų reikalavimų, kaip, pavyzdžiui, kitokių priemonių išnaudojimas asmeniui sulaikyti ar pagrįstas įtarimas, kad asmuo padarė konkretų nusikaltimą¹⁷⁹.

Taigi svarbu nustatyti, kada kovoje su teroristais taikytini bendrieji žmogaus teisių standartai, o kada ši kova perauga į ginkluotą konfliktą ir leidžia taikyti THT.

¹⁷⁷ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dučko Tadić a/k/a „Dule“*. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of 2 October 1995. Case No. IT-94-1-AR72. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12].

<<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>, para. 178.

¹⁷⁸ ŽILINSKAS, DECLERCK, op. cit. 50, p. 18.

¹⁷⁹ Ten pat.

2.1.2. Karas ir ginkluotas konfliktas

Klasikinėje tarptautinėje teisėje iki JT Chartijos priėmimo terminas „karas“ buvo tas terminas, kuriuo buvo apibrėžiama ginkluoto konflikto situacija, egzistuojanti tarp valstybių. Šis terminas naudojamas ir šiomis dienomis, viešajame diskurse ypač buvo „iškeltas“ disertacijoje analizuojamo karo su terorizmu kontekste. Kai nebuvo reglamentuojamas jėgos naudojimas, karo paskelbimas turėjo didelę teisinę reikšmę, nes nuo to momento pradėdavo veikti ne tik karo įstatymai (THT), tačiau ir neutraliteto institutas bei atsirasdavo teisė įgyvendinti kariaujančių šalių teises.

Jungtinių Tautų (toliau – JT) Chartijoje uždraudus bet kokią jėgos naudojimą, išskyrus savigyną ir JT Saugumo Tarybos sankciją, „karo“ terminas naudojamas vis mažiau¹⁸⁰. Priėmus 1949 m. Ženevos konvencijas (toliau – ŽK)¹⁸¹, tarptautinėje teisėje „karo“ terminą pakeitė „ginkluoto konflikto“ terminas. TRKK ŽK komentare pažymima, kad iki ŽK priėmimo THT buvo taikoma tik tarptautinio, tinkamai paskelbto ir abiejų šalių pripažinto karo atveju. Jei karas nebūdavo paskelbiamas, arba viena iš konflikte dalyvaujančių šalių nepripažindavo, kad karas egzistuoja, THT nebuvo taikoma¹⁸². ŽK 2 straipsnis, bendras visoms keturioms konvencijoms, teigia, jog šios taikomos:

„[V]isais atvejais, kai skelbiamas karas ar kyla koks nors ginkluotas konfliktas dviejų ar kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių, net jei viena iš dalyvaujančių šalių karo nepripažįsta.“¹⁸³

Galima situacija, kad valstybės pripažįsta esančios karo būklėje, valstybės dar kartais oficialiai paskelbia karą. Nemažai nacionalinių

¹⁸⁰ *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 7.

¹⁸¹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (I) dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1905; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (II) dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1906; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (III) dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1907; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (IV) dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1908.

¹⁸² PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume I. Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*. ICRC, Geneva, 1952, p. 28.

¹⁸³ Bendrasis ŽK 2 straipsnis.

konstitucijų yra įtvirtintas reikalavimas, kad būtų oficialiai paskelbtas karas¹⁸⁴. Tačiau I ŽK komentare pabrėžiama, kad nuo Konvencijų priėmimo nebereikia, kad būtų formaliai paskelbtas karas, ar kad karo būklė būtų pripažinta. Konvencija taikoma, kaip ir minėta, nuo to momento, kai faktiškai pradedami karo veiksmai – tai yra, nuo ginkluoto konflikto pradžios¹⁸⁵. Komentare taip pat pabrėžiama, kad terminas „karas“ tikslingai buvo pakeistas terminu „ginkluotas konfliktas“. Valstybė visada gali bandyti teigti, kad, atlikdama priešiškus veiksmus prieš kitą valstybę, ji nekariauja, o tiesiog atlieka strategines operacijas ar įgyvendina savigynos teisę¹⁸⁶. Tačiau kai naudojame terminą „ginkluotas konfliktas“, tokia argumentacija jau nebegalima. Be to, ginkluoto konflikto sąvoka taip pat plačiai vartojama ir šiuolaikiniuose tarptautiniuose dokumentuose, pavyzdžiui, 1954 m. Hagos konvencijoje, ŽK papildomuose protokoluose, ir įvairiose JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijose (pavyzdžiui, rezoliucijos dėl civilių apsaugos, žmogaus teisių taikymo, moterų ir vaikų apsaugos¹⁸⁷), ten nurodoma, kad šie dokumentai taikomi „ginkluoto konflikto atveju“ arba „ginkluoto konflikto metu“¹⁸⁸.

ŽK komentare pabrėžiama, kad „[b]et koks ginčas, kuris kyla tarp dviejų valstybių, kurio metu panaudojamos ginkluotosios pajėgos, yra ginkluotas konfliktas 2 straipsnio prasme, net jei viena iš šalių neigia, jog egzistuoja karo būklė. Nesvarbu, kiek laiko toks konfliktas tęsiasi ar kiek žudynių įvyksta.“¹⁸⁹

JAV paskelbtas „karas su terorizmu“ įprasta prasme reikštų visą priemonių kompleksą – tai yra, tai apimtų ne tik karines, bet ir žvalgybos,

¹⁸⁴ *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 7.

¹⁸⁵ *Commentary on the Geneva Conventions, Volume I*, op. cit. 183, p. 32.

¹⁸⁶ Ten pat.

¹⁸⁷ JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2673(XXV) *Žurnalistų, veikiančių pavojingose misijose ginkluoto konflikto zonoje, apsauga*; JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2674(XXV) *Pagarba žmogaus teisėms ginkluoto konflikto metu*; JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2675(XXV) *Esminiai civilių asmenų apsaugos ginkluoto konflikto metu principai*; JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2676(XXV) *Pagarba žmogaus teisėms ginkluoto konflikto metu*; JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2677(XXV) *Pagarba žmogaus teisėms ginkluoto konflikto metu*. JT GA 1974 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. A/RES/3318(XXIX) *Deklaracija dėl moterų ir vaikų apsaugos nepaprastosios padėties ir ginkluoto konflikto metu*.

¹⁸⁸ DAVID, É. *Principes de droit des conflits armés*. Troisième édition. Bruxelles: Éditions Bruylant, 2002, p. 103.

¹⁸⁹ *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume I*, op. cit. 183, p. 32.

teisėsaugos priemonės, kovą su terorizmo finansavimu ir panašiai. Tačiau JAV šį terminą naudoja būtent karinių priemonių naudojimui įvardinti. Todėl galima konstatuoti, kad JAV naudojamas terminas „karas su terorizmu“ šiuolaikinės THT kontekste nėra tikslus. Terminas „karas“ apskritai tarptautinėje teisėje buvo naudojamas tik valstybių konfliktui apibūdinti¹⁹⁰. Šiuo atveju JAV vyriausybė šį terminą naudoja apibrėžti konfliktui su nevyriausybine, nevalstybine, teroristine grupuote, net nepretenduojančia į teritorijos valdymą ar į suverenumą. Nepaisant to, kad Al Qaeda paskelbė karą JAV, tačiau šį terminą reiktų laikyti ne teisiniu, o daugiau politiniu. Iš JAV vyriausybės veiksmų ir pareiškimų galima spręsti, jog JAV teigia esančios ginkluotame konflikte su įvairiomis teroristinėmis grupuotėmis, pirmiausia al Qaeda, taigi pats terminas humanitarinės teisės prasme turėtų būti performuluojamas į „ginkluotas konfliktas su al Qaeda ir kitomis teroristinėmis grupuotėmis“. Tokio teiginio pagrindumas THT kontekste bus analizuojamas toliau.

2.1.3. Ginkluotas konfliktas ir ginkluotas užpuolimas

Norint atsakyti, koks yra santykis tarp ginkluoto konflikto ir ginkluoto užpuolimo, susiduriame su *ius ad bellum* (jėgos naudojimo teisės) ir *ius in bello* (karo teisės, arba THT) santykio klausimu. Jėgos naudojimo teisės normos suponuoja, kad bent viena iš jėgą naudojančiųjų šalių veikia neteisėtai pagal šios tarptautinės teisės šakos normas, nes apskritai jėgos naudojimas tarptautinėje teisėje draudžiamas JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje, taip pat paprotinėje tarptautinėje teisėje. Jei valstybė naudoja jėgą įgyvendindama savigynos teisę, reiškia, kad kažkas tą teisę pažeidė, pažeisdamas tuo pačiu ir jėgos draudimo principą. Tuo tarpu THT nustato, kad jos normos turi būti taikomos vienodai, nepriklausomai nuo to, kuri iš šalių teisėtai naudoja jėgą pagal *ius ad bellum*: „Aukštosios susitariančios šalys [...] yra įsitikinusios, kad niekas iš šio protokolo ar 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų negali būti suprasta kaip įteisinimas ar sankcionavimas kokio nors agresijos akto ar

¹⁹⁰ DAVID, op. cit. 189, p. 103.

kitokio jėgos panaudojimo, nesuderinamo su Jungtinių Tautų Organizacijos Įstatais.¹⁹¹ Taigi šios dvi teisės šakos yra taikomos skirtingais pagrindais, ir negalima THT taikymo susieti su jėgos naudojimo teisėtumu.¹⁹²

Ar teisė naudoti jėgą kartu reiškia, kad automatiškai taikoma THT? Galima išskirti du teorinius modelius, kaip spręsti šį klausimą. Pagal pirmąjį *ius ad bellum* taikymo slenkstis (tai yra, ginkluotas užpuolimas, kurio pagrindu kyla teisė į savigyną pagal JT Chartijos 51 straipsnį) laikytinas ir *ius in bello* taikymo slenksčiu (ginkluotu konfliktu pagal THT)¹⁹³. Pagal antrąjį modelį, savigynos taikymo slenkstis būtų žemesnis nei THT netarptautinio konflikto taikymo slenkstis.

Kad taikytinas antrasis modelis, teigia Jėgos naudojimo komitetas, kurio galutiniame pranešime konstatuojama, jog, nepriklausomai nuo to, kas laikoma ginkluotu užpuolimu, jei jis nėra intensyvių ginkluotų veiksmų dalis, jis nelaikomas ginkluotu konfliktu¹⁹⁴. Šie du klausimai – ar egzistuoja ginkluotas užpuolimas ir ar vyksta ginkluotas konfliktas – turi būti sprendžiami pagal atitinkamos teisės šakos – atitinkamai jėgos naudojimo teisės ir THT nuostatas. Vien ginkluoto užpuolimo faktas nesuponuoja, kad vyksta ginkluotas konfliktas. Jei ginkluoto užpuolimo veiksmai nepasiekia ginkluoto konflikto masto, savigynos teisė turėtų būti įgyvendinama kaip eksteritorialūs teisėsaugos veiksmai, kuriuos atliekant reikėtų laikytis žmogaus teisių normų¹⁹⁵. Žinoma, gali būti keliamas klausimas, ar tai laikytina savigynos veiksmis, jeigu tai nepasiekia ginkluoto konflikto masto, nes galima teigti, jog jeigu savigynos veiksmai neprilygsta ginkluotam konfliktui, kad tokia savigyna neatitinka būtinumo kriterijaus. Kyla klausimas, ar ji laikytina teisėta savigyna pagal jėgos draudimą įtvirtinančias normas. Tačiau šis klausimas būtų jau *ius*

¹⁹¹ I PP, preambulė; SASSOLI, M. *Ius ad Bellum and Ius in Bello – The Separation between the Legality of the Use of Force and Humanitarian Rules to Be Respected in Warfare: Crucial or Outdated?* SCHMITT, M., PEJIC, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines. Essays in Honour of Yoram Dinstein*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, p. 246.

¹⁹² Ten pat.

¹⁹³ KREß, C. *Some Reflections on the International Legal Framework Governing Transnational Armed Conflicts* // *Journal of Conflict & Security Law*. Oxford: Oxford University Press, 2010. <http://jcs.l.oxfordjournals.org/> [2011-01-06], p. 258.

¹⁹⁴ *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 8.

¹⁹⁵ KREß, op. cit. 194, p. 259.

ad bellum normų reglamentuojamas klausimas, kuris čia nebus plačiau aptariamas.

2.1.4. Ginkluoto konflikto sąvoka

Pirmiausiai reiktų pabrėžti, kad apie ginkluoto konflikto egzistavimą sprendžiame iš objektyvių kriterijų, nepriklausomai nuo to, ko siekia ginkluoto konflikto šalys, pradėdamos tokius veiksmus, ar kaip jos tai įvardina.¹⁹⁶

Ginkluoto konflikto terminas atsirado su 1949 m. ŽK, tačiau nei jose, nei kitose tarptautinėse sutartyse jis nėra apibrėžtas. Visoms ŽK bendrame 2 straipsnyje 1 dalyje apibrėžiamas jų taikymo slenkstis:

Be nuostatų, kurių privaloma laikytis taikos metu, ši Konvencija taikoma ir visais atvejais, kai skelbiamas karas arba kyla koks nors kitas dviejų arba kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių ginkluotas konfliktas, net jei viena iš jų karo nepripažįsta.

ŽK bendrajame 3 straipsnyje nustatytos taisyklės taikomos netarptautinio ginkluoto konflikto atveju, tačiau pats tokio konflikto terminas neapibrėžiamas. ŽK I papildomas protokolai (toliau – I PP)¹⁹⁷ taip pat taikomas ginkluoto konflikto situacijoje, jame ginkluotas konfliktas neapibrėžiamas (I PP, 1 str. 4 d.), tik pažymima, kad tarptautiniu ginkluotu konfliktu laikoma ir tautų kova dėl apsisprendimo teisės (I PP, 1 str. 1 d.).

ŽK II papildomas protokolai (toliau – II PP)¹⁹⁸ jau apibrėžia netarptautinį ginkluotą konfliktą kaip konfliktą, kuris vyksta „kokios nors aukštosios susitariančios šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, šios, paklusdamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą“ (II PP, 1 str. 1 d.). Kaip bus analizuojama toliau, II PP nustatytas

¹⁹⁶ Inter-American Commission on Human Rights. *Report on Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. 22 October 2002, No. OEA/Ser.L/V/II.116. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.cidh.org/Terrorism/Eng/toc.htm>>, para. 59.

¹⁹⁷ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

¹⁹⁸ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910.

ginkluoto konflikto slenkstis laikytinas aukštesniu nei tas, kuris numatytas bendrajame 3 straipsnyje.

Vienas labiausiai naudojamų ginkluoto konflikto apibrėžimų buvo nustatytas Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai (toliau – TBTJ) *Tadic* byloje, kur ginkluotas konfliktas buvo apibrėžtas kaip situacija, kai „naudojama ginkluota jėga tarp valstybių arba kai vyksta ilgai trunkanti (angl. *protracted*) ginkluota kova tarp vyriausybinių pajėgų ir organizuotų ginkluotų grupių arba tarp tokių grupių valstybės viduje“¹⁹⁹.

JT Žmogaus teisių vyriausiojo komisaro specialioji pranešėja dėl žmogaus teisių ir terorizmo ginkluotą konfliktą apibrėžė kaip situaciją, kai dvi ar daugiau konflikto šalių, ginkluotų karine ginkluote, dalyvauja karinėse operacijose (karo veiksmuose), kurie yra pakankami, kad atitiktų paprotinius ginkluoto konflikto apibrėžimus. Kas laikytina pakankamais kariniais veiksmais, priklauso nuo to, ar konfliktas yra tarptautinis, ar ne. Taigi analizuojant, ar egzistuoja ginkluotas konfliktas, atsižvelgiama į tai, kad naudojamos ginkluotosios pajėgos (o ne policija), karinė ginkluotė (o ne policijos) ir atliekamos karinės (o ne teisėsaugos) operacijos²⁰⁰.

Tarptautinės teisės asociacija²⁰¹ 2005 m. gegužės įsteigė Jėgos naudojimo komitetą (angl. *Use of Force Committee*). Jis analizavo ginkluoto konflikto sampratą tarptautinėje teisėje. 2008 m. komitetas parengė ir Rio de Žaneire pristatė pradinį pranešimą, o 2010 m. rugpjūčio mėn. Hagoje buvo parengtas galutinis komiteto pranešimas ir rezoliucija. Šiame pranešime buvo išanalizuoti pirminiai ir antriniai tarptautinės teisės šaltiniai, siekiant nustatyti, kaip tarptautinėje teisėje yra apibrėžiama ginkluoto konflikto situacija ir kada situacijos nelaikytinos ginkluotu konfliktu. Buvo išanalizuotos atitinkamos

¹⁹⁹ *Tadić*, Decision on the Defence Motion, op. cit. 178, para. 70.

²⁰⁰ UN Commission on Human Rights. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. *Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. Final report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. 25 June 2004. No. E/CN.4/Sub.2/2004/40. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/146/77/PDF/G0414677.pdf?OpenElement>>. p. 9.

²⁰¹ Ši asociacija įkurta Briuselyje 1873 m. Jos tikslai yra „tarptautinės viešosios ir privatinės teisės studijos, aiškinimas ir vystymas.“ Tai tarptautinė nevyriausybinė organizacija, turinti konsultacinį statusą daugelyje JT specializuotų agentūrų.

tarptautinės sutartys, valstybių *opinio juris*, taip pat tarptautinių teismų praktika ir doktrina. Komiteto nariai atstovauja įvairioms pasaulio valstybėms.

Remdamasis savo analize Komitetas nustatė, kad *Tadic* bylos pateiktą ginkluoto konflikto apibrėžimą patvirtina ir kitų šaltinių analizė. Komitetas išskyrė du esminius bet kokio ginkluoto konflikto požymius:

- 1) organizuotų ginkluotų grupių egzistavimas;
- 2) įsitraukimas į tam tikro intensyvumo kovos veiksmus.²⁰²

Komitetas pabrėžė, kad ginkluotas konfliktas turi būti atribojamas nuo incidentų, pasienio susidūrimų, „vidinių neramumų ir įtampos situacijų, kaip antai: riaušės, paskiri ir stichiniai prievartos veiksmai“²⁰³, „banditizmo, neorganizuotų ir trumpai truncančių sukilimų ar teroristų veiksmų“²⁰⁴ ir „pilietinių neramumų bei paskirų teroristinių aktų“²⁰⁵.

Kadangi Komitetas nustatė, kad šie du elementai (intensyvumas ir organizuotumas) yra bet kokio ginkluoto konflikto esminiai požymiai, teroristinių veiksmų ir ginkluoto konflikto santykis pirmiausiai bus analizuojamas būtent per šių dviejų elementų prizmę.

2.2. Veiksmų intensyvumas kaip ginkluoto konflikto požymis kovoje su terorizmu

2.2.1. Veiksmų intensyvumo kriterijus

Valstybių praktikos ir *opinio juris* analizė, teisminė praktika ir dauguma autorių sutinka, kad karo veiksmai turi pasiekti tam tikrą intensyvumo laipsnį, kad būtų laikomi ginkluotu konfliktu²⁰⁶. Vertinant intensyvumą, atsižvelgiama, pavyzdžiui, į kovotojų skaičių, naudotų ginklų skaičių ir rūšis, konflikto

²⁰² *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 2.

²⁰³ IPP, 1 str. 2 d.

²⁰⁴ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Duško Tadić a/k/a „Dule“*. Trial Opinion and Judgement of 7 May 1997. Case No. IT-94-1-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts170507JT2-e.pdf>>, para. 562.

²⁰⁵ *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 28.

²⁰⁶ Ten pat, p. 30; ICRC. *How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law?* [interaktyvus]. Opinion Paper, March 2008. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>> p. 3.

trukmę ir teritorinį paplitimą, žuvusiųjų skaičių, nuosavybės sunaikinimo mastą, kiek gyventojų neteko gyvenamosios vietos, kiek teritorijos buvo okupuota, ar konfliktą nagrinėjo JT Saugumo Taryba, ar priėmė kokių nors rezoliucijų ir į panašius kriterijus²⁰⁷. Intensyvumo kriterijus netarptautiniuose konfliktuose turi ir laiko aspektą. Norint nustatyti, ar konfliktas laikytinas netarptautiniu konfliktu, kuriam taikytinas bendrasis ŽK 3 straipsnis, reikia atsižvelgti į tai, ar ginkluotos kovos tęsėsi tam tikrą laiko tarpą (angl. *protracted*). Intensyvumas ir tęstinumas yra tarpusavyje susiję, taigi jei veiksmų intensyvumas yra didelis, tai užtenka ir trumpesnio veiksmų tęstinumo, ir atvirkščiai. Tačiau pagal TBTJ tęstinumas yra ne tiek svarbus kiek intensyvumas, labiau dėmesys kreipiamas į veiksmų intensyvumą nei į jų trukmę²⁰⁸.

2.2.2. Teroristiniai veiksmų įvertinimas Jėgos naudojimo komiteto pranešime

Jėgos naudojimo komitetas daugiau pabrėžė pavienių teroristinių veiksmų atskyrimą nuo ginkluoto konflikto. Jo išvadoje svarstoma, ar tarp JAV ir al Qaeda vyksta ginkluotas konfliktas. Jis pažymėjo, kad G. Bush administracija teigė, jog tarp JAV ir tam tikrų teroristinių grupių, kur jos bebūtų, vyksta ginkluotas konfliktas. B. Obama administracija teigė, kad tarp jos ir „al Qaeda, Talibanu ir susijusių pajėgų [vyksta] ginkluotas konfliktas.“ Komitetas savo pranešime atkreipė dėmesį, kad į kitus teroristinius aktus buvo atsakoma teisėsaugos veiksmais, o ne karine jėga. Komiteto išvadoje teigiama, jog valstybės pripažįsta, kad 2001 m. rugsėjo 11 d. išpuoliai priklauso tai pačiai įvykių kategorijai, kaip ir išpuoliai Londone, Madride ir Bali; o pastarieji buvo laikomi nusikaltimais, bet ne ginkluotu konfliktu. Su teroristais po šių išpuolių, Komiteto nuomone, buvo kovojama teisėsaugos metodais. Tačiau tokiam

²⁰⁷ *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 30; International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ljube Bošković, Johan Tarčulovski*. Trial Judgement of 10 July 2008. Case No. IT-04-82-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/tjug/en/080710.pdf>, para. 177.

²⁰⁸ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ramush Haradinaj et al.* Trial Judgement of 3 April 2008. Case No. IT-04-84-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icty.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/080403.pdf>>, para. 49.

teiginiui galima paprieštarauti. Pažymėtina, kad išpuolių mastas ir aukų skaičius Madride, Londone, Bali, skyrėsi nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių pasekmių. Tiek valstybių *opinio juris*, tiek pačios JAV reakcija į išpuolį rodo, kad tai gali būti laikoma ginkluotu užpuolimu.²⁰⁹ JT ST priėmė rezoliucijas, kuriose pasmerkė 2001 m. rugsėjo 11 d. išpuolius bei pripažino JAV „prigimtine individualios bei kolektyvinės savigynos teisę pagal JT Chartiją“²¹⁰, taip pat „poreikį kovoti visomis priemonėmis, pagal JT chartiją, su grėsme tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristų veiksmai“.²¹¹ NATO ir Amerikos valstybių organizacija laikėsi nuomonės, kad tai laikytina ginkluotu užpuolimu, suteikiančiu teisę į savigyną²¹², o daugelis valstybių JAV savigynos veiksmus rėmė, arba bent jau nekritikavo.

Nors ginkluoto užpuolimo faktas nesuponuoja, kad jau vyksta ginkluotas konfliktas, jis visgi nurodo, kad valstybė ketina imtis ne teisės saugos, o karinių veiksmų atitinkamų subjektų atžvilgiu. Taip pat tas faktas, kad į kitus panašius išpuolius buvo atsakoma teisės saugos veiksmais, automatiškai nereiškia, kad tarp JAV ir atitinkamos teroristinės grupuotės nevyksta ginkluotas konfliktas. Siekiant nustatyti, ar egzistuoja ginkluotas konfliktas, vertinama konkreti situacija ir kovojančių šalių veiksmai bei išpuolių intensyvumas, ar jis atitinka ginkluoto konflikto kriterijus, ar ne. Šiuo aspektu plačiau bus analizuojama TBTJ praktika teroristinių veiksmų klausimu.

Jėgos naudojimo komitetas rėmėsi Vienos komisijos išvadamis dėl ginkluoto konflikto intensyvumo. Vienos komisija tyrė tarptautinius Europos Tarybos valstybių narių įsipareigojimus dėl slaptų sulaikymo įstaigų ir tarpvalstybinio kalinių pervežimo. Jos išvadoje teigiama, kad ginkluotas konfliktas vyko Afganistane 2001 m. ir vėliau, tačiau pavieniai sprogdinimai ir kiti žiaurūs išpuoliai, kuriuos atlieka teroristų grupės skirtingose vietose, ir po

²⁰⁹ Plačiau žr. VASILIAUSKIENĖ, V. Teroristų veiksmai kaip ginkluotas užpuolimas. *Mokslo darbai. Teisė*, 2008, t. 66 (2): 99–111, p. 105-106.

²¹⁰ JT ST 2001 m. rugsėjo 12 d. rezoliucija Nr. S/RES/1368 (2001) *Dėl grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai*, preambulė.

²¹¹ JT ST 2001 m. rugsėjo 28 d. rezoliucija Nr. S/RES/1373 (2001) *Dėl grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai*, preambulė.

²¹² NATO. *Statement by the North Atlantic Council*. [interaktyvus]. Press Release (2001)124 NATO Press Releases. 2001-09-12. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>>.

jų vykdomi antiteroristiniai veiksmai, net jei šiuos atlieka kariniai daliniai, nelaikytini ginkluotu konfliktu, ir THT netaikytina²¹³. Šios komisijos nuomone, taip vadinamas „karas su terorizmu“ nelaikytinas ginkluotu konfliktu, tačiau svarstyti, ar nereiktų priimti atitinkamų papildomų tarptautinės teisės aktų, kurie reguliuotų šiuos klausimus.

Autorės nuomone, Jėgos naudojimo komitetas daugiau akcentavo, kad pavieniai teroristiniai išpuoliai nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo, tačiau neanalizavo situacijų, kada tokie teroristiniai išpuoliai yra ne pavieniai, o vykdomi sistemingai ir intensyviai, taigi kai tokios situacijos kovojant su teroristais pasiekia ginkluoto konflikto mastą. Šiuo aspektu aktuali TBTJ praktika.

2.2.3. TBTJ praktika

Kiek kitu aspektu teroristinius veiksmus analizavo TBTJ. Kalbant apie teroristinius veiksmus ir intensyvumo kriterijų, TBTJ jį išsamiai analizavo *Boškoski ir Tarčulovski* byloje. Joje kaltinamojo gynėjai pateikė argumentą, kad tarptautinėje teisėje egzistuoja skirtumas tarp ginkluoto konflikto ir „banditizmo, neorganizuotų ir trumpai trunkančių sukilimų, ar teroristinių veiksmų, kuriems netaikoma tarptautinė humanitarinė teisė“, todėl teroristiniai veiksmai neturėtų būti imami domėn, kai sprendžiama, ar atitinkama situacija prilygo ginkluotam konfliktui²¹⁴. Visų šių teroristinių veiksmų esą nereikia įtraukti sprendžiant apie tai, ar situacija Makedonijoje 2001 m. prilygo ginkluotam konfliktui.

Tribunolas paneigė šį gynybos argumentaciją, remdamasis trimis argumentais:

²¹³ COE. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission.) *Opinion on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in Respect of Secret Detention Facilities and Inter-State Transport of Prisoners*. [interaktyvus]. Opinion no. 363 / 2005. 17-18 March 2006. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282006%29009.aspx>>.

²¹⁴ *Boškoski, Tarčulovski* Trial Judgement, op. cit. 208, para. 184.

1) *Tadic* byloje intensyvumo ir organizacijos elementai pabrėžiami tam, kad būtų galima atskirti ginkluoto konflikto situaciją nuo mažesnių prievartos formų, pavyzdžiui, nuo teroristų veiksmų. Tai reiškia, kad ginkluotu konfliktu nelaikytina kiekvienas paskiras įvykis ar situacija, kai pareigūnai yra priversti griebtis ginklų. Greičiau galima teigti, kad bendrasis ŽK 3 straipsnis taikytinas konfliktams, kurie panašūs į tarptautinius karus, tačiau vyksta vienos valstybės teritorijoje. *Tadic* byloje taip pat buvo nustatytas tęstinumo reikalavimas. Svarstant, ar veiksmai atitinka šį reikalavimą, svarbu, ar atitinkami veiksmai yra atlikti paskirai ar laikytini atitinkamų besitęsiančių karinių veiksmų dalimi. **Nėra svarbu, ar šie prievartos veiksmai laikytini teroristiniais, ar ne.** Besitęsiančios kovos reikalavimas aktualus tik atibojant ginkluotą konfliktą nuo civilinių neramumų atvejų ar pavienių teroristinių aktų²¹⁵.

2) Kadangi THT draudžia „teroristinius veiksmus“ ir „veiksmus ar grasinimus jėga, kurių pirminis tikslas yra skleisti baimę civilių asmenų tarpe“, tiek tarptautiniuose, tiek netarptautiniuose konfliktuose, ir už tokius veiksmus gali būti taikoma asmeninė baudžiamoji atsakomybė, tai būtų beprasmiška tokius veiksmus drausti, jei jie nepatektų į ginkluoto konflikto sampratą.

3) TBTJ rėmėsi nacionalinių teismų praktika kaip įrodymu, kad teroristiniai veiksmai patenka į ginkluoto konflikto sampratą.

Peru Nacionaliniai baudžiamieji rūmai nustatė, kad ginkluotos grupės „Peru Komunistų partija – šviesos takas“ veiksmai ir vyriausybės atsakas į juos, kurių metu žuvo daugiau nei 69000 žmonių ir buvo sunaikinta daug viešosios ir privačios nuosavybės, laikytini ginkluotu konfliktu, nors nemaža dalis veiksmų buvo teroristiniai pagal savo prigimtį, pavyzdžiui, civilių žudymas, diversija prieš užsienio ambasadų bei viešas ir privačias patalpas ir pan.²¹⁶. **JAV** Aukščiausiasis teismas 2006 m. nustatė, kad tarp JAV ir nevalstybinės grupuotės al Qaeda vyksta ginkluotas konfliktas, remdamasis tuo, kad Bendrasis 3 straipsnis taikytinas, kai yra naudojama ginkluota jėga tarp valstybės ir kitos konflikto šalies, kuri nėra konvencijos dalyvė, nepaisant

²¹⁵ Ten pat, para. 185.

²¹⁶ Ten pat, para. 181.

to, kad al Qaeda yra teroristinė organizacija ir vykde teroristinius išpuolius²¹⁷. **Izraelio** Aukščiausiasis teismas nustatė, kad nuo 2000 m. pabaigos Judėjoje, Samarijoje ir Gazos ruože vyko intensyvios kovos, ir kad tai ne policijos veikla, o ginkluotas konfliktas. Konflikto intensyvumą rodo tai, kad per du metus buvo nužudyta daugiau nei 600 Izraelio piliečių ir 4500 sužeista, taip pat kad daug buvo sužeista palestiniečių. Teismas teigė, kad Izraelis yra ginkluoto konflikto būklėje su teroristais²¹⁸. TBTJ taip pat rėmėsi ir **JT Libano tyrimo komisija**, kuri padarė išvadą, kad karo veiksmai, kurie vyko nuo 2006 m. liepos 12 d. iki rugpjūčio 14 d. laikytini ginkluotu konfliktu, ir tas faktas, kad Izraelis laiko Hezbollah teroristine organizacija, neturi įtakos konflikto kvalifikavimui²¹⁹.

Taigi remdamasis šiais argumentais TBTJ teigė, kad nei valstybių ar JT praktika, nei jo paties jurisprudencija nepatvirtina teiginio, kad teroristiniai veiksmai neturėtų būti laikomi ginkluoto konflikto dalimi. Tribunolo teigimu, paskiri teroristiniai veiksmai gali nepasiekti bendrojo ŽK 3 straipsnio nustatyto ginkluoto konflikto slenksčio, tačiau kai tokie veiksmai yra tęstiniai, ypač jei įtraukiamos ginkluotosios pajėgos ir vyksta karo veiksmai, tokie teroristiniai veiksmai yra laikytini svarbiais vertinant, ar pasiektas ginkluotam konfliktui nustatyti reikalingas intensyvumo laipsnis²²⁰.

Taigi svarstant, ar egzistuoja ginkluotas konfliktas, teroristinis atitinkamų veiksmų pobūdis nepaneigia ginkluoto konflikto egzistavimo. Tačiau lieka klausimas, *kiek* tokių veiksmų pakanka, kad būtų galima konstatuoti, kad ginkluotas konfliktas egzistuoja. Tai vertinama kiekvienu konkrečiu atveju.

Taigi kovoje su terorizmu intensyvumo kriterijus tenkinamas tik tada, kai abiejų šalių veiksmai pasiekia ginkluoto konflikto mastą. Tai sprendžiama pagal teroristinių veiksmų prigimtį, dažnumą ir pagal valstybės atsako į šiuos išpuolius pobūdį. Kai teroristinės organizacijos įgyja galimybę organizuoti

²¹⁷ Ten pat, para. 188.

²¹⁸ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, para. 16.

²¹⁹ *Boškoski, Tarčulovski* Trial Judgement, op. cit. 208, para. 189.

²²⁰ Ten pat, para 190.

išpuolius, kurie prilygsta ginkluotai jėgai ir kai valstybė atsako į šiuo išpuolius, naudodama karines pajėgas ir vykdydama karines operacijas, galima daryti išvadą, kad egzistuoja ginkluotas konfliktas. Bendrai sprendžiant, ar konkreči konfliktinė situacija prilygsta ginkluotam konfliktui, teroristiniai veiksmai taip pat imami domėn sprendžiant apie konflikto trukmę ir intensyvumą.

2.3. Ginkluoto konflikto organizacinis kriterijus

Nors JAV skelbia karą „terorizmui“, „terorizmas“ ar „teroras“ negali būti ginkluoto konflikto šalimi²²¹, jo šalimi gali būti tik subjektas, atitinkantis organizuotumo kriterijus. Jėgos naudojimo komiteto tyrimas parodė, kad tiek sutartyse, tiek valstybių praktikoje yra įtvirtintas reikalavimas ginkluoto konflikto egzistavimui nustatyti – tai sąlyga, kad jame dalyvauja dvi ar daugiau organizuotos ginkluotos grupės. Ginkluotu konfliktu nelaikomi atvejai, kai jėgą naudoja pavienis asmuo, pavyzdžiui, teroristas, veikiantis vienas pats, arba jei jėgos griebiasi padrikos žmonių minios²²². Jei konfliktas kyla tarp dviejų valstybių, klausimo dėl šio kriterijaus nekyla. Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju yra sudėtingiau nustatyti, ar šis kriterijus tenkinamas. Pagrindinis reikalavimas būtų tas, kad ginkluota grupė turi būti pakankamai organizuota, turėti vadovavimo struktūrą ir gebėti įgyvendinti svarbiausius bendrojo ŽK 3 straipsnio reikalavimus²²³. Šį kriterijų vertinant atsižvelgiama į vadovavimo struktūrą, pobūdį ir kontrolę. Svarbūs veiksniai, kuriuos įvardino komitetas, būtų tai, kaip vykdomas vadovavimas, ar organizacija valdoma pagal tam tikras taisykles, ar vykdomas karinis parengimas, ar ginklų tiekimas ir gavimas yra organizuotai atliekamas, ar verbuojami nauji nariai, ar yra bendravimo tarp organizacijos narių infrastruktūra, ar yra poilsio zonos ar teritorijos.

²²¹ RONA, op. cit. 41, p. 6.

²²² *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 29.

²²³ Ten pat.

Vienas iš klausimų, kurie kyla analizuojant šį klausimą, būtų tas, kodėl nevalstybinės grupės yra saistomos THT taisyklių. M. Sassoli apžvelgia visas teorijas, analizuojančias, kaip nevalstybinės grupės yra įpareigosios tarptautinės teisės normų. Pagal pirmąją teoriją, tarptautinėje paprotinėje teisėje yra norma, pagal kurią šios grupės yra saistomos tų įpareigojimų, kuriuos prisiėmė ta valstybė, kurioje jie kovoja. Pagal antrąją teoriją, remiamasi efektyvumo principu – teigiama, kad bet kokia efektyvi valdžia, veikianti tam tikros valstybės teritorijoje, yra saistoma tų įsipareigojimų, kuriuos prisiėmė valstybė. Pagal trečiąją teoriją teigiama, kad šios grupės yra įpareigosios tarptautinės teisės taisyklių, kurias valstybė perkelia į savo nacionalinę teisę arba tų tiesiogiai vykdytinų tarptautinės teisės taisyklių, kurios taikomos visiems subjektams tiesiogiai.²²⁴

Grįžtant prie ginkluoto konflikto organizuotumo kriterijaus, jis taip pat buvo analizuojamas Tarptautinio baudžiamojo teismo (toliau – TBT) ikiteisminiame sprendime, kuris buvo priimtas dėl jo vykdomo situacijos Kenijoje tyrimo²²⁵. Teismo sprendime buvo analizuojama tai, kaip buvo planuojami ir vykdomi išpuoliai. Teismas pastebėjo iš išpuolių eigos, kad jie buvo gerai suplanuoti ir koordinuojami. Išpuoliai buvo vykdomi keliose vietose vienu metu, taip pat jiems vykdyti ir planuoti buvo tiekiami degalai ir sudėtingi ginklai. Taigi buvo remiamasi daugiausiai duomenimis apie išpuolių planavimą²²⁶.

Jėgos draudimo komitetas, kalbėdamas apie karą su terorizmu, rėmėsi C. Greenwood, kuris teigia, kad „tarptautinės teisės prasme negali būti nė kalbos apie karą su al Qaeda ar kita teroristų grupe, nes tokia grupė negali būti laikoma kariaujančia šalimi, tai tik nusikaltėlių gauja, ir laikydami ją kažkuo

²²⁴ SASSÓLI, M. *Transnational Armed Groups*, op. cit. 44, p. 12.

²²⁵ International Criminal Court. *Situation in the Republic of Kenya*. [interaktyvus]. Decision of 31 March 2010. Case No. ICC-01/09. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc854287.pdf>>.

²²⁶ Ten pat, para. 115-128.

daugiau rizikuojame iškreipti teisę, tai yra, suteikiame jai statusą, kuris suponuoja tam tikrą teisėtumo laipsnį²²⁷.

Izraelio Aukščiausiasis teismas, priešingai, teigia, kad šiais laikais teroristinės organizacijos gali turėti reikšmingus karinius pajėgumus, kartais netgi didesnius nei valstybių pajėgumai. Teismo nuomone, kova su šiomis grėsmėmis vien vidinėmis valstybės ir baudžiamosios teisės priemonėmis yra nepakankama²²⁸.

Šis kriterijus yra įtvirtintas ir TBTJ jurisprudencijoje. Minėtoje *Boškoski ir Tarčulovski byloje* Tribunolas analizavo šį elementą, aptardamas jį Tribunolo jurisprudencijoje ir analizuodamas, ar teroristinių veiksmų vykdymas daro kokią nors įtaką sprendimui dėl atitinkamos grupės organizuotumo laipsnio.

Pirmiausiai reiktų atskirti situaciją, kai asmenys (ar teroristinė grupė) veikia atitinkamos valstybės vardu²²⁹, nuo situacijos, kai jie sudaro grupę, kuri yra organizuota ir turi hierarchinę struktūrą, pavyzdžiui, karinį vienetą ar (civilinio karo metu) sukilėlių būrį, *atskirą* nuo valstybinės valdžios²³⁰. Kad grupė būtų laikoma organizuota, reikia, kad ji turėtų hierarchinę struktūrą ir kad jos vadovybė gebėtų įgyvendinti valdžią savo nariams²³¹.

II PP nustatyti standartai yra griežtesni nei tie, kurie nustatyti ŽK bendrajame 3 straipsnyje. Organizuotumo laipsnis, kurio reikia atlikti „besitęsiantiems karo veiksams“ (ŽK bendrasis 3 straipsnis), yra mažesnis, nei tas, kurio reikia, kad būtų galima vykdyti „nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus“ (II PP, 1 str. 2 d.) Tai patvirtina ir TBT statuto priėmimo istorija ir tas faktas, kad valstybių delegatai atsisakė įtraukti į TBT statutą II PP nustatytus reikalavimus ginkluotam konfliktui, o įtvirtino, kad ginkluotas konfliktas egzistuoja, jei vyksta besitęsiantys karo veiksmai (angl. *protracted*

²²⁷ *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 26; GREENWOOD, C. War, Terrorism and International Law, *Current Legal Problems*, Vol. 56, 2004: 505-530. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2011 01 02], p. 529.

²²⁸ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 21.

²²⁹ Čia jau kalbėtume apie valstybinį ar valstybės remiamą terorizmą.

²³⁰ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Duško Tadić a/k/a „Dule“*. Appeals Judgement of 15 July 1999. Case No. IT-94-1-A. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>>, para. 120.

²³¹ *Boškoski, Tarčulovski Trial Judgement*, op. cit. 208, para. 195.

armed violence). TRKK parengtame ŽK komentare yra išdėstyti tam tikri neprivalomi kriterijai, kada konkreti situacija laikytina ginkluotu konfliktu.²³²

Kyla klausimas, ar reikia, kad konflikto šalis atitiktų **reikalavimus**, išvardintus **II PP** arba Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ŽK komentare, kad būtų galima teigti, jog egzistuoja ginkluotas konfliktas. *Limaj byloje* TBTJ atmetė griežtesnius reikalavimus grupės organizuotumui nustatyti ir teigė, kad užtenka tam tikro organizuotumo laipsnio, kad būtų galima nustatyti, jog egzistuoja netarptautinis ginkluotas konfliktas. Minimalus reikalavimas yra tas, kad *vadovybė turi vykdyti tam tikrą savo narių kontrolę, kad būtų galima įvykdyti pagrindinius ŽK bendrojo 3 straipsnio reikalavimus*²³³.

Haradinaj byloje TBTJ padarė išvadą, kad „ginkluotas konfliktas gali egzistuoti tik tarp šalių, kurios yra pakankamai organizuotos, kad gali viena su kita kovoti karinėmis priemonėmis“²³⁴.

J. Pejic nuomone, idant tam tikrą grupę būtų galima laikyti netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi, paprastai reikalaujama, kad grupė ar organizacija turi būti karinio pobūdžio su tam tikro lygio vidine organizacija ir vadovybe, kuri leidžia įtvirtinti discipliną ir užtikrinti pagarbą THT.²³⁵ TRKK komentare dėl tiesioginio dalyvavimo ginkluotame konflikte pažymima, kad organizuota grupė paprastai yra pakankamai karine prasme organizuota, struktūruota grupė, kuri gali vykdyti karinius veiksmus kaip ginkluoto konflikto šalis, tačiau ne

²³² Ginkluotu konfliktu pagal komentarą gali būti laikoma situacija, kai:
„1) sukilusi šalis [...] turi organizuotas karines pajėgas, už savo veiksmus atsakingą vadovybę, veikia iš konkrečios teritorijos ir turi galimybę ir priemones laikytis konvencijos;
2) valstybės vyriausybė turi naudoti reguliarias ginkluotąsias pajėgas prieš sukilėlius [...];
3) a) valstybė pripažino sukilėlius kaip ginkluoto konflikto šalį, arba
b) pati sau prisiskyrė ginkluoto konflikto šalies teises, arba
c) ji suteikė sukilėliams pripažinimą konkrečiai dėl šios konvencijos; arba
d) kai ginčas buvo įtrauktas į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ar Generalinės Asamblėjos darbotvarkę dėl to, kad ši situacija prilygo grėsmei tarptautiniam saugumui, ar tarptautinio saugumo pažeidimui, ar agresijos aktui. [...]“ PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume III. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War*. ICRC, Geneva, 1960, p. 36.

²³³ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Fatmir Limaj et al.* Trial Judgement of 30 November 2005. Case No. IT-03-66-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>>, para. 196.

²³⁴ *Haradinaj* Trial Judgement, op. cit. 209, para. 60.

²³⁵ PEJIC, J. *Terrorist Acts and Groups*, op. cit. 43, p. 86.

visada tokiomis pačiomis priemonėmis, intensyvumu ar taip rafinuotai kaip valstybinės ginkluotosios pajėgos.²³⁶

Taigi vertinant atitinkamos grupės organizuotumą, atsižvelgiama į jos organizacinę struktūrą, pajėgumą vykdyti karinius veiksmus, taip pat į gebėjimą užtikrinti discipliną. Organizuotumo laipsnis, pakankamas ginkluoto konflikto šaliai, yra tas, kuris leidžia užtikrinti pagarbą bendrojo ŽK 3 straipsnio reikalavimams.

Šiuo aspektu pažymėtina, kad vien tas faktas, kad atitinkama grupė nuolat pažeidinėja THT, nereiškia, kad ji nelaikoma netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi. TBTJ *Boškoski ir Tarčulovski byloje* gynyba pateikė argumentą, kad teroristinis Albanų nacionalinės išsivadavimo armijos (angl. *Albanian National Liberation Army*, toliau – NLA) veiksmų pobūdis ir įtariamai humanitarinės teisės pažeidimai leidžia teigti, kad NLA nebuvo ginkluoto konflikto šalis, nes jie rodo, kad NLA neturėjo valdžios ir nekontroliavo savo pajėgų. Į tokį argumentą Tribunolas atsakė, atskirdamas dvi situacijas. Pirmoji – kai ginkluotos grupės nariai įvykdo daug THT pažeidimų, ir tai vyksta dėl prastos disciplinos ir dėl hierarchinės struktūros nebuvimo grupėje. Taigi šiuo atveju pažeidimai parodo, kad organizuotumo grupėje trūksta. Tačiau galima ir kita situacija – kai tokie teroristiniai veiksmai yra sudėtingi ir reikia daug planavimo ir koordinuotos vadovavimo struktūros, norint juos įgyvendinti. Už teroristinius veiksmus, už veiksmus, siekiant įbauginti civilius gyventojus, už įkaitų ėmimą, žmogiškųjų skydų naudojimą, apsaugos statuso išnaudojimą organizuojantys asmenys gali būti persekiojami ir baudžiami. Tačiau jei ginkluota grupė turi organizacines galimybes laikytis THT reikalavimų, net tokių pažeidimų gausa nebūtinai reiškia, kad konkreti šalis neturi organizacijos laipsnio, kurio reikia, kad ji būtų pripažinta ginkluoto konflikto šalimi²³⁷. Šį faktorių analizuojant svarbiausia nustatyti, kaip planuojami ir vykdomi atitinkami išpuoliai, tai yra, ar jie buvo karinės strategijos dalis, ar, priešingai, nariai nusprendė išpuolius vykdyti patys.

²³⁶ MELZER, N. *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, 2009. P. 32.

²³⁷ *Boškoski, Tarčulovski Trial Judgement*, op. cit. 208, para. 205.

Teroristinių grupių atveju nustatyti, kad grupė pajėgtų laikytis minimalių THT reikalavimų visgi yra sudėtingas uždavinys, kadangi šios grupės kaip tik nuolat pažeidinėja šios teisės šakos reikalavimus. Taigi organizuotumo kriterijus daugiau analizuojamas žvelgiant į išpuolių pobūdį ir dažnumą, tuo sprendžiant apie konkrečios grupės karinius pajėgumus ir vidinę organizaciją.

Organizacinis kriterijus yra **svarbus** taip pat ir tuo aspektu, kad būtų galima nustatyti konkretaus individo ryšį su konflikto šalimi. Tai reikalinga padaryti, kad būtų galima atskirti ir identifikuoti priešingą konflikto šalį ir jos ginkluotųjų pajėgų narius, nes tik ji yra teisėtas kitos šalies puolimo taikyns.²³⁸

Vertinant šį kriterijų, kyla kitas klausimas – tai **momentas, kada** vertinamas konkrečios grupės organizacinis kriterijus. Jei vertiname tik ginkluoto konflikto pradžioje, kaip tada vertintume situaciją, jei šio konflikto metu konkreti grupė įveikiama, suardoma jos organizacinė sistema? Ar tai vis dar yra ginkluotas konfliktas, ar jau laikytina situacija, nebepasiekiančia ginkluoto konflikto masto? Konkrečiai tai aktualu Al Qaeda atveju, kurios pajėgumai pakito laikotarpyje nuo Afganistano intervencijos pradžios iki šių dienų. Kada baigiasi toks tarptautinis konfliktas? Ar kai sugaunami arba nukaunami visi grupės nariai? Taigi konflikto situacija turi būti įvertinama periodiškai, kad būtų galima nustatyti, kokios tarptautinės teisės normos taikytinos konkrečiu konflikto laikotarpiu.

Vienas aspektas, kuriuo skiriasi teroristinės grupuotės nuo kitų netarptautinio konflikto dalyvių – tai jų nenoras laikytis THT normų, ir sistemingas jų nesilaikymas. Tačiau tai nereiškia, kad jie jų nepajėgtų laikytis, jei to norėtų. Taigi šis faktorius nepaneigia fakto, kad konkrečios teroristinės grupės, kurios turi hierarchinę struktūrą ir vadovybę ir rengia išpuolius, gali būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi, tačiau jos nariai gali būti teisiami už tuos veiksmus, kurie pažeidžia THT, tai yra, pavyzdžiui už karo nusikaltimu laikomą terorizmo nusikaltimą.

²³⁸ Disertacijos 3.5 skyriuje aptariama nuolatinė kovos funkcija padeda atsakyti į klausimą, kurie asmenys laikomi ginkluoto konflikto šalies nariais. Plačiau žr. 3.5 skyriuje „Netarptautinio ginkluoto konflikto dalyvių statusas“.

2.4. Ginkluotų konfliktų rūšys kovoje su terorizmu

Kovoje su terorizmu JAV dažnai teigia, kad yra tarptautiniame ginkluotame konflikte su teroristais. Svarbu įvertinti, kokiose situacijose kova su terorizmu galėtų būti laikoma tarptautiniu ginkluotu konfliktu, o kada netarptautiniu. Šioms konfliktų rūšims kol kas taikomos taisyklės skiriasi savo išsamumu. THT taikoma, jei nustatome, kad egzistuoja tarptautinis arba netarptautinis ginkluotas konfliktas²³⁹. Šias dvi ginkluotų konfliktų rūšis nustato ŽK ir jų papildomi protokolai. Jei dar tiksliau, galima išskirti net penkis ginkluotų konfliktų porūšius:

1. tarptautiniai ginkluoti konfliktai tarp valstybių, kuriems taikomos 1907 m. Hagos konvencijos, 1949 m. ŽK ir kiti THT principai;
2. tarptautiniai ginkluoti konfliktai, kuriuose tautos kovoja dėl išsivadavimo, kaip jie yra apibrėžti I PP 1 straipsnio 4 dalyje;
3. netarptautiniai ginkluoti konfliktai, kuriems taikomas bendrasis ŽK 3 straipsnis ir kai kurios paprotinės humanitarinės teisės normos;
4. siauriau apibrėžti didesnio intensyvumo netarptautiniai ginkluoti konfliktai, kuriuos apibrėžia ir reglamentuoja II PP;
5. netarptautiniai ginkluoti konfliktai, įgiję tarptautinio konflikto požymių.²⁴⁰

Nuo ginkluoto konflikto rūšies priklauso taikomų THT normų apimtis. Taip pat nuo konflikto rūšies priklauso ir ginkluotame konflikte dalyvaujančių šalių teisių ir pareigų apimtis, tai yra, jos yra daug siauresnės netarptautinio ginkluoto konflikto atveju.²⁴¹ Nors ir pastebima tendencija, kad praktikoje šios normos panašėja, tačiau visgi ne visi principai, taikomi tarptautinio konflikto atveju, tampa taikytiniais ir netarptautinio konflikto atveju. Šis „panašėjimas“

²³⁹ VITÉ, op. cit. 45, p. 70.

²⁴⁰ GLENNON, M.J.; SUR, S. (eds.) *Terrorisme et droit international/Terrorism and international law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 370; WEISSBRODT, D., ANDRUS, B. The Right to Life in Armed Conflict: Disabled People's International v. United States. *Harvard International Law Journal*, Vol. 29 (1988). HeinOnline, www.heinonline.com, Grenoble [žiūrėta 2009 01 23], p. 70.

²⁴¹ DAVID, op. cit. 189, p. 104.

nėra absoliutus ir mechaniškas normų pritaikymas netarptautiniams ginkluotiems konfliktams, taigi jiems taikytinos tik esminės tarptautinius ginkluotus konfliktus reglamentuojančių aktų nuostatos, o ne konkrečios detalios jų taisyklės.²⁴²

Taip pat šis skyrimas yra ir TBT Romos statute²⁴³, kuriame atskiriami nusikaltimai tarptautinių ginkluotų konfliktų metu²⁴⁴ ir nusikaltimai netarptautinio ginkluoto konflikto metu²⁴⁵. Tuo tarptautinė bendruomenė parodo, kad ketina skirtingai traktuoti (arba kad šiuo metu kol kas skirtingai traktuoja) šias dvi ginkluoto konflikto rūšis,²⁴⁶ taigi ir kovos su terorizmu situacijoje nuo to, ar konfliktas bus kvalifikuojamas kaip tarptautinis, ar kaip netarptautinis, priklauso ir taikytinų THT apimtis.

2.4.1. Tarptautiniai ginkluoti konfliktai

ŽK bendrasis 2 straipsnis nurodo, kad tarptautiniu ginkluotu konfliktu laikytini visi atvejai, kai „skelbiamas karas arba kyla koks nors kitas ginkluotas dviejų arba kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių konfliktas, net jei viena iš jų karo nepripažįsta.“²⁴⁷ Taigi čia kalbame apie ginkluotą konfliktą tarp valstybių. Tarptautiniu ginkluotu konfliktu taip pat laikoma situacija, kai „okupuojama visa aukštosios susitariančiosios šalies teritorija arba jos dalis, net jeigu okupacijai nesipriešinama ginklu.“²⁴⁸ I PP 1 straipsnio 4 dalis tarptautiniams ginkluotiems konfliktams prilygina ir nacionalinio išsivadavimo kovas.

Pirmiausia galima aptarti tarptautinį ginkluotą konfliktą tarp valstybių. TRKK ŽK komentare tvirtinama, kad bet koks ginčas tarp dviejų valstybių, dėl kurio panaudojamos ginkluotosios pajėgos, yra ginkluotas konfliktas 2

²⁴² *Tadić*, Decision on the Defence Motion, op. cit. 178, para.126.

²⁴³ Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2165.

²⁴⁴ Ten pat, 8 straipsnio 2 dalies a ir b punktai.

²⁴⁵ Ten pat, 8 straipsnio 2 dalies c ir e punktai.

²⁴⁶ DAVID, op. cit. 189, p. 105.

²⁴⁷ ŽK 2 bendras straipsnis, 1 dalis.

²⁴⁸ ŽK 2 bendras straipsnis, 2 dalis.

straipsnio prasme, net jei viena iš valstybių neigia, kad egzistuoja karo būklė.²⁴⁹ Konvencijų taikymui pakanka, kad yra bent vienas sužeistasis, skęstantis ar karo belaisvis.²⁵⁰ JT Žmogaus teisių komisijos pranešėja pažymėjo, kad paprotinėje THT „net labai nedidelė karinė agresija, kurią vykdo viena valstybė kitos valstybės atžvilgiu, laikoma pakankama. Paprastai karinė agresija yra pakankamai atvira ir, nors karas nepaskelbiamas, tarptautinė bendruomenė žino, kad vyksta ginkluotas konfliktas.“²⁵¹ Tačiau šiuo atveju kalbame apie tarptautinį ginkluotą konfliktą, kurio dalyvės yra valstybės, taigi šio kriterijaus pritaikyti netarptautinio ginkluoto konflikto metu negalime. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu intensyvumo kriterijaus slenkstis yra daug aukštesnis.

Anksčiau minėti intensyvumo ir organizuotumo kriterijai praktiškai yra aktualesni nustatant, ar egzistuoja netarptautinis ginkluotas konfliktas. Dėl organizuotumo kriterijaus praktiškai nekyla klausimų, kai konflikto šalis yra valstybė, tuo tarpu dėl intensyvumo kriterijaus esama skirtingų nuomonių. Jėgos naudojimo komitetas nurodo keletą atvejų, kai atitinkamų incidentų atveju nebuvo pripažinta, jog vyksta ginkluotas konfliktas. Tokios situacijos pavyzdžiu gali būti incidentas, kai 1981 m. JAV ir Libijos lėktuvai apšaudė vienas kitą. Libijos lėktuvas buvo pašautas. Šio įvykio teisės mokslininkai nelaikė ginkluotu konfliktu, kaip ir panašiais pranešime išvardintais atvejais.²⁵² Taigi, Komiteto nuomone, norint nustatyti bet kokio, tame tarpe ir tarptautinio ginkluoto konflikto egzistavimą, reikia nustatyti, kad buvo pasiektas tam tikras veiksmų intensyvumo laipsnis.²⁵³

Tuo tarpu TRKK teigimu, vyraujanti teisinė nuomonė yra tai, kad tarptautinio ginkluoto konflikto nustatymui netaikytinas intensyvumo kriterijus, nes tai padeda išvengti „teisinių ir politinių diskusijų, ar konkrečių

²⁴⁹ *Commentary on the Geneva Conventions, Volume I*, op. cit. 183, p. 32.

²⁵⁰ DAVID, op. cit. 189, p. 109.

²⁵¹ *Terrorism and Human Rights*, Progress report, op. cit. 63, para. 74.

²⁵² *Final Report on the Meaning of Armed Conflict*, op. cit. 177, p. 18

²⁵³ VITÉ, op. cit. 45, p. 72, International Law Association. Use of Force Committee. *Initial Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, delivered at the Rio de Janeiro Conference (2008). [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022>>, p. 9-10.

faktų konkrečioje situacijoje pagrindu galima teigti, jog šis slenkstis buvo pasiektas²⁵⁴. TRKK nuomone, šio kriterijaus netaikyti reiktų ir dėl apsaugos priešasčių, pavyzdžiui, jei pagal III ŽK vienos valstybės ginkluotųjų pajėgų narius paima į nelaisvę kitos valstybės ginkluotosios pajėgos, karo belaisvio statusas jiems taikomas nepriklausomai nuo to, ar tarp valstybių vyksta intensyvi kova, ar ne. Karo belaisvio statuso privilegijas (tai yra, pavyzdžiui, būti neteisiamam už atliktus teisėtus karo veiksmus) atitinkančių teisių neužtikrins jokia nacionalinė teisės sistema, net jei bus remiamasi žmogaus teisių normomis.²⁵⁵

Galbūt bendras vardiklis tarp šių dviejų požiūrių būtų tas, kad tarptautinėse sutartyse numatytos situacijos turi tik įvykti, taigi „kai tik į vienos valstybės ginkluotųjų pajėgų rankas pakliūva kitos valstybės sužeisti ar pasidavę karinių pajėgų nariai ar civiliai, jei tik jos sulaiko belaisvius ar pradeda faktiškai kontroliuoti kitos valstybės teritoriją, nuo to momento jie turi laikytis atitinkamos tarptautinės sutarties“²⁵⁶ ir paprotinės THT normų. Nebūtina, kad konfliktas tęstųsi tam tikrą laiko tarpą ar kad būtų tam tikras skaičius aukų. Kitais žodžiais tariant, galima konstatuoti, kad vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas, kai pagal TBTJ apibrėžimą *Tadic* byloje „naudojama ginkluota jėga tarp valstybių“. Užtenka vieno incidento, kur naudojamos ginkluotosios pajėgos, kad situacija būtų kvalifikuojama kaip tarptautinis ginkluotas konfliktas ir būtų taikoma THT.²⁵⁷ Būtent ginkluotos jėgos naudojimas laikytinas pagrindiniu kriterijumi; papildomi kriterijai būtų priešiški ketinimai, veiksmų trukmė ir intensyvumas.²⁵⁸

²⁵⁴ *Commentary on the Geneva Conventions. Volume I*, op. cit. 183, p. 33.

²⁵⁵ ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 31st international conference of the Red Cross and Red Crescent. 28 November – 1 December 2011. No. 31IC/11/5.1.2. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf>>, p. 7.

²⁵⁶ VITÉ, op. cit. 45, p. 72.

²⁵⁷ International Institute of Humanitarian Law and ICRC. *International Humanitarian Law and Other Legal Regimes: Interplay in Situations of Violence*. [interaktyvus] XXVIIth Round Table on Current Problems of International Humanitarian Law. November 2003. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/interplay_other_regimes_nov_2003.pdf>, p. 3.

²⁵⁸ Ten pat.

Taip pat paminėtinas atvejis, kai galime kalbėti apie tarptautinį ginkluotą konfliktą – tai nacionalinio išsivadavimo judėjimų kova dėl nepriklausomybės, reglamentuota I PP 1 straipsnio 4 dalyje, kurioje teigiama, kad tarptautiniu konfliktu laikoma ir situacija, kai „tautos kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniais režimais, kad galėtų naudotis apsisprendimo teise.“ Taigi tokiu atveju, jei pripažįstama, kad atitinkamas judėjimas ar organizacija kovoja dėl nepriklausomybės, nors tam tikslui naudoja ir teroristinius metodus (ir dėl šios priežasties ji gali būti laikoma teroristine organizacija), toks konfliktas bus reglamentuojamas THT taisyklių, skirtų tarptautiniams ginkluotiems konfliktams.

Nors teroristinė grupė pati negali būti tarptautinio ginkluoto konflikto šalimi, išskyrus aukščiau paminėtą atvejį dėl nacionalinio išsivadavimo judėjimų, galima tokia situacija, kai tarptautinio ginkluoto konflikto režimas visgi taikomas, jei atitinkama teroristinė grupė yra kontroliuojama ar vadovaujama valstybės.²⁵⁹ Šitokį kvalifikavimą atliktume pagal jau ne pagal THT, o pagal valstybių atsakomybės instituto normas, egzistuojančias tarptautinėje paprotinėje teisėje, tai yra, reiktų atsakyti į klausimą, kada atitinkamos grupės veiksmai bus laikomi valstybės veiksmis, o kada valstybė bus laikoma atsakinga tik už tai, kad neužkirto kelio atitinkamos grupės veiklai. Taigi jeigu vienoje valstybėje vyksta ginkluotas konfliktas tarp jos ir toje valstybėje veikiančios teroristinės grupės, kuri atitinka minėtus organizuotumo kriterijus ir laikoma ginkluoto konflikto šalimi, o kita valstybė tokią teroristinę grupę kontroliuoja ar jai vadovauja, toks konfliktas tampa tarptautiniu ginkluotu konfliktu.

Yra nuomonių, kad „karas su terorizmu“ (tai yra, konfliktas su teroristinėmis grupėmis visame pasaulyje) laikytinas konfliktu, kurį reglamentuoja ne THT sutartis, o paprotinė THT. Tačiau TRKK ekspertė J. Pejic pažymi, kad ŽK, kurias yra ratifikavusi 191 valstybė, laikytinos atspindinčiomis paprotinę tarptautinę teisę. Net jei teoriškai bandytume įsivaizduoti, kad tokios taisyklės numato „nesutartinį“ tarptautinį ginkluotą

²⁵⁹ SASSÒLI, M. Transnational Armed Groups, op. cit. 44, p. 4.

konfliktą, jos tikrai daug nesiskirtų nuo režimo, taikytino pagal ŽK, taigi ir nuo normų, reglamentuojančių, kas laikoma tarptautiniu ginkluotu konfliktu.²⁶⁰ J. Pejic perspėja, kad „[n]egali būti konfliktų, kuriuose būtų apeinama esminė [ginkluoto konflikto] šalių lygybė, tai yra, konfliktų, kuriuose viena pusė turi visas teises, o kita turi labai mažai arba iš vis neturi.“²⁶¹

2.4.2. Netarptautiniai ginkluoti konfliktai

Netarptautinius ginkluotus konfliktus reglamentuoja bendrasis ŽK 3 straipsnis ir II PP.

Bendrasis 3 straipsnis taikomas kilus „netarptautiniam ginkluotam konfliktui vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje“. Šio konflikto bent viena iš šalių yra nevyriausybinė.²⁶² Priklausomai nuo situacijos, karo veiksmai vyksta arba tarp vienos ar kelių ginkluotų grupių ir vyriausybės, arba tarp kelių tokių ginkluotų grupių.²⁶³ Nuostata „vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje“ jau yra praradusi reikšmę, nes visos pasaulio valstybės yra Ženevos konvencijų dalyvės, taigi šis straipsnis taikomas visose valstybėse. Kaip minėta, ginkluoto konflikto situacija turi būti atskiriama nuo situacijų, kurios nelaikomos ginkluotu konfliktu, tai yra, pavyzdžiui, incidentų, pasienio susidūrimų ir panašiai.²⁶⁴

II PP nustatytas netarptautinio ginkluoto konflikto apibrėžimas yra siauresnis nei nustatytas ŽK bendrajame 3 straipsnyje. Protokolas taikomas ginkluotiems konfliktams, kurie „vyksta kokios nors aukštosios susitariančios šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, šios, pakludamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms

²⁶⁰ PEJIC, J. Terrorist Acts and Groups, op. cit. 43, p. 81-82.

²⁶¹ Ten pat, p. 82.

²⁶² VITÉ, op. cit. 45, p. 75.

²⁶³ *Tadić*, Decision on the Defence Motion, op. cit. ..., para. 70.

²⁶⁴ Plačiau žr. skyrių 2.2. Veiksmų intensyvumas kaip ginkluoto konflikto požymis.

įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą.²⁶⁵

Ši netarptautinio ginkluoto konflikto sąvoka yra siauresnė nei toji, kuri nustatyta bendrajame ŽK 3 straipsnyje, dviem aspektais. Pirmiausiai, II PP taikomas, jei ginkluota grupė kontroliuoja tam tikrą teritoriją. Ji turi būti tokio lygio, kad leistų šioms grupėms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus ir taikyti II PP. Antra, šis protokolą taikomas tik konfliktams, kurių viena šalis yra valstybė, jis netaikomas konfliktams tarp dviejų ar daugiau ginkluotų grupių (šiuo atveju taikytinas bendrasis ŽK 3 straipsnis ir paprotinės THT normos). Pažymėtina, kad šis protokolą nepakeičia bendrojo ŽK 3 straipsnio reglamentavimo, o jį tik papildo, taigi šie reikalavimai taikytini tik konfliktams, kuriuos reglamentuoja II PP.²⁶⁶

Kova su terorizmu, o tiksliau tariant, ginkluotas konfliktas su teroristinėmis grupėmis, kurios veikia keliose valstybėse, netelpa į tradicinį netarptautinio ginkluoto konflikto apibrėžimą jau tuo aspektu, kad veiksmas vyksta ne vienos valstybės teritorijoje. Teroristinės grupės, veikiančios tam tikroje valstybėje, rengia išpuolius kitos valstybės teritorijoje, ši atsako savigynos veiksmais toje valstybėje, kurioje veikia teroristinės grupės, o ne ten, kur buvo įvykdytas išpuolis, taip pat veiksmas gali persikelti ir į kitų valstybių teritoriją. Šiuos konfliktus D. Fleck vadina asimetriškais konfliktais, M. Sassoli juos vadina konfliktais su transnacionalinėmis ginkluotomis grupėmis.

Kyla klausimas šių konfliktų, kurie vyksta ne vienos valstybės teritorijoje, kvalifikavimo, ir dėl jiems taikytinos teisės. ŽK bendrojo 3 straipsnio nuostatą „jeigu kyla netarptautinis ginkluotas konfliktas vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje“ galima aiškinti taip, kad šis straipsnis taikomas tik tada, kai konfliktas kyla vienos valstybės teritorijoje. Tačiau konfliktai, kylantys tarp valstybės ir tarptautinės ginkluotos grupės, kuri yra ne jos teritorijoje, būtų visiškai nereglamentuojami vien dėl to, kad konfliktas

²⁶⁵ II PP, 1 str. 1 d.

²⁶⁶ ICRC. *How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law?* [interaktyvus]. Opinion Paper, March 2008. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>>, p. 4.

peržengia vienos valstybės ribas, tuo atveju atsirastų reglamentavimo spraga²⁶⁷. J. Pejic pažymi, kad nėra jokių faktų, nurodančių, kad šio straipsnio autoriai norėjo specialiai apriboti šio straipsnio taikymą tik tiems konfliktams, kurie vyksta vienos valstybės teritorijoje. Labiau pagrįstas yra aiškinimas, kad bendrasis ŽK 3 straipsnis skiriasi nuo bendro ŽK 2 straipsnio tuo, kad pirmasis taikomas ne tik valstybėms, bet ir nevalstybiniais subjektams – tai yra, ginkluotoms grupėms.²⁶⁸

Taigi labiau pagrįstas būtų aiškinimas, kad žodžiai „vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje“ laikytini nuorodą į tai, kada taikomos ŽK apskritai – tai yra, kad jos taikomos tose valstybėse, kurios yra ŽK dalyvės. Kadangi šis kriterijus dabar jau nebeaktualus, kaip minėta, visos pasaulio valstybės yra ŽK dalyvės, taigi šis straipsnis turi būti taikomas visuose netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose.

Taigi netarptautinis ginkluotas konfliktas yra netarptautinis ne savo teritorija, o dėl savo šalių specifikos – tai yra, jame bent viena iš šalių nėra valstybė, o ginkluota grupė.

Šio straipsnio nustatytų reikalavimų svarbą pabrėžė ir Tarptautinis Teisingumo Teismas Nikaragvos byloje:

Bendrasis 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų 3 straipsnis nustato tam tikras taisykles, kurios taikomos netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. Nekyla abejonės dėl to, kad ir tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose šios taisyklės taip pat nustato minimalius standartus, šalia išsamesnių taisyklių, kurios taikomos tarptautiniuose konfliktuose; šios taisyklės, Teismo nuomone, atspindi [...] „elementarius žmoniškumo reikalavimus“.²⁶⁹

²⁶⁷ SASSÒLI, M. Transnational Armed Groups, op. cit. 44, p. 9.

²⁶⁸ PEJIC, J. The protective scope of Common Article 3, op. cit. 42, p. 199-200.

²⁶⁹ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Dėl karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš ją (Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America))*, Sprendimas dėl bylos esmės. I. C. J. Reports 1986, p. 14, p. 103, para. 218.

Šią išvadą pagrindžia ir tai, tiek tarptautinių teismų ir tribunolų praktika, tiek TRKK 2005 m. parengta studija dėl paprotinės THT nurodo, kad bendrasis ŽK 3 straipsnis taikytinas visoms ginkluoto konflikto šalims nepriklausomai nuo jo formalios klasifikacijos ar geografinių ribų.²⁷⁰

J. Pejic apibūdina, kokioms situacijoms taikytinas bendrasis ŽK 3 straipsnis²⁷¹:

1. Klasikinis netarptautinis konfliktas, kuriame taikomas bendrasis ŽK 3 straipsnis – tai situacija, kai valstybės pajėgos kovoja prieš vieną ar kelias organizuotas ginkluotas grupes vienos valstybės teritorijoje.

2. Pirmojo porūšis – kai kelios ginkluotosios grupės kovoja tarpusavyje vienos valstybės teritorijoje.

3. Konfliktai, kurie „išsilieja“ į kitos valstybės teritoriją, „peržengia“ vienos šalies sienas. Nepriklausomai nuo tokio „išsiliejimo“ kitų pasekmių, šiam konfliktui taikomas bendrasis ŽK 3 straipsnis.

4. Taip vadinami „daugianacionaliniai“ netarptautiniai konfliktai, kurių metu tarptautinės pajėgos kovoja kartu su atitinkamos valstybės pajėgomis jos teritorijoje prieš vieną ar kelias organizuotas ginkluotas grupes.

5. „Daugianacionalinių“ ginkluotųjų konfliktų porūšis – tai atvejis, kai JT ar kita regioninė organizacija siunčia pajėgas į konkrečią valstybę. Šių pajėgų tikslas yra padėti tos valstybės vyriausybei, kovojančiai prieš organizuotas ginkluotas grupes, stabilumui. Tam tikrais atvejais šios tarptautinių organizacijų siųstos pajėgos gali tapti toje valstybėje vykstančio netarptautinio ginkluoto konflikto dalyviais.

6. Tai vadinami „užsienio“ (angl. *cross border*) netarptautiniai konfliktai – konfliktai, kurių metu vienos valstybės pajėgos kovoja su nevalstybine ginkluoto konflikto šalimi, kuri veikia iš kaimyninės valstybės be šios kontrolės ar paramos. Ši konflikto rūšis tapo aktuali po 2006 m. vykusio Izraelio ir Hezbollah konflikto. Dėl jo teisinės kvalifikacijos buvo daug nuomonių. Vieni teigė, kad tai buvo tarptautinis ginkluotas konfliktas, antra

²⁷⁰ PEJIC, J. The protective scope of Common Article 3, op. cit. 42, p. 198.

²⁷¹ Ten pat, p. 193-195.

nuomonė buvo ta, kad tai buvo netarptautinis ginkluotas konfliktas, o trečioji išskirstė konfliktą į kelias dalis – tarptautinis ginkluotas konfliktas vyko tarp Izraelio ir Libano, o netarptautinis – tarp Izraelio ir Hezbollah. Realiai nei Izraelio, nei Libano valstybės ginkluotosios pajėgos viena prieš kitą veiksmų nesiėmė, taigi šis konfliktas vyko išimtinai tarp Izraelio ginkluotųjų pajėgų ir Hezbollah grupuotės.²⁷²

7. Transnacionaliniai ginkluoti konfliktai – tai ginkluoti konfliktai su tarptautinėmis ginkluotomis grupėmis. M. Sassoli pabrėžia, kad pagal THT normas ir kriterijus įmanoma situacija, kai ilgai besitęsianti (angl. *sustained*) kova tarp vienos ar kelių valstybių vienoje pusėje ir transnacionalinės teroristinės grupės kitoje pusėje bus laikoma netarptautiniu ginkluotu konfliktu.²⁷³ Ar konkrečiai JAV konfliktas su Al Qaeda laikytinas tokiu konfliktu, priklauso išimtinai nuo faktų, tai yra, nuo jėgos kiekio ir kokybės, o šie klausimai yra labai neaiškūs konkrečiai šiame konflikte.²⁷⁴ Taip pat pabrėžtina, kad tai priklauso ir nuo Al Qaeda struktūros ir organizavimosi lygio (organizacinis kriterijus).

Taigi kalbant apie teroristų grupes, praktiškai įmanomos visos minėtos situacijos. Valstybė gali kovoti su teroristais savo teritorijoje, taip pat toks konfliktas gali „išsilieti“ į kitos valstybės teritoriją, ir panašiai. Daugiausiai klausimų kyla dėl paskutinių dviejų konflikto rūšių, kuriose konfliktas išeina iš vienos valstybės ribų. Kai valstybė kovoja su atitinkama grupuote, veikiančia iš kitos valstybės, kyla klausimas, kaip kvalifikuoti tokį konfliktą. Galima kvalifikuoti ir pagal išpuolių tikslą – jei kariniai išpuoliai vykdomi išimtinai prieš atitinkamos ginkluotosios grupės narius ir jos karinę infrastruktūrą, toks konfliktas laikytinas netarptautiniu ginkluotu konfliktu. Jei išpuoliai nukreipiami prieš tos valstybės infrastruktūrą, šis konfliktas virsta tarptautiniu.²⁷⁵ Tačiau kaip bus analizuojama toliau, pagrindinis kriterijus yra valstybės, kurios teritorijoje vyksta veiksmai, sutikimas ar nesutikimas su tokiais

²⁷² ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata, op. cit. 49, p. 96-97.

²⁷³ SASSÒLI, M. Transnational Armed Groups, op. cit. 44, p. 9-10.

²⁷⁴ Ten pat, p. 9-10. Plačiau šis konfliktas analizuojamas toliau, žr. skyrių 2.6.1. JAV prieš Al Qaeda.

²⁷⁵ *Qualification of Armed Conflicts* [interaktyvus], Rule of Law in Armed Conflicts Project RULAC. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.geneva-academy.ch/RULAC/qualification_of_armed_conflict.php>

veiksmis. Jei valstybė sutinka su tokiais kariniais veiksmis ar bent jau jiems neprieštaruoja, konfliktas laikytinas netarptautiniu, o jei valstybė priešinasi tokiems veiksams, laikytina, kad vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas tarp šių dviejų valstybių, o tarp valstybės ir atitinkamos grupės – netarptautinis ginkluotas konfliktas.²⁷⁶

Šiuo aspektu pažymėtina, kad netarptautiniais ginkluotais kai kurie autoriai linksta laikyti tik konfliktus, kurie vyksta vienos valstybės teritorijoje, tuo pačiu siūlydami, kad turi būti pripažinta ir nauja ginkluotų konfliktų rūšis, kurią vadina įvairiai. R. S. Schöndorf teigimu, tai turėtų būti vadinama *extra state armed conflicts* (liet. „viršvalstybiniai ginkluoti konfliktai“),²⁷⁷ kadangi, jo nuomone, egzistuoja ne tik tie konfliktai, kuriuos numato Ženevos konvencijos, bet ir kiti, jų nereglamentuojami, konfliktai.²⁷⁸ Tačiau šios naujų konfliktų rūšių paieškos visgi prieštarauja valstybių praktikai ir gali būti išspręstos platesniu ir šių laikų realijas atitinkančiu ŽK nuostatų aiškinimu, o konkrečiai – nuostata, kad nustatant, ar egzistuoja netarptautinis ginkluotas konfliktas, lemiantis kriterijus yra ne geografinės konflikto ribos, o subjektų, dalyvaujančių konflikte, pobūdis. Tuo pačiu neišvengiamame esminių ginkluoto konflikto kriterijų – jau daug kartų minėtų – intensyvumo ir organizuotumo, kuriuos pagal nutylėjimą bando apeiti autoriai, siūlantys naujas konfliktų rūšis.

2.4.3. Tarptautiniais tapę ginkluoti konfliktai

Taip pat gali būti išskiriama dar viena ginkluotų konfliktų kategorija – tai tarptautiniais tapę konfliktai, kurie iš netarptautinio tampa tarptautiniu dėl įvairių veiksnių. Tokio konflikto pavyzdžiu gali būti konfliktas tarp dviejų grupių vienos valstybės viduje, kurias remia skirtingos valstybės; tiesioginiai karo veiksmai tarp dviejų valstybių, kurios remia priešiškas grupuotes netarptautiniame konflikte, karinių pajėgų; ar ginkluotas konfliktas, kurio metu

²⁷⁶ Ten pat.

²⁷⁷ SCHÖNDORF, R. S. Extra-State Armed Conflicts: Is There a Need for a New Legal Regime? *International Law and Politics*, Vol. 37:1, 2004: 1–78, p. 5.

²⁷⁸ Ten pat.

užsienio valstybių pajėgos remia sukilėlius, kovojančius prieš šalies vyriausybę.²⁷⁹

TRKK ekspertai, kurie analizavo THT ir kitų teisinių režimų sąveiką, tyrė, kokiais atvejais ginkluoti konfliktai, vykstantys vienos valstybės teritorijoje, tampa tarptautiniais. Abejonių dėl tokio kvalifikavimo (t.y. virtimo tarptautiniu ginkluotu konfliktu) nekyla tais atvejais, kai užsienio valstybė dalyvauja konflikte su savo ginkluotomis pajėgomis sukilėlių pusėje prieš tos valstybės vyriausybines pajėgas. Sunkiau kvalifikuoti konfliktą, jei užsienio valstybė su savo pajėgomis kovoja vyriausybės pusėje²⁸⁰. Yra nuomonių, kad „bet kuriuo atveju kai tik valstybė nusprendžia siųsti savo ginkluotąsias pajėgas kovoti į netarptautinį ginkluotą konfliktą kitoje valstybėje – ar tos valstybės vyriausybės pakvietimu, ar sukilėlių pakvietimu – šis konfliktas turi būti laikomas tarptautiniu ginkluotu konfliktu“.²⁸¹

Kita nuomonė yra ta, kad netarptautinis ginkluotas konfliktas virsta tarptautiniu tik aukščiau minėtu atveju, kai valstybė kovoja sukilėlių pusėje. Konkrečiai, pavyzdžiui, Afganistano atveju bendra nuomonė yra ta, kad po Afganistano vyriausybės sudarymo konfliktas tapo netarptautiniu, nes užsienio pajėgos veikė su valstybės vyriausybės sutikimu.

Taip pat klausimas iškyla tuo atveju, jei užsienio valstybė į konfliktą neįsitraukia tiesiogiai, o įsitraukia darydama įtaką nevalstybinei konkrečiau ginkluoto konflikto šaliai. Tai atvejis, kai nevalstybinė grupė veikia kitos valstybės naudai ar kitos valstybės vardu (angl. *on behalf of a foreign State*). Šiuo atveju konflikto kvalifikavimas priklauso nuo klausimo, ar tos grupės veiksmai gali būti priskiriami valstybei. Šiuo aspektu galima paminėti, kad egzistuoja dvi teorijos, atsakančios į šį klausimą, tai bendros kontrolės teorija ir efektyvios kontrolės teorija. Pagal efektyvios kontrolės teoriją (angl. *effective control*), išvystytą TTT Nikaragvos byloje, valstybė yra atsakinga už atitinkamos grupės ar individų veiksmus, jei ji šiems veiksams vadovavo ar

²⁷⁹ STEWART, J. G. Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict. *International Review of the Red Cross*, June 2003 Vol. 85 No 850: 313–350, p. 315.

²⁸⁰ *Interplay in Situations of Violence*, op. cit. 258, p. 10.

²⁸¹ DUFFY, op. cit. 39, p. 220, cituoja ALDRICH, G. *The Laws of War on Land*.

privertė juos atlikti. Tai reiškia, kad valstybė bus laikoma atsakinga tuo atveju, jei ji kiekvienai konkrečiai operacijai davė nurodymus, arba jei ji privertė grupes ar individus tuos veiksmus atlikti²⁸². Tačiau kaip iliustruoja TBTJ sprendimas ir valstybių bei tarptautinė teisminė praktika, šis kriterijus taikytinas tik tuo atveju, kai kalbame apie paskirų asmenų, o ne organizuotų ginkluotų grupių elgesį. Norint priskirti paskirų individų elgesį valstybei, reikia įrodyti, kad jų elgesiui ir konkrečiai veiklai kiekvienu atveju vadovavo valstybė, arba įrodyti, kad ši po konkretaus veiksmo ją patvirtino, tuo prisiimdama atsakomybę.²⁸³ Kalbant apie organizuotas ir hierarchinę struktūrą turinčias grupes, pavyzdžiui, apie karinius ir pusiau karinius dalinius, taikytinas kitas standartas – tai yra, bendros kontrolės standartas (angl. *overall control*). Tokia kontrolė egzistuoja tada, kai valstybė ne tik apginkluoja, finansuoja, apmoko ar padeda operatyvine informacija, tačiau kai ji prisideda prie bendro karinės veiklos planavimo.²⁸⁴ TRKK surinktų ekspertų dauguma taip pat pasisakė, kad taikytinas bendros kontrolės kriterijus, nes tai praplečia konfliktų, laikomų tarptautiniais, ratą, o tarptautinių ginkluotųjų konfliktų atveju teikiama apsauga yra daug didesnė.²⁸⁵

Taigi nuo valstybės ištraukimo laipsnio ir jos vykdomos kontrolės konkrečiai teroristinei grupei, kuri yra ginkluoto konflikto šalis, priklauso ir konkretaus ginkluoto konflikto kvalifikavimas. Šis klausimas turi būti atsakomas pagal valstybių atsakomybės instituto normas ir išvystytus principus dėl veikos priskyrimo valstybei.

²⁸² TTT *Nikaragvos* byla, op. cit. 270, para. 115; CASSESE, A. The *Nicaragua* and *Tadić* Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia. *The European Journal of International Law* Vol. 18 No. 4, 2007: 649–668, p. 653. Taip argumentuoja ir G. L. Neuman, jis teigia, kad užsienio valstybės pajėgoms įsijungus į valstybės viduje egzistuojantį konfliktą tarp jos pajėgų ir teroristinės grupės, konfliktas tampa tarptautiniu vidiniu konfliktu – angl. *internationalized internal conflict*, bet, jo nuomone, dėl taikytinos teisės kyla klausimų, taikoma bent jau netarptautinius konfliktus reglamentuojančios normos. NEUMANN, G. L. Humanitarian Law and Counterterrorist Force. *European Journal of International Law*. Vol. 14, No. 2, 2003: 283–298, p. 296. Autorės nuomone, konfliktai, apie kuriuos kalbame šiame darbo skyriuje, laikytini tarptautiniais ir jiems taikomos tarptautinius ginkluotus konfliktus reglamentuojančios normos, o ši painiava laikytina nereikalinga – toks konfliktas, kurį reglamentuoja netarptautinius konfliktus reglamentuojančios normos, ir laikytinas netarptautiniu, kaip minėta aukščiau J. Pejic pateiktoje klasifikacijoje.

²⁸³ CASSESE, A. The *Nicaragua* and *Tadić* Tests Revisited, op. cit. 283, p. 657.

²⁸⁴ Ten pat; *Tadić* Appeals Judgement, op. cit. 231, para. 131, 137.

²⁸⁵ *Interplay in Situations of Violence*, op. cit. 258, p. 3-4.

2.5. THT taikymo ribos kovoje su terorizmu

2.5.1. Ginkluoto konflikto laiko ribos

Minėti kriterijai, kurie buvo analizuojami anksčiau, atsako į klausimą, kada pradedama taikyti THT laiko prasme, tai yra, nusako tą momentą, nuo kurio prasideda ginkluotas konfliktas.

THT taikymo pabaiga yra nustatyta ŽK. Jos numato, kad THT taikoma nuo ginkluoto konflikto pradžios iki visuotinės karinių operacijų pabaigos (IV ŽK, 6 straipsnis), o okupuotoje teritorijoje – iki okupacijos pabaigos. III ŽK 118 straipsnis dėl kombatantų repatrijavimo įveda kitą terminą – pasibaigus aktyviems karo veiksams²⁸⁶.

TBTJ teigimu, laiko ir vietos prasme THT yra taikoma „nuo tokio konflikto pradžios ir tęsiasi nepaisant karo veiksų nutraukimo iki galutinio taikos susitarimo; o vidinio konflikto atveju, iki tol, kol pasiekiamas taikus sprendimas. Iki to laiko THT taikoma visoje kariaujančiųjų valstybių teritorijoje, o vidinio konflikto atveju, visoje teritorijoje, kurią kontroliuoja konflikto šalis, nepriklausomai nuo to, ar ten vyksta karo veiksmai.“²⁸⁷ Amerikos žmogaus teisių komisija taip pat pabrėžia, kad vidinio (netarptautinio) konflikto metu THT taikoma visoje valstybės teritorijoje, ne tik ten, kur yra karo veiksmai.²⁸⁸

Ginkluoto konflikto pabaiga gali būti nusakoma tuo, kad buvo pasirašytas konkretus dokumentas, tai yra, taikos sutartis, ar formaliai pareiškama apie karo pabaigą, tačiau toks oficialus pareiškimas nėra būtinas ir šiaip yra labai retas, turint omenyje ir formalaus karo paskelbimo retumą.

²⁸⁶ Lietuviškame konvencijos vertime „cessation of active hostilities“ verčiama „pasibaigus karo veiksams“, tačiau tuo praleidžiamas žodis „active“, taigi tiksliau reikėtų sakyti „pasibaigus aktyviems karo veiksams“, nors tai lietuvių kalbos prasme ir būtų perteklinis terminas.

²⁸⁷ *Tadić*, Decision on the Defence Motion, op. cit. 178, para. 70; Inter-American Commission on Human Rights. *Report on Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. 22 October 2002, No. OEA/Ser.L/V/II.116. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.cidh.org/Terrorism/Eng/toc.htm>>.

²⁸⁸ Inter-American Commission on Human Rights. *Third Report on the Human Rights Situation in Colombia* [interaktyvus]. 26 February 1999, No. OEA/Ser.L/V/II.102 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.cidh.oas.org/countryrep/colom99en/table%20of%20contents.htm>>.

Ginkluoto konflikto pabaiga iš esmės yra fakto klausimas – tai yra, ar įvyko galutinis karo veiksmų nutraukimas, užbaigęs ginkluotą konfliktą? Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju klausimas yra tas, ar vykstantis kariniai veiksmai yra pakankamo intensyvumo, kad būtų galima konstatuoti, jog tebevyksta ginkluotas konfliktas, ar visgi jie tapo nebe ginkluoto konfliktu, bet pavieniais ir stichiškais prievartos veiksmais, neperžengiančiais ginkluoto konflikto slenksčio?²⁸⁹ Kai visiškai nutraukiami karo veiksmai, ir faktiškai atnaujinami normalūs taikūs santykiai tarp konflikto šalių, tai irgi laikytina ginkluoto konflikto pabaiga. Bendra taisyklė būtų ta, kad THT nebetaikoma, jei nebevyksta karo veiksmai ir nėra tikimybės, kad jie atsinaujins artimiausiu laiku²⁹⁰. Šie du standartai – „visuotinė karinių operacijų pabaiga“ ir „aktyvių karo veiksmų sustabdymas“ daugelio autorių nuomone yra skirtingi momentai. Pastarasis reiškia karo veiksmų sustabdymą („ginklų nutildymą“), o pirmasis reiškia visišką visų agresyvių karo manevrų nutraukimą. Taigi ginkluotas konfliktas gali vis dar egzistuoti, nors jau ir būtų įvykęs „aktyvių karo veiksmų sustabdymas“.

Taigi ginkluoto konflikto pradžia ir pabaiga yra apsprendžiama to fakto, kad vyksta ginkluoti veiksmai tarp konflikto šalių. Konkrečiai kalbant apie kovą su teroristais, šios nuostatos pabrėžia tai, kad ginkluotas konfliktas turi konkrečiai apibrėžtą laiką, taigi negali tęstis iki to laiko, kai bus sugauti visi teroristinės grupės nariai, kaip teigia JAV²⁹¹, o gali trukti tik tol, kol vyksta intensyvūs ginkluoti veiksmai tarp konflikto šalių.

²⁸⁹ DUFFY, op. cit. 39, p. 222-223.

²⁹⁰ JINKS, D. *The Temporal Scope of Application of International Humanitarian Law in Contemporary Conflicts*. [interaktyvus] Background Paper prepared for the Informal High-Level Expert Meeting on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law, Cambridge, January 27-29, 2003. [žiūrėta 2013 08 12].

<<http://www.hpcrresearch.org/sites/default/files/publications/Session3.pdf>>, p. 3.

²⁹¹ „[Karas su terorizmu] nesibaigs, kol visos tarptautinės teroristinės grupės bus surastos, sustabdytos ir nugalėtos“, pareiškė JAV prezidentas Džordžas Bušas 2001 m. rugsėjo 20 d. *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. President George W. Bush. [interaktyvus]. 20 September 2001 [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>>.

2.5.2. THT taikymo teritorija

THT taikoma visoje kariaujančiųjų valstybių teritorijoje, o vidinio konflikto atveju, visoje teritorijoje, kurią kontroliuoja konflikto šalis, nepriklausomai nuo to, ar ten vyksta karo veiksmai.²⁹² Amerikos žmogaus teisių komisija taip pat pabrėžia, kad vidinio (netarptautinio) konflikto metu THT taikoma visoje valstybės teritorijoje, ne tik ten, kur yra karo veiksmai.²⁹³ Taigi konfliktas vyksta konkrečioje teritorijoje. ŽK bendrasis 3 straipsnis nereikalauja, kad ginkluoto konflikto šalis kontroliuotų tam tikrą teritoriją, tačiau konfliktas visgi turi vykti Aukštosios susitariančiosios šalies teritorijoje. Kai kurie autoriai teigia, kad toks konfliktas turi vykti vienos konkrečios valstybės teritorijoje, jos yra apribotas,²⁹⁴ tačiau kaip matėme anksčiau, toks aiškinimas pernelyg apriboja bendrojo ŽK 3 straipsnio taikymo sritį.

Taigi konkrečiai kovoje su teroristais šių aspektų analizė leidžia teigti, kad ginkluotas konfliktas yra reiškinys, vykstantis konkrečioje teritorijoje konkrečiu laiku. Kyla klausimas, kaip įvertintume anksčiau minėtas situacijas, kai ginkluotas konfliktas vyksta ne vienos valstybės teritorijoje. Visų pirma, analizuotina situacija, kai valstybė (pavyzdžiui, JAV) kovoja su teroristais ne savo teritorijoje. Taigi pačių JAV teritorija nelaikytina ginkluoto konflikto teritorija. Negalima teigti, kad ginkluotas konfliktas, pavyzdžiui, su teroristais, vyksta visame pasaulyje, visose valstybėse. Karo veiksmus galima vykdyti tik konkrečiai apibrėžtoje teritorijoje, konkrečioje valstybėje, jei galima taip teigti. Jei, pavyzdžiui, teigtume, kad JAV kovoja su teroristinėmis grupėmis Pakistane, o veikia iš Afganistano, tai šios dvi valstybės bus laikomos ginkluoto konflikto teritorija.

Taigi ginkluotas konfliktas yra reiškinys, vykstantis tam tikroje teritorijoje tam tikru laiku. Tai lemia tiek jo prigimtis, tiek THT normų paskirtis, tiek žmogaus teisių apsaugos reikalavimai.

²⁹² *Tadić*, Decision on the Defence Motion, op. cit. 178, para. 70; IACHR *Report on Terrorism and Human Rights*, op. cit. 288.

²⁹³ IACHR, *Third Report on the Human Rights Situation in Colombia*, op. cit. 289, Part IV, para. 83.

²⁹⁴ RONA, op. cit. 41, p. 62.

2.6. Kovos su terorizmu situacijų analizė

Šiame disertacijos skyriuje pagal autorei prieinamus duomenis aprašomos ir tiriamos situacijos konkrečiose valstybėse, kuriose vyksta kova su teroristinėmis grupėmis, tiriant jas pagal anksčiau aptartus ginkluoto konflikto intensyvumo ir organizuotumo kriterijus, taip pat bus analizuojama, kokios rūšies konflikto konkreti situacija galėtų būti laikoma.

Reikia pažymėti, kad konkrečias situacijas analizuojant, susiduriame su duomenų apie jas nepakankamumu ir nepatikimumu. Autorei prieinami tik internete skelbiami šaltiniai ir spaudos pranešimai, kurie gali neatspindėti tikrosios būklės valstybėje. Tačiau net ir nežinant žvalgybinės informacijos, iš spaudos pranešimų, kurie visgi atspindi gyvenimo realijas konkrečiose valstybėse, galima daryti išvadas apie kovos su terorizmu mastą konkrečioje valstybėje. Dėl ribotos darbo apimties neįmanoma aptarti visų pasaulio regionų situacijos, taigi autorė pasirinktinai analizavo tam tikras valstybes, kuriose yra aktuali kova su teroristais.

JAV teigia, jog ji yra ginkluoto konflikto būklėje su Al Qaeda ir kitomis teroristinėmis grupėmis visame pasaulyje, ir skelbia visuotinį karą terorizmu. Kiek pagrįsti yra šie JAV teiginiai?

Taip vadinamas visuotinis karas su terorizmu prasidėjo po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių JAV. Pirmiausiai aptarsime teiginius, kad JAV yra visuotiniame kare su atitinkamomis teroristinėmis grupėmis, ar netgi, kaip anksčiau teigdavo – su terorizmu. Pagal šį argumentavimą karas su terorizmu prasidėjo po 2001 m. rugsėjo 11 d. Ar THT normos leidžia tokį konfliktą laikyti ginkluotu konfliktu THT prasme?

TRKK nurodo, kad THT nenumato galimybės **tarptautiniu** ginkluotu konfliktu laikyti ginkluotą konfliktą tarp valstybės ir nevalstybinės ginkluotos grupės dėl paprastos priežasties – valstybės niekada nenorėjo suteikti ginkluotoms grupėms tų privilegijų, kurias turi reguliariųjų armijų nariai

(vienintelė išimtis yra tautų kova dėl nepriklausomybės, I PP 1 straipsnio 4 d.). Jeigu teigtume, kad egzistuoja globalus visuotinis karas su grupuotėmis tokiomis kaip al Qaeda, tai reikštų, kad šios grupės nariai ir pasekėjai turi tokias pat teisės ir pareigas kaip reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų nariai.²⁹⁵ Kalbant apie **netarptautinį** ginkluotą konfliktą, reiktų kelti klausimą, ar visi teroristiniai išpuoliai, kurie įvykdomi įvairiose pasaulio dalyse (neskaitant tų, kurie įvykdomi ginkluoto konflikto situacijose, kaip, pavyzdžiui, Afganistane, Irake ar Somalyje), laikytini vieno ir to paties ginkluoto konflikto dalimi ir gali būti priskiriami vienai ir tai pačiai ginkluoto konflikto šaliai? Ar galima sakyti, kad yra pasiektas reikiamas intensyvumo laipsnis? Kaip ir anksčiau buvo teigta darbe, TRKK daro išvadą, kad tokių paskirų veiksmų ginkluotu konfliktu vadinti negalima.²⁹⁶ Tai parodo ir valstybių praktika, nes po tokių teroristinių išpuolių valstybės nepuolė taikyti THT taisyklių, o veikė pagal nacionalines teisėsaugos veiksmus reglamentuojančias taisykles – tai yra, jie bandė sugauti įtariamuosius, kad galėtų juos nuteisti, taip pat stengėsi evakuoti civilius iš pavojaus vietos, kad visiškai išvengtų žalos žmonėms ar nuosavybei.²⁹⁷

Šią analizę patvirtina ir nuostatos dėl ginkluoto konflikto pradžios ir pabaigos. Ginkluotas konfliktas kaip reiškinys turi konkrečią pradžią ir pabaigą, taip pat vyksta konkrečioje teritorijoje. Taigi teigti, kad toks konfliktas egzistuos tol, kol tos teroristinės grupės bus sunaikintos²⁹⁸, yra tikrai netikslu, nes ginkluotas konfliktas vyksta tik tol, kol tarp šalių vyksta tam tikro intensyvumo karo veiksmai, jei tokių veiksmų intensyvumas sumažėja, netarptautinio ginkluoto konflikto atveju šis konfliktas laikomas pasibaigusiu, o smurtas vertintinas kaip paskiri prievartos veiksmai, nepasiekiantys ginkluoto konflikto slenksčio. Kalbant apie teritoriją, THT, kaip minėta, taikoma konkrečioje valstybėje, kurioje vyksta ginkluotas konfliktas, taigi negalime kalbėti apie tai, kad egzistuotų visuotinis (tai yra, visų pasaulio

²⁹⁵ ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 30th international conference of the Red Cross and Red Crescent. 26–30 November 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>>, p. 7.

²⁹⁶ Ten pat, p. 8.

²⁹⁷ Ten pat.

²⁹⁸ Žr. 292 išnašą.

valstybių teritorijoje vykstantis) ginkluotas. Kovos su teroristinėmis grupėmis atveju gali būti, kad konfliktas neapsiribos vienos valstybės teritorija, tačiau visgi jis laikytinas vykstančiu konkrečioje tų valstybių teritorijoje.

Taigi kiekviena situacija, kurioje naudojamas smurtas, turi būti įvertinta atskirai, siekiant nustatyti, ar ji laikytina ginkluotu konfliktu. TRKK perspėja, kad THT taisyklės dėl gyvybės ar laisvės atėmimo yra lankstesnės nei taikos metu vykstančių susirėmimų metu taikomos taisyklės, pirmiausiai žmogaus teisių normos, taigi yra ir pavojinga, ir nereikalinga praktine prasme taikyti THT situacijoms, kurios neprilygsta ginkluotam konfliktui.²⁹⁹ Pažymėtina, kad situacijose, neprilygstančiose intensyvumu ginkluotam konfliktui, valstybės jėgą gali naudoti tik pagal taikos metu taikytinas teisės normas, tai yra, laikydamosi žmogaus teisių standartų ir teisėsaugos institucijų veiksmus reglamentuojančių nacionalinės teisės normų, kurios minėtus standartus turi atitikti.

Analizuojant visuotinį karą su terorizmu **intensyvumo** prasme, tiek teisinių dokumentų ir teisinės doktrinos analizė, tiek paskirų incidentų analizė neduoda pagrindo teigti, kad JAV būtų įsitraukusi į intensyvius kovos veiksmus su teroristais visame pasaulyje. JAV Valstybės departamento kasmet paruošiamame Terorizmo pranešime³⁰⁰ analizuojami įvairūs bendradarbiavimo ir teisėsaugos veiksmai visame pasaulyje, tačiau nėra duomenų, kad JAV būtų visuotiniame ginkluotame konflikte su Al Qaeda ar kitomis teroristinėmis organizacijomis. Autorės nuomone, apie ginkluotą konfliktą net su teroristine organizacija vis vien galime kalbėti tik kaip vykstantį konkrečioje valstybėje ar teritorijoje, nebent šios operacijos įgytų visuotinį mastą ir pobūdį (kas faktiškai nelabai įsivaizduojama). Tai patvirtina ir TRKK studija, kurioje teigiama, kad „tais atvejais, kai smurtas pasiekia ginkluoto konflikto slenkstį, ar tai būtų tarptautinis ginkluotas konfliktas, ar netarptautinis, taikoma THT. Jei šis

²⁹⁹ IHL and the challenges 2007, op. cit. 296, p. 8.

³⁰⁰ *Country Reports on Terrorism 2009*. [interaktyvus] United States Department of State Publication. Office of the Coordinator for Counterterrorism. August 2010. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.state.gov/documents/organization/141114.pdf>>, *Country Reports on Terrorism 2010*. [interaktyvus] United States Department of State Publication. Office of the Coordinator for Counterterrorism. August 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.state.gov/documents/organization/170479.pdf>>.

slenkstis neperžengiamas, veikia kitos teisės sistemos“.³⁰¹ Tai sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju. Konkrečiai veiksmus, atliekamus „karo su terorizmu“ vardu, gali reglamentuoti įvairūs teisiniai režimai, įskaitant ir THT, tarptautines žmogaus teisių normas, ar teisės normas, reglamentuojančias tarptautinį terorizmą. Konkrečios teisinės sistemos normų pasirinkimas priklauso nuo atitinkamos teisinės sistemos kriterijų ir jų egzistavimo konkrečioje situacijoje, konkrečiose operacijose.³⁰²

2.6.1. JAV prieš Al Qaeda

JAV konfliktas su Al Qaeda analizuojamas atskirai, nes JAV nuolat teigia, kad tarp jų ir Al Qaeda egzistuoja ginkluotas konfliktas. Tuo būdu bandoma įrodyti, kad gali egzistuoti ginkluotas konfliktas tarp valstybės ir teroristinės grupės, kuris vyksta ten, kur yra Al Qaeda teroristinės grupės narių. Todėl disertacijoje pasirinkta šį konfliktą analizuoti atskirai, nes jo įvertinimas turi reikšmės viso minėto reiškinių – visuotinio karo su terorizmu – įvertinimui, tai yra, pripažinus, kad tarp JAV ir Al Qaeda egzistuoja pasaulinio masto konfliktas, vykstantis bet kurioje pasaulio vietoje, kur tik yra Al Qaeda narių, tai turėtų įtakos vertinat minėtą teiginį, kad JAV yra visuotiniame kare su terorizmu.

Kalbant apie ginkluoto konflikto rūšį, jau buvo minėta, kad THT nenumato galimybės **tarptautiniu** ginkluotu konfliktu laikyti ginkluotą konfliktą tarp valstybės ir nevalstybinės ginkluotos grupės. Jeigu teigtume, kad egzistuoja globalus visuotinis karas su grupuotėmis tokiomis kaip Al Qaeda, tai reikštų, kad šios grupės nariai ir pasekėjai turi tokias pat teisės ir pareigas kaip reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų nariai.³⁰³ Al Qaeda nelaikytina ir nacionalinio išsivadavimo judėjimu I PP prasme. Jau minėjome, kad tarptautiniu šį konfliktą galėtume laikyti tik tada, jei būtų duomenų, kad Al Qaeda veikė vadovaujama ar kontroliuojama tam tikros valstybės, pavyzdžiui, Afganistano vyriausybės,

³⁰¹ *IHL and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*, 2007, op. cit. 296, p. 7.

³⁰² Ten pat, p. 8.

³⁰³ Ten pat, p. 7.

kai šis buvo valdomas Talibano. Tačiau tokiai prielaidai pagrįsti reikia turėti faktinių duomenų.

Taigi JAV konfliktas su Al Qaeda nepatenka į tarptautinio ginkluoto konflikto sąvoką. Norint nustatyti, ar egzistuoja **netarptautinis** ginkluotas konfliktas su Al Qaeda, analizuotini du jau aptarti pagrindiniai ginkluoto konflikto matmenys – intensyvumas ir organizuotumas.

Intensyvumo aspektas. Intensyvumo kriterijaus prasme analizuotini konkrečioje teritorijoje vykstantys karo veiksmai tarp konflikto šalių. Pirmiausiai galima analizuoti konfliktą, vykstantį JAV teritorijoje. Kalbant apie JAV konfliktą su Al Qaeda, JAV teritorijoje nuo 2001 m. nevyko jokių kovos veiksmų būtent su šia grupe. Tarptautinėje terorizmo incidentų duomenų bazėje nurodoma, kad nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių iki 2012 m. pradžios 85 procentai visų Al Qaeda (konkrečiai pačios Al Qaeda, ne jos „filialų“) įvykdytų išpuolių buvo įvykdyta Irake, 5 procentai Saudo Arabijoje, o JAV, neskaitant 2011 m. rugsėjo 11 d. įvykių – tik vienas nepavykęs išpuolis.³⁰⁴ JAV Nacionalinio saugumo direktoriaus Metiniam grėsmės įvertinime daug analizuojama Al Qaeda galimybės ir gebėjimai įvykdyti išpuolius prieš JAV³⁰⁵, tačiau neminima, kad tokie veiksmai būtų buvę įvykdyti. Taigi pačios JAV teritorijoje toks konfliktas nevyksta.

Pastarųjų metų (2009–2012 m.) pranešimuose apie terorizmą valstybėse nurodoma, kad Al Qaeda kelia grėsmę JAV saugumui, tačiau neminimi jokie konkretūs išpuoliai, priskirtini šiai organizacijai, kurie būtų įvykdyti būtent prieš JAV ir jos piliečius ar nuosavybę, taigi iš pačių JAV pateikiamos informacijos nėra pagrindo teigti, kad intensyvumo prasme tarp JAV ir Al Qaeda egzistuočių ginkluotas konfliktas.

Organizacinis elementas. Antrasis elementas – tai ginkluoto konflikto šalies organizuotumo kriterijus, taigi šiuo atveju tirtina, ar Al Qaeda organizacija galėtų būti laikoma ginkluoto konflikto šalimi. Apie Al Qaeda

³⁰⁴ RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.rand.org>>.

³⁰⁵ *Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence*. [interaktyvus] Dennis C. Blair, Director of National Intelligence. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dni/threat_assessment_2feb10.pdf>.

organizaciją yra nedaug žinoma. Vakarų vyriausybių analitikai al Qaeda skirstydavo į tris elementus. Pirmasis – tai „pagrindas“, susidedantis iš gerai žinomų vadovų. Vienas saugumo šaltinis teigė, kad al Qaeda yra veikiantis, techniškai apsirūpinęs tinklas, kurio vadovavimo gijos siekia įvairias pasaulio vietas, jis yra gyvas ir planuoja išpuolius³⁰⁶. Antrasis elementas – tai „tinklų tinklas“, tai įvairios grupuotės, kurios tampa kaip ir filialais, jos veikia Irake, kitur Viduriniuose Rytuose bei pastaruoju metu jų daugėja Šiaurės Afrikoje. Trečiasis elementas yra ideologija, kuri pasaulyje mobilizavo tūkstančius jaunų musulmonų iš įvairių visuomenės sluoksnių. Kitas požiūris yra tas, kad ypač po reido Pakistane ir Osama bin Laden nukovimo ši al Qaeda kaip centralizuotos grupės, turinčios savo štabą Pakistane ir filialus Jemene, Irake ir kitose „karštosiose vietose“, yra pasenusi³⁰⁷. Al Qaeda tapo ideologija, idėja. Iš tiesų, sunku ką nors konkrečiai pasakyti apie al Qaeda ir jos organizacinius elementus, nustatyti, ar jie atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus. Pagal valstybių žvalgybos duomenis, panašu, kad Al Qaeda yra laisva pagrindinė grupių sąjunga (angl. *loosely connected clandestine network of cells*). S. Vite nuomone, tokia grupių sąjunga neatitinka reikalavimų, taikomų netarptautinio ginkluoto konflikto šalies organizuotumui.³⁰⁸ M. Sassoli pabrėžia, kad pagal žvalgybos vertinimus, teroristinės organizacijos kuriasi nepriklausomai viena nuo kitos ir jų veikla yra labai mažai susijusi (jei iš vis susijusi) su al Qaeda.³⁰⁹ Todėl menkai tikėtina, kad tokio tipo organizacija galėtų turėti vidinę struktūrą, hierarchiją ir gebėtų užtikrinti, kad jos nariai laikytųsi THT reikalavimų.

Taigi JAV vykdoma kova su Al Qaeda teroristine grupe negali būti laikoma ginkluotu konfliktu, nes, pirma, veiksmai tarp JAV ir Al Qaeda nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo masto, antra, Al Qaeda nėra pakankamai organizuota, kad būtų laikoma ginkluoto konflikto šalimi.

³⁰⁶ BURKE, J. Al-Qaeda: the second coming. [interaktyvus] *The Observer*, 11 March 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.guardian.co.uk/world/2007/mar/11/alqaida.afghanistan?INTCMP=SRCH>>.

³⁰⁷ REALS, T. Al Qaeda likely remains leaderless, and lost' [interaktyvus] *CBS News*, 18 May 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <www.cbsnews.com/8301-503543_162-20063882-503543.html>.

³⁰⁸ VITÉ, op. cit. 45, p. 93.

³⁰⁹ SASSOLI, M. Transnational Armed Groups, op. cit. 44, p. 10.

Vadinami Al Qaeda „filialai“ yra labiau „apčiuopiamos“ organizacijos – tai Al Qaeda Irake, Al Qaeda Arabų pusiasalyje (AQAP), Al Qaeda islamo Magribe (AQIM). Kai kurios iš jų bus aptartos analizuojant situaciją konkrečiose valstybėse kovojant su terorizmu.

2.6.2. Afganistanas

Afganistanas 2012 m. buvo trečioje vietoje pagal šioje valstybėje surengtų teroristinių išpuolių skaičių, po Pakistano ir Irako – 2012 m. Afganistane surengta 1023 teroristiniai išpuoliai.³¹⁰ Todėl aktualu analizuoti, ar situacija Afganistane prilygsta ginkluotam konfliktui ir ar tai laikytina ginkluotu konfliktu, kurio viena iš šalių yra teroristinė grupė.

Konflikto rūšis. Kalbant apie Afganistaną, pažymėtina, kad kai kurios karo su terorizmu fazės gali būti laikomos tarptautiniu ginkluotu konfliktu. Vieningai sutariama, kad nuo 2001 m. spalio 7 d., kai JAV, Jungtinės Karalystės, Australijos ir afganų Jungtinio Fronto (Šiaurės Aljanso) pajėgos Afganistane pradėjo operaciją *Enduring Freedom*, Afganistane prasidėjo tarptautinis ginkluotas konfliktas.³¹¹ Jis tapo netarptautiniu kitų metų birželio 19 d., kai buvo sušaukta *Loya Jirga* ir sudaryta nauja ir tarptautiniu mastu pripažinta Afganistano vyriausybė, nes šiame tebevykstančiame ginkluotame konflikte tarptautinės pajėgos kovoja su Afganistano vyriausybės sutikimu.³¹² Ankstesnėse konflikto fazėse buvo kovojama ir prieš Al Qaeda, panašu, kad,

³¹⁰ *Country Reports on Terrorism 2012* [interaktyvus] United States Department of State Publication. Bureau of Counterterrorism. May 2013. [žiūrėta 2013 08 13]. <www.state.gov/documents/organization/210204.pdf>, Annex of Statistical Information, p. 4.

³¹¹ SASSÒLI, M. Transnational Armed Groups, op. cit. 44, p. 4; VITÉ, op. cit. 45, p. 93; COE. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission.) *Opinion on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in Respect of Secret Detention Facilities and Inter-State Transport of Prisoners*. [interaktyvus]. Opinion No. 363 / 2005. 17-18 March 2006. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282006%29009.aspx>>, para 78; PEJIC, J. Terrorist Acts and Groups, op. cit. 43, p. 76; *Interplay in Situations of Violence*, op. cit. 258, p. 3; PEJIC, J. The protective scope of Common Article 3, op. cit. 42, p. 196.

³¹² *Interplay in Situations of Violence*, op. cit. 258, p. 3; PEJIC, J. The protective scope of Common Article 3, op. cit. 42, p. 196.

kaip jau buvo analizuojama anksčiau, dabar Al Qaeda jau nelaikytina šio ginkluoto konflikto šalimi.

Yra išreiškiama nuomonė, kad ginkluotas konfliktas Afganistane net ir po 2002 m. birželio 19 d. laikytinas tarptautiniu ginkluotu konfliktu. Argumentuojama tuo, kad net jei užsienio pajėgos kovoja su tos valstybės sutikimu, su sukilėliais ar panašiomis pajėgomis, tai nėra tipinis vidinis ginkluotas konfliktas, kur kovoja dvi vietinės grupuotės. Teigiama, kad toks konfliktas turi būti laikomas tarptautiniu, nes šios užsienio pajėgos yra tos pajėgos, kurios kovoja, priima sprendimus dėl karinės būtinybės, proporcingumo, atskyrimo tarp civilinių ir karinių taikinių ir panašiai. Tačiau jau minėtas ginkluotų konfliktų, kuriems taikomas bendrasis ŽK 3 straipsnis, rūšiavimas parodo, kad dabar bendrasis ŽK 3 straipsnis taikomas ne tik siaurai suprantamiems netarptautiniams ginkluotiems konfliktams, bet ir tiems konfliktams, kuriuose dalyvauja užsienio pajėgos ar kurie peržengia vienos valstybės ribas. Taigi šiuo atveju vyraujanti teisės doktrinos atstovų nuomonė yra tai, kad konfliktas Afganistane tapo netarptautiniu ginkluotu konfliktu po 2002 m. birželio 19 d.³¹³

Intensyvumas. 2009 m. JAV terorizmo pranešime teigiama, kad al Qaeda tiesioginė įtaka Afganistane 2009 m. sumažėjo dėl efektyvių antiteroristinių operacijų³¹⁴. 2010 m. JAV terorizmo pranešime jau nebekalbama apskirtai apie Al Qaeda išpuolius Afganistane. Taigi nėra duomenų, kad JAV ir Afganistano vyriausybė būtų ginkluotame konflikte su al Qaeda Afganistane. 2011 – 2012 m. JAV pranešimuose apie terorizmą neminima, kad Al Qaeda veiktų Afganistane.

Tačiau Afganistane veikia kitos grupės. Intensyvumo prasme galima pažymėti, kad 2010 m. Afganistane sukilėliai praktiškai kasdien rengdavo išpuolius. ISAF duomenimis, 2010 m. Afganistane žuvo daugiau nei 1400 civilių, JT institucijų, kurios naudoja skirtingus metodus, skaičiavimais, per

³¹³ DUFFY, op. cit. 39, p. 256, 156; BELLAL, A., GIACCA, G., CASSEY-MASLEN, S. International law and armed non-state actors in Afghanistan. *International Review of the Red Cross*, March 2011, Vol. 93, No. 881: 47-79, p. 51 ir ten cituojami šaltiniai.

³¹⁴ *Country Reports on Terrorism 2009*, op. cit. 301, p. 120.

pirmus 10 metų mėnesių žuvo daugiau nei 2400 civilių, sužeista apie 3800, 76 procentai šių nukentėjusiųjų nukentėjo dėl sukilėlių veiksmų.³¹⁵ Minėtos organizacijos 2010 m. įvykdė išpuolį prieš indų svečių namus, kurio metu žuvo 16 asmenų, taip pat sunaikino vieną mokyklą ir grasino sunaikinti dvi kitas mokyklas, taip pat buvo nužudyta 10 medicinos misijos komandos narių Badakšano provincijoje, taip pat buvo nužudytas Kunduzo valdytojas inžinierius Mohammad Omar. 2011 metais sukilėliai surengė daug išpuolių, ypač prieš Afganistano vyriausybės narius.³¹⁶ Afganistane 2012 metais buvo atliekama daug teroristinių išpuolių, kaip jau minėta, Afganistanas yra trečioje vietoje pagal įvykdytų teroristinių išpuolių skaičių 2012 metais. Sukilėlių pajėgos 2012 metais taikėsi į Provincijų atkūrimo grupes, į Koalicijos pajėgų bazines bei Afganistano vyriausybės pastatus³¹⁷. 2012 metais buvo atlikti šie teroristiniai išpuoliai:

- 2012 m. vasario 25 d. Afganistano vidaus reikalų ministerijos darbuotojas atliko teroristinį išpuolį, kurio metu buvo nužudyti du JAV kariniai pareigūnai, išpuolis įvykdytas Kabulo mieste;
- 2012 m. balandžio 15 d. 14 sukilėlių surengė išpuolius trejose vietose Kabulo mieste. Jie užėmė tris daugiaaukščius pastatus Kabule, atakavo JAV ir kelias kitas ambasadas ir parlamentą. Taip pat tuo pačiu metu buvo surengti išpuoliai Jalalabad mieste Nangarharo provincijoje ir Paktijos provincijoje. Bent 50 asmenų žuvo, šimtai sužeista.
- 2012 m. birželio 20 d. septyni sukilėliai užpuolė Spozhmai viešbutį Kabule, ir laikė 50 asmenų įkaitais apie 12 valandų. Išpuolio metu žuvo 14 civilių asmenų.
- 2012 m. liepos 9 d. bent 18 sukilėlių surengė išpuolius keliose Kandaharo miesto vietose prieš Afganistano policijos centrinę būstinę ir policijos skyrius, nužudyta bent 9 žmonės, sužeista 39.

³¹⁵ *Country Reports on Terrorism 2010*, op. cit. 301, p. 111.

³¹⁶ *Country Reports on Terrorism 2011* [interaktyvus] United States Department of State Publication. Bureau of Counterterrorism. July 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.state.gov/documents/organization/195768.pdf>>, p. 279.

³¹⁷ *Country Reports on Terrorism 2012*, op. cit. 311, p. 153.

- 2012 m. rugsėjo 14 d. 15 sukilėlių, dešimčių JAV karinę uniformą ir Afganistano nacionalinių saugumo pajėgų uniformas, pateko į karinę bazę ir taikėsi į karinius lėktuvus ir karinę ekipuotę. Žuvo du Koalicijos pajėgų nariai, 15 sužeista, padaryta žalos už kelis milijonus JAV dolerių.³¹⁸

Tai tik nedidelė dalis teroristinių išpuolių, surengtų Afganistane. Tai rodo, kad Afganistane vyksta konfliktas, kurio metu vykdomi ne tik įprasti karo veiksmai, bet vykdomi ir teroristiniai išpuoliai, kurie laikytini karo veiksmų dalimi.

Organizuotumas. JAV 2010 m. pranešime apie terorizmą minimos tokios ekstremistinės organizacijos kaip Talibanas, Haqqani tinklas ir Hezb-e-Islami Gulbiddin grupė³¹⁹, veikiančios ginkluoto konflikto metu Afganistane prieš Afganistano ir Koalicijos pajėgas. 2012 m. JAV pranešime apie terorizmą minima, kad Talibanas ir Haqqani tinklas įvykdė daugiau nei pusę visų teroristinių išpuolių Afganistane.³²⁰ Tačiau šios grupės nėra laikomos teroristinėmis organizacijomis. Talibanas laikomas teroristine organizacija Rusijoje³²¹, bet bendrai Talibanas laikomas karine organizacija, islamistiniu judėjimu, siekiančiu Afganistane įgyvendinti griežtąjį islamo režimą.

Kaip jau minėta, Afganistane Talibanas ir minėtos kitos grupės vykdė teroristinius išpuolius. Kaip minėta, pusė jų gali būti priskirta būtent Talibanui ir Haqqani tinklui. Nors jis pats nelaikomas teroristine organizacija, tačiau jo vykdyti veiksmai buvo teroristiniai, jie laikytini ginkluoto konflikto su Talibanu Afganistane dalimi. Afganistane vykstantys kovos su sukilėliais veiksmai ir pačių sukilėlių veiksmai neabejotinai atitinka ginkluoto konflikto intensyvumo kriterijų, o organizacijos, veikiančios priešingoje pusėje, atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus.

Taigi Afganistane kovoja ne su teroristinėmis organizacijomis, tačiau šios sukilėlių organizacijos atlieka teroristinius aktus, kurie laikytini ginkluoto

³¹⁸ Ten pat, p. 154-155.

³¹⁹ *Country Reports on Terrorism 2010*, op. cit. 301.

³²⁰ *Country Reports on Terrorism 2012*, op. cit. 311, p. 156

³²¹ Russia Publishes List Of 17 Terrorist Groups. [interaktyvus] *Radio Free Europe*. 28 July 2006 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.rferl.org/content/article/1070153.html>>.

konflikto dalimi. Galima sakyti, kad Afganistane vyksta ginkluotas konfliktas su sukilėlių grupėmis, kurios savo ruožtu vykdo teroristinius išpuolius

2.6.3. Irakas

Irake vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas, kurio šalimis yra daug įvairių sukilėlių grupuočių, įskaitant ir karines grupuotes, veikiančias etniniu pagrindu, taip pat šio sukilimo dalyviu laikoma ir Al Qaeda Irake (AQI) organizacija. Ne tik AQI, bet ir kitos grupuotės veikia prieš Irako saugumo pajėgas ir veikė prieš buvusias tarptautinės koalicijos pajėgas. Jų taktika apima savižudžių sprogdinimus, savadarbių sprogdinimus, pagrobimus, minosvaidžių ir raketų atakas, nužudymus.³²² Išpuoliai vykdomi tiek prieš valstybinius taikinius bei valstybės karinių bei policijos pajėgų narius ar naujokus, tiek ir prieš civilius. AQI yra laikoma teroristine organizacija.³²³

Organizuotumas. Konkrečiai kalbant apie AQI, JAV pranešime apie terorizmą 2009 m. teigiama, kad, nepaisant pagerėjusios saugumo padėties, AQI vis dar turėjo galimybę surengti sudėtingus išpuolius prieš Irako civilius gyventojus ir infrastruktūrą. Taip pat ir 2010 m. JAV pranešime apie terorizmą pažymima, kad tiek AQI, tiek su ja susijusios sunitų teroristinės organizacijos pagrindiniu taikiniu rinkosi Irako ir JAV saugumo pajėgas ir vyriausybės pareigūnus, tačiau ir Irako karinės pajėgos taip pat pagerino savo galimybes atsakyti į teroristinius išpuolius. Konkrečiai AQI prisitaikė prie pasikeitusių sąlygų ir vis dar vykdė didelio masto koordinuotus išpuolius. Pagrindiniu šios grupės taikiniu buvo gausiai sunitų arabų gyvenamos vietovės, ypač aplink Bagdadą ir Ninevę. Tačiau pati grupė prarado sunitų grupių vadovų paramą, o saugumo pajėgos sulaukė kai kuriuos narius, kai kurie dezertyravo.

AQI galutinai susiformavo po JAV įsiveržimo į Iraką 2003 m. Jos vadovas ir įkūrėjas Abu Musab al Zarqawi 2004 m. spalio mėn. prisiekė ištikimybę Osamai bin Ladeniui. 2006 m. sausio mėn. AQI su dar penkiomis

³²² *Iraq. Current Conflicts*. [interaktyvus], Rule of Law in Armed Conflicts Project RULAC. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.geneva-academy.ch/RULAC/current_conflict.php?id_state=110>.

³²³ JAV ji laikoma teroristine organizacija nuo 2004 m.

kitomis grupuotėmis susijungė į bendrą organizaciją, kuri vadinosi *Mudžahideno šuros taryba* (angl. *Mujahideen Shura Council*). Al-Zarqawi buvo nužudytas 2006 m. birželio mėn. Mudžahideno šuros taryba 2006 m. spalio mėn. buvo pervadinta į Irako islamo valstybės (angl. *Islamic State of Iraq*) organizaciją. Atsakomybę už nemažą dalį išpuolių tuo metu prisiimdavo nebe AQI vardu, bet būtent Irako islamo valstybės organizacijos vardu.³²⁴

2006 – 2007 m. kitų grupių nariai ir buvę AQI rėmėjai ėmė priešintis AQI. Kitos sukilėlių grupės ėmė kovoti prieš AQI. Buvo sukurtos Prabudimo tarybos (angl. *Awakening Councils*), kurios susiformavo didžiojoje Irako dalyje kaip vietiniai *ad hoc* kariniai daliniai, kovojantys prieš AQI. Jiems buvo mokamas užmokestis už tai, kad jie nekovotų prieš Irako ir Koalicijos pajėgas, kad patruliuotų savo teritorijoje ir kovotų prieš kitus sukilėlius.³²⁵ Tačiau nepaisant šių pastangų AQI vis dar veikia tam tikrose teritorijose, Musulo vietovėje. Grupė pastaruoju metu narius siekia pritraukti pačiame Irake ir organizuoja didelio masto, tačiau retesnius išpuolius.

AQI 2012 m. vadovavo karinis vadovas Abu Dua. Pati grupė susideda iš atskirų poskyrių, kurie turi pakankamai daug savarankiškumo. 2011 m. pabaigoje grupės narių skaičius buvo nurodomas nuo 800 iki 1000 narių.³²⁶ JAV pranešimai apie terorizmą valstybėse 2011 – 2012 m. nurodo, kad jos narių skaičius gali būti nuo 1000 iki 2000 narių, ji yra didžiausia sunitų ekstremistinė grupė Irake.³²⁷

Pagal tai, kokio masto teroristinius išpuolius AQI organizuoja ir tai, kad ji neretai vykdo gerai koordinuotus išpuolius vienu metu keliose vietose, galima spręsti, jog ši grupė yra tikrai gerai organizuota. Sprendžiant iš jos narių

³²⁴ Al Qaeda Group of Jihad in the Country of Two Rivers. [interaktyvus]. Institute for the Study of Violent Groups. [žiūrėta 2013 08 13].

<http://vkb.isvg.org/Wiki/Groups/Al_Qaeda_Group_of_Jihad_in_the_Country_of_Two_Rivers>

³²⁵ RUBIN, A. J., CAVE, D. In a Force for Iraqi Calm, Seeds of Conflict. [interaktyvus]. *The New York Times*. 23 December 2007. [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.nytimes.com/2007/12/23/world/middleeast/23awakening.html?pagewanted=all&_r=1&>

³²⁶ SCHMIDT, M. S., SCHMIDT, E. Leaving Iraq, U.S. Fears New Surge of Qaeda Terror [interaktyvus] *The New York Times*, 5 November 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nytimes.com/2011/11/06/world/middleeast/leaving-iraq-us-fears-new-surge-of-qaeda-terror.html?pagewanted=all>>.

³²⁷ *Country Reports on Terrorism 2011*, op. cit. 317, p. 258.

skaičiaus, galima teigti, jog ši grupė turi vidinę hierarchiją ir vadovybę, taigi manytina, kad AQI atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus.

Intensyvumas. Veiksmų intensyvumą Irake rodo pirmiausiai tai, kad teroristai rengia išpuolius prieš Irako saugumo pajėgas, civilius ir vyriausybės pareigūnus. Tarptautinėje teroristinių išpuolių duomenų bazėje nurodoma, kad per 2008 m. Irake AQI įvykdė 159 išpuolius³²⁸. JAV pranešime apie terorizmą 2009 m. nurodoma, kad 2009 m. teroristai savo pastangas sutelkė į mirtinas plataus masto atakas Bagdade. Buvo įvykdytos trys grupės išpuolių, nukreiptų prieš Irako vyriausybę. Šie išpuoliai buvo vykdomi vienu metu, naudojami savižudžiai sprogdintojai arba nuotolinio sprogdinimo prietaisai³²⁹. Irake JAV pajėgos 2009 m. vykdė puolimą visu frontu su Irako pajėgomis prieš AQI.³³⁰ JAV pranešime apie terorizmą 2010 m. nurodoma, kad sausio 25 d. trijuose Bagdado viešbučiuose susisprogdino savižudžiai teroristai, žuvo 38 žmonės, sužeista daugiau nei 100; sausio 26 d. savižudis sprogdintojas su automobiliu įsirežė į pagrindinės policijos laboratorijos pastatą, žuvo 21 žmogus, 80 sužeista; balandžio mėn. bent 42 asmenys žuvo ir 249 buvo sužeista, kai buvo susprogdintos bombos Irano, Egipto, Sirijos ir Vokietijos ambasadose; rugpjūčio mėn. savižudis sprogdintojas susisprogdino tarp kariuomenės naujokų Bagdade, žuvo 60 naujokų, sužeista 128³³¹. AQI, veikdama per Irako islamo valstybės organizaciją, 2010 m. praktiškai kasdien rengė išpuolius. Ši organizacija surengė beveik 350 išpuolių Irake per 2010 m.³³²

2011 m. sausio 18-20 d. AQI surengė eilę sprogdinimų. 2011 m. pabaigoje AQI organizavo šiuos išpuolius – rugsėjo 12 d. teroristai nužudė 22 piligrimus šiitų šventajame mieste Kerbala, pasalos Anbar provincijoje metu. Po kelių dienų tame pačiame mieste buvo susprogdintos keturios bombos, nuo kurių žuvo 10 žmonių. Spalio mėn. teroristai užpuolė policijos nuovadą Al Bagdadi mieste ir paėmė įkaitais tiek policininkus, tiek civilius. Bent trys

³²⁸ RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.rand.org>>.

³²⁹ *Country Reports on Terrorism 2009*, op. cit. 301, p. 119.

³³⁰ Ten pat.

³³¹ *Country Reports on Terrorism 2010*, op. cit. 301.

³³² Ten pat, p. 205.

žmonės žuvo, kai Irako kareiviai šturmavo šią nuovadą, siekdami išgelbėti įkaitus. Kito išpuolio metu bent 18 žmonių žuvo ir 63 buvo sužeisti, kai automobilio bomba sprogo šiitų laidotuvių metu Hilla mieste.³³³ Po JAV pajėgų pasitraukimo 2011 m. gruodžio 18 d. AQI išpuoliai tapo dar intensyvesni. AQI prisiėmė atsakomybę už sausio 5 d. išpuolį, kai vienu metu buvo įvykdyti keli sprogdinimai, kurie nusinešė 78 žmonių gyvybes Bagdade ir Nasiriyah mieste. Po devynių dienų sproginimai Basroje nusinešė 53 asmenų gyvybes.³³⁴ 2012 m. sausio 27 d. savižudis vairuotojas susisprogdino prie šiitų laidotuvių procesijos Bagdade, žuvo 31 žmogus, 60 sužeista.³³⁵ Rytojaus dieną dviejuose atskiruose sprogdinimuose žuvo 13 žmonių.³³⁶ 2012 m. vasario 23 d. AQI įvykdė eilę suderintų automobilinių bombų sprogdinimų, dėl kurių žuvo bent 55 žmonės, sužeista daugiau nei 200 žmonių Bagdade ir vienuolikoje kitų miestų. 2012 m. kovo 20 d. virš 30 automobilinių bombų sprogdinimų buvo įvykdyti dvylikoje miestų, įskaitant Bagdadą, žuvo 50 žmonių, sužeista virš 200 žmonių.³³⁷

Taigi išpuolių gausa rodo, kad veiksmai Irake tikrai peržengia ginkluoto konflikto intensyvumo slenkstį, ir galima teigti, jog tarp Irako pajėgų ir AQI vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas.

Šie išpuoliai taip pat parodo AQI organizuotumo laipsnį – ši organizacija rengia sudėtingus koordinuojamus dažnus išpuolius Irake. Pagal turimus duomenis galima teigti, kad ši organizacija atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus ir tarp jos ir Irako vyriausybės (o iki 2011 m. gruodžio 18 d., kol iš Irako nebuvo išvestos JAV pajėgos – ir tarp JAV pajėgų) vyksta ginkluotas konfliktas.

³³³ NASRAWI, S. Al-Qaeda's false retreat in Iraq. [interaktyvus] *Al Ahram Weekly*, 6 - 12 October 2011, Issue No. 1067. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://weekly.ahram.org.eg/2011/1067/re2.htm>>.

³³⁴ Iraq's Al Qaeda claims 2 deadly attacks on Shiites. [interaktyvus] *Fox News*. 06 February 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.foxnews.com/world/2012/02/06/iraqs-al-qaeda-claims-2-deadly-attacks-on-shiites/>>

³³⁵ TAWFEEQ, M, STERLING, J. 'Not a pretty scenario' in Iraq, analyst says. [interaktyvus] *CNN*, January 27, 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/27/world/meast/iraq-bombing-attack/index.html?iref=obinsite>>.

³³⁶ Bomb attacks in Musayyib and Kirkuk kill 13. [interaktyvus] *BBC*, 26 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16737821>>

³³⁷ *Country Reports on Terrorism 2012*, op. cit. 311, p. 114.

2.6.4. Pakistanas

2012 m. JAV terorizmo pranešime nurodoma, jog 2012 m. Pakistane buvo įvykdyta daugiausiai teroristinių išpuolių pasaulyje – 1404 išpuoliai.³³⁸ Taigi kova su teroristais šiai valstybei yra labai aktuali. XX a. aštuntajame dešimtmetyje Pakistane karinės grupuotės (jas galime vadinti ir teroristinėmis grupuotėmis) buvo skatinamos ir formuojamos pasipriešinimui prieš sovietų invaziją. Pakistano didžiausia žvalgybos organizacija (angl. *Inter-Services Intelligence*, sutr. ISI) buvo ta institucija, per kurią buvo remiamos septynios sunitų musulmonų karinės grupuotės, kurios kovojo su SSRS, per ISI šioms grupėms JAV ir Saudo Arabija teikė savo finansinę paramą.³³⁹ Tuo metu susiformavo nemaža dalis dabar Pakistane veikiančių teroristinių organizacijų.

Pakistanas ir vėliau „naudojosi“ teroristinėmis grupėmis kaip įrankiais siekti savo užsienio politikos tikslų. Šiuo metu Pakistano karinės pajėgos kovoja su teroristinėmis grupėmis, tačiau galima teigti, kad ne su visomis, o selektyviai, priešais nelaikomos tos grupės, kurios padeda siekti tam tikrų užsienio politikos tikslų, pavyzdžiui, veiksmų nesiimama prieš Afganistano Talibaną ir Haqqani tinklą, veikiančią Afganistane, nes jie laikomi priemonėmis daryti įtaką Afganistane³⁴⁰. Aišku, oficiali valdžia tokių faktų nepripažįsta³⁴¹, tačiau net JAV kaltino Pakistaną žaidžiant dvigubą žaidimą.³⁴² Tačiau paties Pakistano įtakotos grupuotės kovoja ne tik pagal strateginius Pakistano

³³⁸ *Country reports on terrorism 2012*, op. cit. 311, Annex of Statistical Information, p. 4.

³³⁹ WALDMAN, M. The Sun in the Sky: the Relationship Between Pakistan's ISI and Afghan Insurgents. [interaktyvus] *Crisis States Discussion Papers*. Discussion Paper 18. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2010/06/13/SISFINAL.pdf>>, p. 3.

³⁴⁰ Ten pat; BAJORIA, J., KAPLAN, E. *The ISI and Terrorism: Behind the Accusations*. [interaktyvus]. Council on Foreign Relations. 4 May 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.cfr.org/pakistan/isi-terrorism-behind-accusations/p11644>>; CHALMERS, J. Analysis: Pakistan's double-game: treachery or strategy? [interaktyvus] *Reuters*. 28 September 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/09/28/us-analysis-pakistans-double-game-treach-idUSTRE78R1LI20110928>>.

³⁴¹ *A Conversation with Pervez Musharraf [Rush Transcript; Federal News Service]* [interaktyvus]. Council on Foreign Relations. 25 September 2006. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.cfr.org/pakistan/conversation-pervez-musharraf-rush-transcript-federal-news-service/p11540>>.

³⁴² HARTCHER, P. Tolerance runs out in Pakistan's lethal game [interaktyvus] *The Sydney Morning Herald*. 4 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.smh.com.au/opinion/politics/tolerance-runs-out-in-pakistans-lethal-game-20111003-1158s.html>>.

interesus, tačiau atsisuko ir prieš Pakistano civilius bei karines pajėgas ir objektus.

Organizuotumo kriterijus. Organizuotumo kriterijaus aspektu pažymėtina, kad Pakistanas laikomas teroristų „rojumi“. Yra sunku nustatyti, kiek tiksliai teroristinių grupių veikia Pakistano teritorijoje. 2008 m. Ashley J. Tellis, Carnegie tarptautinės taikos fondo vyresnysis bendradarbis, liudydamas JAV Atstovų rūmų užsienio reikalų pakomitečiui, teigė, kad teroristines grupes, veikiančias Pakistane, galima suskirstyti į penkias kategorijas:

1. Sektorinės – tai tokios grupės, kurios rengia išpuolius Pakistano viduje, pavyzdžiui, Sunni Sipah-e-Sahaba, Lashkar-e-Jhangvi ir Shia Therik-e-Jafria.
2. Indijai priešingos teroristinės grupės – tai grupės, kurios veikia neva remiamos Pakistano kariuomenės ir jos žvalgybos (Inter-Services Intelligence – ISI), tai yra, Lashkar-e-Taiba, Jaish-e-Muhammad ir Parakat ul-Mujahadeen.
3. Afganų Talibanas – tai pradinis Talibano judėjimas ir ypač jo Kandahari vadovybė, kurios vadovas yra Mullah Mohammad Omar.
4. Al Qaeda ir su ja susijusios grupės.
5. Pakistano Talibanas – tai ekstremistinės grupuotės, veikiančios FATA; sutrumpintai TTP.³⁴³

Yra ir kitų grupių, kurios nepatenka į minėtąsias kategorijas. Tai, pavyzdžiui, separatistų judėjimas Baločistano išvadavimo armija, veikianti pietvakarių Baločistano provincijoje, kurią Pakistanas įvardino kaip teroristinę organizaciją 2006 m., taip pat besiformuojantis Pandžabio Talibano karinis tinklas, kuris 2008 ir 2009 m. įvykdė didelio masto išpuolius Pandžabio miestuose Lahore, Islamabade ir Rawalpindi.

Indijos Konfliktų valdymo instituto internetiniame puslapyje www.satp.org³⁴⁴ išvardijama 12 teroristinių organizacijų, veikiančių Pakistano

³⁴³ BAJORIA, J., MASTERS, J. *Pakistan's New Generation of Terrorists*. [interaktyvus] Council on Foreign Relations. 26 September 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.cfr.org/pakistan/pakistans-new-generation-terrorists/p15422>>.

viduje, taip pat 32 transnacionalinės organizacijos, kurios veikia Pakistane, ir 4 ekstremistinės organizacijos.

Apie konkrečių grupuočių struktūrą sunku ką nors konkrečiau nustatyti, tačiau žvalgybos tarnybos pastebi, kad tarp pačių grupuočių vyksta veiksmų koordinavimas, taigi priskyrimas konkrečiai kategorijai gali būti sąlyginis.

Pavyzdžiui galima paanalizuoti, kas yra žinoma apie grupę Lashkar-e-Jhangvi.

Ši grupė turi tam tikrą vadovybę ir struktūrą. www.satp.org teigiama, kad šios grupės vadovybę sudaro kovotojai, kurie kariavo prieš SSRS pajėgas Afganistane. Didžioji dalis narių pritraukiama iš gausių *Sunni* seminarijų, veikiančių Pakistane. Pati Lashkar-e-Jhangvi struktūra susideda iš laisvai koordinuojamų padalinių įvairiose Pakistano vietose, ypač Pandžabo apskrityje, kiekvienas padalinys turi savo nepriklausomą vadovą. Dauguma teroristinių išpuolių, kuriuos organizuoja Lashkar-e-Jhangvi, pasiseka dėl to, kad grupės nėra griežtai viena su kita susijusios, nuolat nekontaktuoja. Lashkar-e-Jhangvi susideda iš mažų grupelių maždaug po penkis – aštuonis asmenis, kurie po išpuolio įvykdymo išsiskirsto po įvairias apmokymo stovyklas planuoti tolesnių išpuolių³⁴⁵. Iš viso šiuo metu grupėje gali būti apie tris šimtus asmenų.

Šios grupuotės sudėtyje buvo Hakimullah Mehsud, kuris paskui tapo Pakistano Talibano vadovu³⁴⁶. Šių dviejų grupių sąsajos gali būti pademonstruotos šiuo pavyzdžiu – 2010 m. balandžio mėn. Pakistano Talibano vadovas įvykdė egzekuciją buvusiam ISI darbuotojui advokatui Khalid Kwawaja. Yra duomenų, kad prie šios egzekucijos prisidėjo ir Lashkar-e-

³⁴⁴ Tai Indijos Konfliktų valdymo instituto, įsteigto 1997 Niudelyje, ir vertinančio bei veikiančio pietų Azijos vidaus saugumo srityje, internetinė duomenų bazė, kurioje publikuojami straipsniai apie saugumą ir strateginius klausimus, taip pat nuolat atnaujinama detali informacija apie vykstančius teroristinius išpuolius pietų Azijos regiono valstybėse.

³⁴⁵ South Asia Terrorism Portal, *Incidents and Statements involving Lashkar-e-Jhangvi: 2013, 1996-2012* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]

<<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/terroristoutfits/lej.htm>>

³⁴⁶ SHAH, S. "Al-Qaida linked group claims Kabul suicide attack on Shia pilgrims" [interaktyvus] *The Guardian*, 6 December 2011, [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.guardian.co.uk/world/2011/dec/06/al-qaida-kabul-attack-shia-pilgrims>>; ROGGIO, B. Lashkar-e-Jhangvi al Almi claims Kabul suicide attack [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2011/12/lashkar-e-jhangvi_al_almi_clai.php>.

Jhangvi Almi padalinys. Hakimullah Mehsud, Pakistano Talibano vadovas, taip pat yra artimas al Qaeda sąjungininkas, be to, yra prisiekęs ištikimybę Afganistano Talibano vadovui Mullah Omar³⁴⁷.

Iš šių išdėstytų faktų matome, jog teroristinės grupės Pakistane yra labai susijusios, galimai koordinuoja savo veiksmus, rengia bendrus išpuolius. Todėl galima teigti, jog tokios grupės kartu galėtų būti laikomos viena ginkluoto konflikto šalimi.

Didesnė grupė, kuri vykdo išpuolius Pakistane, būtų minėtasis Pakistano Talibanas, arba Tehrik-i-Taliban Pakistan (toliau – TTP). 2007 m. gruodžio 14 d. 40 Talibano vadovų *šura* susirinkusi įsteigė TTP kaip trylika teroristinių grupių apimančią organizaciją.³⁴⁸ TTP veikia FATA teritorijoje, ji siekia kovoti prieš Pakistano ginkluotąsias pajėgas, taip pat įgyvendinti griežtąjį šariato variantą ir kovoti prieš NATO pajėgas Afganistane. Nuo 2009 m. TTP vadovauja minėtasis Hakimullah Mehsud. Nuo pat susikūrimo grupė, vykdydama savižudžių išpuolius, kelia didelį pavojų valstybės stabilumui.³⁴⁹ TTP kovoja prieš Pakistano valstybę, tačiau yra grasinusi ir JAV miestams, siekdama atkeršyti už JAV nepilotuojamų lėktuvų atakas Pakistane. Šios grupės atstovas teigė, kad TTP 2010 m. gegužės 1 d. įvykdė nepavykusį automobilinės bombos sprogdinimą *Times* aikštėje Niujorke, tai patvirtino ir tyrėjų gauta informacija.³⁵⁰ Taip pat autoriai pabrėžia, kad TTP turi artimus ryšius su aukščiausiais Al Qaeda vadovais. Tačiau žiniasklaidoje pasirodo pranešimų, kad dėl ISI operacijų ir dėl vidinių nesutarimų ši grupė silpsta. „Dar prieš metus ši karinė grupuotė buvo koordinuota karinė jėga, dabar tai jau fragmentuota grupė, atsirado daug įvairių atsiskyrusių grupių,“ teigė buvęs šios

³⁴⁷ ROGGIO, B. Hakeemullah Mehsud alive, shown on tape executing former ISI officer [interaktyvus] *The Long War Journal*, 19 February 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.longwarjournal.org/archives/2011/02/hakeemullah_mehsud_a_1.php>.

³⁴⁸ ABBAS, H. A Profile of Tehrik-i-Taliban Pakistan [interaktyvus] *CTC Sentinel*. January 2008, Vol. 1, Issue 2. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/CTC%20Sentinel%20-%20Profile%20of%20Tehrik-i-Taliban%20Pakistan.pdf>>.

³⁴⁹ BAJORIA, J., MASTERS, J., op. cit. 344; *Country Reports on Terrorism 2010*, op. cit. 301.

³⁵⁰ Canada bans Pakistani Taliban as terror group. Tehrik-e-Taliban Pakistan claims responsibility for attack on CIA base, attempt on Times Square. [interaktyvus] *The Canadian Press*. 5 July 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/07/05/pol-pakistan-taliban.html>>.

grupės narys. Teigiama, kad grupė yra dėl to, kad skiriasi vadovų požiūriai į tai, ar galima derėtis dėl taikos su Pakistano vyriausybe.³⁵¹

Pakistano valdžia teigia, kad TTP yra atsakinga už daugelį teroristinių išpuolių Pakistane, įskaitant ir buvusios Ministrės Pirmininkės Benazir Bhutto nužudymą 2007 m. gruodžio mėn. 2010 m. TTP tikriausiai įvykdė bent du daug aukų pareikalavusius išpuolius – tai yra, savižudžio išpuolį politinio mitingo metu, kur žuvo 45 žmonės, ir išpuolius prieš du religinius centrus, kurių metu žuvo 95 asmenys. TTP taikiniu taip pat yra JAV objektai ir interesai Pakistane. Jie prisiėmė atsakomybę už NATO atsargas vežusių sunkvežimių padegimą 2008 m. gruodžio mėn., už sprogimą šiaurės vakarų Pakistane, kuris nusinešė JAV karių gyvybes 2010 m. vasario mėn., ir už išpuolį prieš JAV konsulatą Pešavaro mieste 2010 m. balandžio mėn.³⁵² www.satp.org pateikia išsamų išpuolių sąrašą, už kuriuos atsakinga TTP, ir kariuomenės veiksmus, susijusius su TTP,³⁵³ iš to matome, kad iš abiejų pusių vyksta intensyvūs kovos veiksmai, tiek iš TTP pusės organizuojami išpuoliai, tiek iš Pakistano karinių pajėgų pusės – pastangos sulaikyti ir nukauti TTP kovotojus ir naujokus. Taigi ši grupė laikytina pakankamai organizuota, kad būtų laikoma ginkluoto konflikto šalimi.

Ši grupė turi ryšius su nemaža dalimi Pakistane (ir ne tik) veikiančių teroristinių ir karinių organizacijų, kovojančių prieš Pakistano vyriausybę. 2010 m. gegužės mėn. JAV generolas D. Petraeus, vienas iš vadovaujančiųjų JAV saugumo pajėgoms regione, teigė, kad tarp al Qaeda, TTP, Afganistano Talibano ir TNSM (Tehreek-e-Nafaz-e-Shariat-e-Mohammadi) grupės yra simbiotinis ryšys. Jis teigė: „Jie remia vieni kitus, jie koordinuoja tarpusavyje

³⁵¹ KHAN, Z. Twilight of the Taliban: TTP buckles under internal fissures, external pressure. [interaktyvus] *The Express Tribune*. 19 December 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://tribune.com.pk/story/308623/twilight-of-the-taliban-ttp-buckles-under-internal-fissures-external-pressure/>>.

³⁵² *Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP)* [interaktyvus] U. S. National Counterterrorism Center [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nctc.gov/site/groups/ttp.html>>.

³⁵³ *South Asia Terrorism Portal. Incidents and Statements involving TTP: 2011-2012* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/terroristoutfits/ttp_tl.htm>.

savo veiksmus, kartais varžosi vieni su kitais ar kovoja vieni prieš kitus“, ir todėl yra sudėtinga atskirti vienas grupes nuo kitų.³⁵⁴

Tačiau JAV žvalgybos vadovas ir Jūrų pajėgų admirolas D. C. Blair pažymėjo, kad Pakistano pajėgos skirtingai elgiasi su skirtingomis teroristinėmis grupėmis. Tos grupės, kurios kovoja Afganistane, tai yra, Afganistano Talibanas bei dar dvi grupės, kurioms vadovauja atitinkamai Gulbuddin Hekmatyar bei Jalaluddin Haqqani, yra remiamos ISI. Nors Pakistano kariniai ir civiliai vadovai teigia neturintys jokių ryšių su karinėmis grupuotėmis, gali būti, kad šiuos ryšius „puoseleja“ vidutinio rango ISI nariai, apie tai net nežinant jų viršininkams³⁵⁵. Taigi oficiali Pakistano pozicija yra ta, kad jis kovoja prieš visas teroristines grupuotes, esančias jo teritorijoje, tačiau kartais iš atitinkamų pranešimų galima spręsti, kad prieš kai kurias grupuotes iš tiesų kovojama, o prieš kitas kovojama tik formaliai.

Taigi iš kai kurių teroristinių grupių, veikiančių Pakistane, veiklos analizės ir jų tarpusavio santykių matyti, kad jos yra pakankamai organizuotos, turi hierarchinę struktūrą, geba organizuoti didelio masto teroristinius išpuolius. Taip pat pažymėtina, kad jos yra viena su kita labai susijusios, todėl jos kartu gali būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi.

Intensyvumo kriterijus. Antrasis ginkluoto konflikto kriterijus yra intensyvumas. Apie konflikto su teroristinėmis grupėmis Pakistane intensyvumą liudija teroristinių išpuolių Pakistane gausa.

Pakistane 2009 m. savižudžių išpuolių skaičius, sudėtingumas ir dažnumas buvo didesnis nei 2008 m. Daugumos jų metu žuvo žmonės. Teroristai organizavo sudėtingus išpuolius ir rinkosi didelės vertės taikinius, o išpuolių koordinavimas buvo tikslesnis nei anksčiau. Išpuoliai buvo rengiami ne tik prieš civilius, bet ir prieš karines pajėgas ir karinius objektus³⁵⁶. 2010 m.

³⁵⁴ BAJORIA, J., MASTERS, J., op. cit. 344.

³⁵⁵ MAZZETTI, M., SCHMITT, E. Afghan Strikes by Taliban Get Pakistan Help, U.S. Aides Say. [interaktyvus]. The New York Times, March 25, 2009 [žiūrėta 2013 08 13] <http://www.nytimes.com/2009/03/26/world/asia/26tribal.html?_r=1>.

³⁵⁶ *Country Reports on Terrorism 2009*, op. cit. 301, p. 157.

Pakistane buvo susprogdinta šimtai bombų, surengta daug savižudžių išpuolių, kurių metu žuvo daugiau nei 2000 žmonių, dar daugiau buvo sužeista.³⁵⁷

Vien pažvelgus į, pavyzdžiui, 2012 m. sausio mėn. žiniasklaidos pranešimus matome, kad:

- 2012 m. sausio 3 d. beveik tuo pačiu metu, tik kelių minučių skirtumu buvo įvykdyti sprogdinimai trijuose skirtinguose Pakistano miestuose. Žuvo keturi žmonės, aštuoni buvo sužeisti.³⁵⁸
- 2012 m. sausio 9 d. buvo rasta 10 Pakistano karių kūnai be galvų.³⁵⁹
- 2012 m. sausio 10 d., susprogdinus automobilyje padėtą bombą judriame turguje *Khyber* provincijoje, žuvo bent 35 asmenys, sužeista 60 asmenų.³⁶⁰
- 2012 m. sausio 14 d. teroristai, persirengę policininkais, užpuolė policijos stotį. Žuvo policininkas ir trys civiliai asmenys, 11 sužeista. Visi keturi teroristai žuvo.³⁶¹
- 2012 m. sausio 15 d., sprogus nuotolinio valdymo bombai, buvo nužudyta bent 17 žmonių, 20 sužeista. Tuo metu vyko šiitų religinė procesija *Khanpur* mieste Pakistane.³⁶²
- 2012 m. sausio 26 d. Kacchi vietovėje, Dera Bugti apskrityje, puldami *Frontier Corps* patikrinimo punktą, kovotojai nužudė šešis karius, įskaitant seržantą. Atsakomybę už šį išpuolį prisiėmė *Baloch Republican Army*. Taip pat netoli *Baran* vietovės kovotojai

³⁵⁷ *Country Reports on Terrorism 2010*, op. cit. 301, p. 122.

³⁵⁸ Police: 3 blasts rock Pakistan; appear to be unrelated. [interaktyvus] *CNN*, 3 January 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/03/world/asia/pakistan-violence/index.html>>.

³⁵⁹ HABIB, N. Official: Beheaded bodies of 10 Pakistani soldiers found. [interaktyvus] *CNN*, 9 January 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://articles.cnn.com/2012-01-09/asia/world_asia_pakistan-violence_1_pakistani-soldiers-tribal-region-pakistani-security?_s=PM:ASIA>.

³⁶⁰ KHAN, S. Official: Marketplace blast kills at least 35 in Pakistan. [interaktyvus] *CNN*, 10 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/10/world/asia/pakistan-violence/index.html?iref=allsearch>>.

³⁶¹ SAYAH, R. Militants attack police station in Pakistan. [interaktyvus] *CNN*, 14 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/14/world/asia/pakistan-attack/index.html?iref=allsearch>>.

³⁶² HABIB, N. Explosion kills many Shiites in Pakistan, police say. [interaktyvus] *CNN*, 15 January 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/15/world/asia/pakistan-blast/index.html?iref=allsearch>>.

surengė puolimą prieš kariuomenės kontrolės postą. Buvo nužudytas vienas karys, kitas sužeistas. Kovotojai naudojo sunkiąją ir lengvąją ginkluotę, įskaitant raketą. Tą pačią dieną ginkluoti tokiais pat ginklais kovotojai užpuolė kitą kariuomenės postą *Mohmand* vietovėje. Šį kartą aukų nebuvo. Atsakomybę prisiėmė TTP grupuotė.³⁶³

Intensyvumo kriterijus ginkluoto konflikto metu analizuotinas pagal abiejų ginkluoto konflikto šalių veiksmus, taigi analizuotinas ir Pakistano karinių pajėgų atsakas į teroristinius išpuolius ir jų vykdomi veiksmai prieš Pakistano teritorijoje veikiančias teroristines grupes. Iš analizės matysime, kad Pakistano karinės pajėgos vykdė karinius veiksmus prieš teroristines grupes atitinkamose provincijose. FATA provincijoje yra didžiausias skaičius TTP kovotojų, taigi Pakistano pajėgos šioje provincijoje 2009 – 2010 metais vykdė didelio masto karines operacijas. 2009 m. Pakistano karinės pajėgos į padidėjusį teroristinių išpuolių pavojų atsakė keliomis plataus masto karinėmis operacijomis. Viena jų buvo vykdoma *Makaland Division*, jos metu šimtai teroristų buvo nukauti, sužeisti ar suimti. Kitos operacijos metu buvo kovojama prieš TTP – Pietų Vaziristane 2009 m. spalio mėn. buvo įvykdytas puolimas sausumoje³⁶⁴. 2010 m. Pakistano *Frontier Corps* ir kariuomenė vykdė plataus masto operacijas prieš teroristus *Mohmand*, *Khyber Pakhtunkhwa* ir *Orakzai* vietovėse.³⁶⁵

Tuo pačiu laikotarpiu (t.y. 2012 m. sausio mėn.), kuris buvo analizuotas, kalbant apie teroristų išpuolius Pakistane, galima matyti ir Pakistano karinių pajėgų veiksmus prieš teroristus:

- 2012 m. sausio 1-2 d. dvejose Pakistano kariuomenės operacijose buvo nukauta 20 kovotojų *Orakzai* rajone FATA.³⁶⁶
- 2012 m. sausio 4 d. Pakistano saugumo pajėgos nukovė šešis įtariamus kovotojus ir sužeidė 13 operacijos pietvakarių Pakistane

³⁶³ 11 persons including six soldiers killed in Balochistan [interaktyvus] *South Asia Terrorism Portal*, 27 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.satp.org/satporgtp/detailsmall_news.asp?date1=1/27/2012&id=2>.

³⁶⁴ *Country Reports on Terrorism 2009*, op. cit. 301, p. 158-159.

³⁶⁵ *Country Reports on Terrorism 2010*, op. cit. 301, p. 121.

³⁶⁶ South Asia Terrorism Portal. *Pakistan timeline 2012*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/timeline/index.html>>

metu. Operacija buvo atlikta po to, kai Pakistano saugumo pajėgos gavo informacijos, kad toje konkrečioje vietovėje slepiasi Talibano kovotojai. „Abi pusės naudojo sunkiąją ginkluotę“, teigė vyresnysis saugumo pajėgų pareigūnas.³⁶⁷

- 2012 m. sausio 23 d. 22 kovotojai ir 6 kariai žuvo susidūrimuose tarp Pakistano karinių pajėgų ir Talibano kovotojų Pakistano *Kurram* regione netoli Afganistano sienos, kai Pakistano saugumo pajėgos užėmė TTP tvirtovę *Jogi* vietovėje. Šeši iš žuvusiųjų buvo kariai, kiti – Talibano kovotojai. Šiame regione karinis puolimas buvo surengtas 2011 m. liepos mėn.³⁶⁸

Iš tiesų tai tik dalelė visų įvykių, kurie įvyksta Pakistane ir yra susiję su teroristais, jų vykdomais išpuoliais ar kariuomenės vykdomomis operacijomis prieš teroristus. www.satp.org pateikia detalesnę ataskaitą³⁶⁹, iš kurios matome, kad kasdien Pakistane įvyksta net po kelis susidūrimus su teroristais, aukų yra tiek iš kariuomenės, tiek iš teroristų pusės.

Taigi galima teigti, kad tiek teroristų vykdomi išpuoliai, tiek Pakistano karinių pajėgų atsakas į juos savo intensyvumu prilygsta ginkluotam konfliktui. Todėl galima daryti išvadą, kad intensyvumo prasme Pakistane vyksta ginkluotas konfliktas su teroristinėmis grupėmis.

Konflikto rūšis. Nėra duomenų, kad Pakistane kita valstybė būtų įsitraukusi į kovos veiksmus Pakistano teritorijoje, išskyrus JAV nepilotuojamų lėktuvų išpuolius prieš atitinkamų teroristinių grupių narius, taigi Pakistane vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas su teroristinėmis grupėmis (ir kitomis grupėmis, kovojančiomis prieš Pakistano vyriausybę ir karines pajėgas). Šios grupės faktiškai kontroliuoja kai kurias teritorijas Pakistano valstybės viduje, taigi teoriškai galima būtų svarstyti, ar šis

³⁶⁷ KHAN, S. Pakistan forces kill six alleged Taliban militants. [interaktyvus] *CNN*, 4 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://edition.cnn.com/2012/01/04/world/asia/pakistan-taliban-operation/index.html?iref=allsearch>>

³⁶⁸ Pakistan clashes: Many dead in Kurram fighting. [interaktyvus] *BBC*, 25 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-16723902>>.

³⁶⁹ South Asia Terrorism Portal. *Major incidents of Terrorism-related violence in Pakistan – 2012* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/majorincidents2012.htm>

konfliktas neatitinka II PP reikalavimų, tačiau šiuo atveju tai tik teoriniai pasvarstymai, nes Pakistanas yra tik ŽK dalyvis, neratifikavęs nei I PP, nei II PP.³⁷⁰

2.6.5. JAV kova prieš teroristinę grupę Pakistane

Paprastai užsienio valstybės į ginkluotą konfliktą įsitraukia kurioje nors iš konflikto šalių pusėje. Tačiau kaip reiktų vertinti atvejį, kai šalia ginkluoto konflikto šalių yra ir trečioji šalis, kuri veikia savo interesais? Šitokią situaciją matome Pakistane, kur JAV Centrinės žvalgybos valdyba jau nuo 2004 m. vykdo nepilotuojamų lėktuvų išpuolius iš Afganistano teritorijos, nukreiptus į taikinius Pakistane. Už juos yra atsakingas JAV Centrinės žvalgybos valdybos specialiosios veiklos skyrius. Šie išpuoliai ypač suintensyvėjo nuo Barako Obamos prezidentavimo pradžios. Daugiausiai jų buvo atlikta 2011 metais, kai įvairių šaltinių duomenimis žuvo nuo 600 iki beveik 1000 žmonių, jų dažnumas vidutiniškai buvo vienas išpuolis kas keturios dienos. Bendras aukų skaičius 2004 – 2011 m. yra nuo 1700 iki 2700 asmenų³⁷¹. Išpuoliai yra dalis JAV karo su terorizmu kampanijos, jais siekiama sunaikinti Al Qaeda ir Talibano kovotojus Pakistane. Didžioji dalis šių išpuolių nukreipta į FATA teritoriją palei Afganistano sieną šiaurės vakarinėje Pakistano dalyje.³⁷²

Pakistano vyriausybės pozicija šiuo klausimu yra dviprasmiška, kadangi viešai ji šiuos išpuolius smerkia, tačiau privačiuose pokalbiuose ir slapta ji netgi, kaip teigiama, su JAV dalinasi žvalgybine informacija ir iki 2011 m. balandžio 21 d. leido JAV naudotis Šamsi aerouostu, iš kurio buvo rengiami ir nepilotuojamų lėktuvų išpuoliai. Pakistano pozicijos nevienareikšmiškumą rodo ir tai, kad, pavyzdžiui, 2012 m. sausio pradžioje JAV Centrinė žvalgybos

³⁷⁰ States Parties to Additional Protocol I [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=470>; States Parties to Additional Protocol II [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=475>.

³⁷¹ *The Drone War in Pakistan*. [interaktyvus] New America Foundation [žiūrėta 2013 08 13] <<http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>>.

³⁷² Ten pat.

agentūra pranešė Pakistano vyriausybei apie planuojamą nepilotuojamo lėktuvo išpuolį Šiaurės Vaziristano vietovėje, šiai nesutikus išpuolio nerengė.³⁷³ Kitur pažymima, kad dėl viešosios nuomonės Pakistano pareigūnai viešai smerkia šiuos išpuolius kaip tarptautinės teisės pažeidimus, tačiau privačiai programą pareigūnai sankcionuoja ir bendradarbiauja.³⁷⁴ Tačiau Pakistano ginkluotosios pajėgos prieš JAV pajėgas karinių veiksmų nesiima, o JAV pajėgos taip pat prieš Pakistano karines pajėgas ir karinius taikinius karinių veiksmų neatlieka.

Pakistano vyriausybės pozicija rodo, kad JAV taikinyis ir antroji konflikto šalis nėra Pakistanas, o teroristinės grupės, turinčios prieglobstį Pakistano FATA provincijoje, ne vien Al Qaeda ir Afganistano Talibano nariai, bet ir kitų teroristinių grupių nariai, deja, šiuose išpuoliuose nukenčia ir civiliai.³⁷⁵

Šių išpuolių teisėtumas yra kitas klausimas, analizuojamas tolimesniuose disertacijos skyriuose³⁷⁶. Ginkluoto konflikto būklei nustatyti teisėtumo klausimas nėra aktualus, nes tai yra daugiau faktinės būklės konstatavimas, neteigiant, kad tokie veiksmai vykdomi pagal tarptautinės teisės normas.

Intensyvumo kriterijus. Kitos ginkluoto konflikto šalies veiksmai, kuriuos analizuojame – tai teroristų veiksmai prieš JAV ir sąjungininkų ginkluotąsias pajėgas. www.satp.org pateikia informaciją apie išpuolius prieš NATO valstybių (tame tarpe ir JAV) ginkluotąsias pajėgas ir karinę infrastruktūrą³⁷⁷. 2009 m. buvo įvykdyti 25 išpuoliai, 2010 m. – 100 išpuolių, 2011 m. – 113 išpuolių. Analizuojant, pavyzdžiui, 2011 m. įvykdytus išpuolius, pastebėtina, kad dažniausiai teroristų taikiniu tampa sunkvežimiai,

³⁷³ DEYOUNG, K, BRULLIARD, K. As U.S.-Pakistani relations sink, nations try to figure out 'a new normal' [interaktyvus] *The Washington Post*. 17 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.washingtonpost.com/world/national-security/as-us-pakistani-relations-sink-nations-try-to-figure-out-a-new-normal/2012/01/13/gIQAkIw3P_story.html>

³⁷⁴ US drone attacks kill 13 in South Waziristan [interaktyvus] *DAWN*, 9 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://beta.dawn.com/news/701357/us-drone-attacks-kill-13-in-south-waziristan>>.

³⁷⁵ BERGEN, P., TIEDEMANN, K. *The Year of the Drone. An Analysis of U.S. Drone Strikes in Pakistan, 2004-2010*. [interaktyvus]. Counterterrorism Strategy Initiative Policy Paper. 24 February 2010. [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://counterterrorism.newamerica.net/sites/newamerica.net/files/policydocs/bergentiedemann2.pdf>>

, p. 1.

³⁷⁶ Žr. disertacijos 4.6 skyrių *JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo praktika*.

³⁷⁷ South Asia Terrorism Portal. *NATO related attacks in Pakistan* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/natoattack.htm>>.

vežantys degalus ir karinę ginkluotę NATO valstybių karinėms pajėgoms. Pavyzdžiui, 2011 m. vasario 8 d. Pešavaro apygardoje sprogimo metu buvo sunaikinta bent trylika transporto priemonių, įskaitant ir keturias NATO autocisternas, kurios vežė degalus NATO valstybių pajėgoms Afganistane; 2011 m. vasario 25 d. keturi žmonės žuvo, kai nenustatyti kovotojai susprogdino bent 15 autocisternų, vežusių degalus NATO valstybių pajėgoms Afganistane; 2011 m. vasario 26 d. kovotojai užpuolė tris stovėjimo aikšteles Garhi Qamardin miestelyje Khyber Pakhtunkhwa regione, susprogdino 15 autocisternų, žuvo bent keturi asmenys, 17 sužeista; 2011 m. gegužės 1 d. buvo nužudyti 4 policininkai ir susprogdinta 11 konteinerių, kuriuose buvo kariniai reikmenys NATO valstybių pajėgoms Afganistane; 2011 m. rugpjūčio 6 d. nuo bombos sprogimo buvo sunaikinta bent 16 cisternų, kurios vežė degalus NATO valstybių pajėgoms Afganistane; 2011 m. gruodžio 8 d. buvo susprogdinta net 42 autocisternos, kai į jas kovotojai paleido raketas. Šie pavyzdžiai – tai tik maža dalelė išpuolių, kurie buvo įvykdyti prieš NATO valstybių pajėgų atsargas.

Dalyvavimas karo veiksmuose konstatuotinas tada, kai išpuoliais taikomasi į karinius objektus arba objektus, kuriems THT normos suteikia apsaugą. Kariniu objektu, kaip bus aptariama toliau, laikomi tie objektai, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą. Degalų cisternas galime laikyti kariniu objektu, nes jų sunaikinimas suteikia karinį pranašumą. Tačiau ar pakanka karo veiksmams konstatuoti vien degalų cisternų užpildinėjimo? O iš JAV pusės – ar nepilotuojamų lėktuvų išpuoliai laikytini pakankamais veiksmais, kad būtų galima konstatuoti, jog vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas?

Kalbant apie organizuotumo kriterijų, šioje situacijoje kyla klausimas dėl šių išpuolių autorių – ar tai yra tos pačios Talibano pajėgos, prieš kurias kovoja JAV Afganistane, ar visgi kitos grupuotės, veikiančios prieš JAV dėl savo priešiško JAV įtakai jų valstybėje? Nėra aišku, kokio subjekto

organizuotumo lygį čia vertintume. Dėl konflikto rūšies irgi kyla daug klausimų, kaip reikėtų vertinti šiuos JAV veiksmus – ar tai įsitraukimas į jau vykstantį ginkluotą konfliktą tarp Pakistano ir įvairių grupuočių, tame tarpe teroristinių, ar visgi atskiras JAV konfliktas su Al Qaeda ir Talibanu? Ar tai laikytina „išsiliejusiu“ iš savo ribų netarptautiniu ginkluotu konfliktu Afganistane? Taip pat neaiški šios kovos teritorija: JAV pajėgos (tiksliau, CŽV pareigūnai) fiziškai neperžengia Pakistano sienos, kai kurie atsakingi asmenys veikia net iš JAV teritorijos, tačiau šių karinių veiksmų pasekmės įvyksta Pakistano teritorijoje.

Kyla daug klausimų, į kuriuos nėra lengva rasti atsakymų. Kai kurie klausimai reikalauja faktinių duomenų, kuriuos turi tik karinės pajėgos, ir tik jos galėtų atsakyti į kai kuriuos klausimus. Trūksta duomenų apie tas grupuotes, kurios rengia išpuolius prieš NATO valstybių degalus gabenančius sunkvežimius, gal šiek tiek daugiau sužinome apie JAV atliekamų išpuolių aukas – tai įvairių teroristinių grupuočių nariai.³⁷⁸ Taigi šiuolaikiniai kovos metodai, nepareikalaujantys puolančiosios valstybės tiesioginio įsitraukimo, kelia daug klausimų dėl situacijos kvalifikavimo ir dar daugiau dėl jos teisinio įvertinimo.

2.6.6. Somalis

Somalis yra Afrikos valstybė, kurioje jau kelias dešimtis metų vyrauja chaosas³⁷⁹. XX a. dešimtajame dešimtmetyje tai virto humanitarine krize dėl pilietinio karo. Nuo to laiko Somalis niekada pilnai neatsigavo ir nuo to laiko neturėjo efektyvios vyriausybės, pastaruoju metu, tiesa, situacija šiek tiek keičiasi. Somalio pereinamoji federalinė vyriausybė (angl. *Transitional*

³⁷⁸ Pavyzdžiui, Aslam Awan, Pakistane gimęs Al Qaeda užsienio operacijų agentas; keturi Turkmėnų kilmės kovotojai, galimai susiję su Al Qaeda; Badar Mansoor, Pakistano Talibano frakcijos, glaudžiai susijusios su Al Qaeda, vadovas; 15 įtariamų uzbekų islamistų; asmenys, susiję su TTP ir vietine Mehsud grupe; du vyresnieji Talibano frakcijos vadovai ir pan. *Obama 2012 Pakistan strikes* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 11 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/01/11/obama-2012-strikes/>>.

³⁷⁹ Reikia pažymėti, kad šiaurinėje Somalio dalyje yra Somalilandas, kuris siekia nepriklausomybės. Jo teritorijoje vyrauja taika.

Federal Government, sutr. TFG), 2010 – 2011 m. kontroliavo tik sostinę Mogadišą.³⁸⁰

Pietines Somalio teritorijas tuo laikotarpiu kontroliavo Al Shabaab karinė grupuotė. Ši grupuotė susivienijo 2006 m. su tikslu nuversti TFG ir sukurti Somalyje islamo valstybę, kuri vadovautųsi šariato teise. Al Shabaab grupuotei buvo pavykę užtikrinti nemažų teritorijų kontrolę pietų Somalyje palei Kenijos sieną. Tačiau 2012 m. Somalio vyriausybė (išrinkta netiesiogiai 2012 m. rugsėjo mėn.) su Afrikos Sąjungos misija Somalyje AMISOM ir Etiopijos ir Somalio sąjungininkų pajėgomis užsitikrino teritorijų aplink sostinę Mogadišą kontrolę, taip pat perėmė didesnės dalies pietų Somalio miestų kontrolę.³⁸¹ Praktiškai nėra abejonių, kad Somalyje vyksta ginkluotas konfliktas³⁸².

Pirmas dalykas, kurį reiktų pabrėžti analizuojant situaciją Somalyje, yra veiksmų **intensyvumo** lygis. Kaip jau minėta, vienas iš ginkluoto konflikto kriterijų yra intensyvumas. Kaip galima spręsti iš spaudos pranešimų, veiksmai Somalyje šį kriterijų atitinka – tai yra, abiejų konflikto šalių veiksmai pasiekia ginkluoto konflikto mastą. Tai matome ir iš to, jog konflikte dalyvauja ne tik pereinamosios vyriausybės pajėgos, bet ir Afrikos Sąjungos pajėgos AMISOM,³⁸³ bei Kenijos ir Etiopijos pajėgos.

Antra, analizuojant, ar Somalyje susiklosčiusi situacija yra aktuali kovos su terorizmu kontekste, reikia nustatyti, ar al Shabaab laikytina teroristine grupe.

Al Shabaab ilgai neigė, kad yra susijusi su al Qaeda, tačiau 2010 m. jos vadovai patvirtino, kad jie veikia šios grupės tinkle.³⁸⁴ Kaip minėta pirmojoje darbo dalyje, pagrindinis kriterijus nustatant, ar atitinkama grupė laikytina

³⁸⁰ STEWART, S. Al Shabaab Threats Against the United States? [interaktyvus] *Stratfor, Global Intelligence*, June 3, 2010 [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.stratfor.com/weekly/20100602_al_shabaab_threats_united_states>.

³⁸¹ *Country Reports on Terrorism 2012*, op. cit. 311, p. 288.

³⁸² Weekly Security Roundup. [interaktyvus] *SomaliaReport*, 6 August 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.somaliareport.com/index.php/post/3430/Weekly_Security_Roundup>. iliustruoja jo mastą 2012 m. birželio 2-8 d. įvykiais; Human Rights in Somalia [interaktyvus] *Human Rights Watch*. [žiūrėta 2014 01 06] <<http://www.hrw.org/node/108971>>

³⁸³ AMISOM background [interaktyvus] *AMISOM – African Union Mission in Somalia*. [žiūrėta 2014 01 02]. <http://amisom-au.org/amisom-background/>

³⁸⁴ BENDRIF, A., CHASE, J. Kenya on alert over al-Shabab terror attacks. [interaktyvus] *DW*. 18 October 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <www.dw.de/dw/article/0,,15469118,00.html>.

teroristine, yra tai, ar ji vykdo teroristinius išpuolius. Iš spaudos pranešimų galime matyti, kad ši grupuotė vykdo teroristinius išpuolius tiek Somalyje, TFG kontroliuojamoje teritorijoje, tiek Kenijoje.

Al Shabaab ne tik kovoja prieš Somalio TFG pajėgas, tačiau vykdo ir teroristinius išpuolius Somalio teritorijoje:

- 2011 m. spalio 4 d. Somalyje Al Shabaab grupuotė Mogadišu centre susprogdino sunkvežimį, žuvo 70 žmonių, 150 sužeista. Sužeistieji buvo jauni studentai, laukę egzaminų rezultatų. Tai buvo bene daugiausiai aukų pareikalavęs Al Shabaab išpuolis nuo sukilimo pradžios 2007 m.³⁸⁵
- 2011 m. spalio 18 d. savižudis susprogdino automobilinę bombą netoli vyriausybės pastatų Mogadišu, nužudyti bent trys žmonės.³⁸⁶
- 2012 m. vasario 8 d. Mogadišu prie viešbučio, kuriame rinkosi parlamento nariai, automobilyje susisprogdino savižudis sprogdintojas, žuvo mažiausiai 11 žmonių. Šį viešbutį Al Shabaab kovotojai buvo užpuolę 2010 m. rugpjūtį, kai kovotojai, apsirengę kariuomenės uniformomis, įsiveržė į pastatą ir nužudė daugiau nei 30 žmonių.³⁸⁷
- 2012 m. kovo 21 d. Mogadišu, Somalio sostinės centre, buvo susprogdinta automobilinė bomba, sprogimo metu buvo sužeisti du žmonės. Įtarimai krito ant Al Shabaab kovotojų.³⁸⁸
- 2012 m. balandžio 4 d. susisprogdinus savižudei, žuvo šeši žmonės, du iš jų buvo aukščiausi Somalio sporto pareigūnai, buvo sužeista 12 žmonių. Šiuo sprogdinimu buvo kėsinama į Somalio premjerą, kai šis kalbėjo renginyje, kuris buvo skirtas pirmajam šalies naujo satelitinio

³⁸⁵ SHEIKH, A., AHMED, M. Somali's al Shabaab kills 70 in Mogadishu bomb [interaktyvus] *Reuters*, 4 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/10/04/us-somalia-conflict-toll-idUSTRE79317Y20111004>>.

³⁸⁶ Suicide car bomb kills 3 in Somali capital [interaktyvus] *Reuters*, 18 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/10/18/us-somalia-blast-idUSTRE79H3GG20111018>>.

³⁸⁷ SHEIKH, A., OMAR, F. Al Shabaab car bomber kills 11 in Mogadishu [interaktyvus] *Reuters*, 8 February 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/02/08/us-somalia-conflict-idUSTRE8171DG20120208>>.

³⁸⁸ SHEIKH, A., OMAR, F. Car bomb explodes in Somali capital, wounds two [interaktyvus] *Reuters*, 21 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/21/us-somalia-conflict-idUSBRE82K09N20120321>>.

televizijos kanalo gimtadieniui.³⁸⁹ Buvo sužeistas bent vienas parlamento narys ir vienas ministras. Išpuolį organizavo Al Shabaab.

- 2012 m. balandžio 10 d. Al Shabaab susprogdino sprogmenį Badoia maisto parduotuvėje, žuvo 13 žmonių, 40 sužeista.³⁹⁰
- 2012 m. gegužės 21 d. Somalio sostinės centre buvo susprogdinta automobilinė bomba, buvo sužeisti du žmonės. Al Shabaab grupuotė teigė, kad šis išpuolis buvo įvykdytas jų kovotojų.³⁹¹

Taip pat pažymėtina, kad Al Shabaab teroristine organizacija laiko Jungtinė Karalystė³⁹², Australija³⁹³ bei JAV³⁹⁴. Al Shabaab kovotojai jau nuo 2007 m. bendradarbiavo su Al Qaeda³⁹⁵, o 2012 m. vasario mėn. pareiškė, kad Al Shabaab susijungia su Al Qaeda. „Al Shabaab vadas Ahmed Abdi Godane, žinomas kaip Mukhtar Abu Zubair, pasakė, kad jis „prisiekė ištikimybę“ al Qaeda vadui Ayman al-Zawahiri,“ teigia BBC naujienų tarnyba.³⁹⁶ Taigi šių duomenų pagrindu Al Shabaab galima laikyti teroristine organizacija.

Trečia, analizuotina, ar Al Shabaab yra pakankamai **organizuota** grupė, kad galėtų būti laikoma ginkluoto konflikto šalimi. Al Shabaab turi vadovybę, tris geografinius padalinius. Šioje karinėje grupuotėje yra keletas tūkstančių

³⁸⁹ OMAR, F. Islamist rebels bomb Somali theater, killing six [interaktyvus] *Reuters*, 4 April 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.reuters.com/article/2012/04/04/us-somalia-conflict-idUSBRE8330C220120404>>.

³⁹⁰ *Country reports on terrorism 2012*, op. cit. 311, p. 33.

³⁹¹ SHEIKH, A., OMAR, F. Car bomb rocks Somali capital, al Shabaab says responsible [interaktyvus] *Reuters*, 21 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/21/us-somalia-conflict-idUSBRE82K0N220120321>>.

³⁹² *Proscribed Terrorist Organisations*. [interaktyvus] The Home Secretary. [žiūrėta 2013 08 14]. <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/224213/2012-07-19-List_of_Proscribed_organisations.pdf>

³⁹³ *Al Shabaab as terrorist organization*. [interaktyvus] Australian Government. 17 August 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.ema.gov.au/agd/WWW/NationalSecurity.nsf/Page/What_Governments_are_doing_Listing_of_Terrorism_Organisations_Al-Shabaab>.

³⁹⁴ *Foreign Terrorist Organizations*. Bureau of Counterterrorism. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>>.

³⁹⁵ Somalia [interaktyvus] *The New York Times*. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/somalia/index.html>>

³⁹⁶ Somalia's al-Shabab join al-Qaeda [interaktyvus] *BBC*, 10 February 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-16979440>>.

kovotojų, tiek somaliečių, tiek užverbuotų asmenų iš užsienio valstybių.³⁹⁷ Al Shabaab nuo 2007 m. kovojo prieš Somalio TFG, ir kontroliavo nemažą dalį Somalio teritorijos. Nepaisant Somalio vyriausybės pasiekimų kovoje su Al Shabaab, ji vis dar kontroliuoja nemažą dalį Somalio teritorijos, ir vykdo intensyvius karo veiksmus. Pažymėtina, kad Al Shabaab organizuotumą rodo ir tai, kad yra vykdomi jos narių apmokymai,³⁹⁸ taip pat tai, kad teritorijose, kurias ji kontroliuoja, pati organizacija praktiškai imasi teisingumo vykdymo pagal savo supratimą, renka mokesčius, privalomai verbuoja į savo pajėgas vaikus ir panašiai.³⁹⁹ 2012 m. JAV pranešime apie terorizmą nurodoma, kad Al Shabaab turi keletą tūkstančių karių, taip pat kai kuriose teritorijose yra sudariusi sąjungas su kariniais klanais. Šių faktų pagrindu galima tvirtai konstatuoti, kad Al Shabaab atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus.

II PP 1 straipsnio 1 dalis nustato, kad jis taikomas konfliktams, kurie „vyksta kokios nors aukštosios susitariančios šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, šios, pakludamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą.“ Nors Somalis nėra II PP dalyvis, galima teoriškai svarstyti šiuos reikalavimus. Al Shabaab turi atsakingą vadovybę ir, kaip minėta, kontroliuoja nemažą dalį Somalio teritorijos, ir vykdo nenutrūkstamus karo veiksmus, kurie neleidžia vyriausybės pajėgoms užimti jo kontroliuojamos teritorijos, norint ją atkovoti, reikalingi intensyvūs karo veiksmai. Taigi šis konfliktas, jei Somalis ratifikuotų II PP, patektų į jo reguliavimo sritį.⁴⁰⁰ Konkrečiai šiam konfliktui dabar taikytinas bendrasis ŽK 3 straipsnis, kuris nustato minimalius standartus, taikytinus bet kokio ginkluoto konflikto metu.

³⁹⁷ MASTERS, J. *Al-Shabaab*. [interaktyvus] Council on Foreign Relations. 9 July 2013. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.cfr.org/somalia/al-shabaab/p18650>>.

³⁹⁸ *Country Reports on Terrorism 2012*, op. cit. 311, p. 288.

³⁹⁹ Ten pat.

⁴⁰⁰ *Somalia. Applicable International Law*. [interaktyvus], Rule of Law in Armed Conflicts Project RULAC. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.adh-geneve.ch/RULAC/applicable_international_law.php?id_state=204>.

Kenijos ir Etiopijos pajėgų dalyvavimas ginkluotame konflikte Somalyje. Vertinant Somalyje vykstantį ginkluotą konfliktą, reikia atsižvelgti į tai, kad jame dalyvauja ne tik Somalio laikinosios vyriausybės bei Afrikos sąjungos pajėgos AMISOM⁴⁰¹, bet ir Kenijos ir Etiopijos pajėgos. Taigi svarstyti, kokios rūšies ginkluotas konfliktas vyksta Somalyje, ir ar jis nelaikytinas „išsiliejusiu“ ginkluotu konfliktu. Norint kvalifikuoti konfliktą, pirmiausiai aptartini Al Shabaab veiksmai Kenijoje, kurių pagrindu būtų galima konstatuoti, jog vyksta atskiras ginkluotas konfliktas tarp Al Shabaab ir Kenijos ginkluotųjų pajėgų. Šioje vietoje pabrėžtina, kad Somalyje Kenijos pajėgos veikia su Somalio vyriausybės sutikimu, taigi praktiškai šios pajėgos dažnai veikia kartu, jų veiksmus sunku atskirti, taigi svarstyti, ar egzistuoja vienas ginkluotas konfliktas, į kurį įsitraukia tiek Somalio, tiek Kenijos pajėgos, ar du atskiri konfliktai – tarp Somalio ir Al Shabaab ir tarp Kenijos ir Al Shabaab.

Al Shabaab išpuoliai Kenijoje. Pirmiausiai analizuotina, ar Al Shabaab Kenijoje įvykdyti veiksmai gali būti laikomi savarankiško ginkluoto konflikto su Al Shabaab pagrindu.

Al Shabaab įvykdė ne vieną teroristinį išpuolį Kenijoje:

- 2011 m. rugsėjo – spalio mėnesiais Al Shabaab ir su ja susijusios grupuotės Kenijoje įvykdė kelis pagrobimus. 2011 m. rugsėjo 11 d. somaliečiai, atplaukę laivu, užpuolė prašmatnų pajūrio kurortą Kenijoje, nužudė Jungtinės Karalystės pilietį ir pagrobė jo žmoną. Rugsėjo 21 d. ginkluoti vyrai Dadabo vietovėje pagrobė Kenijos vairuotoją, dirbusį pagalbos organizacijoje. Spalio 1 d. Somalio kovotojai užpuolė kitą pajūrio kurortą, pagrobė neįgalią prancūzę ir paspruko nuo Kenijos jūrų patrulio.⁴⁰² 2011 m. spalio mėn. Al Shabaab kaltinama pagrobusi dvi ispanes, dirbusias tarptautinėje organizacijoje „Gydytojai be sienų“. Po

⁴⁰¹ African Union Mission in Somalia [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.africa-union.org/root/au/auc/departments/psc/amisom/amisom.htm>>.

⁴⁰² GETTLEMAN, J. Gunmen Seize 2 Aid Workers Near Kenya-Somalia Border [interaktyvus] *The New York Times*, October 13, 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.nytimes.com/2011/10/14/world/africa/kidnappers-again-target-europeans-in-kenya.html?scp=2&sq=kidnappings%20Somalia&st=cse>>.

šio įvykio 2011 m. spalio 16 d. Kenija įvedė savo kariuomenę į Somalį.⁴⁰³

- 2011 m. spalio 24 d. Nairobi centre dviejų sprogimų metu žuvo vienas asmuo, sužeista 20. Pirmasis sproginimas įvyko bare, į kurį buvo įmesta granata. Sužeista 13 žmonių. Antroji granata buvo susprogdinta autobusų stotelėje, žuvo vienas žmogus, sunkiai sužeisti 8. Atsakinga laikoma Al Shabaab organizacija.⁴⁰⁴
- 2012 m. sausio 12 d. Somalio sukilėliai užpuolė atokią policijos stovyklą šiaurės rytų Kenijoje, nužudė septynis žmones, tris pagrobė.⁴⁰⁵
- 2012 m. kovo 10 d. Nairobi buvo susprogdintos keturios granatos, jų taikiniu buvo Nairobi civiliai asmenys, grįžtantys namo po savaitgalio. Penki asmenys žuvo, 21 žmogus sužeistas. Atsakomybę prisiėmė Al Shabaab.⁴⁰⁶
- 2012 m. gegužės 10 d. Nairobi centre buvo įvykdytas sprogdinimas, kurio metu žuvo bent trys žmonės, sužeista 40. Kenijos policija teigė, kad atsakinga Al Shabaab grupuotė.⁴⁰⁷
- 2012 m. gegužės 26 d. bent du žmonės žuvo ir 8 buvo sužeisti po to, kai Al Shabaab kovotojai šaudydami iš minosvaidžio į prezidento rezidenciją pataikė į šalimais buvusią vidaus pabėgėlių stovyklą.⁴⁰⁸

⁴⁰³ ALI, N., AHMED, M., ABDISUN, S. Kenya deploys troops in Somalia after kidnappings [interaktyvus] *Reuters*, 16 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.reuters.com/article/2011/10/16/us-kenya-security-idUSTRE79F2PS20111016>>.

⁴⁰⁴ Grenade Kills One at Nairobi Bus Stop [interaktyvus] *SomaliaReport*, 24 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.somaliareport.com/index.php/post/1839>>; MAASHO, A., MIRIRI, D. Second blast hits Kenyan capital, one dead [interaktyvus] *Reuters*, 24 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/10/24/us-kenya-blast-idUSTRE79N5TH20111024>>.

⁴⁰⁵ ALI, N. Al Shabaab attack Kenyan police camp, kill 7 [interaktyvus] *Reuters*, 12 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <www.reuters.com/article/2012/01/12/us-kenya-somalia-idUSTRE80B1IX20120112>.

⁴⁰⁶ ADEN, L. Five Dead, 21 Injured in Attacks in Nairobi. [interaktyvus] *SomaliaReport*, 10 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.somaliareport.com/index.php/post/3044/Five-Dead-21-Injured-in-Attacks-in-Nairobi>>.

⁴⁰⁷ KHAMIS, N. MALALO, H. Blast at bus station in Kenyan capital kills three [interaktyvus] *Reuters*, 10 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/10/us-kenya-somalia-idUSBRE8290HX20120310>>.

⁴⁰⁸ Two killed in Somali rebels' mortar attack on palace [interaktyvus] *Reuters*, 26 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/26/us-somalia-conflict-idUSBRE82POQO20120326>>.

- 2012 m. gegužės 29 d. Nairobi centre, parduotuvių rajone sprogdus bombai, buvo sužeista 33 asmenys.⁴⁰⁹
- 2012 m. gegužės 31 d. Kenijos Mombasos uoste ir šalimais esančiame miestelyje sprogdus dviem bomboms buvo nužudytas vienas žmogus, 20 sužeista.⁴¹⁰
- 2013 m. rugsėjo 21 d. Kenijoje Nairobiyje Al Shabaab įvykdė Westgate prekybos centro užpuolimą, kuris truko tris dienas ir kurio metu mirė bent 72 asmenys, tame tarpe 61 civilis asmuo, 6 Kenijos kariai ir 5 užpuolikai, apie 200 žmonių sužeista.⁴¹¹

Kenijos veiksmai prieš Al Shabaab Somalio teritorijoje. Kaip jau minėta, Kenija į Somalį įsiveržė 2011 m. spalio 16 d., pasiskelbusi, kad veikia savigynos pagrindu. Ji persekiojo Al Shabaab grupuotę dėl minėtų pagrobimų 2011 m. rugsėjo – spalio mėn. Konkrečiai Kenija kovoja būtent su Al Shabaab. Pabrėžtina, kad konfliktas vyksta visgi ne Kenijos teritorijoje, o Somalio teritorijoje, kur yra dislokuotos Al Shabaab pajėgos.

2012 m. vasario mėn. Kenija užėmė Badado miestą, kuris buvo kaip transporto „arterija“ nuo jūros į Al Shabaab kontroliuojamą teritoriją. 2012 m. gegužės pabaigoje Kenijos pajėgos užėmė *Afmadow* miestą, kuris laikytinas paskutiniu žingsniu prieš užimant *Kismajo* miestą, kurį Kenijos ministras pirmininkas užsibrėžė užimti iki 2012 m. rugpjūčio mėn.⁴¹², šį miestą Kenijos pajėgos užėmė 2012 m. spalio mėn.⁴¹³ Kenija iš pradžių veikė su TFG parama

⁴⁰⁹ Dozens wounded in Kenya 'terrorist' attack: PM [interaktyvus] *World News Australia*, 29 May 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.sbs.com.au/news/article/1654451/Dozens-wounded-in-Kenya-terrorist-attack-PM>>.

⁴¹⁰ MANGO, C. One person killed in Kenyan coast explosions [interaktyvus] *Reuters*, 31 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.reuters.com/article/2012/03/31/us-kenya-explosions-idUSBRE82U0GC20120331>>.

⁴¹¹ Kenya Shopping Centre Attack, [interaktyvus] *BBC*, 21 September 2013 [žiūrėta 2014 01 02] <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-24189669>>.

⁴¹² MCKENZIE, C. Kenyan PM wants to take Al-Shabaab stronghold in Somalia by August [interaktyvus] *CNN*, 12 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://edition.cnn.com/2012/06/12/world/africa/kenya-somalia/index.html>>.

⁴¹³ DOYLE, M. Somalia accuses Kenya over Kismayo clashes [interaktyvus] *BBC*, 4 July 2013 [žiūrėta 2013 08 25]. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-23177825>>

ir sutikimu⁴¹⁴, ir siekė būti pripažinta AMISOM dalimi (nemaža dalimi dėl finansavimo).⁴¹⁵ 2012 m. birželio 2 d. buvo pasirašytas tarpusavio supratimo memorandumas tarp Afrikos Sąjungos ir Kenijos vyriausybės dėl jos prisidėjimo savo pajėgomis prie AMISOM misijos.⁴¹⁶ Taigi galima svarstyti, ar Kenija įsijungė į netarptautinį ginkluotą konfliktą tarp Somalio TFG ir Al Shabaab, ar pradėjo savo ginkluotą konfliktą su Al Shabaab grupuote. Galima teigti, kad Kenija įgyvendina savigynos teisę, nes Al Shabaab vykdo teroristinius išpuolius jos teritorijoje, kurie savo mastu prilygtų ginkluotam užpuolimui, taigi būtų galima kalbėti apie atskirą Kenijos ginkluotą konfliktą su Al Shabaab. Visgi šis konfliktas būtų laikomas netarptautiniu, kadangi veikiama su valstybės, kurioje yra ginkluota grupė, sutikimu⁴¹⁷. Šią situaciją būtų galima palyginti su Afganistano situacija, kai po pereinamosios vyriausybės suformavimo JAV ir sąjungininkų pajėgos veikė savigynos pagrindu, tačiau tai buvo laikoma netarptautiniu ginkluotu konfliktu.

Šios situacijos vertinimą apsunkina tas faktas, kad tiek Somalio vyriausybės karinės pajėgos, tiek Kenijos pajėgos kovoja prieš bendrą priešininką – Al Shabaab, nors ir turėdamos skirtingų interesų. Šiuo atveju galima kelti prielaidą, kad toks konfliktas laikytinas vienu netarptautiniu ginkluotu konfliktu, tuo labiau, kad dabar šios pajėgos kovoja Afrikos Sąjungos pajėgų sudėtyje.

Etiopijos pajėgų dalyvavimas ginkluotame konflikte su Al Shabaab.

Etiopijos pajėgos į Somalio teritoriją įžengė 2011 m. lapkričio 20 d. Etiopijos pajėgų buvimas Somalio teritorijoje ir kova su Al Shabaab yra kontraversiškas

⁴¹⁴ „Somalio ministras pirmininkas Abdiweli Mohamed Ali padėjo Kenijai už jos tvirtą paramą karo nusiaubtai šaliai“. Somalia PM thanks Kenya for solid support [interaktyvus] *CapitalNews*, 13 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.capitalfm.co.ke/news/2012/06/somalia-pm-thanks-kenya-for-solid-support/>>./

⁴¹⁵ MCKENZIE, C. Kenyan PM wants to take Al-Shabaab stronghold in Somalia by August [interaktyvus] *CNN*, 12 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://edition.cnn.com/2012/06/12/world/africa/kenya-somalia/index.html>>.

⁴¹⁶ Signing of MoU between the Commission of the African Union and the Government of the Republic of Kenya as Troops and Resources Contributing Country to AMISOM [interaktyvus] *AMISOM press releases*, 2 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://amisom-au.org/2012/06/signing-of-mou-between-the-commission-of-the-african-union-and-the-government-of-the-republic-of-kenya-as-troops-and-resources-contributi%E2%80%8Bng-country-to-amisom/>>.

⁴¹⁷ Žr. disertacijos skyrių 2.4.2. Netarptautiniai ginkluoti konfliktai.

reiškinys, nes istoriškai Somalis ir Etiopija buvo priešingose ginkluoto konflikto pusėse, paskutinį kartą susikirto 2006 m., kai Etiopijos pajėgos kovojo su islamo judėjimu, kuris kontroliavo didesnę dalį pietinio Somalio. Tačiau šį kartą Etiopijos pajėgos buvo sutiktos teigiamai.⁴¹⁸ Tačiau Etiopijos valstybės pareigūnai teigė, kad šis įsitraukimas į ginkluotą konfliktą bus trumpas. 2012 m. birželio 13 d. buvo pranešta, kad savaitę prieš tai Etiopijos pajėgos paliko kai kuriuos Somalio miestus, į juos sugrįžo Al Shabaab. Etiopijos prezidentas žadėjo išvesti Etiopijos pajėgas iš Somalio, tačiau kol kas jos yra Somalyje ir dalyvauja šiame ginkluotame konflikte su Al Shabaab.⁴¹⁹ 2013 m. lapkričio 12 d. buvo pranešta, kad Etiopijos pajėgos planuoja prisijungti prie AMISOM pajėgų.⁴²⁰ Pranešimo pateikimo metu Etiopija savarankiškai kovojo su Al Shabaab, naudodama 8000 karių pajėgas.

Taigi Somalio teritorijoje vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas su teroristine grupe Al Shabaab, kuriame dalyvauja ne tik Somalio karinės pajėgos, bet ir Afrikos Sąjungos pajėgos AMISOM, į kurias įeina Kenijos bei Etiopijos karinės pajėgos. Šis konfliktas atitinka tiek ginkluoto konflikto intensyvumo kriterijų, nes visuotinai pripažįstama, jog Somalio teritorijoje vyksta ginkluotas konfliktas. Organizuotumo prasme tiek pagal Al Shabaab vidinę organizaciją ir struktūrą, tiek pagal jos vykdomus išpuolius galima spręsti, kad Al Shabaab atitinka ginkluoto konflikto dalyvei taikomus reikalavimus. Ši situacija aktuali kovos su terorizmu prasme, kadangi Al Shabaab yra ne tik karinė grupuotė, bet laikytina ir teroristine grupe. Taigi kovos su terorizmu situacija Somalyje atitinka ginkluoto konflikto kriterijus.

⁴¹⁸ GETTLEMAN, J. Ethiopian Troops Said to Enter Somalia, Opening New Front Against Militants [interaktyvus] *The New York Times*, 20 November 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nytimes.com/2011/11/21/world/africa/ethiopian-troops-enter-somalia-witnesses-say.html>>.

⁴¹⁹ Somalia: Al Shabab Attacks Somali, Ethiopians Forces in Yurkud, Gedo Region. [interaktyvus] *Shabelle Media Network*. 15 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://allafrica.com/stories/201206150371.html>>, Somalia: Two Security Officials Arrested By Ethiopian Forces in Central Somalia, [interaktyvus] *Garowe online*, 25 July 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://allafrica.com/stories/201207260020.html>>, MAASHO, A. Ethiopian troops quit Somali city, but no full withdrawal planned [interaktyvus] *Reuters*, 22 July 2013 [žiūrėta 2013 08 25] <<http://www.reuters.com/article/2013/07/22/us-ethiopia-somalia-idUSBRE96LOHX20130722>>

⁴²⁰ TEKLE, T.-A. Ethiopia decides to join AMISOM force in Somalia. [interaktyvus] *Sudan Tribune*, 12 November 2013 [žiūrėta 2014 01 02]. <<http://www.sudantribune.com/spip.php?article48776>>.

2.6.7. *Izraelis*

Vakarų Kranto ir Gazos Ruožo statuso ir Izraelio statuso jų atžvilgiu klausimu yra dvi skirtingos pozicijos. Izraelio teigimu, kadangi šios teritorijos prieš Izraeliui jas užimant nepriklausė jokiai suvereniai valstybei, jis laikytinas ne okupuojančia valstybe, o teisiniu administratoriumi, kol šių teritorijų statuso klausimas bus išspręstas. Kita pusė pabrėžia, kad ši situacija visgi laikytina karine okupacija ir pabrėžia, kad Izraelis pažeidė okupacijos režimo taisykles, ypač tuo, kad leido savo piliečiams keltis į okupuotas teritorijas ir sukūrė ten savo piliečių gyvenvietes. Tarptautinis Teisingumo teismas savo konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos okupuotose Palestinos teritorijoje nurodo, kad Izraelis laikytinas okupuojančia valstybe ir jam taikytinos pareigos, nustatytos IV ŽK okupacijos režime⁴²¹, tokios pozicijos laikosi ir TRKK.

Šiuo atveju bus analizuojamas ne taikytinas režimas, tačiau bus tiriama, ar teroristų veiksmai ir Izraelio atsakas į juos gali būti laikoma ginkluotu konfliktu.

Organizuotumo prasme vertintina, ar ginkluoto konflikto šalys atitinka reikalavimus, keliamus joms pagal THT. Šiuo aspektu galima tirti teroristines organizacijas, veikiančias prieš Izraelį, analizuojant, ar pagal savo organizacinę struktūrą jos galėtų būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi.

Teroristinės organizacijos, rengiančios išpuolius prieš Izraelį, daugiausiai yra įsikūrusios Gazos Ruože, kai kurie išpuoliai organizuojami ir iš Vakarų Kranto. 2011 m. JAV pranešime apie terorizmą⁴²² kaip pagrindinės grėsmės Izraelyje ir Izraeliui įvardijamos Hamas, Palestinos islamo džihadas (angl. *Palestinian Islamic Jihad*, sutr. – PIJ) ir Liaudies pasipriešinimo komitetai (angl. *Popular Resistance Committees*, sutr. – PRC) organizacijos. Gazoje esančios teroristinės organizacijos tęsė savo raketų ir minosvaidžių atakas į Izraelio teritoriją. Izraelio vyriausybė vykdė operacijų prieš teroristų vadovus bei infrastruktūrą.

⁴²¹ TTT konsultacinė išvada *Dėl sienos statybos Palestinoje*, op. cit. 29, para. 101.

⁴²² *Country Reports on Terrorism 2011*, op. cit. 317, p. 102.

*Ham*as organizacija yra fundamentalistinė sunitų musulmonų organizacija, kurią 1987 m. Gazos Ruože įkūrė Musulmonų Brolijos nariai. Nuo 2007 m. ji faktiškai kontroliuoja Gazos Ruožą. Ji siekia įkurti Islamo valstybę visoje Izraelio teritorijoje ir nepripažįsta Izraelio teisės egzistuoti. Hamas vadovybė susideda iš dviejų šakų: vidinės vadovybės, kuri kontroliuoja Hamas administruojamą Gazos Ruožą ir yra atsakinga už kasdienes Gazos Ruožo valdymo užduotis, ir išorinės vadovybės, kuri veikia už Gazos Ruožo ribų, daugiausiai Sirijoje, ir rūpinasi finansiniais ir kitokiais ištekliais Hamas judėjimui.⁴²³ Pati Hamas organizacija susideda iš trijų tarpusavyje susijusių šakų. Socialinio aprūpinimo bei politinė šakos yra atsakingos už socialinę, administracinę, politinę ir propagandinę Hamas veiklą.⁴²⁴ Karinė Hamas atšaka yra padalinta į tris dalis. Pirmoji – tai žvalgybos padalinys, kuris renka informaciją apie palestiniečius, kurie įtariami bendradarbiavimu su okupacine valdžia, antroji šaka persekioja tuos asmenis, kurie pažeidė islamo teisę, trečioji – Izz al-Din al-Qassam brigados, kurios atlieka didžiąją dalį teroristinių išpuolių. Šios brigados susideda iš mažų teroristinių grupių, kurios kartais veikia nepriklausomai viena nuo kitos.⁴²⁵ Hamas laikoma teroristine organizacija Australijoje, Kanadoje, Europos Sąjungoje, Izraelyje, JAV, Japonijoje ir kitose demokratinėse šalyse.⁴²⁶ Hamas organizacijos prasme vienareikšmiškai atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus.

Iki 2005 m. Hamas įvykdė daug išpuolių prieš Izraelį, įskaitant savižudžių sprogdinimus, raketų išpuolius, sprogdinimus ir šaudymus. 2005 m. vasario mėn. jie sutiko laikytis paliaubų susitarimo tarp Izraelio ir Palestinos administracijos. Nuo 2006 m. sausio mėn., kai laimėjo didelį vietų skaičių Palestinos Autonomijos teisėkūros institucijoje ir vyriausybėje, Hamas praktiškai neberengė išpuolių. 2007 m. Hamas ėmė praktiškai kontroliuoti

⁴²³ *Ham*as [interaktyvus]. The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.terrorism-info.org.il/en/Hamas>>.

⁴²⁴ LEVITT, M. *Political Hardball Within Hamas: Hardline Militants Calling Shots in Gaza* [interaktyvus] The Washington Institute, 6 January 2009 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/political-hardball-within-hamas-hardline-militants-calling-shots-in-gaza>>.

⁴²⁵ Hamas Fact Sheet [interaktyvus]. ADL, 30 January 2006. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://archive.adl.org/main_israel/hamas_facts.htm>.

⁴²⁶ <http://lt.wikipedia.org/wiki/Hamas>

Gazos Ruožą, jo sienos buvo uždarytos, ir nuo to laiko Hamas didesnę dėmesį skyrė kontrolės Gazos Ruože įtvirtinimui, gynybos ruošimui, saugumo sugriežtinimui ir kartais vykdavo ribotas operacijas prieš Izraelio saugumo pajėgas. 2008 m. gruodžio mėn. – 2009 m. sausio mėn. tarp Hamas ir Izraelio vyko 23 dienų karas. Nuo Izraelio vienašalio paliaubų pareiškimo 2009 m. sausio 18 d., Hamas iš esmės laikėsi paliaubų, o savo dėmesį skyrė savo karinių pajėgumų stiprinimui. 2011 m. Hamas leido raketas į pietinę Izraelio teritoriją. 2011 m. balandžio mėn. Hamas paleido prieštankinį pabūklą į mokyklinį autobusą, žuvo paauglys izraelietis.⁴²⁷ 2012 m. birželio 19 d. Hamas paleido raketų ugnį į pietinę Izraelio teritoriją.⁴²⁸

Kaip matome, Hamas kaip organizacija turi sudėtingą struktūrą, ir geba organizuoti karinius išpuolius, todėl manytina, kad ji turėtų galimybes užtikrinti esminių THT nuostatų laikymąsi. Taigi galima daryti išvadą, kad Hamas yra pakankamai organizuota, kad galėtų būti laikoma ginkluoto konflikto su Izraeliu šalimi. Vėlesniuose disertacijos skyriuose bus analizuojama narystės teroristinėje organizacijoje samprata ir reikšmė THT prasme⁴²⁹, tai yra, teigiama, jog organizacijos nariais laikytini tik tie asmenys, kurie atlieka nuolatinę kovos funkciją. Šiuo aspektu čia galima pažymėti, jog Hamas nariais ir kovotojais THT prasme būtų laikomi tik tie Hamas padaliniai ir Hamas nariai, kurie priklauso karinei daliai ir yra neatsiejamai susiję su karinių veiksmų prieš Izraelį organizavimu.

Palestinos islamo džihado organizacija (toliau – PIJ) yra antra pagal dydį teroristinė organizacija Gazos Ruože. Ją 1970 m. įkūrė studentai, studijavę Egipte ir buvę musulmonų brolijos nariai. Savo įkvėpimo PIJ semiasi iš islamo revoliucijos Irane ir siekia „išlaisvinti“ Palestiną kovodami šventąjį karą ir sukurti musulmonišką Palestinos valstybę. Ši organizacija naudojami terorizmu kaip vienintele priemone siekdama savo tikslų. Pastaruoju metu šie

⁴²⁷ *Country Reports on Terrorism 2011*, op. cit. 317, p. 231.

⁴²⁸ AKRAM, F., KERSHNER, I. Israel Weighs Response After Attacks by Hamas [interaktyvus] *The New York Times*, 19 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://www.nytimes.com/2012/06/20/world/middleeast/israel-weighs-response-after-attacks-by-hamas.html>>.

⁴²⁹ Žr. disertacijos 3.6 skyrių.

išpuoliai – tai daugiausiai raketų atakos prieš Izraelį, kurias PIJ vykdo iš Gazos Ruožo.⁴³⁰ Priešingai nei Hamas, PIJ nevykdo socialinės gerovės programų, ji rengia efektingus išpuolius prieš Izraelio civilius ir karines pajėgas, kartais naudodama moteris ir vaikus kaip savižudžius sprogdintojus.⁴³¹ Šia organizaciją remia Iranas per Hezbollah organizaciją. PIJ yra beveik tūkstantis narių, ją remia 3-5 procentai Palestinos gyventojų.⁴³² PIJ išpuoliai nuo 2005 m. iki 2012 m. visų pirma buvo raketų atakos, kuriomis taikomasi į pietinius Izraelio miestus, bet tai pat ši organizacija organizavo objektų Izraelyje sprogdinius, dažniausias taikinyms buvo pasienio patruliai, prižiūrintys Izraelio – Gazos sieną.⁴³³

Sprendžiant iš PIJ nurodomo dydžio ir jos veiklos mastų, PIJ galėtų būti laikoma ginkluoto konflikto dalyve pagal savo organizuotumą.

Liaudies pasipriešinimo komitetai (angl. sutr. PRC) – tai teroristinė organizacija, irgi veikianti Gazos Ruože. Organizacija buvo įkurta 2000 m. rugsėjo mėn. Jai priklauso kai kurie buvę Hamas teroristai, ir operatyvininkai, kurie priklausė PIJ ar Palestinos išlaisvinimo populiarinio fronto organizacijoms⁴³⁴. Nuo pat įsikūrimo ši organizacija rengė išpuolius prieš Izraelį.

Norint tiksliai atsakyti, ar PIJ bei PRC galėtų būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi, reiktų turėti daugiau informacijos apie jų veiklą ir organizacinę struktūrą.

Palestinos teritorijoje veikia ir kitos organizacijos, priešiškos Izraeliui, pavyzdžiui, Palestinos išlaisvinimo populiarusis frontas, Palestinos išlaisvinimo frontas, Demokratinis Palestinos išsivadavimo frontas, kurios yra Palestinos išsivadavimo organizacijos (angl. *Palestine Liberation*

⁴³⁰ *The Palestinian Islamic Jihad* [interaktyvus]. The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. [žiūrėta 2013 08 13] <http://www.terrorism-info.org.il/en/The_Palestinian_Islamic_Jihad>.

⁴³¹ Palestinian Islamic Jihad [interaktyvus] ADL [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.adl.org/terrorism/symbols/palestinian_islamic_jihad.asp>.

⁴³² *Palestinian Islamic Jihad* [interaktyvus] Encyclopedia of the Middle East. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/palestinian_islamic_jihad.htm>.

⁴³³ *Palestinian Terror Groups: Palestine Islamic Jihad* [interaktyvus] Jewish Virtual Library [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/PIJ.html>>.

⁴³⁴ Ten pat.

Organization, sutr. PLO) narės, tačiau jų karinė veikla nėra tokia žymi, kad galėtų pretenduoti pasiekti ginkluoto konflikto mastą.

Intensyvumas. Ar galima teigti, jog egzistuoja ginkluotas konfliktas tarp Izraelio ir šių teroristinių organizacijų, tai yra, ar jų vykdomi veiksmai pasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo laipsnį? Ar atskirai kiekviena minėta teroristinė organizacija gali būti laikoma ginkluoto konflikto šalimi? Iš tiesų sunku pasakyti, kiek konkrečiai išpuolių reikia, kad būtų galima konstatuoti, jog konkreti grupė laikytina ginkluoto konflikto šalimi. Šioje situacijoje galima teigti, kad PRC, PIJ ir Hamas veikia toje pačioje „barikadų pusėje“, tai yra, kovoja kaip viena ginkluoto konflikto šalis, o kita konflikto šalis būtų Izraelis.

2011 m. JAV pranešime apie terorizmą valstybėse pažymima, kad 2011 m. Izraelyje buvo įvykdyta daug įvairių teroristinių išpuolių, įskaitant ir susišaudymus, nužudymus nuduriant, savižudžių sprogdinimai. Raketų išpuoliai buvo dažniausias kovos metodas šiame konflikte. Raketų išpuoliai buvo gana dažni, kai kurie ir labai gausūs⁴³⁵. 2011 m. du intensyviausi raketų paleidimo periodai buvo balandžio 8-11 d., kai minėtos grupės paleido apie 140 raketų ir minosvaidžių sviedinių į Izraelio teritoriją, ir rugpjūčio 18-25 d., kai buvo paleista apie 400 raketų ir minosvaidžių šūvių, dėl šių žuvo vienas žmogus, sužeista 27.⁴³⁶ Izraelio vyriausybės duomenimis, nuo 2011 m. sausio 1 d. iki lapkričio 15 d. iš Gazos į Izraelio teritoriją buvo paleista 716 raketų.⁴³⁷

Tiesa, nemaža dalis išpuolių pataikė į atviras teritorijas, taigi nesukėlė jokios žalos, taigi kyla klausimas, kaip reiktų vertinti šiuos išpuolius – ar jie pasiekia karo veiksmų slenkstį. Pats savaime raketų naudojimas jau rodo, kad siekiama sukelti karinės žalos arba pakenkti civiliams, taigi jau vien karinio ginklo naudojimas laikytinas karo veiksmiais. Izraelio IDF, atsakydamos į šiuos išpuolius, surengė puolimus prieš tas vietas, iš kurių teroristai rengdavo raketų išpuolius.⁴³⁸

⁴³⁵ Čia pateikiamas išsamus paleistų raketų skaičius pagal datas: *Rocket Threat to Israel: Palestinian Rocket & Mortar Attacks*. [interaktyvus] Jewish Virtual Library [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/rockets2011.html>>.

⁴³⁶ *Country Reports on Terrorism 2011*, op. cit. 317, p. 103.

⁴³⁷ Ten pat.

⁴³⁸ Ten pat.

Galima pažymėti šiuos teroristų atliktus išpuolius prieš Izraelį:

* 2011 m. balandžio 7 d. teroristai paleido prieštankinį pabūklą iš Gazos į mokyklinį autobusą pietų Izraelyje. Žuvo 16 m. izraelietis, vairuotojas sužeistas.

* 2011 m. rugpjūčio 18 d. teroristai, tikriausiai priklausantys PRC, surengė sinchronizuotus koordinuotus išpuolius 12 greitkelyje pietų Izraelyje, žuvo septyni asmenys, iš jų šeši civiliai ir vienas karys, sužeista daugiau nei 40. Teroristai surengė išpuolius prieš du autobusus, Izraelio gynybos pajėgų (angl. *Israel Defence Forces*, sutr. IDF) visureigį ir vieną automobilį, priklausiusį civiliams. Teroristai naudojo automatinius šautuvus ir bent vieną prieštankinį pabūklą. Atsakydamos į šį išpuolį, Izraelio oro pajėgos surengė puolimą prieš PRC štabą Rafos mieste ir nukovė Kamal Narab, PRC vadovą Gazoje, ir bent keturis kitus vadovaujančius asmenis.⁴³⁹

* 2011 m. rugpjūčio 29 d. izraelietis arabas pagrobė taksi automobilį Tel Avive, su juo trenkėsi į policijos kelio užkardą, kuri saugojo pilnutėlį naktinį klubą, po to subadė policininkus ir šalia buvusius asmenis, sužeisti aštuoni žmonės.⁴⁴⁰

Taip pat buvo bandymų padėti bombas ir savadarbius sprogmenis palei Gazos Ruožo sieną, taip pat susišaudymų ir granatsvaizčių puolimų.

Izraelis į teroristinius veiksmus atsakė kariniais veiksmais. 2012 m. kovo 9 d. Izraelio oro pajėgos surengė antpuolį Gazos Ruože, kurio metu buvo nukautas PRC generalinis sekretorius Zuhir al-Qaisi ir jo bendradarbis Mahmoud Hanani.⁴⁴¹

Iš išpuolių ir aukų sąrašo⁴⁴² matome, kad pavyzdžiui per 2011 m. teroristai surengė 11 išpuolių, maždaug kas mėnesį, skaičiuojant tuos išpuolius, kurie nusinešė bent vieno žmogaus gyvybę. Taigi sunku pasakyti, ar toks

⁴³⁹ *Palestinian Terror Groups: Popular Resistance Committees (PRC)* [interaktyvus] Jewish Virtual Library [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/prc.html>>.

⁴⁴⁰ *Country Reports on Terrorism 2011*, op. cit. 317, p. 103.

⁴⁴¹ ISSACHAROFF, A., COHEN, G., YAGNA, Y. IDF strike in Gaza kills leader of Popular Resistance Committees [interaktyvus] *Haaretz*, 9 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/idf-strike-in-gaza-kills-leader-of-popular-resistance-committees-1.417578>>.

⁴⁴² JOHNSTON, R. *Chronology of Terrorist Attacks in Israel* [interaktyvus] Last updated 18 May 2013. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/terrIsrael-11.html>>.

išpuolių intensyvumas gali reikšti, kad ginkluotas konfliktas vis dar tęsiasi, ar visgi reiktų daryti išvadą, kad teroristų veiksmai Izraelyje nebepasiekia ginkluoto konflikto masto. Taigi šiuo atveju Izraelyje veikiančios organizacijos atitiktų organizacinį kriterijų, tačiau pagal veiksmų intensyvumą negalime spręsti, kad šioje valstybėje vyktų ginkluotas konfliktas su teroristinėmis grupėmis.

Pažymėtina, kad 2012 m. lapkričio mėn. konfliktas⁴⁴³ tarp Izraelio ir Hamas, kuris kontroliuoja Gazos ruožą, tikrai laikytini ginkluotu konfliktu, kuriam taikytinos THT normos, tačiau po paliaubų susitarimo situacija vėl pasikeitė, ginkluoti veiksmai nutraukti. Taigi yra pagrindo teigti, kad Izraelyje nevyksta ginkluoto konflikto veiksmai prieš teroristines organizacijas.

2.6.8. Apibendrinimas

Taigi analizuojant situacijas konkrečiose valstybėse, galima pastebėti, kad vykdoma kova su teroristais kai kuriose valstybėse prilygsta ginkluotam konfliktui. Afganistane pagal intensyvumo ir organizuotumo kriterijus vykstantys kovos veiksmai ginkluoto konflikto kriterijus atitinka, tačiau kita ginkluoto konflikto pusė – Talibanas ir kitos sukilėlių organizacijos, nors ir atlieka teroristinius veiksmus, teroristinėmis organizacijomis nelaikomos. Tiek intensyvumo, tiek organizuotumo ginkluoto konflikto kriterijus kova su teroristinėmis grupėmis atitinka Pakistane, Somalyje ir Irake – šiose valstybėse vyksta intensyvūs kovos veiksmai su gerai organizuotomis teroristinėmis grupėmis. Izraelyje teroristinės grupės atitinka ginkluoto konflikto organizuotumo kriterijus, tačiau intensyvumo kriterijų kovos veiksmai pasiekia tik tam tikrais trumpais laikotarpiais, kaip paskutinį kartą 2012 m. lapkričio mėn. Tuo tarpu JAV skelbiamas karas su Al Qaeda nelaikytinas ginkluotu konfliktu, nes nei JAV, nei Al Qaeda veiksmai nepasiekia ginkluoto konflikto

⁴⁴³ Chief of Staff Declares „Operation Pillar of Cloud“ [interaktyvus] *Israel National News*, 14 November 2012 [žiūrėta 2014 01 06].
<<http://www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/254767#.UsptRrT923o>>.

intensyvumo slenksčio, o Al Qaeda negali būti laikoma pakankamai organizuota, kad būtų laikoma ginkluoto konflikto šalimi.

Konkrečiai ginkluoto konflikto situacijose vienas iš aktualiausių klausimų yra asmenų, kurie dalyvauja tokiuose konfliktuose, statusas, kuris bus aptariamas kitoje disertacijos dalyje.

3 DALIS

TERORISTŲ, DALYVAUJANČIŲ KARO VEIKSMUOSE, STATUSAS

Šioje disertacijos dalyje bus analizuojamas teroristų, dalyvaujančių ginkluotame konflikte, statusas, išskiriant asmenis, dalyvaujančius tarptautiniame ginkluotame konflikte ir netarptautiniame konflikte. Šiuo aspektu taip pat labai svarbu analizuoti tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose nuostatą, kuri yra itin aktuali, kai ginkluotame konflikte dalyvauja civiliai asmenys, ir netarptautinio ginkluotojo konflikto metu sprendžiant dėl jame dalyvaujančių asmenų statuso ir prieš juos galimų veiksmų apimties. Šios dalies pabaigoje bus aptariamas administracinis teroristų sulaikymas ginkluoto konflikto metu.

3.1. Teroristų, dalyvaujančių tarptautiniame ginkluotame konflikte, statusas

THT esminis principas yra vadinamasis atskyrimo principas, kuris reiškia, kad tik kariaujantys asmenys – kombatantai – ir kariniai objektai yra teisėtas karinio puolimo taikiny. Pagal I PP 43 str. 2 d. „konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai (išskyrus medicinos ir religinį personalą [...]) yra kombatantai, t. y. turi teisę tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose.“ Tai patvirtinta ir TRKK paprotinės THT studija, kurios 3 taisyklė teigia, jog „visi konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai yra kombatantai, išskyrus medicinos ir religinį personalą.“⁴⁴⁴ Šios taisyklės komentare pažymima, kad atskyrimo

⁴⁴⁴ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. 37, p. 11.

tikslais valstybės ginkluotųjų pajėgų nariai gali būti laikomi kombatantais tiek tarptautiniame, tiek netarptautiniame ginkluotame konflikte. Tuo tarpu kombatantų *statusas* egzistuoja tik tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose.⁴⁴⁵ Kaip jau minėta I PP nuostatoje, kombatantų statusas reiškia, kad tik jie gali tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose. Patekę į nelaisvę, šie asmenys turi teisę į karo belaisvio statusą, kurio turinį apibrėžia III ŽK, ir už dalyvavimą karo veiksmuose bei už veiksmus, kurie nepažeidžia THT, negali būti baudžiami. Tai sena paprotinės THT norma.⁴⁴⁶

III ŽK karines pajėgas apibrėžia nurodydama, kas turi teisę į karo belaisvio statusą. III ŽK 4 str. teigiama, jog teisę dalyvauti karo veiksmuose turi reguliariosios ginkluotosios pajėgos, taip pat ši privilegija suteikiama ir kitų nereguliosios kariuomenės dalinių bei savigynos būrių, taip pat dalinių, įeinančių į organizuoto pasipriešinimo judėjimus, nariams, jei šie dariniai priklauso konflikto šaliai ir veikia tiek savo teritorijoje, tiek ir už jos ribų, net kai ši teritorija okupuota, jeigu tokie dariniai atitinka šiuos reikalavimus:

- a) turi atsakingą už savo pavaldinius vadą;
- b) turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą;
- c) atvirai nešioja ginklus;
- d) vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių⁴⁴⁷.

Šios dvi kategorijos skiriasi savo nepriklausomumo laipsniu – valstybės ginkluotosios pajėgos paklūsta valstybei, tuo tarpu minėti daliniai ir būriai yra labiau nepriklausomi, tačiau veikia susiję su atitinkama valstybe. Turi egzistuoti šių nepriklausomų dalinių ryšys su atitinkama konflikto šalimi. Šis ryšys pasireiškia dviem elementais: pirma, šios pajėgos veikia konflikto šalies labui, antra, ši šalis yra atsakinga už šių pajėgų veiksmus.⁴⁴⁸ Subjektai, neturintys ryšio su atitinkama valstybe, nelaikytini tarptautinio ginkluoto

⁴⁴⁵ Ten pat.

⁴⁴⁶ Ten pat, 106 taisyklė, p. 384.

⁴⁴⁷ III ŽK 4 straipsnis.

⁴⁴⁸ BOTHE, M. PARTSCH, K. J., SOLF, W. A. *New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1982, p. 233–234.

konflikto šalimi, ir laikytini kovojantys privatų karą (jei neišpildomos netarptautinio ginkluoto konflikto sąlygos).⁴⁴⁹

I PP 43 straipsnyje šios dvi kategorijos nebeišskiriamos, visi tiek reguliariosios, tiek nereguliariosios kariuomenės nariai apibrėžiami vienodai: „Konflikto šalies ginkluotąsias pajėgas sudaro visos organizuotos ginkluotosios pajėgos, grupės ir daliniai, kuriems vadovauja asmuo, atsakingas šaliai už savo pavaldinių elgesį, net jei tai šaliai atstovauja vyriausybė ir valdžia, kurios nepripažįsta priešiška šalis. Tokios ginkluotosios pajėgos paklūsta vidaus disciplinos sistemai, kuri, *inter alia*, privalo užtikrinti tarptautinės teisės normų, taikomų ginkluotų konfliktų metu, laikymąsi.“ Pažymėtina, kad ginkluotųjų pajėgų apibrėžimas pirmą kartą įtvirtinamas tik I PP, kaip minėta, III ŽK ginkluotosios pajėgos apibrėžiamos netiesiogiai, vardijant subjektus, turinčius teisę į karo belaisvio statusą.

Kombatantais vadinami ir pasipriešinimo judėjimo (kaip jis suprantamas pagal I PP 1 str. 4 d.) dalyviai, priklausantys šio judėjimo ginkluotosioms pajėgoms. Paprotinės THT studijoje taip pat nurodoma, kad visi konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai yra kombatantai, išskyrus medicinos ir religinį personalą.⁴⁵⁰

Taigi teroristinius išpuolius atliekantys asmenys gali būti laikomi kombatantais, jeigu jie patenka į kurią nors iš aukščiau nurodytų kategorijų, tai yra, jeigu teroristinius veiksmus jie atlieka būdami reguliariųjų valstybės pajėgų ar kitų ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariu, kai tos pajėgos dalyvauja tarptautiniame ginkluotame konflikte. Taigi galima situacija, kad teroristinius veiksmus gali atlikti ir kombatanto statusą turintis asmuo.

I PP komentare pažymima, kad kombatanto statusas galioja visada, tai yra, kombatantai negali „demobilizuotis“ ir grįžti į civilio statusą po to, kai baigiasi atitinkama karinė operacija. Pavyzdžiui, partizaninio karo sėkmė neabejotinai priklauso nuo kovotojų mobilumo ir lankstumo, tuo aspektu I PP nuostatos leidžia kombatantui partizanui dėvėti civilius rūbus, jei to reikalauja

⁴⁴⁹ Ten pat.

⁴⁵⁰ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules, op. cit. ..., p. 11.

kovos veiksmų pobūdis, tačiau jos nereiškia, kad kombatantas gali turėti kombatanto statusą kovos veiksmų metu ir civilio statusą kitu metu, nėra tokio kombatanto statuso „pagal pageidavimą“. ⁴⁵¹ Taigi ir teroristinius veiksmus atliekantys asmenys, jeigu jie turi kombatanto statusą kitu metu, teroristinių veiksmų atlikimo metu irgi laikytini kombatantais.

Partizanai. III ŽK 4 straipsnio A dalies 2 punkte taip pat numatyta, kad karo belaisvio statusas suteikiamas ir organizuotų pasipriešinimo judėjimų dalyviams, kitaip tariant, partizanams, kurie priklauso konflikto šaliai (pagal III ŽK nuostatas – atitinkamai valstybei). Priklausymas konflikto šaliai XIX a. buvo išreiškiamas aiškiu suvereno aktu, paprastai raštu, tačiau dabar tokio reikalavimo nėra. Svarbu, kad būtų faktiniai santykiai tarp pasipriešinimo judėjimo ir kovojančios šalies, tačiau pakanka paties santykio fakto, šis santykis gali būti matomas iš tylaus susitarimo, tai yra, iš to, kurioje pusėje kovoja ši pasipriešinimo organizacija. ⁴⁵² Visi subjektai, išvardinti minėtame 4 straipsnio A dalies 2 punkte, turi teisę karinius veiksmus atlikti savo teritorijoje ar už jos, net jei ta teritorija yra okupuota. Ši paskutinė frazė yra labai svarbi, nes Antrojo pasaulinio karo pagal Hagos taisykles partizanams kombatanto statusas buvo pripažįstamas tik priešingos šalies įsiveržimo metu, vėliau, kai teritorija jau okupuota, partizanai nebeturėjo teisės atlikti karo veiksmų, o atlikę galėjo būti baudžiami netgi mirties bausme. Taigi minėta III ŽK 4 straipsnio nuostata norma keičiama, okupantui nustatant pareigą visus partizanus, patekusius į jo rankas, laikyti karo belaisviais, net jei jie veikia okupuotoje teritorijoje. Šiuo atveju partizaninio judėjimo, kuris naudoja teroristinę taktiką, tai yra, savo tikslų siekia atlikdamas ne tik kitus karo veiksmus, bet ir teroristinius išpuolius, nariai bus laikomi kombatantais.

Nacionalinio išsivadavimo judėjimo nariai. I PP 1 straipsnio 4 dalyje nustatoma, jog šis protokolas bus taikomas ne tik tarpvalstybiniais ginkluotiems konfliktams, bet ir ginkluotiems konfliktams, „kai tautos kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniais režimais, kad galėtų

⁴⁵¹ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. ..., (Protocol I), para. 1678, p. 515-516.

⁴⁵² PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume III. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War.* ICRC, Geneva, 1960, p. 57.

naudotis apsisprendimo teise, kurią užtikrina Jungtinių Tautų Įstatai ir Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl taikių santykių ir valstybių bendradarbiavimo pagal Jungtinių Tautų Įstatus.“ Šie konfliktai laikomi tarptautiniais ginkluotais konfliktais.

Šios nuostatos subjektas yra tauta. Tarptautinėje teisėje nėra tikslaus apibrėžimo, kas vadinama tauta, daugiau apibrėžiamos teisės, kurias turi tauta. Atsižvelgiama į apibrėžtą teritoriją, bendrą kalbą, bendrą kultūrą ir etninius ryšius. Vienas iš esminių bruožų yra priklausymo tautai jausmas ir politinė valia gyventi kartu tautoje. Paprastai toks jausmas ir politinė valia kyla dėl kurio nors bendro minėto kriterijaus, o ją įtvirtina bendra konkrečios žmonių grupės, laikančios save tauta, istorija.⁴⁵³ Taigi skiriami žmones jungiantys kriterijai ir juos nuo kitų žmonių grupių skiriantys kriterijai. Pagalbinis kriterijus būtų tarptautinių universalių ar regioninių organizacijų pripažinimas, kuris padeda nustatyti, kurie subjektai yra laikomi tauta. Toks pripažinimas yra deklaratyvus, o ne kuriančio pobūdžio, tai yra, subjektas, laikantis save tauta, tačiau nepripažintas kaip toks kokios nors tarptautinės organizacijos, nebūtinai nėra tauta.

Grįžtant prie I PP nuostatų, minėtoje nuostatoje yra nustatyta, kad tarptautinio ginkluoto konflikto dalyvio statusą tauta įgyja kovodama su „kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniais režimais“. Kalbant apie „kolonijinę valdžią“, tai situacijos, kai tauta turi imtis ginklo, kad išsilaisvintų iš kitos tautos priespaudos. „Svetimšalių okupacija“ šio straipsnio prasme nėra karinė okupacija, kurią jau reglamentuoja THT normos, tačiau tai galėtų būti situacijos, kai okupuojama neaiškaus tarptautinio statuso teritorija, tačiau šios nuostatos tikslus turinys nėra aiškus.⁴⁵⁴ I PP komentare pažymima, kad šios situacijos – tai dalinė ar visiška teritorijos, kuri dar nėra susiformavusi į valstybę, okupacija.⁴⁵⁵ „Rasistinis režimas“ – tai režimas, kurio oficiali politika yra dalies populiacijos diskriminavimas rasės ar odos spalvos pagrindu. Jei valstybėje yra vykdomi rinkimai, tai galima matyti iš rinkimų

⁴⁵³ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 52.

⁴⁵⁴ BOTHE, op. cit. 449, p. 52.

⁴⁵⁵ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 54.

įstatymų, kam yra suteikiama balsavimo teisė, tai yra, kam leidžiama dalyvauti politinių institucijų formavime ir sprendimų priėmime.⁴⁵⁶

I PP 96 straipsnio 3 dalyje nurodoma procedūra, kurios būdu minėti tautos apsisprendimo siekiantys subjektai gali būti laikomi susaistyti šio protokolo:

„Valdžios institucija, atstovaujanti tautai, kovojančiai su viena iš aukštųjų susitariančiųjų šalių tokio tipo ginkluotame konflikte, kuris apibrėžtas 1 straipsnio 4 punkte, gali imtis taikyti konvencijas ir šį protokolą minėto konflikto atžvilgiu, padariusi dėl to depozitarijui adresuotą vienašalį pareiškimą. Depozitarijaus gautas toks pareiškimas turi tokį poveikį minėtam konfliktui:

a) tai valdžios institucijai, kaip konflikto šaliai, konvencijos ir šis protokolas įsigalioja nedelsiant;

b) minėta valdžios institucija įgyja tokias pat teises ir pareigas, kaip ir tie, kuriuos gavo aukštoji susitariančioji konvencijų ir šio protokolo šalis; ir

c) konvencijos ir šis protokolas yra vienodai privalomi visoms konflikto šalims.“

Dėl I PP santykio su ŽK galima pažymėti, kad 1 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad šis protokolas papildo ŽK nuostatas („Šis protokolas, papildantis [...] Ženevos konvencijas“), o 4 dalies nuostata, kad „[a]nkstesniame punkte minimos situacijos apima tuos ginkluotus konfliktus“ aiškintina kaip išplečianti ŽK taikymą minėtai tautų kovai dėl apsisprendimo teisės. I PP komentare pažymima, kad negalima būti susaistytam I PP, nesant susaistytam ŽK. Protokolą gali pasirašyti tik ŽK valstybės narės, jei valstybė nebūtų pasirašiusi ŽK, ji galėjo abu dokumentus pasirašyti vienu metu.⁴⁵⁷ Taigi ginkluotiems konfliktams, kuriuose dalyvauja nacionalinio išsivadavimo judėjimai, pilnai taikomos ŽK ir papildomi protokolai.

Pažymėtina, kad nacionalinio išsivadavimo judėjimų nariai, nors ir laikomi kombatantais, neturi teisės atlikti teroristinius veiksmus. Nors

⁴⁵⁶ BOTHE, op. cit. 449, p. 50-51.

⁴⁵⁷ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 1069.

tarptautinė bendruomenė pripažįsta jų teisę kovoti dėl nepriklausomybės, tačiau tai negali būti atliekama neteisėtomis priemonėmis, tai yra, pavyzdžiui, naudojant teroristinius metodus, kurie prieštarauja THT normoms.

3.2. Kombatanto privilegija ir teroristinių veiksmų atlikimas

Kombatanto privilegija reiškia, kad toks asmuo gali dalyvauti karo veiksmuose – tai yra, nukauti priešiškos šalies kombatantus ir atakuoti jos karinius objektus. Taigi šios privilegijos esmė yra tai, kad kombatantas teisėtai gali atakuoti tiek priešiškos šalies kombatantus, tiek jos karinius objektus ir dalyvauti prieš juos karo veiksmuose. Pirmiausiai pažymėtinas jau minėtas atskyrimo principas – teisėtu karinės atakos objektu gali būti tik kombatantai ar civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, ir kariniai objektai. Kovos su terorizmu kontekste šie klausimai yra svarbūs atskiriant, kokius teisėtus karinius veiksmus galima atlikti prieš teroristines grupes, kurios dalyvauja ginkluotame konflikte, taip pat atskiriant, ką kombatantai gali atlikti kovodami ginkluoto konflikto metu, o kas jau laikytina neteisėtais veiksmais, tame tarpe ir teroristiniais.

3.2.1. Kariniai objektai

Pirmiausiai pažymėtina, kad, kaip teigiama I PP 52 straipsnio 3 dalyje, „tuo atveju, kai abejojama, ar objektas paprastai skirtas civiliniams tikslams, pavyzdžiui, bažnyčia, gyvenamasis namas ar kiti gyvenamieji pastatai arba mokykla, nenaudojami efektyviai padėti karo veiksmams, manoma, kad toks objektas naudojamas civiliniams tikslams.“ Taigi jei objektas pagal savo paskirtį išoriškai civilinis, jis turėtų tokiu būti laikomas, nebent priešiška ginkluoto konflikto šalis turi duomenų, kad toks objektas naudojamas kariniams tikslams, kaip nurodoma toliau.

I PP 52 straipsnio 2 dalis nustato, kad „kariniais objektais laikomi tie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą.“ Pirmiausiai pažymėtini tie objektai, kurie pagal savo prigimtį prisideda prie karinių veiksmų. Tai daiktai, kuriuos tiesiogiai naudoja karinės pajėgos: ginklai, įranga, transportas, įtvirtinimai, bazės, pastatai, kuriuos naudoja ginkluotosios pajėgos, štabo pastatai, komunikacijos centrai ir panašiai.⁴⁵⁸ Antrasis kriterijus būtų susijęs su atitinkamų objektų buvimo vieta. Tai objektai, kurie patys savaime neturi karinės funkcijos, tačiau dėl savo buvimo vietos veiksmingai prisideda prie karinių veiksmų, pavyzdžiui, tiltas ar kitas statinys, ar vieta, kuri turi strateginę vertę. Taip pat pažymėtini objektai, kuriuos naudoja karinės pajėgos, pavyzdžiui, viešbutis ar mokykla būtų civiliniai objektai, tačiau jei jie yra naudojami kariams apgyvendinti ar štabui įrengti, jie laikytini kariniais objektais. Pagal I PP 52 straipsnio 3 dalį, jei kyla kokių abejonių dėl tokios vietos statuso, ji laikytina civiliu objektu. Vietos, kurios naudojamos gaminti atitinkamą produkciją civiliams, taip pat gali būti naudojamos armijos reikmėms, tačiau tokias vietas puolant, reiktų atsižvelgti į tai, koks būtų karinis pranašumas ir, kita vertus, kiek nukentėtų civiliai gyventojai.⁴⁵⁹

Kitas reikalavimas, rengiant karinę ataką, būtų nustatyti, ar toks išpuolis suteiktų „aiškų karinį pranašumą“, tai svarstoma kiekvieno puolamo karinio objekto atžvilgiu. Šis pranašumas turi būti konkretus ir tiesioginis.⁴⁶⁰

Taigi teroristiniai išpuoliai, kurių taikiniu yra civiliai asmenys ir objektai, šiuo aspektu nepatenka į kombatanto privilegiją ir pažeidžia THT normas. Taip pat ir tikslas, kurio siekiama, yra ne „aiškus karinis pranašumas“, o civilių asmenų įbauginimas. Taigi jokie karo veiksmuose dalyvaujantys asmenys – nei ginkluotųjų pajėgų nariai, nei civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys

⁴⁵⁸ Ten pat, p. 636.

⁴⁵⁹ Ten pat.

⁴⁶⁰ Ten pat, p. 637.

karo veiksmuose, neturi teisės atlikti tokių veiksmų, tai neįeina į kombatanto privilegiją.

3.2.2. *Karo veiksmai ir teroristiniai veiksmai*

Kombatanto privilegija reiškia teisę dalyvauti karo veiksmuose (angl. *hostilities*). I PP 43 straipsnyje nurodoma, kad „kombatantai [...] turi teisę dalyvauti karo veiksmuose“. Šio straipsnio komentare pažymima, kad kelios delegacijos ruošiant protokolo tekstą pažymėjo, kad šis terminas apima pasiruošimą mūšiu ir grįžimą iš jo. TRKK nuomone, išsakyta komentare, šis terminas apima visus karo veiksmus, kuriais siekiama (pagal jų prigimtį ar tikslą) smogti būtent priešiškos šalies ginkluotųjų pajėgų nariams ar materialiai daliai (įrengimams ir pan.).⁴⁶¹ Plačiau ši nuostata analizuojama TRKK 2005 m. pranešime „Dėl tiesioginio civilių dalyvavimo karo veiksmuose“.⁴⁶² Pirmiausiai pažymėtina, kad su šia karine veikla yra keletas susijusių terminų, kuriuos ekspertai išdėstė taip: plačiausias terminas būtų „ginkluotas konfliktas“, antrasis – „karo veiksmai“, dar siauresnis terminas būtų „karinės operacijos“, o siauriausias – „puolimas“ (angl. *attack*), nes jis laikytinas tik vienu karinės operacijos aspektu.⁴⁶³

Šiame pranešime pažymima, kad vyraujanti nuomonė buvo ta, kad ginkluoto konflikto kontekste „karo veiksmų“ terminas yra platesnis nei terminas „karinė operacija“, nes pastarasis terminas, naudojamas vienaskaita, nusako konkrečias operacijas, vykdomas karo veiksmų kontekste.⁴⁶⁴ Bendrai **karo veiksmai** apibrėžtini kaip karinių operacijų, vykdomų ginkluoto konflikto metu, visuma, tačiau šis terminas gali būti taikomas ir kitai veiklai,

⁴⁶¹ Ten pat, p. 516.

⁴⁶² ICRC, T1MC Asser Institute. *Third Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities*. [interaktyvus]. Summary Report, 23–25 October 2005 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2005-09-report-dph-2005-icrc.pdf>>.

⁴⁶³ Ten pat, p. 18-19

⁴⁶⁴ Ten pat, p. 20.

kuri nevadintina karine operacija, kaip antai vykimas į operaciją, iš jos, kontaktai su priešiška šalimi.⁴⁶⁵

Atribojant ginkluoto konflikto apibrėžimą nuo karo veiksmų apibrėžimo pažymėtina, kad ginkluotas konfliktas gali egzistuoti ir kai nevyksta karo veiksmai, o būtent turima omenyje karinės okupacijos situacija, kuri laikytina ginkluoto konflikto situacija, tačiau jos metu nebūtinai vyksta karo veiksmai.

Karo veiksmus taip pat reikėtų atskirti nuo **kitų veiksmų, kurie prisideda prie karo veiksmų**, nes kitu atveju „kiekvienas civilis, bet kokiu būdu prisidedantis prie karo pastangos (angl. *war effort*), galėtų galiausiai būti laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose – tiek namų šeimininkė, kuri renka skardines metalo pramonei, ar ūkininkas, auginantis javus, tiek slaugė gimdymo skyriaus palatoje, kuri, galima sakyti, augina būsimuosius karius.“⁴⁶⁶ Taigi buvo pasiūlyta, kad šias dvi veiklos rūšis, kurios abi neigiamai veikia priešišką šalį, atskirti reiktų pagal tai, ar jos *tiesiogiai sukelia* žalą priešui, ar tik *sukuria galimybę* tai padaryti. Pavyzdžiui, civilis darbuotojas, kuris dirba ginklų fabrike, nelaikytinas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose, tačiau jei kitas civilis asmuo naudotų šiuos ginklus, kad padarytų žalą priešui, jis bus laikomas tiesiogiai dalyvaujančiu karo veiksmuose.⁴⁶⁷

Taigi TRKK ekspertai pateikė kelis pasiūlymus, kaip reiktų apibrėžti karo veiksmus. Pirmasis apibrėžimas būtų paremtas nuostata, kad kombatanto privilegija reiškia jo teisę dalyvauti karo veiksmuose, tai yra, atlikti veiksmus, kurie pakenkia priešui. Taigi karo veiksmai apima visus veiksmus, kurie neigiamai veikia ar siekia taip paveikti priešą galimybę siekti karinio tikslo ar uždavinių.⁴⁶⁸ Šis apibrėžimas buvo kritikuojamas dėl to, kad jis labiau tinkamas apibrėžti kariniam objektui, o ne veiklai, sudarančiai karinių veiksmų turinį. Kitas pasiūlytas apibrėžimas karo veiksmus apibrėžia kaip „visokią karinę veiklą, kuri yra nukreipta prieš priešą ginkluoto konflikto metu“. Pagal šį apibrėžimą nepakanka nustatyti, kad veikla yra karinė, tačiau reikia

⁴⁶⁵ Ten pat.

⁴⁶⁶ Ten pat. p. 21.

⁴⁶⁷ Ten pat, p. 21.

⁴⁶⁸ Ten pat, p. 22.

nustatyti, kad ši veikla yra nukreipta prieš priešininką. Šie du elementai yra būtini, nustatant, ar atitinkami veiksmai laikytini karo veiksmais. Šiame apibrėžime karinė veikla apibrėžiama plačiau nei karinė operacija ar mūšis, tačiau daug siauriau nei „prisidėjimas prie karo pastangų“. Karinė veikla čia suprantama kaip antonimas civilinei veiklai.⁴⁶⁹ Šie du apibrėžimai papildo vienas kitą, ir apibrėžia karo veiksmus skirtingais aspektais.

TRKK studijoje dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose pažymima, kad veiksmai, kurie laikomi dalyvavimu karo veiksmuose, patenka į dvi kategorijas. Pirma, tai veiksmai, kurie sukelia specifinę karinę žalą. Antra, dalyvavimu karo veiksmuose taip pat laikoma žala (mirtis, sužeidimas ar sunaikinimas), sukeliama asmenims ar objektams, kurie yra saugotini nuo tiesioginio puolimo.⁴⁷⁰ Karo veiksmų slenkstį pasiekia tie veiksmai, kurie pagal savo prigimtį gali sukelti čia minimą žalą, pats žalos faktas nebūtinai turi materializuotis.

Pirmuoju atveju, jei galima pagrįstai manyti, kad atitinkamas veiksmas sukels būtent karinę žalą, nepriklausomai nuo kiekybinės žalos, veiksmas bus laikomas dalyvavimu karo veiksmuose. **Karinė žala** čia suprantama ne tik kaip kariaujančiųjų nukovimas, sužeidimas ar karinių objektų sunaikinimas, bet ir bet kokia pasekmė, kuri neigiamai veikia konflikto šalies karines operacijas ar karinį pajėgumą.⁴⁷¹ Tokios veikos pavyzdžiai galėtų būti sabotžas, kitos veiklos, atliekamos su ginklais ar be jų, kurios trukdo ar riboja dislokaciją, logistiką ir susisiekimą, neleidimas priešo pajėgoms naudotis tam tikrais objektais, suimtų priešo karinio personalo narių apsauga, karinių minių neutralizavimas, ir panašiai.

Antra, karo veiksmiais taip pat laikoma veika, nesukelianti karinės žalos, tačiau sukelianti žalą THT saugomiems objektams, pavyzdžiui, tiesioginis civilių asmenų ir objektų puolimas. Taigi snaiperio šūviai į civilius ar civilių gyvenamo kaimo bombardavimas tikėtina gali sukelti asmenų, kuriuos saugo

⁴⁶⁹ Ten pat, p. 23.

⁴⁷⁰ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 237, p. 47.

⁴⁷¹ Ten pat.

THT, mirtį, sužalojimus ar objektų, saugomų THT, sunaikinimą, taigi tai laikytina tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose.⁴⁷²

Tuo tarpu veiksmai, kurie nesukelia karinės žalos, ar nesukelia minėtos žalos THT saugomiems asmenims ir objektams, nelaikytini veiksmais, nukreiptais prieš priešininką. Pavyzdžiui, tvorų ar kelio užtvarų statymas, elektros, vandens ar maisto tiekimo sutrikdymas, automobilių ar degalų nusavinimas, asmenų suėmimas ir deportavimas gali turėti didelės įtakos viešajam saugumui, sveikatai ar prekybai, tačiau tokie veiksmai nesukelia tokios žalos, kad veika galėtų būti laikoma dalyvavimu karo veiksmuose.⁴⁷³

Analizuojant karo veiksmus, aptartini teroristiniai veiksmai. Jie dažniausiai yra nukreipiami į civilius gyventojus ir civilius objektus. Kyla klausimas, ar teroristiniai veiksmai, nukreipti išimtinai prieš civilius asmenis, patektų į karo veiksmų apibrėžimą? Pagal prieš tai minėtą analizę, neabejotina, kad net ir veiksmai, nukreipti prieš civilius gyventojus, ginkluoto konflikto kontekste laikytini karo veiksmais, jie patektų į antrąją kategoriją, kaip sukeltys žalą saugotiniems asmenims ir objektams. Teroristiniai veiksmai, atliekami ginkluoto konflikto metu, nukreipti tiek prieš civilius asmenis ir objektus, tiek prieš kombatantus ar karinius objektus, kurių tikslas yra įbauginti civilius gyventojus, yra baustini, tačiau laikomi karo veiksmų dalimi. Jie taip pat imami domėn, sprendžiant apie ginkluoto konflikto egzistavimą.⁴⁷⁴ Šiuo aspektu pažymėtinas jau minėtas TBTJ sprendimas *Boškoski* byloje, kurioje TBTJ pažymėjo, kad teroristiniai veiksmai laikytini ginkluoto konflikto dalimi.⁴⁷⁵

Kaip jau minėta, kad nors ir veiksmai prieš civilius gyventojus ir objektus laikomi dalyvavimu karo veiksmuose, tačiau į kombatanto privilegiją įeina teisė atlikti tik teisėtus karinius veiksmus – tai yra, tik tuos veiksmus, kurių nedraudžia THT normos, atsižvelgiant pirmiausiai į draudimą pulti civilius gyventojus ir taip pat į draudimą imtis tokių veiksmų, kurių tikslas yra

⁴⁷² Ten pat, p. 49-50.

⁴⁷³ Ten pat, p. 50.

⁴⁷⁴ Aptarta disertacijos 2.2 skyriuje *Veiksmų intensyvumas kaip ginkluoto konflikto požymis kovoje su terorizmu*.

⁴⁷⁵ *Boškoski, Tarčulovski Trial Judgment*, op. cit. 208, para. 190.

įbauginti civilius gyventojus. Taigi už teroristinius veiksmus tiek kombatantai, tiek civiliai asmenys, dalyvaujantys karo veiksmuose, turi būti baudžiami.

3.3. Karo belaisvio statusas

Kombatantai (tiek reguliariosios kariuomenės kariai, tiek nepriklausomų dalinių, priklausančių konflikto šaliai, nariai) ir kai kurie kiti asmenys, patekę į priešiškos šalies valdžią, laikomi karo belaisviais. Pirmasis dokumentas, kuriame buvo numatytas karo belaisvio statusas, buvo 1929 m. Ženevos Konvencija. Dabar jų statusą reglamentuoja III ŽK ir atitinkamos I PP nuostatos⁴⁷⁶. Karo belaisvio statusas galioja tik tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. Asmenų, laikomų karo belaisviais, kategorijos išvardijamos III ŽK 4 straipsnio A dalyje.⁴⁷⁷

Jeigu teroristinius veiksmus atlikęs tarptautinio ginkluoto konflikto šalies pajėgų narys patenka kitos šalies valdžion ir atitinka keliamus reikalavimus, jam turi būti taikomas karo belaisvio statusas. Karo belaisviai negali būti persekiojami baudžiamąja tvarka už tai, kad tiesiogiai dalyvavo

⁴⁷⁶ I PP III dalies II skyrius.

⁴⁷⁷ 1) konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų, taip pat savignos ir savanorių būrių, įeinančių į šių ginkluotųjų pajėgų sudėtį, nariai;

2) kitų savignos ir savanorių būrių nariai, įskaitant įeinančius į organizuoto pasipriešinimo judėjimus, priklausančius konflikto šaliai ir veikiančius tiek savo teritorijoje, tiek ir už jos ribų, net kai ši teritorija okupuota, jeigu tokie savignos arba savanorių būriai, įskaitant organizuoto pasipriešinimo judėjimus, atitinka šiuos reikalavimus:

a) turi atsakingą už savo pavaldinius vadą;
b) turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą;
c) atvirai nešioja ginklus;

d) vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių;

3) reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų nariai, atvirai skelbiantys ištikimybę vyriausybei arba valdžiai, kurių nepripažįsta laikanti belaisvius valstybė;

4) asmenys, lydintys ginkluotąsias pajėgas, bet nesantys jų nariai, kaip antai: civiliai karinio oro laivyno lėktuvų įgulų nariai, karo korespondentai, tiekėjai, darbo arba aptarnaujančių tarnybų, atsakingų už ginkluotųjų pajėgų gerovę, nariai, jeigu jie turi ginkluotųjų pajėgų, kurias lydi, leidimą; tuo tikslu jos išduoda jiems pridedamo pavyzdžio asmens pažymėjimą;

5) prekybos laivyno laivų įgulų nariai, tarp jų kapitonai, locmanai ir jungos, bei konflikto šalių civilinės aviacijos lėktuvų įgulų nariai, kuriems, remiantis bet kuriomis kitomis tarptautinės teisės nuostatomis, netaikomos palankesnės sąlygos;

6) neokupuotos šalies gyventojai, kurie priešui artėjant stichiškai griebiasi ginklų, kad pasipriešintų įsiveržusioms pajėgoms, nespėję susijungti į reguliariusius ginkluotuosius būrius, jeigu atvirai nešioja ginklus ir laikosi karo įstatymų ir papročių.

karo veiksmuose, juos galima teisti tik už THT pažeidimus, tame tarpe ir terorizmo nusikaltimą. Jų sulaikymo tikslas – ne nubaudimas, bet sulaikymas nuo tolesnio dalyvavimo karo veiksmuose. Kaip nustato III ŽK 118 straipsnis, pasibaigus karo veiksmams, karo belaisviai nedelsiant paleidžiami ir repatrijuojami.

III ŽK nustato detalias taisykles, kaip turi būti elgiama su karo belaisviais. Visų pirma, nustatomos jų teisių garantijos, jie turi būti saugomi nuo bet kokios prievartos, bauginimo, įžeidinėjimu ar viešo smalsumo. Nustatomos detalias karo belaisvių nelaisvės režimo taisyklės, įskaitant jų apklausas, nuosavybės režimą, judėjimo laisvės apribojimus, nelaisvės sąlygas, tai yra, reikalavimai patalpoms, maistui, aprangai, aprašomos higienos normos, belaisvių intelektualinės, religinės ir fizinės veiklos nuostatos, drausmės, rango klausimai, reglamentuojamas belaisvių darbas, jų finansiniai ištekliai, taip pat jų ryšiai su išoriniu pasauliu, skundų teikimo tvarka ir belaisvių atstovavimas, taip pat taisyklės dėl baudžiamųjų ir drausminių sankcijų skyrimo karo belaisviams bei esminės teisingo proceso garantijos.

3.3.1. Reikalavimai karo belaisvio statusui gauti

Kaip jau minėta, esminis THT principas yra atskyrimo principas, taigi jis reikalauja, kad kombatantai išsiskirtų iš civilių gyventojų. III ŽK buvo nustatyti atitinkami reikalavimai, kurie taikytini ne valstybinėms ginkluotosioms pajėgoms, susijusioms su atitinkama konflikto šalimi, šių pajėgų nariai turi teisę pagal III ŽK į karo belaisvio statusą, kai tokie daliniai:

- a) turi atsakingą už savo pavaldinius vadą;
- b) turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą;
- c) atvirai nešioja ginklus;
- d) vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių.⁴⁷⁸

Kaip minėta, šie reikalavimai taikomi minėtiems nepriklausomiems dariniams, kovojantiems atitinkamos valstybės pusėje. Tas faktas, kad

⁴⁷⁸ III ŽK 4 str. A dalis.

valstybės ginkluotosioms pajėgoms toks reikalavimas nenustatomas, išvedamas iš to, kad jos jau savaime šiuos reikalavimus atitinka, ir tai negalima aiškinti kaip leidimo reguliariųjų pajėgų nariams neišsiskirti iš civilių gyventojų.

Paprotinės THT norma teigia, jog „kombatantai turi išskirti iš civilių gyventojų, kai jie dalyvauja puolime ar karinėje operacijoje, kai rengiamasi puolimui. Jei jie nesilaiko šio reikalavimo, jie netenka teisės į karo belaisvio statusą.“⁴⁷⁹ Analogiška taisyklė nustatoma ir I PP 44 straipsnio 3 ir 4 dalyse, taip pat numatoma išimtis atvejams, kai dėl karo veiksmų pobūdžio išsiskyrimas neįmanomas:

3. Siekdami padėti geriau apsaugoti civilius gyventojus nuo karo veiksmų padarinių, kombatantai privalo išsiskirti iš civilių gyventojų, kai jie dalyvauja puolime arba karinėje operacijoje, kai rengiamasi puolimui. Kadangi ginkluotų konfliktų metu būna situacijų, kai dėl karo veiksmų pobūdžio ginkluotas kombatantas negali išsiskirti iš civilių gyventojų, jis išsaugo kombatanto statusą tik jei tokiomis aplinkybėmis atvirai nešiojasi ginklą:

- a) kiekvieno karinio susidūrimo metu ir
- b) tada, kai jį, vykstant pajėgų išsidėstymui prieš puolimą, kuriame jis turi dalyvauti, mato priešininkas.

Veiksmai, atitinkantys šio punkto reikalavimus, nelaikomi apgaulingais pagal 37 straipsnio 1 c punktą.

4. Kombatantas, atsidūręs priešiškos šalies valdžioje, kai nesilaiko 3 punkto antrajame sakinyje išdėstytų reikalavimų, netenka teisės būti karo belaisviu, tačiau jis vis tiek saugomas visais atžvilgiais, kaip ir karo belaisviai remiantis Trečiąja konvencija ir šiuo protokolu. Šiai apsaugai galioja ir apsauga, kuri yra ekvivalentiška apsaugai, teikiamai Trečiosios konvencijos asmeniui, kuris yra teisiamas ir baudžiamas už bet kokius jo padarytus nusikaltimus.

⁴⁷⁹ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. ..., p. 384.

Pirmiausia pažymėtina, jog šios nuostatos įtvirtinimą lėmė tai, kad partizaininio ar nacionalinio išsivadavimo konfliktų metu buvo neįmanoma užtikrinti visų aukščiau minėtų reikalavimų laikymąsi, o to nesilaikę asmenys netekdavo karo belaisvio statuso ir garantijų. Taigi I PP nuostatose kartu su pripažinimu, kad nacionalinio išsivadavimo karai yra tarptautiniai ginkluoti konfliktai, buvo įtvirtinta ir nurodyta išimtis dėl išsiskyrimo iš civilių gyventojų nešiojant tik ginklą. Šios taisyklės paaiškinimuose pažymima, kad valstybės apibrėžia šios išimties ribas. Pirmiausia, I PP priimant dauguma valstybių delegacijų pabrėžė, kad ši išimtis taikoma tik situacijoms, kai kovoja ginkluoti pasipriešinimo judėjimai, okupuotose teritorijose ar nacionalinio išsivadavimo kovos metu.⁴⁸⁰ Antra, daugelis valstybių pažymi, kad terminas „pajėgų išsidėstymas“ reiškia bet kokią judėjimą link vietos, iš kurios bus vykdomas puolimas. Kai kurios teigia, jog tas momentas yra trumpesnis, ir reiškia tik galutinį pozicijų užėmimą prieš puolimą.⁴⁸¹ Trečia, terminas „matomas“ reiškia matomas plika akimi.⁴⁸² Būtent ši interpretacija reikštų, kad šis straipsnis apima situacijas, kai tuo metu, kai partizanas gali pradėti šaudyti ir kelia tiesioginį pavojų priešui, jis turėtų būti aiškiai išskiriamas iš civilių gyventojų.

Pažymėtina, kad dėl I PP 44 straipsnio turinio priimant I PP būta ypatingai daug diskusijų. Pirmasis 44 straipsnio 3 dalies sakinytis nurodo bendrąją taisyklę, kurią patvirtina ir minėta paprotinės THT taisyklė, kad kombatantai privalo išsiskirti iš civilių gyventojų dėvėdami uniformą ar kokį nors išskirtinį ženklą, kurio pagalba juos būtų galima atskirti nuo civilių gyventojų. Taigi antrasis sakinytis laikytinas bendrosios taisyklės išimtimi.⁴⁸³ Nemažai valstybių delegacijų nurodė, kad ši taisyklė taikytina būtent I PP 1 str. 4 d. nurodomiems nacionalinio išsivadavimo konfliktams, arba okupacijos sąlygomis; kai kurios delegacijos nurodė, kad tai situacijos, kuriose silpnesnioji šalis turėtų imtis tokios taktikos, kovodama prieš priešiško pajėgų

⁴⁸⁰ Ten pat, p. 387-388; *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. ..., (Protocol I), p. 530.

⁴⁸¹ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 534.

⁴⁸² *Commentary on the Geneva Conventions, Volume III*, op. cit. 233, p. 2551.

⁴⁸³ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 529.

dominavimą teritorijoje.⁴⁸⁴ Pažymėtina, kad I PP 44 straipsnį priimant, buvo pabrėžiama būtinybė apsaugoti civilius gyventojus, ir balsuojant 73 valstybės balsavo už, 1 prieš, 21 susilaikė⁴⁸⁵, taigi nebuvo vienareikšmio pritarimo 44 straipsnio nuostatomis, kas taip pat leidžia manyti, kad ši nuostata turi būti aiškinama kaip išimtis iš bendros pareigos išsiskirti iš civilių gyventojų dėvint uniformą arba kitą aiškų išsiskyrimo ženklą.

Taip pat tokį šios taisyklės pobūdį apibūdina ir I PP 44 straipsnio 6 dalis, kurioje teigiama, jog „[š]is straipsnis nepažeidžia jokio asmens teisės būti karo belaisviu, remiantis Trečiosios konvencijos 4 straipsniu“. I PP komentare pabrėžiama, jog ši nuostata reiškia, kad III ŽK 4 straipsnis, ypač jo A dalies 2 pastraipa, kurioje nurodoma dar Hagos taisyklių suformuotos keturios karo belaisvio statuso sąlygos, galioja ir egzistuoja kartu su I PP nuostatomis, nors I PP 44 straipsnio reguliavimo sritis apima visas situacijas, su kuriomis gali susidurti partizanai.⁴⁸⁶

Paprotinės THT studijoje pabrėžiama, jog siekdamas jas tenkinančio [I PP 44 straipsnio] aiškinimo, daugelis valstybių bandė paaiškinti šios nuostatos reikšmę ir aiškiai apibrėžti jos ribas⁴⁸⁷. Apibrėždamos šias ribas, daugelis valstybių pažymėjo, kad ši išimtis reguliuoja situacijas, kuriose veikia ginkluoti pasipriešinimo judėjimai, tai yra, okupuotose teritorijose arba nacionalinio išsivadavimo karuose⁴⁸⁸. Todėl galima konstatuoti, kad ši išimtis taikytina tik I PP 44 straipsnio 3 dalyje apibrėžtomis sąlygomis.

Prisiimdamas riziką būti atpažintas kaip teisėtas karinis taikiny, partizanas tuo skiriasi nuo teroristo.⁴⁸⁹ Teroristinius veiksmus atliekantis asmuo paprastai stengiasi neišsiskirti iš civilių gyventojų ir surengti išpuolį, kurio niekas negalėtų iš anksto numatyti ir sustabdyti, paprastai siekdamas, kad aukų skaičius būtų kuo didesnis. Taigi tarptautinio ginkluoto konflikto metu toks asmuo, net jei jis priklausytų konflikto šalies ginkluotosioms pajėgoms,

⁴⁸⁴ Ten pat, p. 531.

⁴⁸⁵ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. 37, p. 387-388.

⁴⁸⁶ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 541.

⁴⁸⁷ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. 37, p. 388.

⁴⁸⁸ Ten pat.

⁴⁸⁹ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), p. 535.

neatitiktų reikalavimo išsiskirti iš civilių gyventojų ir neabejotinai netektų karo belaisvio statuso. Tačiau jeigu teroristinį veiksma, kurio tikslas yra įbauginti civilius gyventojus, ginkluotųjų pajėgų narys įvykdytų dėvėdamas uniformą arba minėtose išskirtinėse situacijose pagal I PP 44 straipsnio 3 dalį matomai nešdamasis ginklą, jis šio statuso neparastų, tačiau patekęs į nelaisvę už tokį veiksma galėtų būti baudžiamas kaip už THT taisyklių pažeidimą.

TRKK pažymi:

Šio reikalavimo tikslas yra galimybė atsikirti, ar asmuo yra kombatantas. Taisyklėje netiesiogiai numatoma, kad kombatantas žino, jog yra matomas. Šios taisyklės tikslas yra apsaugoti civilius asmenis neleidžiant kombatantams slėpti savo ginklų ir naudotis civilių asmenų statusu, pavyzdžiui, siekiant patekti į palankesnes pozicijas puolimui. [...] Jei kombatantai bent minimaliai neišsiskiria iš civilių gyventojų, ir tai vyksta pakartotinai, tai kelia didelį pavojų civiliams gyventojams.⁴⁹⁰

Kombatantai, kurie neišsiskiria iš civilių gyventojų, netenka teisės į karo belaisvio statusą. Tai ne abejonės dėl kombatanto statuso klausimas, tai situacija, kai kombatantas, dėl kurio statuso neabejojama, į priešiškos šalies rankas patenka **nesilaikęs išsiskyrimo iš civilių gyventojų reikalavimo**. Tai, pavyzdžiui, būtų atvejis, kai kombatantas atvirai nešioja ginklą, tačiau yra be uniformos, o I PP 44 straipsnio 3 dalies išimtis jam netaikoma, arba atvejis, kai partizanas dalyvauja karo veiksmuose, atvirai nesinešiodamas ginklo.⁴⁹¹ Kombatantas netenka karo belaisvio statuso tik tada, kai jis pagaunamas nusikaltimo vietoje – tai yra, be uniformos ar be ginklo, jei jam taikoma 3 dalies išimtis; jei jis pagaunamas vėliau, jis nepraranda karo belaisvio statuso. Priešingai nei šnipinėjimas, šis elgesys laikomas THT pažeidimu, ir kombatantas, vėliau pagautas, gali būti teisiamas už tai, kad neišsiskyrė, kaip to reikalauja šis straipsnis, bet atsižvelgiant į jo kaip karo belaisvio statusą.

⁴⁹⁰ Ten pat, p. 533-534.

⁴⁹¹ Ten pat, p. 538.

TRKK I PP komentare pažymima, kad šie asmenys netenka karo belaisvio statuso, tačiau jiems taikomos procedūrinės ir materialinės normos, reglamentuojančios karo belaisvių statusą. Kai kurių valstybių atstovai pažymėjo, kad ši nuostata netaikoma teroristams, kurie veikia slapčia puldami civilius gyventojus.⁴⁹² Tačiau pritaikant aukščiau minėtas taisykles, jeigu ginkluotųjų pajėgų narys atlieka teroristinius veiksmus visiškai neišsiskirdamas iš civilių gyventojų, jis netenka karo belaisvio statuso, jei sugaunamas teroristinio išpuolio vykdymo metu. Taigi pirmiausiai tai reiškia, kad galimas baudžiamasis persekiojimas net už karo veiksmus, už kuriuos nebūtų galima persekioti karo belaisvio.⁴⁹³ Jei toks asmuo sugaunamas vėliau, kai tinkamai laikosi išsiskyrimo reikalavimo, jis šio statuso nepraranda, bet, kaip jau minėta, už teroristinius veiksmus gali būti teisiamas.

3.3.2. Abejonės dėl karo belaisvio statuso atvejai ir jų sprendimas

Į nelaisvę paėmus asmenį, atlikusį teroristinius veiksmus, gali kilti abejonių dėl jo statuso pagal THT. III ŽK 5 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad „[j]eigu kyla bet kokių abejonių, ar asmenys, dalyvavę karo veiksmuose ir patekę į priešų rankas, priklauso kuriai nors iš 4 straipsnyje išvardytų [asmenų, turinčių teisę į karo belaisvio statusą,] kategorijų, tokie asmenys šios Konvencijos saugomi tol, kol kompetentingas tribunolas nustatys jų statusą.“ I PP 45 straipsnyje abejonės atvejai reglamentuojami plačiau. Nuostata, kad tribunolas sprendžia dėl asmens statuso, „kai kyla bet kokių abejonių“, pakeičiama prezumpcija, kad kiekvienas karo veiksmuose sulaikytas asmuo turi teisę į karo belaisvio statusą.⁴⁹⁴ Asmuo, dalyvaujantis karo veiksmuose ir atsidūręs priešiškos šalies valdžioje, laikomas karo belaisviu ir todėl yra saugomas remiantis Trečiąja konvencija, jeigu jis:

- 1) pretenduoja į karo belaisvio statusą arba
- 2) jeigu paaiškėja, kad jis turi teisę į šį statusą, ar

⁴⁹² Ten pat, p. 537-538.

⁴⁹³ Ten pat, p. 538.

⁴⁹⁴ Ten pat, p. 546.

3) jeigu šalis, kuriai jis priklauso, reikalauja jam suteikti šį statusą pranešdama apie tai sulaikiusiai jį valstybei ar valstybei globėjai.

Kilus bet kokių abejonių, ar toks asmuo turi teisę į karo belaisvio statusą, jo statusas toks lieka ir jis yra saugomas remiantis III ŽK ir I PP tol, kol jo statuso nenustatys kompetentingas tribunolas⁴⁹⁵.

Taigi ši abejonė gali kilti sulaikiusiai šaliai, tačiau minėtais atvejais taikoma karo belaisvio statuso prezumpcija, kol ji nebus paneigta ar patvirtinta kompetentingo tribunolo. Taigi ir sulaikius teroristinius veiksmus atlikusį asmenį ginkluoto konflikto metu, jei šis asmuo priklauso priešingos ginkluoto konflikto šalies pajėgoms, jam turi būti preziumuojamas karo belaisvio statusas, kol nebus nustatyta priešingai.

Abejonės dėl karo belaisvio statuso gali kilti dėl įvairių priežasčių, tiek susijusių su jo asmeniu, tiek su pajėgomis, kurioms jis priklauso. Kaip minėta, tokiu atveju dėl karo belaisvio statuso sprendžia kompetentingas tribunolas. Jis gali būti nebūtinai teisminis, gali būti ir administracinio pobūdžio, įskaitant ir karines komisijas. Jis turi būti kompetentingas, atitinkamos sudėties ir procedūrų, ir turi būti nešališkas ir veiksmingas. Jei nelaisvėje esantis asmuo yra teisiamas už nusikaltimą, susijusį su karo veiksmais, tą gali padaryti tik teisminis tribunolas.⁴⁹⁶ Jau minėta karo belaisvio statuso prezumpcija reiškia, kad įrodinėjimo našta tenka tribunolui, o ne asmeniui, kurio statusas nustatomas.

45 straipsnio 2 dalyje nustatoma, kad jei asmuo yra priešiškos šalies teisiamas baudžiamąja tvarka už veiksmus, susijusius su karo veiksmais, jis „turi teisę reikalauti, kad tribunolas jam pripažintų karo belaisvio statusą. Kai tik įmanoma tai padaryti, pagal priimtą procedūrą šis sprendimas turi būti paskelbtas iki įvyksiant teismui už pažeidimus.“ Šia nuostata įtvirtinama nauja procedūrinė teisė asmenims, kurie nelaikomi karo belaisviais ir kurie yra teisiami už nusikaltimus, susijusius su karo veiksmais. Jiems suteikiama teisė ginti jų teisę į karo belaisvio statusą, šį klausimą iš naujo turi spręsti teisminis

⁴⁹⁵ III ŽK 5 straipsnio 2 dalis, I PP 45 straipsnio 1 dalis.

⁴⁹⁶ Ten pat, p. 552.

tribunolas (tai yra, baudžiamasis tribunolas, užtikrinantis visas įprastines teisminės procedūros garantijas) nepriklausomai nuo to, koks sprendimas buvo priimtas statusą nustatančio tribunolo.⁴⁹⁷ Jei jam pripažįstamas karo belaisvio statusas, tiek baudžiamoji procedūra, tiek taikomos bausmės turi atitikti tuos, kurie numatyti karo belaisviams. Taigi teroristinius veiksmus atlikusiam asmeniui taip pat galioja ši teisė, ir jam pripažinus karo belaisvio statusą, jo atsakomybę sprendžiantis tribunolas galėtų jį teisti tik už THT pažeidimus, tai yra, ir už teroristinius veiksmus, tuo tarpu už veiksmus, kurie laikytini teisėtais pagal THT, toks asmuo negalėtų būti teisiamas.

3.3.3. Karo belaisvių sulaikymas

Asmenų sulaikymo klausimus reglamentuoja tiek THT, tiek žmogaus teisių normos, tačiau karo belaisvių statuso klausimai reglamentuoti pagal *lex specialis*, tai yra pagal THT normas, kurios nustato kitokius sulaikymo pagrindus ir terminus. Karo belaisviai yra sulaikomi ne dėl padarytų nusikaltimų, o dėl karinių priešasčių – kad nebedalyvautų karo veiksmuose prieš juos sulaikiusią šalį. Jei jie yra padarę kokį nors nusikaltimą, susijusį su ginkluotu konfliktu, juos teisiant, laikomasi III ŽK 82-108 straipsnių nuostatų. Įdomu pažymėti, kad išskiriamos dvi karo belaisvių sulaikymo rūšys: pirma, karo belaisvio sulaikymas dėl to, kad jis negrįžtų į ginkluotą konfliktą, ir antra, sulaikymas dėl to, kad jis yra įtariamas padaręs nusikaltimą. Taigi šie du režimai skiriasi. III ŽK 103 straipsnyje yra nustatyta, kad pastarasis sulaikymas turi trukti kuo trumpiau, ir ne ilgiau nei tris mėnesius. Karo belaisvius pagal III ŽK 84 straipsnį gali teisti tik kariniai teismai⁴⁹⁸, nebent tos valstybės civiliniai teismai turi jurisdikciją teisti tos valstybės ginkluotųjų pajėgų narius. Turi būti užtikrinamos esminės teisingo proceso garantijos – teisė į nepriklausomą

⁴⁹⁷ Ten pat, p. 555.

⁴⁹⁸ Šio straipsnio vertime yra esminė klaida. Angliškame tekste yra žodis „unless“, lietuvių kalboje išverstas kaip „jeigu“, tačiau šis straipsnis dėl tokio vertimo prarandą prasmę. Reiktų versti „Karo belaisvį gali teisti tik karo teismas, jeigu tik nebent laikančios belaisvius valstybės įstatymai specialiai leidžia civiliniams teismams teisti laikančios belaisvius valstybės ginkluotųjų pajėgų narių už tą patį nusikaltimą, koku kaltinamas karo belaisvis.“

teismą (III ŽK 105 straipsnis), teisė būti teisiamam tik už veiką, kuri yra numatyta įstatyme (99 straipsnio 1 dalis), garantija, kad nebus taikoma prievarta siekiant, kad karo belaisvis prisipažintų padaręs atitinkamą veiką (99 straipsnio 2 dalis). III ŽK 102 straipsnyje yra nustatyta, kad karo belaisvius teisia tie patys kariniai teismai, kurie teisia tos valstybės ginkluotųjų pajėgų narius. Ši nuostata yra pagrįsta teisinio tikrumo reikalavimais, nes kiekvienų ginkluotųjų pajėgų nariams yra gerai pažįstamos jų karinių teismų procedūros.⁴⁹⁹

Asmenys, kuriems netaikomas karo belaisvių statusas, taip pat gali būti sulaikomi ginkluoto konflikto metu. Taip vadinamas administracinis asmenų sulaikymas bus aptariamas toliau.⁵⁰⁰

Pažymėtina, kad būtent karo belaisvio statuso klausimai aktualūs tik *tarptautinio* ginkluoto konflikto atveju. III ŽK ir I PP nuostatose⁵⁰¹ ir paprotinės THT taisyklėse nurodoma, kad kombatanto statusas ir karo belaisvio statusas taikomas tik tarptautinio ginkluoto konflikto metu. Kaip buvo analizuojama aukščiau, atitinkamos valstybės ir teroristinės organizacijos konfliktas visų pirma analizuotinas tuo aspektu, ar jis pasiekia ginkluoto konflikto lygį ir tik tada, kai jis atitinka intensyvumo ir organizuotumo kriterijus, jis laikytinas netarptautiniu ginkluotu konfliktu. Pavyzdžiui, Venecijos komisijos nuomonėje dėl galimo poreikio toliau vystyti Ženevos konvencijas⁵⁰² analizuojama, koks turėtų būti būtent suimtų teroristų, priklausančių tarptautinėms teroristinėms organizacijoms, statusas, tačiau tai analizuojama būtent ŽK nuostatų kontekste, tuo preziumuojant, kad vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas, kuriam taikomos ŽK visa apimtimi,

⁴⁹⁹ COE. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). *Opinion on the Possible Need for Further Development of the Geneva Conventions adopted by the Venice Commission at its 57th Plenary Session* [interaktyvus] Opinion No. 245 / 2003, 17 December 2003 [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282003%29018.aspx>>, para. 65.

⁵⁰⁰ Žr. disertacijos 3.7 skyrių *Administracinis teroristų sulaikymas ginkluoto konflikto metu*.

⁵⁰¹ III ŽK 2 straipsnyje nurodoma, kad ši konvencija taikoma tik kai „skelbiamas karas arba kyla koks nors kitas dviejų arba kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių ginkluotas konfliktas“, tai yra, tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. I PP 1 straipsnyje nurodoma, jog jis taikomas ginkluotiems konfliktams, nurodytiems ŽK bendrajame 2 straipsnyje ir nacionalinio išsivadavimo konfliktams.

⁵⁰² Venice Commission. *Further Development of the Geneva Conventions*, op. cit. 500, para.15-19, 30.

aptariama karo belaisvių statuso ir neteisėtų kombatantų statuso klausimai, tačiau jei nustatytume, kad tarptautinio ginkluoto konflikto situacija visgi neegzistuoja, taigi nebėra pagrindo III ŽK ir IV ŽK taikymui. Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju taikomos kitos nuostatos.

3.4. Neteisėto kombatanto sąvoka

Terminai „kombatantas“, „karo belaisvis“, „civilis“ yra apibrėžti THT sutartyse, tačiau terminai „neteisėtas kombatantas“, „neprivilegiuotas kombatantas / kovotojas“ juose neminimi, tačiau jie buvo vartojami nuo XX a. pradžios teisinėje literatūroje, kariniuose vadovuose ir teismų bylose.⁵⁰³ Pats bendriausias šio termino apibrėžimas būtų „asmuo, tiesiogiai dalyvaujantis karo veiksmuose, bet tam neturintis teisės“. Patekęs į priešiškos šalies rankas, toks asmuo neturi teisės į karo belaisvio statusą.⁵⁰⁴ Taigi kalbame apie asmenis, kurie tiesiogiai konkrečiu momentu dalyvauja karo veiksmuose, ir taip pat kalbame apie tarptautinį ginkluotą konfliktą.

Galimi du aiškinimo variantai – Izraelio valdžios institucijos teigia, kad teroristinių organizacijų nariai yra neteisėti kombatantai, kadangi jie neišsiskiria iš civilių gyventojų ir nesilaiko THT, taigi jie yra laikytini kombatantais, ir juos galima atakuoti taip pat, kaip kombatantus, bet jie neturi teisės į karo belaisvio statusą.⁵⁰⁵ Kitas variantas – neteisėtų kombatantų sąvoką priartinti prie civilių, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, sampratos, tuo aspektu jie būtų teisėtas taikinyš tol, kol tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.

Ne visi asmenys, kurie atlieka teroristinius veiksmus, laikytini neteisėtais kombatantais, o tik tie, kurie neturi teisės dalyvauti karo veiksmuose. Konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai, atliekantys teroristinius veiksmus, laikytini karo nusikaltėliais, tačiau jei jie minėtus veiksmus atlieka

⁵⁰³ DÖRMANN, K. The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”. *International Review of the Red Cross*, March 2003, Vol. 85 No 849: 45–74, p. 46.

⁵⁰⁴ Ten pat, p. 46-47.

⁵⁰⁵ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 11.

išsiskirdami iš civilių gyventojų, kaip to reikalauja atitinkamos III ŽK nuostatos, jie turi teisę į karo belaisvio statusą (tačiau gali ir turi būti teisiامي už teroristinių išpuolių atlikimą).

3.4.1. Neteisėti kombatantai – taikytina teisė

Asmenys, dalyvaujantys karo veiksmuose, tame tarpe ir asmenys, atliekantys teroristinius veiksmus, priklausomai nuo jų sąsajos su ginkluoto konflikto šalimi, gali patekti į kelias kategorijas.

1. Karo belaisvio statusas

Jei nustatoma, kad asmuo atitinka kategorijas, išvardintas III ŽK 4 straipsnio A dalyje, tai, kaip jau minėta, jis laikomas karo belaisviu ir jo statusą apibrėžia III ŽK ir I PP (tose valstybėse, kurios yra šį protokolą ratifikavusios).

Jei asmuo netenka karo belaisvio statuso dėl to, kad neatitinka reikalavimų dėl išsiskyrimo iš civilių gyventojų, tai jo statusas yra panašus į karo belaisvio statusą, tačiau jam netaikomas imunitetas veiksmams, atliktiems sulaikymo metu, kaip jau buvo minėta aukščiau.

Taip vadinami „tradiciniai“ teroristai retai atitinka reikalavimus karo belaisvio statusui. Juos atitikti gali konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai, arba minėtų kitų ginkluotųjų pajėgų, dalyvaujančių tarptautiniame ginkluotame konflikte, nariai ir, atlikdami teroristinį aktą, dėvėtų savo uniformą ar I PP 44 straipsnio 3 dalyje nurodytose situacijose atvirai nešiotųsi ginklą. Didesnė dalis teroristinių veiksmų atliekama ne ginkluotųjų pajėgų narių ir paprastai nedėvint jokios uniformos, taigi tokius veiksmus atlikę asmenys negalės pretenduoti į karo belaisvio ar jam prilyginamą statusą.

2. Civilio asmens statusas pagal IV ŽK

IV ŽK taikymo ribos apibrėžiamos šios konvencijos 4 straipsnyje. Jame teigiama, jog „Konvencija saugo tuos asmenis, kurie tam tikru momentu ir koku nors būdu konflikto ar okupacijos metu patenka į konflikto šalies ar oku-

puojančios valstybės, kurios piliečiai jie nėra, rankas.“ 2 dalyje teigiama, jog ne priešiškos valstybės piliečiai, kurių pilietybės valstybė turi normalią diplomatinę atstovybę valstybėje, kurios valioje jie yra, nėra saugomi šios konvencijos. Ši nuostata suteikia pirmenybę ne THT suteikiamai apsaugai, o diplomatiniais kanalais vykdomai piliečių apsaugai. 4 straipsnio 3 dalyje teigiama⁵⁰⁶, kad II dalies nuostatos („Bendroji gyventojų apsauga nuo kai kurių karo padarinių“) taikomos plačiau, kaip nurodyta 13 straipsnyje (taikomos visiems konflikto šalių gyventojams be jokio priešiško nusistatymo [...] ir yra skirtos karo sukeltoms kančioms palengvinti“). 4 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad asmenys, kurie patenka į kitų trijų ŽK apsaugos sferą, šios konvencijos nesaugomi.

Aiškinant Konvencijos nuostatas, galima daryti išvadą, kad ši Konvencija saugo asmenis, kurie nepatenka į kitų ŽK reguliavimo sferą, tame tarpe ir asmenis, kurie neatitinka karo belaisvio statuso reikalavimų, nebent jie yra:

1. valstybės ne ŽK narės piliečiai (tačiau tai jau tik teorinė nuostata, nes visos pasaulio valstybės yra ŽK dalyvės narės);
2. valstybės, kurios valdžioje jie yra, piliečiai;
3. okupacijos atveju – valstybės sąjungininkės valstybės piliečiai, kai ta valstybė turi diplomatinį atstovavimą;
4. priešiškos šalies teritorijoje – valstybės bendrininkės ar neutralios valstybės piliečiai, kai tos valstybės turi diplomatinį atstovavimą toje valstybėje.⁵⁰⁷

Taigi IV ŽK konvencijos taikymo nuostatose niekur net neužsimenama apie tai, kad neteisėtas dalyvavimas karo veiksmuose reiškia, kad IV ŽK nuostatos bus tam asmeniui netaikomos. Šią išvadą patvirtina ir I PP 45 straipsnio 3 dalies nuostata, kurioje teigiama, kad „kiekvienas asmuo, kuris dalyvavo karo veiksmuose, bet neturi teisės į karo belaisvio statusą ir kuriam

⁵⁰⁶ Šio straipsnio 3 dalies vertimas netikslus. Angliškame tekste esantis žodis „as“ verstinas ne žodeliu „nei“, o „kaip“. Turėtų būti „Nepaisant to, II dalies nuostatos taikomos plačiau, ~~nei~~ kaip nurodyta 13 straipsnyje.“

⁵⁰⁷ DÖRMANN, op. cit. 504, p. 49.

netaikomos palankesnės sąlygos remiantis Ketvirtąja konvencija, bet kuriuo atveju turi teisę į šio protokolo 75 straipsnyje numatytą apsaugą.“ Taigi žodžiais „kuriam netaikomos palankesnės sąlygos remiantis Ketvirtąja konvencija“ netiesiogiai pasakoma, jog yra atvejų, kai ir neteisėtiems kombatantams taikoma IV ŽK.⁵⁰⁸ Tai yra, jei neteisėtas kombatantas (tai yra, asmuo, dalyvavęs karo veiksmuose neturėdamas tam teisės) atitinka IV ŽK 4 straipsnio nuostatas, jam taikoma IV ŽK, atsižvelgiant į IV ŽK 5 straipsnį. Ta patvirtina ir TBTJ sprendimas *Delalic* byloje, kuriame teigiama, kad „jei asmuo neturi teisės į Trečiosios konvencijos teikiamas garantijas kaip karo belaisvis (ar į Pirmosios ar Antrosios konvencijų [teikiamas garantijas]), jis ar ji būtinai patenka į Ketvirtosios konvencijos veikimo sferą, jei atitinka jos 4 straipsnio reikalavimus.“⁵⁰⁹

IV ŽK 5 straipsnyje yra numatyta, kad valstybė, kuri yra įsitikinusi, jog jos teritorijoje esantis Konvencijos saugomas asmuo yra pagrįstai įtariamas atlikęs ar sugaunamas bedarantis tos valstybės saugumui priešišką veiklą, gali apriboti tas Konvencijos garantuojamas teises, kurių suteikimas pakenktų tos valstybės saugumui. Tačiau pažymėtina, kad pagrindinės Konvencijos nuostatos yra susijusios su humanišku elgesiu su priešiškos šalies valdžioje esančiais civiliais, taigi nėra daug nuostatų, kurias būtų galima pagrįstai riboti valstybės saugumo tikslais. Turbūt aktualiausia būtų asmens laisvės, susižinojimo laisvės ribojimai. Įtarimas padarius veiklą turi būti pakankamai apibrėžtas, kad būtų galima pagrįstai įtarti, jog konkrečiai šis asmuo kelia pavojų valstybės saugumui.⁵¹⁰ IV ŽK komentare pažymima, kad veikla, priešinga valstybės saugumui, yra sunkiai apibrėžiama. Pirmiausiai komentare tokiomis veiklomis įvardijama šnipinėjimas, diversija ir žvalgybos duomenų perdavimas priešiškai šaliai. Negalima šio straipsnio nuostatų taikyti vien dėl

⁵⁰⁸ Plačiau žr. DÖRMANN, op. cit. 504, p. 50-60.

⁵⁰⁹ International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Zejnir Delalić et al.* Trial Judgement of 16 November 1998. Case No. IT-96-21-T [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/981116_judg_en.pdf>, para. 271.

⁵¹⁰ PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume IV. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War.* ICRC, Geneva, 1958, p. 55.

to, kad asmuo turi tam tikrą politinį nusistatymą konkrečios valstybės atžvilgiu, jei šis nusistatymas nevirsta veiksmu.⁵¹¹

3. Kitokia apsauga (bendrasis ŽK 3 straipsnis ir I PP 75 str.)

Jei asmuo neatitinka pilietybės kriterijaus, kaip nustatyta IV ŽK 4 straipsnyje, jis visgi nelieka nesaugomas. Jam taikomos bendrojo ŽK 3 straipsnio numatytos garantijos ir I PP 75 straipsnis, kuris laikomas paprotinės THT dalimi, taigi taikytinas ir toms valstybėms, kurios nėra ratifikavusios I PP.

Paprotinėje THT taip pat yra nustatyta daug garantijų, taikytinų asmenims, esantiems ginkluoto konflikto šalies teritorijoje ar valdžioje⁵¹² ir ginkluoto konflikto metu suimtiems ar internuotiems asmenims.⁵¹³

Taigi THT normos nenumato situacijos, kai karo veiksmuose dalyvaujantis asmuo nepatektų į THT reglamentavimo sferą. Neteisėti kombatantai, tai yra, asmenys, dalyvaujantys karo veiksmuose, tačiau tam neturintys teisės, patenka arba į karo belaisvių kategoriją, arba į civilių kategoriją. Pastaruosius dar galima skirstyti į tuos, kuriems taikoma IV ŽK, ir į tuos, kurie neatitinka šios Konvencijos 4 straipsnyje nustatytų reikalavimų, tačiau šiuos asmenis saugo bendrasis ŽK 3 straipsnis ir I PP 75 straipsnis. Taigi tokia praktika, kai asmenys paskelbiami „neteisėtais kombatantais“ ir tuo būdu pabrėžiama, jog jiems netaikomos THT nustatytos garantijos ir taisyklės, prieštarauja THT normoms ir principams.

3.4.2. JAV praktika

JAV teismų praktikoje terminas „neteisėtas kombatantas“ buvo panaudotas dar 1942 m. JAV Aukščiausiojo Teismo *Ex parte Quirin* byloje,

⁵¹¹ Ten pat, p. 56.

⁵¹² HENCKAERTS, J. M. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija: indėlis į teisės viršenybės supratimą ir laikymąsi ginkluoto konflikto metu*. Santrauka lietuvių kalba. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/lit-irrc_857_henckaerts.pdf>, p. 29.

⁵¹³ Ten pat, p. 31.

kurioje buvo teigiama, kad „jau ilgai mūsų kariai vadai tuos, kurie karo metu slapta iš priešų teritorijos patenka į mūsų teritoriją, nusivilkdami uniformas į ją patekę, ir siekdami atlikti priešiškus veiksmus [...] laikytini neteisėtais kombatantais kuriuos gali bausti karinės komisijos.“⁵¹⁴ Pagrindinis byloje analizuotas klausimas buvo tai, ar teisėtai buvo sudarytos karinės komisijos šiems asmenims teisti.

Šiuo metu JAV teisės aktuose neteisėto kombatanto sąvoka iš dalies siejama su kova su terorizmu, neteisėtais kombatantais paprastai įvardijami asmenys, suimti „karo su terorizmu“ metu. 2006 m. JAV Karinių komisijų įstatyme buvo naudojamas terminas „neteisėtas priešas kombatantas“. Šio įstatymo 948a paragrafe pirmiausiai buvo apibrėžiama, kas yra neteisėtas priešas kombatantas – tai asmuo, kuris:

- 1) dalyvauja karo veiksmuose arba kuris tyčia ir reikšmingai remia karo veiksmus prieš JAV ar jos bendrininkus, ir kuris nėra teisėtas priešas kombatantas (įskaitant ir asmenį, kuris yra Talibano, al Qaeda ar susijusių pajėgų narys); arba
- 2) prieš priimant ar priėmus Karinių komisijų įstatymą buvo Kombatanto statuso peržiūros tribunolo⁵¹⁵ ar kito Prezidento ar Gynybos ministro įsteigto kompetetingo tribunolo įvardintas kaip neteisėtas priešas kombatantas.⁵¹⁶

Teisėtas priešas kombatantas pagal šį aktą buvo apibrėžiamas kaip asmuo, kuris:

- 1) yra valstybės, kuri yra ištraukusi į karinius veiksmus prieš JAV, karinių pajėgų narys, arba
- 2) yra narys nereguliosios kariuomenės, savanorių būrių ar organizuotų pasipriešinimo judėjimo, priklausančių valstybei, kuri

⁵¹⁴ U. S. Supreme Court. *Ex parte Richard Quirin; Ex parte Herbert Hans Haupt; Ex parte Edward John Kerling; Ex parte Ernest Peter Burger; Ex parte Heinrich Harm Heinck; Ex parte Werner Thiel; Ex parte Hermann Otto Neubauer; United States ex rel. Quirin v. Cox, Brig. Gen., U.S.A., Provost Marshal of the Military District of Washington, and 6 other cases.* [interaktyvus] 317 U.S. 1942. [žiūrėta 2014 01 12]

<<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=317&invol=1>>.

⁵¹⁵ Angl. *Combatant Status Review Tribunal.*

⁵¹⁶ 10 U.S.C. § 948a : US Code - Section 948A: Definitions [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 14]. <<http://codes.lp.findlaw.com/uscode/10/A/II/47A/I/948a>>

dalyvauja tokiuose karo veiksmuose, kai tokie būriai ar judėjimai turi atsakingą už savo pavaldinius vadą, turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą, atvirai nešioja ginklus ir vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių, arba

- 3) reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų nariai, atvirai skelbiantys ištikimybę vyriausybei arba valdžiai, kuri yra įsitraukusi į karo veiksmus, tačiau kurių nepripažįsta JAV.⁵¹⁷

Dabar galiojančiame 2009 m. JAV Karinių komisijų įstatyme⁵¹⁸ (*Military Commissions Act of 2009*) terminas „kombatantas“ pakeičiamas terminu „kariaujantysis“ (angl. *belligerent*), arba „kovotojas“. Įstatyme nustatoma, kad privilegijuotas kovotojas yra asmuo, kuris patenka į vieną iš aštuonių kategorijų, išvardintų ŽK dėl elgesio su karo belaisviais 4 straipsnyje. Neprivilegijuotas priešo kovotojas – tai asmuo, išskyrus privilegijuotus kovotojus, kuris:

- 1) dalyvavo ginkluotame konflikte⁵¹⁹ prieš JAV ar jos koalicijos partnerius, arba
- 2) tikslingai ir esmingai rėmė ginkluotą konfliktą prieš JAV ar jos koalicijos partnerius arba
- 3) buvo Al Qaeda dalis šio įstatymo nurodyto nusikaltimo vykdymo metu.⁵²⁰

Pats pirmiausias dalykas ir prieštaravimas, kurį reiktų pabrėžti, yra tai, kad neteisėto kombatanto sąvoka yra taikoma tarptautinėje teisėje tik tarptautinio ginkluoto konflikto metu. JAV Aukščiausiasis teismas byloje *Hamdan v. Rumsfeld* nustatė, jog JAV konfliktui su Al Qaeda taikytinas bendrasis ŽK 3 straipsnis⁵²¹, tačiau kituose teisės aktuose nustato, jog asmenys,

⁵¹⁷ Ten pat.

⁵¹⁸ Ten pat.

⁵¹⁹ Angliškas terminas yra *hostilities*, kitur verčiamas kaip „karo veiksmai“, tačiau prie apibrėžimų nurodoma, kad šis terminas Karinių komisijų įstatyme reiškia bet kokią konfliktą, kuriam taikomi karo įstatymai, taigi čia verstinas šis terminas kaip ginkluotas konfliktas.

⁵²⁰ 10 U.S.C. § 948a : US Code - Section 948A: Definitions [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 14]. <<http://codes.lp.findlaw.com/uscode/10/A/II/47A/I/948a>>

⁵²¹ U. S. Supreme Court. *Salim Ahmed Hamdan, Petitioner v. Donald H. Rumsfeld, Secretary of Defense, et al. (Hamdan v. Rumsfeld)*, [interaktyvus] Decision of 29 June 2006. Case No. 05–184. [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.law.cornell.edu/supct/pdf/05-184P.ZO>>, p. 69.

esantys Al Qaeda nariais, laikytini neteisėtais kombatantais, kas iš esmės yra tarptautinio ginkluoto konflikto kategorija.

Teisėtų kombatantų sąvoka tiek 2006 m., tiek 2009 m. redakcijose neprieštarauja THT nustatytoms normoms, teisėto kovotojo sąvoka yra platesnė, tačiau ji laikytina ekvivalencija karo belaisvio apibrėžimui, kas ir atitinka akto paskirtį – karinės komisijos sprendžia dėl sulaikytų asmenų teisinio statuso ir jų padarytų nusikaltimų. Tačiau neteisėto kombatanto sąvoka tiek 2006 m., tiek 2009 m. įstatymo nuostatose nepagrįstai išplečiama, įtraukiant ir ginkluoto konflikto prieš JAV rėmimą, kai tuo tarpu pati neteisėto kombatanto sąvoka reiškia neteisėtą dalyvavimą karo veiksmuose, neturint tam teisės. Tuo labiau vien buvimas Al Qaeda nariu negali būti laikomas neteisėtu dalyvavimu karo veiksmuose. Šis apibrėžimas yra svarbus tuo, kad jis nurodo, kokie asmenys patenka į Karinių komisijų jurisdikciją – tai yra, neteisėti prieš kovotojai⁵²². Tuo labiau Karinių komisijų įstatyme nėra apibrėžiama, koks elgesys laikomas „parama ginkluotam konfliktui“. Jei ši parama bus aiškinama taip, kad apimtų elgesį, kuris nepatenka į karo veiksmų sąvoką, tai šio įstatymo nuostatos prieštarautų jau istoriškai susiklosčiusiai tendencijai, kad teismai nepateisina civilių asmenų teismo karinėse komisijose, kai galima tai padaryti įprastuose teismuose.⁵²³

Khadr prieš JAV byloje Karinių komisijų peržiūros teismas teigė, kad 2006 m. redakcijos žodžiai „įskaitant ir asmenį, kuris yra Talibano, al Qaeda ar susijusių pajėgų narys“, nereiškia, kad vien narystė šiose organizacijose yra pakankama, kad asmuo galėtų būti teisiamas karinės komisijos. Visa dalis, teismo teigimu, turi būti skaitoma kaip vientisa, ir neteisėtu kombatantu

⁵²² „§ 948c. Asmenys, kuriuos gali teisti karinės komisijos. “Bet koks užsienietis neprivilegiuotas prieš kovotojas gali būti teisiamas karinės komisijos, kaip nustatyta šiame straipsnyje.” 10 U.S. Code § 948c - Persons subject to military commissions [interaktyvus] [žiūrėta 2013 01 14]. <<http://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/948c>>

⁵²³ ELSEA, J. K. The Military Commissions Act of 2009 (MCA 2009): Overview and Legal Issues. [interaktyvus] Congressional Research Service Report for Congress. 13 May 2013 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41163.pdf>>, p. 8.

laikomas tik tas Talibano ar Al Qaeda ar susijusių pajėgų narys, kuris dalyvavo karo veiksmuose prieš JAV ar juos rėmė.⁵²⁴

Dabartinės neteisėto kombatanto apibrėžimo redakcijos 3 punktą visgi sunkiau paaiškinti šiuo būdu, nes ten nurodoma, kad neprivilegiuotas prieš kovotojas yra tas asmuo, kuris nusikaltimo padarymo metu buvo Al Qaeda narys, be jokios nuorodos į ginkluoto konflikto situaciją.

Aišku, padėtį švelnina tai, kad nusikaltimai, numatyti kaip Komisijų kompetencija, visi yra susiję su ginkluotu nusikaltimu, išskyrus nusikaltimą teikti materialinę paramą terorizmui, kurio sudėtyje nurodyta, kad kiekvienas asmuo, kurį teisti gali karinė komisija (tai yra, neteisėtas prieš kovotojas), kuris remia materialiai ar suteikia išteklių, žinodamas ar siekdamas, kad jie būtų panaudoti ruošiant ar vykdant teroristinį išpuolį, ar kuris remia tarptautinę teroristinę organizaciją, kuri yra ginkluotame konflikte prieš JAV, žinodamas, kad ši organizacija atlieka teroristinius veiksmus, bus baudžiamas karinės komisijos.⁵²⁵ J. K. Elsea kelia klausimą, ar ši parama terorizmui yra tinkamai įvardinta kaip karo nusikaltimas, ar visgi turėtų būti laikoma įprastu nusikaltimu, už kurį gali teisti karinė komisija, kai tai yra būtina.⁵²⁶ Ši veikla (teroristinės organizacijos rėmimas) niekaip negali būti laikoma dalyvavimu karo veiksmuose, taigi ir asmuo laikytinas civiliu, o ne karo veiksmų dalyviu ar kombatantu, o būtent civiliu, tiesiogiai **nedalyvaujančiu** karo veiksmuose.

Taigi JAV neteisėto kombatanto apibrėžimas yra nepagrįstai išplečiamas, į šį apibrėžimą įtraukiant ir asmenis, nesusijusius su ginkluotu konfliktu, o tik remiančius atitinkamas teroristines organizacijas. Šiuo būdu nustatant karinių komisijų kompetenciją, sudaroma galimybė karinėse komisijose teisti asmenis, kurie net nėra buvę karo lauke, tuo nepagrįstai

⁵²⁴ United States Court of Military Commission Review. *United States v. Omar Ahmed Khadr* [interaktyvus]. Decision of 24 September 2007. Case No. CMCR 07-001 [žiūrėta 2013 08 12] <[http://www.defenselink.mil/news/Sep2007/KHADR%20Decision%20\(24%20Sep%2007\)\(25%20pages\).pdf](http://www.defenselink.mil/news/Sep2007/KHADR%20Decision%20(24%20Sep%2007)(25%20pages).pdf)>.

⁵²⁵ U.S. Code › Title 10 › Subtitle A › Part II › Chapter 47A › Subchapter VIII › § 950t
10 U.S. Code § 950t - Crimes Triable by Military Commission [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 14] <<http://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/950t>>, 25 punktas.

⁵²⁶ ELSEA, J. K. The Military Commissions Act of 2009 (MCA 2009): Overview and Legal Issues. [interaktyvus] Congressional Research Service Report for Congress. 13 May 2013 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41163.pdf>>. p.

išplečiant THT normų ir atitinkamų nacionalinės teisės normų, taikytinų ginkluoto konflikto metu, taikymo sferą.

3.5. Tiesioginio civilių dalyvavimo ginkluotame konflikte nuostatų turinys ir reikšmė kovoje su terorizmu

3.5.1. Tiesioginio dalyvavimo nuostatos reikšmė kovos su terorizmu kontekste

Priešingai nei tarptautinio ginkluoto konflikto metu, netarptautinių ginkluotų konfliktų metu nėra atskiro kombatanto statuso, taigi asmenims, kovojantiems netarptautiniuose konfliktuose, nėra taikoma privilegija atlikti karo veiksmus. Taigi pirmiausia prezumpcija būtų ta, kad visi asmenys, įskaitant teroristinių grupių – ginkluoto konflikto šalių narius, dalyvaujantys tokiam ginkluotame konflikte, būtų laikomi civiliais asmenimis, tačiau jų statusas skiriasi nuo civilių, kurie visiškai nedalyvauja ginkluotame konflikte. Todėl labai svarbu ištirti tiesioginio civilių dalyvavimo ginkluotame konflikte pagrindines nuostatas. Šiuo atveju siektina nustatyti, pirmiausiai, ar asmuo yra civilis, antra, ar jis laikomas dalyvaujančiu karo veiksmuose, nes nuo to momento, kai jis pradeda dalyvauti karo veiksmuose, prieš jį galima naudoti karinę jėgą.

Analizuojant šį klausimą, pirmiausiai analizuojama pati tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose nuostata, po to atskleidžiama, jog visgi net ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu asmenų, nuolat dalyvaujančių karo veiksmuose atitinkamos ginkluotos grupės, esančios ginkluoto konflikto šalimi, naudai, statusas skiriasi nuo civilių, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose. Kovos su terorizmu kontekste tai yra ypač aktualu nustatyti, kadangi teroristinės grupės dažniausiai bus laikomos netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi, o jų pačių narystė nėra tokia apibrėžta, kaip, pavyzdžiui,

karinio judėjimo, kurio visi nariai dalyvauja ginkluoto konflikto veiksmuose. Todėl yra ypač svarbu atriboti, kurie asmenys laikytini teroristinės grupės nariais THT prasme – tai yra, kurie asmenys gali būti teisėtu kitos ginkluoto konflikto šalies taikiniu net ir tada, kai jie tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvauja; kurie asmenys laikytini civiliais, tiesiogiai dalyvaujančiais ginkluotame konflikte, o kurie visgi civiliais, tiesiogiai ginkluotame konflikte nedalyvaujančiais.

Šį klausimą plačiai išanalizavo TRKK ekspertai. Šešerius metus vykusius tyrimus apibendrino išsami 2009 m. studija *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law* (Aiškinamasis vadovas dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvokos pagal tarptautinę humanitarinę teisę).⁵²⁷ Joje yra suformuluota dešimt rekomendacijų dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvokos.

Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvokos turinys nepriklauso nuo to, apie kokį karo veiksmuose dalyvaujantį asmenį kalbame. Pats tų veiksmų turinys yra identiškas tiek tuo atveju, jei juos atlieka kombatantas, tiek tada, kai juos atlieka civilis asmuo. Taip pat šios nuostatos taikytinos tiek tarptautinių, tiek netarptautinių ginkluotųjų konfliktų atveju, jei nenurodoma kitaip.

3.5.2. Tiesiogiai ginkluotame konflikte dalyvaujančių asmenų kategorijos

Pirmiausiai apibrėžtina, kas laikoma civiliu asmeniu: „Atskyrimo tikslais tarptautiniame ginkluotame konflikte visi asmenys, kurie nėra nei konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariai, nei *levée en masse* dalyviai, yra civiliai ir todėl jie turi teisę į apsaugą nuo tiesioginio puolimo, išskyrus atvejus ir tik tuo metu, kol jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.“⁵²⁸ Netarptautinio ginkluoto konflikto metu civiliai apibrėžiami kaip asmenys, kurie nėra „valstybės ginkluotųjų pajėgų ar konflikto šalies organizuotų ginkluotųjų grupių nariai“. Jie saugomi nuo tiesioginio puolimo, išskyrus tą laiką, kai jie tiesiogiai

⁵²⁷ MELZER, N. *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*. ICRC, Geneva, 2009.

⁵²⁸ Ten pat, p. 16, I rekomedacija.

dalyvauja karo veiksmuose. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu organizuotos ginkluotos grupės nariai laikomi nevalstybinės konflikto šalies ginkluotosiomis pajėgomis. Organizuotos ginkluotos grupės nariais laikomi tik tie grupei priklausantys asmenys, kurių nuolatinė funkcija yra tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose („nuolatinė kovos funkcija“, angl. *continuous combat function*),⁵²⁹ šios funkcijos turinys bus atskleidžiamas toliau šiame skyriuje.

Nors civilio apibrėžimas buvo įtvirtintas tik I PP, Hagos taisyklėse ir keturiose ŽK naudojama terminologija visgi leidžia teigti, kad civilių, ginkluotųjų pajėgų ir *levée en masse* kategorijos yra atskiros ta prasme, kad asmuo, dalyvaujantis ar paveiktas ginkluoto konflikto, patenka į vieną iš šių kategorijų.⁵³⁰

Jei tarptautiniame ginkluotame konflikte dalyvauja ginkluota grupė, oficialiai nepriklausanti ginkluotosioms konflikto šalies pajėgoms, tada reikia įrodyti, kad ji priklauso ginkluoto konflikto šaliai. Jei atitinkama ginkluota grupė dalyvauja tarptautiniame ginkluotame konflikte, tačiau nepriklauso vienai iš jo šalių, jos nariai nelaikomi ginkluotųjų pajėgų nariais ir turi būti laikomi civiliais. Taigi ir teroristinių veiksmų atveju jei atitinkama teroristinė grupė veiktų valstybėje, kurioje vyktų tarptautinis ginkluotas konfliktas, tačiau neveiktų kaž kurios iš konflikto šalių interesais, juos reikėtų laikyti civiliais, nebent kovos su jais intensyvumas pasiekia netarptautinio ginkluoto konflikto mastą.

Netarptautinio ginkluoto konflikto metu vienareikšmiškai galima pasakyti, kad valstybinės ginkluotosios pajėgos nelaikomos civiliais, tačiau nėra vienareikšmiško atsakymo nei sutartinėje teisėje, nei jurisprudencijoje dėl organizuotų ginkluotų grupių, tame tarpe ir teroristinių grupių, narių statuso. Tačiau jei ginkluotųjų grupių nariai būtų laikomi civiliais, o juos būtų galima atakuoti tik tada, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, tai sukurtų nelygybę tarp konflikto šalių, taip pat sukurtų situaciją, kai ištisos konflikto

⁵²⁹ Ten pat, II rekomedacija.

⁵³⁰ Ten pat, p. 21.

šalies ginkluotosios pajėgos laikomos civiliais, tuo kaip ir pažeidžiant šių dviejų kategorijų atskyrimą, taigi netarptautinio ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai civiliais nelaikytini.⁵³¹

Tolesnis klausimas būtų, kurie asmenys laikytini konflikto šalies – atitinkamos organizacijos nariais. Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose studijoje pažymima, kad netarptautinio ginkluoto konflikto metu galima išskirti dvi skirtingas rūšis ginkluotųjų grupių. Pirmiausiai, tai atvejis, kai dalis ar visos valstybės ginkluotosios pajėgos sukyla prieš savo vyriausybę. Jos išlaiko savo kaip ginkluoto konflikto šalies pajėgų statusą bent jau tol, kol išlieka buvusioji organizacinė struktūra. Dėl narystės sprendžiama pagal toje struktūroje egzistuojančias taisykles ir šių struktūrų vadų sprendimus.

Antra, tai kitos organizuotos ginkluotos grupės, kurių narystės klausimas sudėtingesnis. Narystė šiose organizacijose nėra įtvirtinama nacionalinėje teisėje, taip pat neapibrėžiama kažkokiu formaliu aktu. Šiose grupėse asmenys ne visada dėvi uniformas, ar išsiskiria atitinkamu ženklu ar identifikacijos kortelėmis, kurių pagalba šiuos asmenis galėtume priskirti konkrečiai organizacijai. Narystė organizacijoje taip pat yra nevienodo intensyvumo, ir ne visada prilygsta narystei THT prasme, tai yra, tokiam asmens ryšiui su konkrečia ginkluota teroristine grupe, esančia ginkluoto konflikto šalimi, kad jis būtų laikomas šios ginkluotos grupės pajėgų nariu. Pabrėžtina, kad THT atskyrimo principo prasme narystė negali priklausyti nuo šeimos ryšių, laisvo priklausymo kriterijaus ir panašiai. Vietoj to, narystė priklauso nuo to, ar nuolatinė asmens funkcija grupėje atitinka tą funkciją, kurią prisiima grupė kaip visuma, tai yra, ar asmuo nuolat grupės labui tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose („nuolatinė kovos funkcija“).⁵³² Šis terminas nereiškia, kad konkrečiam asmeniui suteikiama kombatanto privilegija, tačiau jis išskiriamas tam, kad būtų galima atskirti nevalstybines ginkluotąsias pajėgas nuo civilių, kurie dalyvauja karo veiksmuose tik spontaniškai, atsitiktinai ar neorganizuotai, arba nuo civilių, kurie grupėje prisiima politines,

⁵³¹ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 528, p. 27-28.

⁵³² Ten pat, p. 33.

administracines ar kitas ne kovos funkcijas. Asmenys, lydintys ar remiantys organizuotas ginkluotas grupes, tačiau patys nedalyvaujantys karo veiksmuose nuolat (tai nėra jų funkcija), nelaikomi šių organizacijų nariais THT prasme.

Taigi šie kriterijai taikytini ir teroristinių grupių, dalyvaujančių netarptautiniame ginkluotame konflikte, nariams. Tik tie ginkluotų teroristinių grupių nariai, kurie nuolat dalyvauja karo veiksmuose ir atlieka teroristinius veiksmus, kurie pagal savo intensyvumą prilygsta ginkluotam konfliktui, laikytini šių organizacijų nariais THT prasme, tai yra, laikytini teisėtais taikiniai tiek tuo metu, kai dalyvauja karo veiksmuose, tiek tada, kai juose nedalyvauja.

Pabrėžtina, kad nuolatinės kovos funkcijos apibrėžimas yra siauresnis nei neteisėto kombatanto sąvoka. Kaip minėta, neteisėto kombatanto sąvoka apima visus civilius, tiesiogiai dalyvaujančius ginkluotame konflikte, taip pat kai kuriuos asmenis, jame nedalyvaujančius, tačiau susijusius su ginkluota grupe tam tikrais ryšiais. Jei tokie ryšiai būtų nuolatinis dalyvavimas ginkluotame konflikte grupės labui, tai šios nuostatos sutaptų ir valstybės veiksmai prieš tokį asmenį, net jam ir nedalyvaujant tuo momentu karo veiksmuose, būtų laikomi teisėtais, tačiau pabrėžtina, kad neteisėtais kombatantais laikant asmenis, kurie kitaip dalyvauja grupės veiksmuose, pavyzdžiui, platina ideologiją, remia teroristinę grupę finansiškai ar kitaip prisideda prie jos veiklos, kai toks prisidėjimas negali būti laikomas tiesioginiu dalyvavimu ginkluotame konflikte, o tuo labiau nuolatinio dalyvavimu ginkluotame konflikte grupės labui, prasilenkiama su THT normomis ir principais. Reikia pažymėti, kad šie asmenys iš vis nelaikytini teisėtu kariniu taikiniu, nes tokie asmenys galėtų būti teisėtu taikiniu tik tada, kai tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.

3.5.3. Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose elementai

Veiksmai, laikytini tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, turi atitikti tris reikalavimus:

- 1) pakankamos žalos, kuri tikėtinai kils dėl atitinkamų veiksmų, kriterijus;
- 2) tiesioginio priežastinio ryšio tarp veiksmo ir tikėtinos žalos reikalavimas; ir
- 3) atitinkamų veiksmų ryšys su karo veiksmis, kuriuos atlieka ginkluoto konflikto šalys.

1) Pakankamos žalos kriterijus

Veiksmai laikytini atitinkančiais šį pakankamos žalos kriterijų, kai yra tikėtina, jog jie neigiamai paveiks ginkluoto konflikto šalies karines operacijas ar karinius pajėgumus, arba sukels asmenų ar objektų, kurie yra saugomi nuo tiesioginio puolimo, mirtį, sužeidimą ar sunaikinimą.⁵³³ Šie karo veiksmų požymiai buvo aptarti disertacijos 3.2.2 skyriuje. Galima pažymėti, kad pirmojoje apibrėžimo dalyje pabrėžiamas pats veiksmo pobūdis – jei yra tikėtina, kad veiksmas sukels karinę žalą, nekliamas reikalavimas, kad veikta turėtų atitinkamo sunkumo pasekmes, pats žalos pobūdis jau laikomas pakankamu. Antrojoje dalyje žala atitinka kriterijų ir veiksmai laikomi karo veiksmis tada, kai jie tikėtinai sukels apibrėžime minimas pasekmes. Pakankamos žalos kriterijus taip pat svarbus sprendžiant apie tai, ar apskritai egzistuoja ginkluotas konfliktas, nustatant, ar situacija atitinka intensyvumo kriterijų. Paprastai teroristiniais veiksmis yra siekiama sukelti žalą, taigi tokiu atveju jie atitiktų šį tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose kriterijų.

2) Tiesioginio priežastinio ryšio reikalavimas

Šis reikalavimas reiškia, kad yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp konkretaus veiksmo ir žalos, kuri tikėtinai atsiras, arba tas veiksmas turi būti integrali karinės operacijos, dėl kurios kyla žala, dalis.

Šiuo aspektu karo veiksmus reikia atskirti nuo **bendros karo pastangos** (angl. *general war effort*), kurios metu atliekama veikla gali būti laikoma prisidedančia prie priešo karinio nugalėjimo (pvz., ginklų projektavimas,

⁵³³ Ten pat, p. 47

gamyba ir siuntimas, kelių, uostų, oro uostų, tiltų konstravimas ir remontas ir pan.). **Karą remianti veikla** (angl. *war-sustaining activities*) apima politines, ekonomines ar žiniasklaidos veiklos priemones, kurios remia minėtas pastangas dėl karo (pavyzdžiui, politinė propaganda, finansiniai pervedimai ir panašiai).

Šiuo aspektu tiesioginis priežastinis ryšys reiškia, kad žala sukeliama vienu priežastiniu etapu. Taigi asmens veikla, kuri prisideda prie bendrų pajėgumų kovoti su priešu, tačiau žalos tiesiogiai nesukelia, nelaikoma dalyvavimu karo veiksmuose. Tokios veiklos pavyzdžiai būtų ekonominių sankcijų nustatymas ginkluoto konflikto šaliai, paslaugų ir išteklių tiekimas, mokslinė veikla, transporto priemonių gaminimas ir pateikimas. Jei ginklų vežimas nėra konkrečios karinės operacijos vientisa dalis, tai nelaikoma tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose.⁵³⁴ Taip pat pabrėžtina, kad, kai konkretus veiksmas pats savaime nesukelia pakankamos žalos, tiesioginio priežastinio ryšio reikalavimas bus patenkinamas, kai šis veiksmas sudaro sudėtinę konkrečios ir koordinuojamos taktinės operacijos, sukeliančios minėtą žalą, dalį. Pavyzdžiu galėtų būti taikinių nustatymas ir pažymėjimas, taktinės informacijos perdavimas puolančioms pajėgoms ar nurodymai puolantiesiems dėl konkrečios karinės operacijos.⁵³⁵

Šis reikalavimas taikytinas ir teroristinių išpuolių atveju. Galima skirti kelis teroristinių veiksmų atlikimo atvejus. Taip vadinamų „tradicinių“ teroristinių išpuolių atveju žala paprastai atsiranda būtent dėl ją atliekančio asmens veiksmų, ir dažniausiai žala sukeliama THT apsaugą turintiems objektams – tai yra, civiliams objektams arba civiliams asmenims. Galima ir kita situacija – kai atliekami kariniai veiksmai, turint tikslą įbauginti civilius gyventojus, taigi visi aukščiau paminėti kriterijai būtų taikomi ir šiuo atveju, siekiant nustatyti, kiek konkretaus asmens dalyvavimas tokio veiksmo atlikime

⁵³⁴ Ten pat, p. 51.

⁵³⁵ *Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*. [interaktyvus]. Background paper for the Expert Meeting 25-26 October 2004. ICRC. Drafted by Nils Melzer. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-03-background-doc-dph-icrc.pdf>>, p. 10-11.

laikytinas ar nelaikytinas priežastiniu ryšiu susijusiu su galutiniu operacijos tikslu.

3) Veiksmų ryšys su ginkluotu konfliktu

Ryšys su ginkluotu konfliktu (angl. *belligerent nexus*) reiškia, kad atitinkamais veiksmais siekiama paremti vieną ginkluoto konflikto šalį ir pakenkti kitai. Šis ryšys skiriasi nuo subjektyvaus tikslo, nes analizuojant subjektyvų tikslą, atkreipiamas dėmesys į patį veikiantį asmenį, o analizuojant ryšį su konfliktu, analizuojami objektyvūs veiksniai, kuriuos gali interpretuoti asmuo, reaguojantis į konkrečią veiką.⁵³⁶ Šis reikalavimas reiškia, kad tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose laikytina tik tokie konkretūs veiksmai, kurie yra taip glaudžiai susiję su karo veiksmais, atliekamais tarp konflikto šalių, kad gali būti laikomi integralia jų dalimi.⁵³⁷ Ginkluotas smurtas, kuris nėra nukreiptas prieš ginkluoto konflikto šalį, ar kuris neremia nė vienos ginkluoto konflikto šalies, neprilygsta „dalyvavimui“ karo veiksmuose, nebent šie veiksmai pasiektų atskiro netarptautinio ginkluoto konflikto lygį.⁵³⁸ Kitu atveju atsakas į tokius veiksmus gali būti tik teisėsaugos veiksmai. Kitas pavyzdys galėtų būti situacija, kai strategiškai svarbius kelius užblokuoja dideli būriai civilių pabėgėlių, tačiau jų elgesys nėra nukreiptas prieš vieną konflikto šalį ir remiant kitą konflikto šalį, taigi šiai veikai trūksta ryšio su karo veiksmais. Jei situacija būtų kitokia, pavyzdžiui, civiliai tyčia užblokuotų kelią, kad padėtų pabėgti sukilėliams, tokius veiksmus jau laikytume dalyvavimu karo veiksmuose.⁵³⁹

Analizuojant teroristinius veiksmus pagal tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose kriterijus galima pažymėti, jog teroristiniai veiksmai taip pat prilygintini tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose. Pirma, paprastai teroristiniai veiksmai jeigu ir nesukelia karinės žalos, tai beveik visada sukelia

⁵³⁶ Fourth Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities. [interaktyvus]. Summary report. 27-28 November 2006. ICRC and TMC Asser Institute. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-03-report-dph-2006-icrc.pdf>>, p. 50.

⁵³⁷ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 528, p. 58.

⁵³⁸ Ten pat, p. 60.

⁵³⁹ Ten pat, p. 61.

asmenų ar objektų, saugomų nuo tiesioginio puolimo, mirtį, sužalojimą ar sunaikinimą. Antra, paprastai yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp atliekamo veiksmo ir minėtų pasekmių. Trečia, ryšio su ginkluotu konfliktu kriterijus vertintinas priklausomai nuo atliekamo teroristinio išpuolio ir teroristinės grupės buvimo ginkluoto konflikto šalimi; jeigu konkreti grupė dalyvauja ginkluotame konflikte kaip atskira ginkluoto konflikto šalis, o teroristinis išpuolis yra susijęs su minėtu ginkluotu konfliktu, tokio išpuolio atlikimas laikytinas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, o konkrečių asmenų dalyvavimo tokiuose veiksmuose laipsnis sprendžiamas pagal aukščiau minėtus tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose elementus.

3.5.4. Tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose pradžia ir pabaiga

Veiksmai, kurių imamas ruošiantis konkrečiam veiksmui, kuris prilygsta tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, taip pat dislokacija ir grįžimas iš šio veiksmo vietos laikomi šio veiksmo dalimi.

Ar paruošiamieji veiksmai prilygsta tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, priklauso nuo daugybės aplinkybių, kurios negali būti apibrėžtos abstrakčiais terminais. Iš esmės ši nuostata atitinka tuos veiksmus, kurie THT normose įvardijami kaip „karinės operacijos, skirtos pasiruošti puolimui“.⁵⁴⁰ Jos yra karinio pobūdžio ir yra glaudžiai susijusios su po jo vykdomu konkrečiu priešišku veiksmu, kad šias operacijas galima laikyti šio veiksmo dalimi.⁵⁴¹ Ir priešingai, pasiruošimas bendrai operacijų grupei, nekonkretizuojant jų įvykdymo momento, nelaikytinas tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose. Personalo apginklavimas, instruktavimas ir vežimas, žvalgybinės informacijos rinkimas, ginklų ruošimas, gabenimas ir išdėstymas – visi šie veiksmai, vykdomi ruošiantis konkrečiam priešiškam veiksmui, praktiškai visada bus laikomi tiesioginiu dalyvavimu ginkluotame konflikte.⁵⁴² Taigi atitinkamai ir paruošiamieji veiksmai, kurie atliekami prieš teroristinį

⁵⁴⁰ I PP 44 straipsnio 3 dalis.

⁵⁴¹ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 528, p. 65-66.

⁵⁴² Ten pat, p. 66.

išpuolį ginkluoto konflikto metu, irgi laikytini dalyvavimu karo veiksmuose, jei šie veiksmai yra neatsiejamai susiję su siekiamu įvykdyti išpuoliu, taip pat ir pasitraukimas iš teroristinio išpuolio vykdymo vietos, taigi tuo metu teroristai neturi apsaugos nuo karinio puolimo.

Civilių apsaugos ribos laike. Civiliai asmenys prarandą apsaugą nuo tiesioginio puolimo tol, kol tęsiasi kiekvienas konkretus veiksmas, prilygstantis tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose, tuo tarpu organizuotų ginkluotų grupių nariai, priklausantys nevalstybinei ginkluoto konflikto šaliai, nustoja civilių statuso ir prarandą apsaugą nuo tiesioginio puolimo tol, kol vykdo nuolatinę kovos funkciją.⁵⁴³ Civiliai asmenys tampa kariniu taikiniu tuo metu, kai tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, o baigęs tokį dalyvavimą, vėl atgauna apsaugą. Tai vadinama „besisukančių durų“ civilių apsauga – puolimas prieš civilius, kurie konkrečiu momentu nekelia karinės grėsmės, neleistinas.⁵⁴⁴ Tuo tarpu organizuotų ginkluotų grupių nariai nustoja būti civiliais tol, kol jie yra organizacijos nariai, nes vykdo nuolatinės kovos funkcijas. Kai tuo tarpu civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, taip elgiasi spontaniškai, neorganizuotai, organizuotų grupių nariai dalyvauja karo veiksmuose nuolat, jie laikomi teisėtu taikiniu tol, kol neatsisako narystės konkrečioje organizacijoje. Šis atsisakymo faktas gali būti nustatytas iš įvairių aplinkybių, dažnai priklausančių nuo politinių, kultūrinių ar karinių veiksmų.⁵⁴⁵

Kaip jau minėta, THT nei draudžia, nei privilegijuoja civilių tiesioginį dalyvavimą karo veiksmuose. Kai civiliai tiesiogiai nebedalyvauja karo veiksmuose, ar organizuotos ginkluotos grupės nariai nustoja vykdyti nuolatinės kovos funkcijas, jie atgauna pilną apsaugą kaip civiliai nuo tiesioginio puolimo, tačiau neatleidžiami nuo persekiojimo už nacionalinės ir tarptautinės teisės pažeidimus.⁵⁴⁶ Civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, turi laikytis THT normų. Taigi nors dalyvavimas karo veiksmuose

⁵⁴³ Ten pat, p. 17, VII rekomendacija.

⁵⁴⁴ Ten pat, p. 70-71.

⁵⁴⁵ Ten pat, p. 72.

⁵⁴⁶ Ten pat, p. 83.

nėra draudžiamas, civiliai neturi teisės vykdyti teroristinių išpuolių ir turi būti baudžiami už tokius veiksmus.

3.5.4. Tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose ir teroristiniai išpuoliai

Taigi analizuojant šias nuostatas, galima aptarti kelias situacijas, kai ginkluoto konflikto metu yra atliekami teroristiniai veiksmai.

Pirmiausiai galima situacija, kai ginkluoto konflikto metu konkrečios valstybės teritorijoje veikia ir teroristinė grupė, tačiau ji nėra laikoma ginkluoto konflikto šalimi, nes, pavyzdžiui, neatitinka reikalavimų, keliamų konflikto šaliam, arba konfliktas vyksta ne tarp jos ir valstybės, o tarp kitos grupės ir valstybės arba vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas. Šiuo atveju galimos dvi situacijos. Pirma, jei teroristinė grupė atlieka veiksmus prieš vieną ginkluoto konflikto šalį ir kitos konflikto šalies naudai – tada jos nariai laikytini civiliais, tiesiogiai dalyvaujančiais ginkluotame konflikte, ir taikoma minėta apsaugos taisyklė – kai asmuo dar nedalyvauja ir jau nebedalyvauja tiesiogiai karo veiksmuose, jam turi būti užtikrinama apsauga nuo tiesioginio puolimo. Antra situacija būtų, jei teroristinė grupė ginkluoto konflikto kontekste veiktų ne prieš vieną ginkluoto konflikto šalį ir kitos naudai, bet savo interesais, jos veiksmai nebūtų susiję su karo veiksmis, vykstančiais tarp ginkluoto konflikto šalių, ir nebūtų laikomi tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose, taigi taikytina taikos teisė ir naudotinos teisėsaugos priemonės.

Kita situacija – tai ginkluoto konflikto būklė su teroristine grupuote, kuri laikoma ginkluoto konflikto šalimi, jau plačiai analizuoja disertacijos antroje dalyje apie ginkluoto konflikto egzistavimą. Čia galima pabrėžti, kad tokios grupuotės nariais THT prasme laikytini tik tie asmenys, kurie vykdo nuolatinės kovos funkcijas, tai yra, nuolat dalyvauja karo veiksmuose prieš kitą konflikto šalį. Kaip jau minėta, asmenys, kurie remia organizaciją, tiekia jai ginklus, padeda apmokyti bendrai jos naujus narius, ir atlieka panašias funkcijas, nesusijusias su konkrečių karinių operacijų vykdymu ar tiesioginiu pasiruošimu joms (tuo pasiruošimu, kuris, kaip minėta, įeina į tiesioginio

dalyvavimo karo veiksmuose sampratą), nelaikytini ginkluoto konflikto šalies nariais ir turi civilio statusą bei apsaugą nuo tiesioginio puolimo.

3.6. Teroristų, dalyvaujančių netarptautiniame ginkluotame konflikte, statusas

Taigi nustačius, kada teroristinius veiksmus atliekantys asmenys laikytini civiliais, o kada ginkluoto konflikto šalies nariais – tai yra, asmenimis, atliekančiais nuolatinės kovos funkciją. Netarptautinio ginkluoto konflikto dalyvių statuso klausimas analizuojant kovą su teroristais yra daug aktualesnis, nei klausimas dėl teroristų laikymo kombatantais, nes kaip jau analizuota antroje disertacijos dalyje, dauguma konfliktų, susijusių su kova su teroristais, laikytini netarptautiniais ginkluotais konfliktais.

Kalbant apie netarptautinių ginkluotųjų konfliktų dalyvius, jau iš THT sutarčių rengimo istorijos matyti, kad jų statusą buvo bandoma nustatyti dviem kardinaliai priešingais būdais – arba suteikti jiems teisėtų kombatantų statusą ir privilegijas, arba paskelbti juos už THT ribų ir laikyti paprastais nusikaltėliais, neturinčiais teisės atlikti ginkluotų veiksmų.⁵⁴⁷ Tačiau pabrėžtina, kad egzistuojant netarptautiniam ginkluotam konfliktui, jo dalyvių statusą nustato THT normos.

ŽK ir II PP straipsniuose, reglamentuojančiose netarptautinius ginkluotus konfliktus, nuostatos dėl ginkluoto konflikto dalyvių statuso yra negausios. **Bendrasis ŽK 3 straipsnis** pažymi, kad su asmenimis, aktyviai nebedalyvaujančiais karo veiksmuose, turi būti elgiamasi humaniškai, ir išvardijamos esminės garantijos, kurios turi būti suteiktos tokiems asmenims, pakliuvusiems į ginkluoto konflikto šalies valdžią. Taigi nekalbama nei apie kombatanto statusą, nei apie karo belaisvio statusą. Bendrajame 3 straipsnyje ir

⁵⁴⁷ KLABBER, J. Rebels with a Cause? Terrorists and Humanitarian Law. *European Journal of International Law*. Vol. 14, No. 2. 2003: 299–312, p. 303.

II PP minimos „ginkluotosios pajėgos“, o II PP – „disidentų ginkluotosios pajėgos arba kitos organizuotos ginkluotos grupės“. Šios sąvokos nėra apibrėžtos valstybių praktikoje.⁵⁴⁸

Kaip ir bendrajame 3 straipsnyje, taip ir **II PP** nėra apibrėžiama kokia ypatinga saugomų asmenų kategorija, nesuteikiamas ypatingas teisinis statusas. Protokole yra įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios apsaugą visiems asmenims, nukentėjusiems nuo ginkluoto konflikto, taip pat asmenims, kurių laisvė buvo atimta ar apribota dėl priežasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu. Taigi pačiame tekste yra tik bendros nuostatos, neskirstant asmenų į dalyvaujančius karo veiksmuose ir nedalyvaujančius. Išskiriama tik nuostata, kad civiliai naudojami apsauga nuo karo veiksmų tol, kol tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose.⁵⁴⁹ Apie reikalavimus priešingai šaliai galime išskaityti tik protokolo taikymo nuostatose – tai yra, konflikto šalies ginkluotosios pajėgos turi turėti atsakingą vadovybę, vykdyti „tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti šį protokolą.“⁵⁵⁰ Tačiau šie reikalavimai yra susiję su II PP taikymo sritimi, o ne su konkrečių asmenų, dalyvaujančių šiuose karo veiksmuose, statusu.

Paprotinės THT studijoje pažymima, kad būtent civilių ir kombatantų statuso klausimas netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose nėra aiškus, priešingai nei tarptautinių ginkluotų konfliktų atveju, kai šie statusai aiškiai apibrėžiami. Komentuojant 3 paprotinės THT studijos taisyklę, studijoje nurodoma, kad bendrajame ŽK 3 straipsnyje ir II PP yra terminas „ginkluotosios pajėgos“, o II PP ir terminas „disidentų ginkluotosios pajėgos arba kitos organizuotos ginkluotos grupės“, turint omenyje nevalstybines pajėgas netarptautiniame ginkluotame konflikte, tačiau šios sąvokos neapibrėžiamos. Kokie asmenys tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose ir prieš juos galimų veiksmų mastas jau buvo aptarti 3.5 skyriuje. Tačiau visgi lieka

⁵⁴⁸ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules, op. cit. 37, p. 12.

⁵⁴⁹ II PP 13 straipsnio 3 dalis: „Civiliai naudojami šios dalies teikiama apsauga tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose.“

⁵⁵⁰ II PP 1 straipsnio 1 dalis.

neaiški asmenų, sulaikytų priešiškos ginkluoto konflikto šalies, statuso apimtis.⁵⁵¹

Taip pat pažymėtina, kad II PP nėra apibrėžimo, kas yra civilis asmuo. Kadangi protokole apibrėžiamos „disidentų ginkluotosios pajėgos ir kitos organizuotos ginkluotos grupės, [...] [turinčios] atsakingą vadovybę“, tai civiliais minimalia apimtimi galima laikyti tuos asmenis, kurie nepriklauso nei valstybės, nei kitos konflikto šalies ginkluotosioms pajėgoms. Taip pat neaišku, ar šiems konflikto dalyviams suteikiama teisė dalyvauti karo veiksmuose. Šio klausimo atsakymo reiktų ieškoti nacionalinės teisės nuostatose. Pažymėtina, kad pagal THT normas, civilių dalyvavimas karo veiksmuose nelaikomas karo nusikaltimu, nes konflikto šalies narių dalyvavimas karo veiksmuose pagal THT nedraudžiamas⁵⁵², tačiau THT ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariams nesuteikia imuniteto nacionaliniuose teismuose, jei konkrečios valstybės baudžiamieji įstatymai kriminalizuoja tokią veiką.

San Remo netarptautinių ginkluotųjų konfliktų vadove⁵⁵³ naudojamas terminas „kovotojai“ vietoj „kombatantai“, kad nebūtų painiavos su tarptautiniais ginkluotais konfliktais. Jame minima, kad taisyklės, jog kovotojai būtų laikomi civiliais, kai nedalyvauja karo veiksmuose, nepatvirtina valstybių praktika⁵⁵⁴. Kaip jau minėta, toks traktavimas sukurtų neatitikimą tarp valstybinių ginkluotųjų pajėgų ir ginkluotų grupių narių, nes pirmieji būtų teisėtas taikinyס pagal tarptautinę teisę, o dėl ginkluotųjų grupių narių paprasti kariai turėtų atlikti sudėtingą situacijos įvertinimą, ar konkretus asmuo vis dar dalyvauja karo veiksmuose, ar jau nebe.⁵⁵⁵ Todėl laikytina, kad, kaip jau

⁵⁵¹ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules, op. cit. 37, p. 12.

⁵⁵² ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 28th international conference of the Red Cross and Red Crescent. 2-6 December 2003. No. 03/IC/09. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/ihlcontemp_armedconflicts_final_ang.pdf>, p. 34.

⁵⁵³ Šis vadovas buvo rengiamas šešerius metus, jį rengiant dalyvavo dvidešimt keturių valstybių vyriausybės darbuotojai ir akademikai. Susirinkimus rengdavo San Remo Tarptautinis tarptautinės teisės institutas, bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, tame tarpe ir su TRKK bei keliomis nacionalinėmis Raudonojo Kryžiaus draugijomis.

⁵⁵⁴ SCHMITT, M.N., GARRAWAY, C. H. B., DINSTEIN, Y. *The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict With Commentary*. Sanremo, 2006, p. 5.

⁵⁵⁵ Ten pat.

analizuota, jog asmuo, kuris priklauso organizacijai, kuri yra netarptautinio ginkluoto konflikto šalis, ir šioje organizacijoje atlieka nuolatinę kovos funkciją, laikytinas karo veiksmų dalyviu, ir prieš jį galima naudoti karinę jėgą.⁵⁵⁶

Tačiau kyla klausimas, ar iš vis pagal THT ginkluotųjų grupių nariai turi teisę atlikti karo veiksmus, ar reglamentavimas yra labiau teisių suteikimas, ar visgi vykstančio fakto konstatavimas ir situacijos reglamentavimas. Tačiau iš pačios THT normų reglamentavimo esmės išplaukia teisė atlikti karo veiksmus, nes tarptautinė teisė nedraudžia netarptautinių ginkluotų konfliktų dalyviams atlikti karo veiksmų ir nenustato už tokius veiksmus jokių sankcijų. Tai jokių būdu nereiškia, kad galima atlikti teroristinius veiksmus, kurių tikslas yra įbauginti civilius gyventojus, tai draudžia II PP 4 straipsnio 2 dalies d punktas. Taigi šių veiksmų atlikimas baustinas ne tik tarptautinio, bet ir netarptautinio ginkluoto konflikto atveju, nepriklausomai nuo to, kas tokius veiksmus atliko, ar ginkluotųjų pajėgų nariai, ar civiliai.

3.6.1. Garantijos netarptautinio ginkluoto konflikto dalyviams

Bendrajame ŽK 3 straipsnyje yra numatytos tik pačios esminės garantijos netarptautinių ginkluotųjų konfliktų dalyviams, aktyviai nebedalyvaujantiems karo veiksmuose. Su jais turi būti elgiamasi humaniškai. Humaniško elgesio turinys gali skirtis priklausomai nuo vietovės, klimato ir panašiai, tačiau tai yra esminės garantijos, kad žmogus galėtų išgyventi. Straipsnyje vardijami tie veiksmai, kurių negalima daryti asmenims, esantiems konflikto šalies valdžioje:

- a) kėsintis į gyvybę ir vartoti smurtą prieš asmenį, ypač įvairiais būdais žudyti, luošinti, žiauriai elgtis ir kankinti;
- b) imti įkaitus;
- c) žėisti asmens orumą ypač niekinančiu ar žeminančiu elgesiu;

⁵⁵⁶ Plačiau toliau...

d) priimti nuosprendžius ir vykdyti bausmes, jei nuosprendžio nepriėmė prieš tai įvykęs teisėtas teismas, suteikiant visas teisines garantijas, kurias visos civilizuotos tautos pripažįsta ir mano esant būtinas.

Pirmosios nuostatos yra susijusios su materialinėmis sulaikymo sąlygomis ir elgesiu su sulaikytaisiais, o paskutinioji nustato minimalias procedūrinės garantijas, kai asmuo yra teisiamas už atitinkamą pažeidimą.

II PP nustatytos garantijos taikomos visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų pilietybės, įskaitant ir pabėgėlius ir asmenis be pilietybės. Antrosios dalies nuostatos taikomos tiek asmenims, kurie nedalyvauja karo veiksmuose, tiek tiems, kurie yra *hors de combat*, jos skirtos asmenims apsaugoti nuo juos suėmusių valdžios institucijų nežmoniško ir žiauraus elgesio. Kaip minėta, nėra nustatoma atskirų taisyklių tam tikros kategorijos asmenims, taigi visos taisyklės taikomos vienodai tiek civiliams, tiek kariškiams. II PP išplečia bendrojo ŽK 3 straipsnio principus ir juos išsamiau reglamentuoja. Protokole numatomos neatimamos fundamentalios žmogaus teisės – žmoniško elgesio garantijos, minimalūs sulaikymo standartai ir teisminės garantijos. Šių teisių pagrindas – tai Tarptautinis civilinių ir politinių teisių paktas.⁵⁵⁷

Paprotinės THT studijoje nurodomas platesnis garantijų, taikomų civiliams, esantiems ginkluoto konflikto šalies valdžioje, ir asmenims *hors de combat*, sąrašas⁵⁵⁸. Studijoje šios garantijos nebuvo išskirtos pagal atskiras

⁵⁵⁷ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol II), p. 1365.

⁵⁵⁸ Paprotinės THT studijoje nurodomos garantijos asmenims, kurių laisvė atimta (118 -128 taisyklės): Jie privalo būti aprūpinti maistu, vandeniu, drabužiais, pastoge ir medicinine priežiūra. Moterys, kurių laisvė atimta, turi būti laikomos patalpose atskirtose nuo vyrų, ir tiesiogiai prižiūrimos tik moterų, išskyrus atvejus kai vienos šeimos vyrai ir moterys apgyvendinami kartu. Vaikai, kurių laisvė atimta, turi būti laikomi patalpose atskirtose nuo suaugusių, išskyrus, kai visa šeima apgyvendinama kartu. Asmenys, kurių laisvė atimta, turi būti laikomi patalpose, esančiose toliau nuo mūšio zonos ir užtikrinančiose jų sveikatą ir higieną. Draudžiama plėsti asmenų, laikomų nelaisvėje, asmeninius daiktus. Privaloma registruoti asmenų, laikomų nelaisvėje, duomenis. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu TRKK gali pasiūlyti savo paslaugas konflikto šalims, siekdama aplankyti asmenis, kurių laisvė yra atimta, ir patikrinti jų gyvenimo sąlygas bei atkurti kontaktus su šeimomis. Asmenims, kurių laisvė atimta, turi būti leista susirašinėti su šeimomis, nustatant protingas sąlygas dėl cenzūros poreikio bei skaičiaus ribojimų, jei tai nusprendžia kompetentinga valdžios institucija. Internuotus civilius ir asmenis, esančius nelaisvėje dėl netarptautinio ginkluoto konflikto, kiek tai įmanoma praktiškai, galima lankyti, ypač artimiesiems giminaičiams. Turi būti gerbiami asmenų, esančių nelaisvėje, įsitikinimai ir leidžiama praktikuoti religiją. Asmenys, esantys nelaisvėje dėl netarptautinio ginkluoto konflikto, turi būti paleisti tuoj pat, kai tik išnyksta priežastys dėl kurių jiems buvo atimta laisvė. Asmenys, kuriems gresia teismas už nusikaltimus, ar atliekantys bausmę, gali būti ir toliau laikomi nelaisvėje.

asmenų grupes, nes jos taikomos visiems asmenims vienodai, taigi taikytinos ir teroristinius veiksmus atlikusiems asmenims, kurie dalyvauja ginkluotame konflikte ir patenka į ginkluoto konflikto šalies valdžią ar tampa *hors de combat*. TRKK teigia, jog „šios pagrindinės garantijos turi tvirtą pagrindą tarptautinėje humanitarinėje teisėje taikymui tiek tarptautinių, tiek netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju.“⁵⁵⁹

3.6.2. Palyginimas su tarptautinio ginkluoto konflikto dalyvių statusu

Kaip minėta, tarptautinio ginkluoto konflikto metu asmenų statusas yra daug siauriau reglamentuojamas nei tarptautiniame ginkluote konflikte. Nors yra raginimų, kad taisyklės tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose būtų suvienodintos, tačiau kol kas valstybės nėra linkusios suteikti karo belaisvio statusui prilygstančių garantijų netarptautinio ginkluoto konflikto dalyviams.

Nelaisvės pradžia. Nelaisvės pradžios momentas tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu nesiskiria: netarptautinio ginkluoto konflikto metu asmenys gali būti sulaikomi arba internuojami, kaip ir tarptautinio ginkluoto konflikto metu, ir nelaisvės režimas jiems taikomas nuo patekimo į priešiškos šalies valdžią.

Asmenų, esančių nelaisvėje, statusas. Tarptautinio ginkluoto konflikto dalyviai turi teisę į karo belaisvio statusą, kurio pagrindinis bruožas yra imunitetas nuo teismo už ginkluoto konflikto metu atliktus karo veiksmus. III ŽK ir I PP išvardija išsamias garantijas ir nustato įvairias procedūras toms garantijoms įgyvendinti. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu įtvirtintos garantijos yra daug glausčiau įtvirtinamos, jos yra nustatytos bendrajame 3 straipsnyje ir II PP 4-6 straipsniuose. Tačiau kaip jau minėta, pažvelgus į TRKK paprotinės THT studiją matome ⁵⁶⁰, kad esminės garantijos sulaikytiesiems asmenims yra panašios tiek tarptautiniuose, tiek netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. Netarptautinio ginkluoto konflikto

⁵⁵⁹ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 19.

⁵⁶⁰ Ten pat.

dalyviai neturi imuniteto už veiksmus, atliktus ginkluoto konflikto metu, ir yra teisiami pagal atitinkamos valstybės baudžiamuosius įstatymus, reglamentuojančius išdavystę, tačiau yra raginimas, įtvirtintas II PP⁵⁶¹ ir paprotinėje THT⁵⁶² ir tai patvirtina valstybių praktika⁵⁶³, taikyti kuo platesnę amnestiją po ginkluoto konflikto pabaigos visiems asmenims, kurie laikomi ginkluoto konflikto šalies valdžioje, išskyrus už karo nusikaltimus.⁵⁶⁴ Kaip jau minėta, terorizmas laikytinas karo nusikaltimu, taigi nuteistiems už terorizmo nusikaltimą asmenims amnestija neturėtų būti taikoma.

Nelaisvės pabaiga. Skiriasi ir nelaisvės pabaigos momentas. Tarptautinio ginkluoto konflikto atveju „pasibaigus karo veiksams, karo belaisviai nedelsiant paleidžiami ir repatrijuojami,“⁵⁶⁵ tuo tarpu pasibaigus netarptautiniam ginkluotam konfliktui tokios pareigos nėra, galioja tik nuostata, kad „[p]asibaigus ginkluotam konfliktui, visi asmenys, kurių laisvė buvo atimta arba apribota dėl konflikto priežasčių, taip pat tie, kurių laisvė buvo atimta ar apribota dėl tų pačių priežasčių po konflikto, yra saugomi remiantis [II PP] 5 ir 6 straipsniais iki laisvės atėmimo ar apribojimo pabaigos.“⁵⁶⁶

Taigi netarptautinio ginkluoto konflikto metu teikiamos garantijos, numatytos tarptautinėse sutartyse, yra daug siauresnės. Šį neatitikimą lemia tai, kad netarptautiniai konfliktai dažnai vyksta vienos valstybės teritorijoje, taip pat tai, kad šio konflikto šalys nėra lygios savo tarptautine padėtimi. Tačiau analizuojant valstybių praktiką galima teigti, jog esminės garantijos sulaikytiesiems asmenims yra panašios, bet jos nėra tokios detalios kaip tos, kurios suteikiamos karo belaisviams pagal III ŽK ir I PP.

⁵⁶¹ II PP 6 straipsnio 5 dalis: „Pasibaigus karo veiksams, valdžios institucijos privalo stengtis garantuoti kaip galima plačiau, taikyti amnestiją asmenims, dalyvavusiems ginkluotame konflikte, arba tiems, kuriems buvo atimta laisvė dėl priežasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu, nepaisant to, buvo jie internuoti ar sulaikyti.“

⁵⁶² **Taisyklė 159.** Pasibaigus karo veiksams, ginkluoto konflikto šalys privalo stengtis suteikti įmanomai plačiausią amnestiją asmenims, kurie dalyvavo netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose ar asmenims, kurie yra nelaisvėje dėl priežasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu, išskyrus asmenis įtariamus ar nuteistus dėl karo nusikaltimų. [NGK]. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 34.

⁵⁶³ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules, op. cit. 37, p. 611-612.

⁵⁶⁴ Ten pat, 159 taisyklėje teigiama: „išskyrus asmenis, įtariamus ar nuteistus dėl karo nusikaltimų.“

⁵⁶⁵ III ŽK, 118 straipsnio 1 dalis.

⁵⁶⁶ II PP, 2 str. 2 dalis.

3.7. Administracinis teroristų sulaikymas ginkluoto konflikto metu

Kovoje su terorizmu yra aktualu, kokiais pagrindais ir kokias garantijas suteikiant gali būti sulaikomi asmenys. Tai aktualu kalbant apie visus su ginkluotu konfliktu susijusius asmenis, bet ypač apie asmenis, kurie tiesiogiai nedalyvauja ginkluotame konflikte, bet yra su juo susiję. Net ir asmenis, kurie atlieka nuolatinę kovos funkciją, esant galimybei, valstybė galėtų sulaikyti, o ne nukauti. Kiti asmenis, kurie negali būti laikomi teisėtu kariniu taikiniu, kadangi neatlieka nuolatinės kovos funkcijos, arba tiesiogiai nedalyvauja ginkluotame konflikte, galėtų būti sulaikomi, pirma, dėl atliktų THT ir nacionalinės teisės pažeidimų ir teisiami baudžiamosios teisenos tvarka, antra, jie gali būti sulaikomi kaip keliantys grėsmę sulaikančiais ginkluoto konflikto šaliai, tai būtų laikoma administraciniu sulaikymu.

Šiuo atveju svarbu yra nustatyti, kokiems pagrindams esant toks sulaikymas gali būti vykdomas ir kokios procedūrinės garantijos turėtų būti taikomos sulaikytiesiems asmenims. Šie principai yra išdėstyti TRKK pozicijoje dėl procedūrinių principų ir garantijų, taikytinų internavimui/administraciniam sulaikymui ginkluoto konflikto bei kitų prievartos situacijų metu⁵⁶⁷.

Administracinis sulaikymas apibrėžiamas kaip asmens laisvės atėmimas, kurį inicijavo ir įsakė atlikti vykdomosios valdžios pareigūnai, o ne teisminė valdžia, nepateikiant sulaikytajam kaltinimo baudžiamojo proceso prasme.⁵⁶⁸ Šis terminas neapima sulaikymo baudžiamojoje teisejoje, taip pat karo belaisvių sulaikymo režimo klausimų, kurie yra pakankamai išsamiai reglamentuojami.

Šis sulaikymas yra dažnai valstybių praktikuojamas, tačiau labai menkai reglamentuotas. Dažnai asmenys, kurie yra prevenciškai sulaikyti,

⁵⁶⁷ PEJIC, J. Procedural principles and safeguards for internment/administrative detention in armed conflict and other situations of violence. *International Review of the Red Cross*. June 2005, Vol. 87, No. 858: 365–391.

⁵⁶⁸ Ten pat, p. 375.

neinformuojami apie sulaikymo priežastis, taip pat dažnai nesukuriama procedūra, kurios metu būtų peržiūrima, ar pagrįstai asmuo buvo sulaikytas ir ar pagrįstai vis dar laikomas sulaikytas.

Šiuos principus turėtų taikyti ir ginkluotos grupės, kurios taip pat sulaiko priešiškos ginkluoto konflikto šalies asmenis, nes šias grupes taip pat saisto THT sutartinės ir paprotinės normos. Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju kyla klausimas, ar ginkluota grupė turi teisę sulaikyti asmenis. TRKK organizuoto ekspertų susitikimo dėl procedūrinių garantijų saugumo sulaikymo atveju netarptautinio ginkluoto konflikto metu pranešime pažymima, kad ekspertų nuomone, tai yra ne tiek ginkluoto konflikto dalyvių teisė, bet labiau „įgalinimas“ arba „įgaliojimas“ sulaikyti asmenis, kuris išplaukia iš pačios THT. Galima kalbėti apie „galią sulaikyti“ arba „sąlyginę teisę sulaikyti“ asmenis ginkluoto konflikto metu. Tai atitinka tiek THT pagrindinius principus, tiek ir žmogaus teisių normas.⁵⁶⁹ Tiek ginkluotų konfliktų metu vykdoma praktika, tiek THT normų logika leidžia teigti, kad ginkluoto konflikto šalys gali paimti į nelaisvę asmenis, kurie kelia didelį pavojų saugumui ir šie asmenys gali būti laikomi sulaikyti tol, kol kelia pavojų. Kitu atveju alternatyvos būti arba paleisti juos, arba juos nukauti⁵⁷⁰. Net tarptautinės žmogaus teisių normos nedraudžia sulaikyti asmenis valstybės saugumo interesais, draudžiamas tik savavališkas (angl. *arbitrary*) sulaikymas.

Administracinio sulaikymo principų šaltiniu yra atitinkamos THT normos, taip pat ir žmogaus teisių teisės normos. Kaip jau minėta disertacijos įvade, THT laikytina *lex specialis* žmogaus teisių normų atžvilgiu, tai yra, žmogaus teises nustatančių normų turinys aiškintinas atsižvelgiant į THT reguliavimą.

Tarptautinių ginkluotų konfliktų metu administracinį sulaikymą reglamentuojančios taisyklės yra gana aiškios – taikytina IV ŽK ir I PP nuostatos, konkrečiai I PP 75 straipsnis. Sudėtingesnis klausimas yra tai,

⁵⁶⁹ *Expert Meeting on Procedural Safeguards for Security Detention in Non-International Armed Conflict*. [interaktyvus]. 22-23 September 2008, Chatham House & ICRC. Report. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/security-detention-chatham-icrc-report-091209.pdf>>. p. 3-4.

⁵⁷⁰ Ten pat.

kokios nuostatos taikytinos būtent netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Bendrajame ŽK 3 straipsnyje ir II PP nuostatose preziumuojama, kad netarptautinio ginkluoto konflikto šalys sulaiko asmenis dėl saugumo priežasčių, nurodomos sulaikytiesiems asmenims taikytinos garantijos, tačiau paties sulaikymo procedūra nereglamentuojama. Pejic nuomone, šiuo atveju turėtų daug plačiau veikti žmogaus teisių standartai⁵⁷¹, tačiau Deeks pastebi, kad žmogaus teises įtvirtinančių sutarčių nuostatos leidžia nukrypti nuo kai kurių teisių valstybėje paskelbus nepaprastą padėtį, tame tarpe ir nuo nuostatų, numatančių asmenų, kuriems apribojama laisvė, teises (pavyzdžiui, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 9 str. numatytos teisės), taigi nėra visiškai aiškus taikos metu administraciniam sulaikymui taikytinų taisyklių turinys⁵⁷². Tačiau tiek Pejic, tiek Deeks nuomone, IV ŽK ir I PP nustatyti standartai, atsižvelgiant į žmogiškumo principus ir visuomenės sąžinės reikalavimus (kaip suformuluota Martenso išlygoje), turėtų būti pritaikomi ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose.⁵⁷³

Pejic išskiria keletą probleminių aspektų, susijusių su žmogaus teises įtvirtinančių normų taikymu netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, ypač situacijose, kur valstybė veikia ne savo teritorijoje ar tarptautinių pajėgų sudėtyje. Pirma, kai kurios valstybės apskritai neigia, kad žmogaus teisių normos taikytinos ginkluotame konflikte. Antra, valstybės, kurios veikia tarptautinių pajėgų sudėtyje, gali būti skirtingų žmogaus teises nustatančių tarptautinių sutarčių dalyvėmis ir būti saistomos skirtingų įsipareigojimų pagal

⁵⁷¹ PEJIC, J. Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 378. Šiuos standartus nustato tiek žmogaus teises įtvirtinančios tarptautinės sutartys, tiek vadinamoji „minkštoji teisė“ – tarptautinių organizacijų rekomendacijos dėl elgesio su asmenimis, kurių laisvė atimta: *Standartinės minimalios taisyklės dėl elgesio su kalintais*, priimtos Pirmajame JT kongrese dėl nusikaltimų prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais, 1955 m. rugpjūčio 30 d., patvirtintos JT Ekonominės ir socialinės tarybos (ECOSOC) 1957 m. liepos 31 d. rezoliucija Nr. 663C (XXIV); JT GA 1988 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. 43/173 *Sulaikytų ar įkalinėtų asmenų apsaugos principai*; JT GA 1990 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. 45/113 *Jungtinių Tautų taisyklės dėl nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos*; JT ECOSOC 2010 m. liepos 22 d. rezoliucija Nr. 2010/16 *Jungtinių Tautų taisyklės dėl elgesio su kalinėmis moterimis ir dėl priemonių, nesusijusių su laisvės apribojimu, taikymo moterims nusikaltėlėms*; Europos Tarybos 2006 m. sausio 11 d. Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. (2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių.

⁵⁷² DEEKS, A.S. Administrative Detention in Armed Conflict. *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 40, 2007-2009: 403-436.

⁵⁷³ DEEKS, op. cit. 573, p. 433-434; PEJIC, Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 377.

žmogaus teisių normas. Trečia, nėra visiškai aišku dėl ekstrateritorinio žmogaus teisių veikimo apimties. Nors Tarptautinis Teisingumo Teismas laikosi nuomonės, kad valstybės yra saistomos žmogaus teisių įsipareigojimų, kai jos veikia užsienyje, tačiau toks pasakymas neišsprendžia visų iššūkių ir klausimų, kylančių dėl šių normų taikymo. Ketvirta, kyla klausimas, ar valstybės, norėdamos sulaikyti asmenis užsienyje, turėtų pareikšti apie nukrypimą nuo tarptautinėse sutartyse įtvirtintų žmogaus teisių, ir tokiu atveju galėtų apriboti *habeas corpus* garantijos taikymą.⁵⁷⁴ Taip pat galima pabrėžti dar vieną problemą šio klausimo aspektą - nevalstybinė ginkluoto konflikto pusė nėra saistoma žmogaus teises nustatančių normų, todėl svarbu nustatyti, kokius įpareigojimus jiems nustato THT.⁵⁷⁵

31-oji Tarptautinė Raudonojo Kryžiaus konferencija savo 2011 m. gruodžio 01 d. rezoliucijoje *Dėl ginkluotų konfliktų aukų teisinės apsaugos stiprinimo* kvietė TRKK toliau tirti, konsultuotis ir diskutuoti, siekiant užtikrinti, kad THT normomis būtų užtikrinama visų asmenų, kuriems atimta laisvė dėl priežasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu, teisinė apsauga, ir siekiant užtikrinti tokių mechanizmų tinkamą veikimą⁵⁷⁶. Taigi TRKK organizuoja regionines konsultacijas, keturios jų įvyko per 2012 ir 2013 metus, 2014 m. planuojami susitikimai pagal keturias pagrindines temas: sulaikymo sąlygos; itin pažeidžiamų sulaikytųjų apsauga; sulaikymo pagrindai ir procedūros; sulaikytųjų perdavimas iš vienos valdžios kitai.⁵⁷⁷ Taigi šiuo aspektu THT normos ir valstybių narių praktika bus analizuojama ir vystoma ir ateityje, ypač atsižvelgiant į netarptautinių konfliktų aukų apsaugą.

⁵⁷⁴ DÖRMANN, K. Detention in Non-International Armed Conflicts. *International Law Studies Series. US Naval War College*. Vol. 88, 2012: 347-366, p. 354.

⁵⁷⁵ *Strengthening Legal Protection for Persons deprived of their Liberty in relation to Non-International Armed Conflict*. [interaktyvus] Regional Consultations 2012. Background paper. [žiūrėta 2014 01 11]. www.icrc.org/eng/assets/files/2013/strengthening-protection-detention-niac-regional-consultations-2012-icrc.pdf p. 5.

⁵⁷⁶ Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio konferencijos rezoliucija Nr. 1 *Dėl ginkluotų konfliktų aukų teisinės apsaugos stiprinimo*. [interaktyvus] 2011 m. gruodžio 01 d. [žiūrėta 2014 01 11] <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/resolution/31-international-conference-resolution-1-2011.htm>>.

⁵⁷⁷ *Detention in non-international armed conflict: The ICRC's work on strengthening legal protection*. [interaktyvus] 26 November 2013 [žiūrėta 2014 01 11]. <<http://www.icrc.org/eng/what-we-do/other-activities/development-ihl/strengthening-legal-protection-ihl-detention.htm>>.

3.7.1. Administracinio asmenų sulaikymo pagrindas kovoje su terorizmu

Administracinis sulaikymas yra išskirtinė priemonė. IV ŽK aiškiai nurodo, kad administracinis sulaikymas yra griežčiausia priemonė, kurios tarptautinio ginkluoto konflikto metu gali imtis sulaikanti valstybė. IV ŽK 42 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog administracinis sulaikymas gali būti taikomas tik jei tai yra absoliučiai būtina dėl sulaikančios valstybės saugumo. Taigi tiek karo veiksmų metu, tiek okupacijos metu pabrėžiama, kad šių priemonių galima tik jei tai „būtinai reikalinga“ valstybės saugumui arba dėl „imperatyvių saugumo priežasčių“. Taigi toks laisvės atėmimas, kai asmenims baudžiamieji kaltinimai nėra pateikiami, laikytinas išskirtine priemone, taikytina tik tada, kai šie asmenys laikomi keliančiais grėsmę valstybės saugumui dabar ar ateityje. Toks sulaikymas turi būti būtinas, tai yra, kad asmens keliamos grėsmės negalima pašalinti kitais būdais. Šio kriterijaus neatitiktų asmens sulaikymas vien siekiant iš jo išgauti žvalgybinės informacijos, ar siekis konkretų asmenį panaudoti derybose dėl kitų asmenų paleidimo.⁵⁷⁸ Toks sulaikymas taip pat neturi būti naudojamas kaip (slapta) alternatyva baudžiamajam persekiojimui, nes tai yra prevencinė priemonė, o ne užlėpta bausmė.⁵⁷⁹

TRKK ŽK komentare pateikiamos kelios pavyzdinės situacijos, kada gali kilti tokia būtinybė, pavyzdžiui, jei asmuo atlieka priešiškus veiksmus tos valstybės teritorijoje, arba atlieka veiksmus, kurie tiesiogiai padeda priešišškai šaliai, taip pat asmenys gali būti sulaikomi, jei yra teisėtų ir rimtų priežasčių manyti, kad jie yra organizacijų, kurios kelia neramumus, nariai, arba jei šie asmenys kelia grėsmę saugumui kitomis priemonėmis, tokiomis kaip diversija ar šnipinėjimas.⁵⁸⁰ Kovos su terorizmu kontekste tokia grėsmė galėtų būti nustatyta, pavyzdžiui, jei valstybė turėtų duomenų, kad konkretus asmuo dalyvauja teroristinės grupės, kuri yra ginkluoto konflikto šalis veikloje ir savo veikla prisideda prie teroristinių išpuolių planavimo ir tuo kelia grėsmę

⁵⁷⁸ PEJIC, J. Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 380; Expert Meeting, op. cit. 570, p. 5.

⁵⁷⁹ Expert meeting, op. cit. 570, p. 5.

⁵⁸⁰ Commentary on the Geneva Conventions, Volume IV, op. cit. 511, p. 257-258.

valstybės saugumui. Šiuo atveju dalyvavimo ir prisidėjimo slenkstis yra daug mažesnis, nei tas, kurio reikalaujama siekiant nustatyti, kad asmuo tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose arba atlieka nuolatinę kovos funkciją, manytina, kad užtektų tokio asmens reikšmingo dalyvavimo teroristinės grupės veikloje kriterijaus. Taigi neteisėto kombatanto kategorijos naudojimas tiems asmenims, kurie kelia tikrą grėsmę ginkluotame konflikte dalyvaujančiai valstybei ir jų sulaikymas pats savaime neprieštaruja THT normoms, tačiau jeigu jiems nėra suteikiamos THT nustatytos garantijos, tada šis apibrėžimas prieštaruja THT.

Analizuojant konkretaus asmens keliamą grėsmę, TRKK ekspertai pasiūlė dviejų dalių testą, siekiant nustatyti, ar asmuo kelia pakankamą grėsmę, kad būtų sulaikomas. Pirmasis elementas – tai klausimas, ar dėl savo veiklos yra „labai tikėtina“ ar „tikra“, kad jis įvykdys kitus veiksmus, kurie kenktų (tiesiogiai ar netiesiogiai – čia riba neaiški) sulaikančiai valstybei ir (ar) tiems, kuriuos sulaikanti valstybė turi saugoti. Antrasis elementas – ar administracinis sulaikymas yra būtinas šiai grėsmei panaikinti.⁵⁸¹

Administracinis sulaikymas nėra alternatyva baudžiamajam sulaikymui. Šie du sulaikymo režimai turi būti organizuojami griežtai atskirai, nes kitu atveju kyla pavojus, kad sulaikymas gali tapti baudžiamosios procedūros pakaitalu, apeinant valstybės teisėkūros organus ir teismus. Tuo būtų pažeidžiamos įtariamųjų teisės.⁵⁸² Taigi asmenis, jau atlikusius teroristinius išpuolius, turėdama apie tai informacijos, valstybė turėtų sulaikyti baudžiamąjo proceso tvarka ir juos teisti pagal baudžiamosios teisės nuostatas.

Administracinis sulaikymas gali būti skiriamas tik individualiai ir be jokios diskriminacijos. Sulaikymas negali būti skiriamas kolektyviai, dėl kiekvieno sulaikomojo turi būti priimamas atskiras sprendimas, kuriame atsižvelgiama į jo keliamos grėsmės laipsnį ir į konkretų jo elgesį ar narysę

⁵⁸¹ *Expert meeting*, op. cit. 570, p. 5-6.

⁵⁸² PEJIC, J. Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 381.

konkrečiose organizacijose,⁵⁸³ pavyzdžiui, į jo įsitraukimo į teroristinės organizacijos veiklą.

Administracinis sulaikymas turi būti nutrauktas, kai tik nebelieka priežasčių, dėl kurių asmuo buvo sulaikytas. IV ŽK 132 straipsnyje nurodoma, jog „kiekvieną internuotą asmenį internavusi valstybė paleidžia tuoj pat, kai tik išnyksta priežastys, dėl kurių jis buvo internuotas“, I PP 75 straipsnio 3 dalyje nurodoma, jog „tokie asmenys turi būti paleisti kiek galima greičiau bet kuriuo atveju, kai tik nelieka areštą, sulaikymą ar internavimą pateisinančių aplinkybių“. Tai vienas iš svarbiausių principų, reglamentuojančių administracinį sulaikymą. Jei asmuo nebekelia grėsmės valstybės saugumui, jis turi būti paleistas. Bet koks asmens sulaikymas negali būti neribotas laike. Ypač atsižvelgiant į tai, kad ginkluoto konflikto situacija greitai keičiasi, vieną dieną buvęs pavojingas, kitą dieną asmuo tokio pavojaus gali nebekelti. Kitaip tariant, kuo ilgiau tęsiasi sulaikymas, tuo labiau sulaikę pareigūnai turi įrodyti, kad sulaikymas vis dar reikalingas.⁵⁸⁴ Jeigu asmuo, pavyzdžiui, buvo sulaikytas kaip teroristinės grupės narys, šiai grupei iširus ar ją nugalėjus, galima pagrįstai kelti klausimą, ar konkretus asmuo, buvęs tos teroristinės grupės nariu, vis dar kelia grėsmę konkrečiai valstybei. Tačiau būtent narystės teroristinėse organizacijose atveju šį asmens keliamos grėsmės klausimą gali būti gana sunku įvertinti, atsižvelgiant į teroristinių grupių veikimo pobūdį, tai yra, jų slaptumą ir decentralizuotumą.

Taigi asmuo gali būti sulaikomas tik jei yra pakankamas pagrindas manyti, kad toks jo sulaikymas yra absoliučiai būtinas pašalinti tai grėsmei, kurią šis dėl savo elgesio kelia valstybės saugumui, ir gali būti laikomas sulaikytas tik tol, kol tokią grėsmę kelia.

⁵⁸³ DEEKS, op. cit. 573, p. 407.

⁵⁸⁴ PEJIC, J. Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 382-383.

3.7.2. *Procedūriniai principai, taikytini sulaikytiesiems asmenims*

Sulaikant asmenis kovoje su terorizmu administracinio sulaikymo tvarka, yra ypač svarbu užtikrinti toliau nurodomus principus, nes čia ypač daug erdvės piktnaudžiavimui. Ginkluoto konflikto metu asmenis sulaikiusi valstybė juos praktiškai turi savo valdžioje, taigi būtina užtikrinti toliau nurodomus principus, kad toks sulaikymas netaptų savavališku sulaikymu.

Teisė į informaciją. Bet kuris asmuo, kuris yra sulaikytas, turi būti nedelsiant informuojamas jam suprantama kalba apie priežastis, dėl kurių jam buvo pritaikyta ši priemonė. Asmens teisė žinoti, kodėl jam buvo apribota laisvė, laikytina žmogiško elgesio reikalavimo reikšminga dalimi, nes netikrumas dėl sulaikymo priežasčių sukelia didelį psichologinį stresą.⁵⁸⁵ Šis reikalavimas yra įtvirtintas I PP 75 straipsnio 3 dalyje, taip pat ir žmogaus teisės įtvirtinančiose tarptautinėse sutartyse. Informacija turi būti pakankamai detali, kad asmuo galėtų skųsti sprendimus ir prašyti sprendimo dėl jo suėmimo teisingumo, ir turi būti pateikiama kalba, kurią supranta suimtas.⁵⁸⁶

Čia susiduria du interesai – asmenį suėmusios valstybės interesas apsaugoti įslaptintą informaciją, ir suimtojo teisė žinoti, dėl kokių priežasčių jis yra suimtas. Yra du aspektai, kurie turi įtakos sprendžiant dėl informacijos įslaptinimo. Pirmiausiai, dažnai problema yra pernelyg plataus masto medžiagos įslaptinimas, dažnai nepagrįstas, dėl kurio sulaikytiesiems pateikiama nepakankamai informacijos. Antra, pažymėtina, kad ypač konflikto pradžioje informaciją informantai pateikia perdėtą ar neteisingą, tai susiję su asmeniniais santykiais ir noru atkeršyti. Taigi į šiuos du aspektus reiktų atsižvelgti. Siekiant pusiausvyros tarp sulaikytojo interesų ir valstybės saugumo interesų, informaciją galima pateikti, užslaptinant tik šaltinį, iš kurio ji gauta. Taip pat turėtų būti galimybė prašyti išslaptinimo. Ši informacija turėtų bent jau būti prieinama tam organui, kuris sprendžia dėl suėmimo, arba, pavyzdžiui, suimtojo atstovui, kuris būtų įgaliojtas dirbti su įslaptinta

⁵⁸⁵ Ten pat, p. 384.

⁵⁸⁶ Ten pat,

informacija.⁵⁸⁷ Taigi nustatant, kiek informacijos pateikti suimtajam, pažymėtina, kad teisė į informaciją yra asmens fundamentali teisė, ir ją pateikti yra sulaikiusiųjų pareiga, o ne pateikiama rekomendacija.⁵⁸⁸

Teisė būti registruotam ir laikomam registruotoje sulaikymo vietoje. Šis reikalavimas taip pat numato, kad informacija apie asmens sulaikymą ar bet kokius pervežimus iš vienos vietos į kitą turi būti perduodama asmens šeimai per protingą laiko tarpą. Tai yra garantija nuo prievartinio dingimo⁵⁸⁹.

Sulaikytas asmuo turi teisę ginčyti savo sulaikymo teisėtumą. IV ŽK 43 straipsnyje numatyta, kad „bet kuris Konvencijos saugomas asmuo, internuotas ar priverstinai apgyvendintas kitur, turi teisę, kad tokį sprendimą per kuo trumpesnę laiką persvarstytų laikančios nelaisvėje valstybės tam paskirtas atitinkamas teismas ar kita administracinė įstaiga.“ Okupuotose teritorijose taip pat turi būti numatoma procedūra, kad būtų galima skųsti suėmimo teisėtumą (IV ŽK 78 straipsnis). Tokios procedūros tikslas yra kompetentingos institucijos atliekamas tyrimas, ar asmuo buvo suimtas dėl tinkamų priežasčių ir jeigu ne, asmens paleidimas į laisvę.⁵⁹⁰ Netarptautinio ginkluoto konflikto metu ši teisė taip pat yra esminė užtikrinant asmens teisę į laisvę.

Šis peržiūrėjimas taikomas dviem etapais: pačioje sulaikymo pradžioje ir paskui periodiškai. Periodinė sulaikymo teisėtumo peržiūra yra numatyta IV ŽK 43 ir 78 straipsnyje (atitinkamai sulaikant priešiška šaliai ir okupacijos metu). Tai yra fundamentali šios procedūros dalis. Šie straipsniai numato, kad sulaikymo pagrindumas turi būti peržiūrimas bent kas 6 mėn. Tokio peržiūrėjimo tikslas yra patikrinti, ar sulaikytasis vis dar kelia didelę grėsmę

⁵⁸⁷ *Expert meeting*, op. cit. 570, p. 12.

⁵⁸⁸ Ten pat, p. 13.

⁵⁸⁹ Tarptautinėje konvencijoje dėl visų asmenų apsaugos nuo prievartinio dingimo prievartinis dingimas apibrėžiamas kaip asmens areštas, sulaikymas, pagrobimas ar bet kokios kitokios formos laisvės atėmimas, kurį atlieka valstybės pareigūnai ar asmenys ar jų grupės, veikiantys su valstybės įgaliojimu, parama ar tyliu sutikimu, kai toks laisvės atėmimas nėra pripažįstamas arba kai neatskleidžiama suimto asmens likimas ar jo buvimo vieta, tokiu būdu paneigiant tokiam asmeniui teisės teikiamą apsaugą. Tarptautinė konvencija dėl visų asmenų apsaugos nuo prievartinio dingimo. (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*) [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 10] <<http://www.refworld.org/docid/47fdfaeb0.html>>, 2 straipsnis.

⁵⁹⁰ PEJIC, J. Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 386.

asmenį sulaikiusios valstybės saugumui, ir įsakyti, kad jis būtų paleistas, jei tokios grėsmės nebekelia.

Netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančios normos nenumato konkretaus termino, kas kiek laiko gali būti peržiūrimas sulaikymo teisėtumas. Žmogaus teisių normos neriboja, kaip dažnai sulaikytasis gali skųstis dėl jo sulaikymo teisėtumo. Dėl *habeas corpus* dar nėra visiškai vieningos nuomonės tarptautinės teisės doktrinoje. Yra nuomonių, jog nepaprastosios padėties metu teisė į *habeas corpus* gali būti apribota. Kitų autorių nuomone, *habeas corpus* teisės niekada negali būti apribotos.⁵⁹¹ J. Pejic mini tik *habeas corpus* galimybę ginčyti sulaikymą netarptautinio ginkluoto konflikto metu⁵⁹², o TRKK ekspertai savo diskusijose nurodė, kad yra dvi skirtingos procedūros, kurių metu galima ginčyti sulaikymo teisėtumą netarptautinio ginkluoto konflikto metu:

- 1) Pirminė ir periodinė sulaikymo teisėtumo peržiūra, nustatant, ar (vis dar) egzistuoja pakankamos sąlygos, susijusios su konfliktu, kad asmuo galėtų būti (likti) sulaikytas. Tai pareiga pagal THT, kurios turi laikytis ginkluoto konflikto šalys.
- 2) Bet kurio asmens, kuriam atimta laisvė, teisė pagal tarptautines žmogaus teisių normas ginčyti sulaikymo teisėtumą (šiuo atveju administracinio sulaikymo teisėtumą). Šis procesas inicijuojamas sulaikytojo iniciatyva. JT Žmogaus teisių komiteto nuomone, ši teisė negali būti apribojama, asmeniui negalima paneigti teisės į *habeas corpus*.⁵⁹³

1) Sulaikymo teisėtumo priežiūra.

Sulaikymo priežiūra pirmuoju atveju turi būti atliekama individualiai kiekvienam sulaikytajam, o institucija, tai atliekanti, turi būti nepriklausoma ir nešališka.

⁵⁹¹ DÖRMANN, op. cit. 575, p. 354.

⁵⁹² Pejic, Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 389.

⁵⁹³ Expert meeting, op. cit. 570, p. 16.

Pati institucija, nagrinėjanti sulaikytųjų ginčus, gali būti teismas arba administracinė taryba. Pagrindinis teismo privalumas yra tas, kad jis suteikia didesnes nepriklausomumo ir nešališkumo garantijas ir užtikrina esminių procedūrinių nuostatų laikymąsi. Tačiau teismas nėra pratęs spręsti bylas dėl saugumo sulaikymo ginkluoto konflikto situacijoje, taip pat kariškiams ginkluoto konflikto metu gali būti sudėtinga pateikti įrodymus, atitinkančius teisminius įrodinėjimo standartus⁵⁹⁴.

Administracinės tarybos pagrindinis privalumas yra tai, kad ji paprastai sudaroma konkrečiam tikslui – sulaikymo teisėtumo peržiūrai, tai reiškia, kad jos nariai yra gerai susipažinę su administracinio sulaikymo tikslais ir aplinkybėmis. Didžiausias trūkumas – taisyklių, kaip turi būti sudaroma tokia institucija, nebuvimas, todėl yra sunku užtikrinti nepriklausomumą ir nešališkumą. Ne taip svarbu, kurios rūšies institucija atliks šią priežiūrą, svarbiau, kad ji būtų nešališka ir nepriklausoma.⁵⁹⁵

2) Teisė į *habeas corpus*

Pagal tarptautines žmogaus teisių normas, bet kuris asmuo, kuriam atimta laisvė, turi teisę ginčyti suėmimo pagrįstumą teisme nedelsiant⁵⁹⁶. Ši teisė į teisminį peržiūrėjimą dažnai vadinama teise į *habeas corpus*. Šią teisę sulaikytajam ginkluoto konflikto metu sulaikytajam galima suteikti tuo pagrindu, kad tarptautinės žmogaus teisių normos nenustoja veikti ir ginkluoto konflikto metu, taigi sulaikytasis galėtų ir šiuo būdu ginčyti savo suėmimo teisėtumą. Tačiau vieningos nuomonės, ar taikytina teisė į *habeas corpus* ginkluoto konflikto dalyviams, TRKK ekspertai nepriėjo. TRKK surinkti ekspertai, analizavę kitą klausimą (tiesioginį civilių dalyvavimą karo veiksmuose) pažymėjo, kad teisė į *habeas corpus* taikytina pilna apimtimi sulaikymui ginkluoto konflikto metu, kaip ir teisė į teisinę pagalbą, susisiekti

⁵⁹⁴ Ten pat.

⁵⁹⁵ Ten pat.

⁵⁹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 4 dalis, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 9 straipsnio 4 dalis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.

su šeima ir gauti medicininę pagalbą per kelias dienas nuo sulaikymo dienos.⁵⁹⁷ Taigi ryškėja tendencija *habeas corpus* laikyti teise, kurios apribojimas negalimas jokiais atvejais.

Šią išvadą patvirtina ir I PP ir II PP nuostatos dėl santykio su žmogaus teisės reglamentuojančiais dokumentais. 2011 m. darbo grupės dėl savavališko sulaikymo pranešime pažymima, jog I PP 75 straipsnio 4 dalyje yra atkartojama didžioji dalis teisingo teismo garantijų, įtvirtintų tarptautiniuose žmogaus teisių instrumentuose.⁵⁹⁸ Kaip pažymima TRKK ŽK komentaruose, kiekvienoje šių sutarčių yra nuostata, kuri leidžia teisių apribojimus karo metu, tačiau I PP 75 straipsnio numatytos garantijos negali būti apribojamos ar sustabdomos. Taip pat pabrėžtina, kad nuostatos visuose šiuose dokumentuose yra daugiau mažiau panašios.⁵⁹⁹

II PP preambulėje yra nurodoma, kad „tarptautiniai dokumentai, susiję su žmogaus teisėmis, nustato pagrindinę žmogaus teisių apsaugą“, šiuo aspektu susiejant II PP su tarptautiniais žmogaus teisių dokumentais. TRKK pažymėjo, kad II PP nustatytos garantijos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatas.⁶⁰⁰

Netarptautinio ginkluoto konflikto metu sulaikant asmenis dėl *habeas corpus* taikymo kyla daug klausimų, kai kalbame apie konfliktus, kuriuose valstybių karinės pajėgos veikia ne savo teritorijoje, o kitoje valstybėje narėje kartu su ta valstybe arba tarptautinių pajėgų sudėtyje. Kyla klausimų, pirmiausia, kurios valstybės narės teisė turėtų būti taikoma, antra, kuri valstybė turėtų šias normas taikyti – sulaikanti valstybė, ar valstybė, kurios teritorijoje sulaikoma.⁶⁰¹ Taigi šioje srityje dar yra situacijų, kuriose kyla klausimų dėl taikytinos teisės.

⁵⁹⁷ ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 28th international conference of the Red Cross and Red Crescent. 2-6 December 2003. No. 03/IC/09. [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/ihlcontemp_armedconflicts_final_ang.pdf>, p. 34.

⁵⁹⁸ UN Human Rights Council. *Report of the Working Group on Arbitrary Detention* [interaktyvus]. Chair-Rapporteur: El Hadji Malick Sow. 19 January 2011. No. A/HRC/16/47. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A-HRC-16-47.pdf>>, para. 48.

⁵⁹⁹ Ten pat.

⁶⁰⁰ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol II), para. 4371.

⁶⁰¹ DÖRMANN, op. cit. 575, p. 354.

Dėl *habeas corpus* taikymo klausimą kėlė asmenys, sulaikyti JAV Gvantanamo kalėjime, esančiame Kubos teritorijoje. Pradinė tuometinio JAV prezidento Dž. Bušo pozicija buvo ta, kad JAV teismai neturi teisės peržiūrėti šių asmenų, sulaikytų Gvantanamo kalėjime, skundų pagal *habeas corpus*, kadangi Gvantanamo kalėjimas nėra JAV teritorijoje ir nepatenka į JAV jurisdikciją. Tačiau *Rasul v. Bush* byloje JAV Aukščiausiasis teismas pasisakė, kad jis turi jurisdikciją pasisakyti dėl Gvantanamo kalinių sulaikymo teisėtumo, kadangi JAV vykde pakankamą Gvantanamo kalėjimo kontrolę ir taikė ten savo jurisdikciją; Teismas taip pat nusprendė, kad sulaikytieji turi teisę būti išklaustyti nepriklausomo tribunolo.⁶⁰² *Haman v. Rumsfeld* byloje JAV Aukščiausiasis teismas pasisakė, jog nei JAV prezidentas, nei Kongresas negalėjo sukurti karinių komisijų sistemos, kokia buvo sukurta Gvantanamo kalėjime. Taigi tokiu atveju Gvantanamo komisijos turėjo laikytis tiek JAV įstatymų, tiek THT nustatytų taisyklių.⁶⁰³ *Boumediene v. Bush* byloje JAV Aukščiausiasis teismas pasisakė, kad JAV teisės aktai, nustatantys sulaikytųjų teises, prieštarauja JAV Konstitucijai ta apimtimi, kuria jie yra apribojami tik Gvantanamo kalėjime sukurta sistema.⁶⁰⁴ Taigi šiais JAV Aukščiausiojo teismo sprendimais Gvantanamo kalėjime kalintiems asmenims buvo užtikrinta teisė į *habeas corpus* JAV teismuose.

Sulaikytasis turi teisę į teisinę pagalbą. Teisinė pagalba nėra reglamentuota ŽK ar PP. Šis reikalavimas išvestinas iš žmogaus teisių principų ir žmogaus teisių institucijų jurisprudencijos, jis laikytinas esminiu teisės į laisvę komponentu.⁶⁰⁵ Tačiau Deeks pastebi, kad intensyvaus ginkluoto

⁶⁰² U. S. Supreme Court. *'Shafiq Rasul, et al., Petitioners v. George W. Bush, President of the United States, et al.; Fawzi Khalid Abdullah Fahad al Odah, et al., Petitioners v. United States, et al.'*, [interaktyvus] 542 U. S. 466 (2004) [žiūrėta 2014 01 12] <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/03-334.ZO.html>>

⁶⁰³ U. S. Supreme Court, *Salim Ahmed Hamdan, Petitioner v. Donald H. Rumsfeld, United States Secretary of Defense; et. al.*, [interaktyvus] 548 U.S. 557 [žiūrėta 2014 01 12]. <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/05-184.ZO.html>>.

⁶⁰⁴ U. S. Supreme Court. *Lakhdar Boumediene, et al., Petitioners v. George W. Bush, President of the United States, et al.* [interaktyvus] 553 U. S. 723 [žiūrėta 2014 01 12] <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/06-1195.ZO.html>>.

⁶⁰⁵ PEJIC, Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 388.

konflikto metu, kai sulaikoma šimtai ar tūkstančiai asmenų, šio principo užtikrinimas gali būti tiesiog praktiškai neįmanomas⁶⁰⁶.

Kiti principai. Pejic ir TRKK siūlymu, sulaikytiesiems turėtų galioti ir šie principai: sulaikytasis ir jo atstovas turi teisę asmeniškai dalyvauti posėdžiuose, kuriuose sprendžiama dėl sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo; sulaikytasis turi teisę būti lankomas šeimos ir su ja susirašinėti; sulaikytasis turi teisę gauti medicininę pagalbą; sulaikytasis turi teisę reikšti skundus ir pageidavimus dėl sulaikymo sąlygų. TRKK turi teisę lankyti sulaikytuosius sulaikymo vietose (tarptautinio ginkluoto konflikto metu) arba turi teisę pasiūlyti savo paslaugas (netarptautinio ginkluoto konflikto metu).⁶⁰⁷

Deeks nuomone, iš visų šių garantijų kaip pačios svarbiausios išskirtinos penkios garantijos, keturios iš jų numatytos IV ŽK, penktoji – I PP: pirma, asmuo turi būti sulaikomas tik dėl labai rimtų saugumo priežasčių; antra, jis turi teisę į pirminę sulaikymo pagrįstumo peržiūrą, kurią atliktų nepriklausomas teismas ar taryba; trečia, teisė pateikti apeliaciją dėl tokio sprendimo; ketvirta, teisė į periodinę sulaikymo peržiūrą, penkta, teisė būti informuotam apie sulaikymo priežastis⁶⁰⁸. Autorės nuomone, šios pagrindinės nuostatos leistų užtikrinti, jog asmenys, sulaikomi tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu nepatirtų nepagrįsto ar pernelyg ilgai trunkančio sulaikymo. Taip pat svarbu, kad administracinį sulaikymą atliekanti valstybė ne tik įtvirtintų šias nuostatas, bet ir užtikrintų, kad jų būtų laikomasi kuo griežčiau.

Net ir užtikrinus šiuos penkis principus, lieka daug klausimų dėl administracinio sulaikymo taikymo atvejų ir jo metu taikytinų garantijų tikslaus turinio. Kyla klausimas, kiek išsamiai sulaikytasis asmuo turi būti informuojamas apie jo sulaikymo priežastis, taip pat kiek įsitikinęs šio sulaikytojo keliama grėsme turi būti asmuo, kuris sprendžia dėl sulaikymo pagrįstumo ar tas, kuris nagrinėja šio asmens apeliacinį skundą, kyla klausimų

⁶⁰⁶ DEEKS, op. cit. 573, p. 435.

⁶⁰⁷ PEJIC, Procedural principles and safeguards, op. cit. 568, p. 388-391.

⁶⁰⁸ DEEKS, op. cit. 573, p. 435.

ir dėl atstovavimo galimybės. Turėdamas atstovą, sulaikytasis galėtų efektyviau ir tinkamiau ginti savo teises, paprastesnis taptų ir pats procesas.⁶⁰⁹

Taigi administracinis sulaikymas ginkluoto konflikto metu gali būti taikomas asmenims, kurie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, bet dėl savo veiklos ar priklausymo atitinkamai teroristinei organizacijai kelia grėsmę atitinkamos valstybės, esančios ginkluotame konflikte su šia teroristine grupe, ir jos piliečių ar karių saugumui. Savaime suprantama, kad teroristai, kurie tiesiogiai dalyvauja ginkluotame konflikte arba teroristinėse organizacijose atlieka nuolatinę kovos funkciją, taip pat galėtų būti sulaikomi, kaip keliantys grėsmę konkrečios valstybės saugumui. Pagrindiniai principai, numatyti tarptautinėse sutartyse, taikytini administraciniam sulaikymui, skiriasi tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu, tačiau atsižvelgiant į THT tikslus ir humaniško elgesio reikalavimą, įtvirtintą ŽK bendrajame 3 straipsnyje, tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu sulaikant asmenis turėtų būti laikomasi šių principų: asmuo gali būti sulaikomas tik jei jis kelia rimtą grėsmę valstybės saugumui; jis turi teisę žinoti savo sulaikymo priežastis; sulaikytasis asmuo turi teisę į pirminę sulaikymo pagrįstumo priežiūrą, į apeliaciją dėl tokio pirminio sprendimo ir teisę į periodinę sulaikymo peržiūrą, užtikrinant visų šių veiksmų metu, kad sprendimą priimtų nepriklausomas ir objektyvus subjektas.

⁶⁰⁹ Ten pat, p. 435.

4 DALIS

TIKSLINIS NUŽUDYMAS THT KONTEKSTE

Aptarus ginkluoto konflikto apibrėžimą ir situacijas, kada kova su terorizmu laikoma ginkluotu konfliktu, bei tokiaame ginkluotame konflikte dalyvaujančių asmenų statusą, toliau analizuotini kariavimo metodai ir priemonės ir jų vertinimas pagal THT taisykles. Tikslinio nužudymo praktika plačiausiai taikoma būtent kovojant su teroristinėmis grupėmis.

Pabrėžtina, kad ypač prezidento Obamos prezidentavimo laikotarpiu JAV šia praktika naudojasi itin plačiai: nuo prezidento Obamos prezidentavimo laikotarpio pradžios CŽV ir kariškių vykdytų puolimų metu žuvo apie 3 000 asmenų, daugiausiai naudojant nepilotuojamus lėktuvus, o tik nedidelė dalis buvo suimta ir sulaikyta JAV teritorijoje.⁶¹⁰ Todėl aktualu įvertinti būtent šios praktikos naudojimo atitiktį THT normų nustatytiems principams.

4.1. Tikslinio nužudymo apibrėžimas

Tikslinio nužudymo apibrėžimas pateikiamas J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnyje: „Tai iš anksto apgalvotas konkretaus asmens (taikinio), įtariamo terorizmu, nužudymas esant tiesioginiam ar netiesioginiam valstybės valdžios

⁶¹⁰ SHANE, S. Targetted Killing Comes to Define War on Terror. [interaktyvus] *The New York Times*, 7 April 2013. [žiūrėta 2013 08 31]. <http://www.nytimes.com/2013/04/08/world/targeted-killing-comes-to-define-war-on-terror.html?pagewanted=all&_r=0>.

pritarimui.“⁶¹¹ Ši sąvoka svarbi tuo, jog ji neapima išankstinio tikslinio nužudymo vertinimo teisėtumo (kaip nutinka tuos pačius veiksmus apibūdinant kitokiomis sąvokomis, pvz., „neteisminė egzekucija“), bet nurodo elementus, būtinus reiškinio teisinei analizei. N. Melzer apibrėžia tikslinį nužudymą kaip tarptautinės teisės subjekto atliekamą mirtinos jėgos naudojimą, kai tikslingai, iš anksto numačius siekiama nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti.⁶¹² Jis išskiria penkis šios veikos elementus, skiriančius ją nuo kitų veikų:

1. Mirtinos jėgos naudojimas. Tai yra bet koks prievartinis veiksmas, nepriklausomai nuo to, kokios priemonės naudojamos, dėl kurio gali būti atimta žmogaus gyvybė.

2. Tikslas nužudyti, išankstinis nusistatymas ir apsisprendimas nužudyti. Šia veika tyčia siekiama nužudyti konkretų asmenį, asmens mirtis kyla ne dėl nusikalstamo pasitikėjimo ar neatsargumo. Taip pat tai iš anksto suplanuotas veiksmas, kurio pagrindinis tikslas yra atitinkamo konkretaus asmens mirtis, o ne kiti tikslai.

3. Taikinyis yra konkretus asmuo, o ne anoniminė asmenų grupė.

4. Asmuo, į kurį taikomasi, nėra į jį besitaikančiojo valdžioje.

5. Ši veika priskiriama tarptautinės teisės subjektui.⁶¹³

Ši veika skiriasi nuo politinio nužudymo (angl. *assassination*, lietuvių kalboje tikslaus atitikmens nėra) taikos metu, kas apibrėžiama kaip privataus ar viešo asmens nužudymas dėl politinių priežasčių. Ginkluoto konflikto metu toks nužudymas (*assasination*) konstatuojamas tada, kai konkretus asmuo nužudomas naudojantis apgaule. Tuo tarpu „neteisminė egzekucija“ paprastai reiškia konkrečių įtariamų asmenų nužudymą vietoj to, kad jie būtų suimti, nors jie konkrečiu momentu nekelia neišvengiamo pavojaus.

Tikslinio nužudymo teisinis įvertinimas gali būti atliekamas pagal įvairias tarptautinės teisės normas: THT, žmogaus teisių normas, teisėsaugos operacijų taisyklės (kurios turi atitikti žmogaus teisių normoms), taip pat

⁶¹¹ ŽILINSKAS, DECLERCK, op. cit. 50, p. 18.

⁶¹² MELZER, N. *Targeted Killing in International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 5.

⁶¹³ Ten pat, p. 3-4.

aktualios ir savigynos teisės normos. Svarbu yra atskirti šių normų reikalavimus, tačiau šių normų taikymo sritis persipina ir sunku situaciją visapusiškai įvertinti, neatsižvelgiant į visus šio reiškinių aspektus. Tačiau šiame darbe bus vertinami tik ginkluoto konflikto kontekste atliekami tiksliniai nužudymai. Šiame skyriuje bus siekiama įvertinti šią tikslinių nužudymų praktiką THT kontekste, pagal atitiktą šios teisės šakos principams.

Reiktų pažymėti, kad taikytinos teisės klausimas iš esmės remiasi atsakymu į klausimą, kokiam kontekste vykdomas tikslinis nužudymas. Jei tikslinis nužudymas įvykdomas taikos metu, ne ginkluoto konflikto kontekste, THT normos nebus taikomos, o taikytini griežtesni žmogaus teisių standartai. Jei šis nužudymas atliekamas ginkluoto konflikto metu ir su juo yra susijęs, THT normos laikytinos kaip *lex specialis* būtent toje situacijoje. Tačiau pažymėtina, kad žmogaus teisių standartai taip pat nenustoja galioti, ir, kaip bus analizuojama toliau, turi įtakos būtent tikslinių nužudymų vertinimui ir teisėtumo kriterijams. Amnesty International irgi pabrėžia, jog tiksliniai nužudymai, atlikti ginkluoto konflikto metu, pavyzdžiui, Afganistane, Pakistane ar Somalyje, gali atitikti THT ir žmogaus teisių reikalavimus, tačiau kiti tiksliniai nužudymai, vykdomi taikos metu, turi atitikti žmogaus teises nustatančiose normose numatytas griežtas sąlygas.⁶¹⁴

Taip pat galima pažymėti, kad vien tikslinio nužudymo atvejais patys savaime nesukuria ginkluoto konflikto būklės, nes jie paprastai nie neprilygsta ginkluoto konflikto metu atliekamiems karo veiksams ir nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo slenksčio⁶¹⁵, taigi nesant kitų karo veiksmų, tokia situacija būtų vertinama pagal žmogaus teisių normas. Skirtumą tarp žmogaus teisių bei baudžiamojo proceso normų ir THT reikalavimų iliustruoja tai, kas leistina pagal šias normas. Bendrai tariant, taikos metu teisėsaugos institucijos gali imtis tikslinio nužudymo tik savigynos tikslais ar gindami kitus asmenis nuo neišvengiamo pavojaus, pavyzdžiui, nužudyti įkaitų pagrobėjus, kai

⁶¹⁴ *United States of America. 'Targeted Killing' policies violate the right to life.* Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012, p. 1.

⁶¹⁵ FISHER, W. J. Targeted Killing, Norms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 45, 2006-2007. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 720.

tikima, jog įkaitų gyvybei gresia pavojus.⁶¹⁶ Ginkluoto konflikto atveju tikslinis nužudymas priklauso tik nuo asmenų statuso, tai yra nuo to, ar jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose,⁶¹⁷ nors yra tendencija nustatyti ir papildomų reikalavimų tokių veiksmų įgyvendinimui, kaip, pavyzdžiui, kitų priemonių nebuvimas asmens keliamai grėsmei pašalinti. Taigi visų pirma būtina atskirti, kurios situacijos laikytinos ginkluotu konfliktu, o kuriose taikytinos tik žmogaus teisių normos, taip pat ginkluoto konflikto metu atskirti asmenis, tiesiogiai dalyvaujančius ginkluotame konflikte ir jame nedalyvaujančius.

Tikslinis nužudymas vertintinas pagal atitiktį THT principams. Pasirenkant kariavimo metodus ar priemones, valstybės riboja THT principai. Pirmiausiai tai yra civilių ir kombatantų bei civilių objektų ir karinių objektų atskyrimo principas⁶¹⁸, remiantis šiuo principu draudžiami puolimai be atrankos. Antra, pasirenkant kariavimo priemones reikia laikytis nereikalingos žalos draudimo principo⁶¹⁹, taip pat išskirtinas ir proporcingumo principas⁶²⁰. Bet kokie kariniai veiksmai negali būti atliekami apgaule⁶²¹. Tikslinius nužudymus įvertinsime šių principų kontekste.

Tikslinių nužudymų praktiką plačiausiai naudoja Izraelis ir JAV, taigi šios dvi valstybės bus aptariamoms, plačiausiai bus analizuojama JAV praktika šioje srityje.

⁶¹⁶ ANDERSON, K. *Targeted Killing and Drone Warfare. How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War'*. [interaktyvus]. American University Washington College of Law Legal Studies Research Paper, April 26, 2011 [žiūrėta 2013 08 14]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824783##>, p. 3.

⁶¹⁷ Ten pat, p. 4.

⁶¹⁸ 1 paprotinės THT taisyklė, įtvirtinta TRKK parengtoje paprotinės teisės studijoje: „Konflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus.“ 7 taisyklė: „Konflikto šalys privalo visada skirti civilinius ir karinius objektus. Puolimas gali būti nukreiptas tik prieš karinius objektus. Draudžiama pulti civilinius objektus.“ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 21.

⁶¹⁹ I PP 35 straipsnio 2 dalis: „Draudžiama naudoti ginklus, šaudmenis, medžiagas ir kariavimo metodus, galinčius padaryti nereikalingos žalos ir sukelti nereikalingų kančių.“

⁶²⁰ 14 paprotinės THT taisyklė: „Puolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami.“ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 22.

⁶²¹ I PP 37 straipsnio 1 dalis: „Draudžiama užmušti, sužeisti arba paimti priešininką į nelaisvę, naudojantis apgaule.“ Tokį pat draudimą įtvirtina ir paprotinės THT taisyklės.

4.3. Izraelio Aukščiausiojo teismo sprendimas *Tikslinio nužudymo* byloje

Izraelyje tikslinio nužudymo praktikos pradžia žymi 2000 m. lapkričio 9 d. įvykdytas Hussein Abayat nužudymas, kurį atliko Izraelio ginkluotosios pajėgos (angl. *Israel Defence Forces*, sutr. IDF). Jis buvo nukautas iš sraigtasparnio paleistomis trimis raketomis, žuvo ir dvi šalia stovėjusios moterys. Izraelio vyriausybė patvirtino, kad tai vykdoma vyriausybės įsakymu, taigi tai gali būti laikoma valstybės veiksmu. Izraelio Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad Izraelio vyriausybė vykdo veiksmus, kurios metu nukaunami teroristai iš Judėjos, Samarijos ir Gazos ruožo.⁶²²

2002 m. sausio mėn. Viešasis komitetas prieš kankinimus Izraelyje (angl. *Public Committee Against Torture in Israel*) ir Palestinos žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos bendrija pateikė ieškinį prieš Izraelio valstybę⁶²³. Pareiškėjai ginčijo šios tikslinių nužudymų praktikos teisėtumą. Tai vienas iš išsamiausių teismo sprendimų, analizuojančių būtent tikslinio nužudymo klausimą.

Normų sistema, kuri, Aukščiausiojo teismo nuomone, taikytina Izraelio kovos su teroristais situacijai, yra THT, o ginkluotas konfliktas laikytinas tarptautiniu. Teismo sprendime remiamasi A. Cassese teiginiu, kad ginkluotas konfliktas, kuris vyksta okupuotoje teritorijoje tarp okupuojančios valstybės ir sukilėlių grupių, ar jos būtų teroristinės, ar ne, prilygsta tarptautiniam ginkluotam konfliktui.⁶²⁴ Taigi šios taisyklės, kurias išvystė teismas, yra aktualios tarptautinio ginkluoto konflikto kontekste.

Svarstydamas, ar teroristai gali būti laikomi kombatantais, Teismas nusprendė, kad dėl to, jog jie naudoja teroristinius metodus, kurie neatitinka THT, ir neturi iš toli atpažįstamos emblemos, jie kombatantais negali būti

⁶²² *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, įžanga.

⁶²³ LESH, M. Case Notes, *The Public Committee against Torture in Israel v The Government of Israel. The Israeli High Court of Justice Targetted Killing Decision. Melbourn Journal of International Law*, Vol. 8, 2007:373–397. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 02], p. 375.

⁶²⁴ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 18.

laikomi.⁶²⁵ Taigi jie laikytini civiliais asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Pagal TRKK parengtą studiją dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose⁶²⁶ galima teigti, jog šie asmenys, nuolat dalyvaujantys karo veiksmuose, bent jau netarptautinio ginkluoto konflikto metu būtų laikomi organizacijos nariais, kurie turi nuolatinę kovos funkciją,⁶²⁷ ir toks klasifikavimas reikštų, kad jie gali būti puolami net ir tada, kai tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Tačiau neaišku, ar tokia nuostata gali būti perkeliama į tarptautinio ginkluoto konflikto kontekstą. Taip pat neaišku, kodėl egzistuoja tarptautinis ginkluotas konfliktas, jei viena jo šalių susideda iš civilių asmenų. Tarptautinio ginkluoto konflikto situacija ir reiškia, kad jame dalyvauja dvi šalys, turinčios atitinkamas teises ir pareigas, taigi jei laikysime, kad viena iš šalių neturi teisės atlikti karinius veiksmus, šis konfliktas bus labai asimetriškas. Šios sąlygos (dėl išskirtinio ženklo ir teroristinių metodų) taikomos ne kombatanto statusui, o karo belaisvio statusui, taigi ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai, nesilaikantys šių reikalavimų, neturi teisės į karo belaisvio statusą, tačiau visgi laikytini kombatantais, turinčiais teisę atlikti teisėtus karo veiksmus. Jeigu valstybė pripažįsta, kad jos teritorijoje vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas, tuo pačiu netiesiogiai ji pripažįsta, kad kita konflikto šalis atitinka reikalavimus, keliamus ginkluoto konflikto šaliai.

Tiesiogiai konflikte dalyvaujančiais asmenimis, Teismo teigimu, laikytini ir asmenys, kurie atitinkamai siunčia asmenį vykdyti karo veiksmus, planuoja puolimą ir priima sprendimą jį atlikti.⁶²⁸

Pagrindinės taisyklės, kurias suformulavo Izraelio Aukščiausiasis teismas šioje byloje, buvo tokios:

1. Valstybė turi turėti patikimų įrodymų, kad potencialus taikinys neteko apsaugos, [teikiamos civiliams asmenims] dėl savo veiksmų;
2. Jei asmens keliamai grėsmei pašalinti įmanoma naudoti mažiau drastiškas priemones, kaip, pavyzdžiui, sulaikymas, valstybė turi

⁶²⁵ Ten pat, para. 24.

⁶²⁶ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 237.

⁶²⁷ Plačiau žr. 3.5. Netarptautinio ginkluoto konflikto dalyvių statusas.

⁶²⁸ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 37.

šiomis galimybėmis pasinaudoti, nebent tai keltų didelį pavojų jos ginkluotųjų pajėgų narių gyvybei;

3. Iš karto po įvykdytos operacijos turi būti atliekamas išsamus ir nepriklausomas tyrimas, kad būtų nustatyta, ar ši operacija buvo pagrįsta; atitinkamais atvejais turi būti išmokama kompensacija nekaltiems civiliams;
4. Valstybė turi įvertinti iš anksto, ar tikėtina žala civiliams asmenims, susijusi su tiksliniu nužudymu, nėra didesnė už siekiamą karinį pranašumą, jei taip yra, valstybė neturi vykdyti tokios operacijos.⁶²⁹

Šie reikalavimai laikomi viena labiausiai išskirtinių šio sprendimo dalių. Kai kurie autoriai teigia, jog šie reikalavimai remiasi žmogaus teisių normomis, tačiau pastebėtina, kad visus šiuos reikalavimus galima pagrįsti THT normomis, tik reikalavimas imtis mažiau drastiškų priemonių labiau priskirtinas žmogaus teisių teisės sričiai.⁶³⁰ Pirmasis reikalavimas reiškia, kad turi būti laikomasi THT nustatyto atskyrimo tarp kombatantų ir civilių principo, paskutinis – kad atliekami veiksmai turi būti proporcingi siekiamam tikslui.

Pirmasis ir paskutinis reikalavimai bus aptarti atskirai, tačiau čia galima plačiau išanalizuoti antrąjį ir trečiąjį reikalavimus.

Teismas nustatė, kad jei asmens keliamai grėsmei panaikinti galima naudoti mažiau drastiškas priemones nei nužudymas, pavyzdžiui, galima jį suimti, apklausti, patraukti baudžiamojon atsakomybėn, turi būti pasinaudota šia galimybe, nebent tai keltų pernelyg didelę grėsmę valstybės ginkluotųjų pajėgų nariams.⁶³¹ Ši nuostata yra susijusi su THT nustatytais atsargumo reikalavimais puolimui, tačiau tokio konkretaus reikalavimo naudoti mažiau drastiškas priemones THT normose nėra. Lesh svarsto, kad šis reikalavimas galėtų būti susijęs su tuo, kad šio konflikto metu puolami ne kariai–kombatantai, o civiliai asmenys.⁶³² Šis reikalavimas rodo, kad sprendimui įtaką

⁶²⁹ LESH, op. cit. 624, p. 386-387.

⁶³⁰ Ten pat, p. 387.

⁶³¹ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 40.

⁶³² LESH, op. cit. 624, p. 388.

darė žmogaus teisių normas, galbūt dėl tikslinio nužudymo atitraukimo nuo tiesioginio karo veiksmų teatro yra poreikis įvesti į šią sistemą papildomas garantijas.

Kitas reikalavimas, kurį Teismas nustatė tikslinio nužudymo praktikai, yra reikalavimas, kad po tikslinio nužudymo atlikimo būtų vykdomas nepriklausomas tyrimas dėl to, ar „tiksliai buvo nustatytas taikinytis ir dėl puolimo prieš jį aplinkybių“.⁶³³ Izraelio ginkluotosios pajėgos vykdo vidinius tikslinio nužudymo atvejų tyrimus, tik nėra aišku, kiek jie yra nepriklausomi. Dėl informacijos išlaptinimo yra sunku į šį procesą įtraukti teisminės valdžios atstovus. Kadangi Izraelio Aukščiausiasis Teismas nenurodė, kas tai yra nepriklausomas tyrimas, taigi atliekant nurodytą nepriklausomą tyrimą lieka vietos piktnaudžiavimui. Tačiau pažymėtina, kad Izraelio Aukščiausiasis Teismas nurodė galimybę, kad pats peržiūros procesas gali būti peržiūrimas teismų, kad būtų užtikrintas reikalaujamas objektyvumas.⁶³⁴ Šis peržiūros procesas padeda užtikrinti, kad atliekant tikslinius nužudymus bus laikomasi THT reikalavimų, taip pat nuolat peržiūrint konkrečių tikslinių puolimų aplinkybes, ateityje jie gali būti rengiami daug tiksliau. Įdomu pažymėti, kad Izraelio Aukščiausiasis Teismas 2007 m. birželio 17 d. nurodė valstybei⁶³⁵, kad per 45 dienas ši turi jį informuoti, ar bus sudarytas nepriklausomas komitetas Saleh Shehadeh nužudymui tirti.⁶³⁶ Valstybės prokuratūra sutiko sukurti nepriklausomą komisiją šiam nužudymui ištirti.

Taigi Izraelio Aukščiausiojo teismo sprendime nustatomi reikalavimai yra susiję su tikslinio nužudymo prigimtimi, nes tai yra konkretaus asmens nužudymas nebūtinai karo lauke ar vykstant toje vietovėje intensyviems karo veiksams, taigi kyla papildomas pavojus civiliams, kurie yra šalia asmens, į

⁶³³ *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 219, para. 40.

⁶³⁴ LESH, op. cit. 624, p. 390, *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 219, para. 54.

⁶³⁵ LESH, op. cit. 624, p. 391.

⁶³⁶ Saleh Shehadeh buvo nužudytas, ant jo namo numetus vienos tonos svorio bombą. Kartu su Shehadeh žuvo keturiolika žmonių, sužeista apie 50 žmonių. Dešimt namų buvo sugriauta visiškai, devyni iš dalies, o dar dvidešimt namų buvo apgadinti. YOAZ, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

kurį taikomasi. Todėl valstybės ginkluotosios pajėgos turi imtis papildomų apsaugos priemonių, taip pat apsvarstyti ir kitas galimybes pašalinti konkretaus asmens keliamą karinę grėsmę bei nustatyti procedūrą, kurios pagalba bus peržiūrimas konkrečių sprendimų ir veiksmų teisėtumas.

4.4. Atskyrimo principas ir tikslinio nužudymo praktika

Visos THT normos yra pagrįstos kompromisu tarp karinių ir humanitarinių reikalavimų.⁶³⁷ Viena vertus, normos turi apsaugoti asmens teises ir orumą, kita vertus, ginkluoto konflikto metu šalys siekia karinės naudos ir sėkmės.⁶³⁸ Šių dviejų interesų suderinimą atspindi esminė THT nuostata – atskyrimo principas, kuris yra įtvirtintas I PP 48 straipsnyje, kuriame teigiama: „Kad civiliams gyventojams ir civiliniams objektams būtų užtikrinta pagarba ir apsauga, konflikto šalys visuomet turi skirti civilius gyventojus ir kombatantus, taip pat civilinius ir karinius objektus ir atitinkamai imtis veiksmų tik prieš karinius objektus.“ Paprotinės THT studijoje nurodoma, kad tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu „[k]onflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus“⁶³⁹. Ši taisyklė – tai pagrindas karo įstatymų ir papročių kodifikavimui: visa Hagos ir Ženevos teisė yra pagrįsta šia nuostata, netiesiogiai įtvirtinta jau 1868 m. Peterburgo deklaracijoje.⁶⁴⁰ Šioje nuostatoje žodis „pagarba“ išreiškia nuostatą, kad civiliai asmenys ir objektai turi būti nepuolami, o „apsauga“ nurodo atlikti

⁶³⁷ GREENWOOD, C. Historical development and legal basis. FLECK, D. (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, New York, 1995: 1–38, p. 32.

⁶³⁸ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 22.

⁶³⁹ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 21.

⁶⁴⁰ *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), para. 1863.

pozityvius pagalbos veiksmus.⁶⁴¹ Šio principo dalis yra puolimų be atrankos draudimas.⁶⁴²

Atliekant bet kokius karinius veiksmus – tame tarpe ir tikslinį nužudymą – privaloma vadovautis šiuo principu. Šio principo esmė yra skyrimas tarp asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose ir juose ne(be)dalyvaujančių. Kombatantai (kovotojai) ir civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, yra teisėti taikiniai ginkluoto konflikto metu. Pagrindinis klausimas yra tai, kuriuos asmenis laikysime kombatantais, arba asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Teroristai retais atvejais bus laikomi kombatantais (tarptautinio ginkluoto konflikto metu), dažniau laikomi arba civiliais, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, arba kovotojais, kurie turi nuolatinę kovos funkciją atitinkamoje teroristinėje organizacijoje, kuri yra ginkluoto konflikto šalis. Taigi atskyrimo principo laikymuisi būtina užtikrinti, kad puolami būtų tik tie asmenys, kurie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose arba laikytini atliekančiais nuolatinę kovos funkciją. Taigi puolimas galimas tik prieš tuos asmenis, kurie priklauso grupėms, laikytinoms ginkluoto konflikto šalimi.

Paprastai teigiama, kad kombatantas visada yra teisėtas taikiny, tačiau yra nuomonių, teigiančių, kad čia reikėtų atsižvelgti į kitus THT principus – karinio būtinumo ir apgaulės draudimo principus. Cassese formuluoja siaurą civilių dalyvavimo karo veiksmuose supratimą – jo teigimu, teroristai negali būti laikomi kovotojais, jie laikytini teroristais ir negali būti puolami, kai

⁶⁴¹ Ten pat, para. 1872.

⁶⁴² Kas laikoma puolimais be atrankos, nurodo I PP 51 straipsnis:

[...] 4. Puolimai be atrankos yra draudžiami. Puolimai be atrankos yra:

- a) puolimai, nenukreipti į konkrečius karinius objektus;
 - b) puolimai, kai naudojami metodai ir kariavimo priemonės, kurių negalima taikyti konkrečioms kariniams objektams; arba
 - c) puolimai, kai taikomų metodų ar kariavimo priemonių sukeltų padarinių negalima apriboti taip, kaip to reikalauja šis protokolai, ir todėl jie kiekvienu atveju gali be atrankos suduoti smūgį kariniams objektams ir civiliams arba civiliniams objektams.
5. Be kitų, puolimu be atrankos reikėtų laikyti:
- a) puolimą bombarduojant bet kokiais būdais ir priemonėmis, kai vienu kariniu objektu laikomi keli aiškiai atskirti ir vienas nuo kito per atstumą esantys kariniai objektai mieste, kaime ar kitoje vietovėje, kur sutelkti civiliai arba civiliniai objektai; ir
 - b) puolimą, kurio metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, kas būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą. [...]

neatlieka aktyvių karo veiksmų.⁶⁴³ Priešinga pozicija buvo išreikšta TRKK studijoje dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose, kad tų organizuotų grupių, kurios gali būti ir yra laikomos atitinkamo ginkluoto konflikto šalimi, nariai laikytini teisėtu taikiniu, jei jie atlieka nuolatinę kovos funkciją.

A. Cassese teigimu, net ir kombatantų negalima pulti, kai jie nėra karo lauke, bet ilsisi namie ar su šeima lankosi kine, nes priešus pulti galima tik tada, kai jie yra išitraukę į karo veiksmus, o ne kai jie sudeda ginklus⁶⁴⁴. A. Cassese remiasi Hagos taisyklių 23 b ir c dalimis. Jos teigia, kad draudžiama naudojantis išdavyste nužudyti ar sužeisti asmenis, priklausančius priešiška šaliai ar kariuomenei, taip pat draudžiama nužudyti ar sužeisti priešą, kuris sudėjęs ginklus ar nebegalėdamas gintis, pasiduoda savo valia⁶⁴⁵. Taigi čia nekalbama apie asmenis, kurie tiesiog konkrečiu momentu tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, tačiau kalbama apie apgaulės draudimą ir asmenų *hors de combat* apsaugą. Taigi, autorės nuomone, reiktų skirti situacijas, kai karys tiesiog ilsisi tarp kovos veiksmų, valgo, miega, dalyvauja pasiruošime karo veiksmams ir vėl į juos išitraukia, tačiau yra tarnyboje ir ruošiasi toliau dalyvauti karo veiksmuose, nuo tų atvejų, kai jis atšaukiamas iš tarnybos į atostogas su šeima ar panašiais atvejais, nes kitaip kombatantų statusas supanašėtų su civilių asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, statusu, nes juos būtų galima pulti tik tada, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, o ne kai ilsisi, miega ar planuoja ateities išpuolius.

Taip pat šiuo klausimu paminėtina ir I PP 52 straipsnio 3 dalis, kuri teigia, kad „[t]uo atveju, kai abejojama, ar objektas paprastai skirtas civiliniams tikslams, pavyzdžiui, bažnyčia, gyvenamasis namas ar kiti gyvenamieji pastatai arba mokykla, nenaudojami efektyviai padėti karo

⁶⁴³ CASSESE, A. *Expert Opinion On Whether Israel's Targeted Killings of Palestinian Terrorists is Consonant with International Humanitarian Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.stoptorture.org.il/files/cassese.pdf>>. p 14-15.

⁶⁴⁴ Ten pat, p. 8 (išnašose).

⁶⁴⁵ 1899 m. liepos 29 d. Konvencija (II) dėl žemės karo įstatymų ir papročių ir jos priedas: Žemės karo įstatymų ir papročių taisyklės (*Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14].

<<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>>. 23 straipsnis.

veiksmams, manoma, kad toks objektas naudojamas civiliniams tikslams.“ Šio straipsnio 2 dalis nustato, kad „[p]uolami tik kariniai objektai. Kalbant apie objektus, kariniais objektais laikomi tie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą.“

Žilinsko ir Declerck straipsnyje⁶⁴⁶ šios nuostatos minimos kaip pagrindas, jog puolimas prieš karinius objektus turi atitikti 2 dalyje keliamus reikalavimus – autorių teigimu, šie veiksmai turi suteikti efektyvų karinį pranašumą. Šis principas kitame sakinyje pagal analogiją pritaikomas puolimui prieš kombatantus – kombatantas, kuris neprisideda prie priešų karinių veiksmų ir praleidžia laiką su savo šeima, šiuo atveju jo ar jos nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo. Tačiau reikia pažymėti, kad, pirma, I PP 52 straipsnio 2 dalyje išvardinti reikalavimai taikomi ne puolimo veiksmams, o patiems kariniams objektams apibrėžti. Jei objektas atitinka šiuos reikalavimus, bet kokie puolimai prieš jį, atsižvelgiant į proporcingumo principą, laikytini teisėtais. Antra, 52 straipsnis apima civilių objektų apsaugą, o ne civilių asmenų apsaugą. Šitokių reikalavimų puolant kombatantus – įvertinti jų nužudymo atveju būsiantį karinį pranašumą – THT nekelia, nes priešų karinių pajėgų mažėjimas savaime reiškia atitinkamą karinį pranašumą. Teiginyje „mūsų nuomone, priešų kombatantas, kuris neprisideda prie priešų karinių veiksmų, kai jis ar ji praleidžia laiką su savo šeima, ir tokiose aplinkybėse šio asmens nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo,“ galima įžvelgti kelias situacijas, kurios reikalautų skirtingo teisinio vertinimo. Jei kombatantas yra fronte ir dalyvauja ginkluotame konflikte, tikrai jis neturės

⁶⁴⁶ “Tuo atmetamas teiginys, kad karo metu teisėtai taikantis nebuvo būtina, kad asmuo, į kurį taikomasi, yra iš tiesų ištraukęs į karo veiksmus, o jis galėjo būti nukaunamas bet kuriuo laiku ir bet kurioje vietoje. Mes remiame tokią poziciją, kaip kylančią iš I PP 52 straipsnio 3 dalies, ir manome, kad bet koks karinis objektas gali būti puolamas tik tada, jei jis atitinka nurodytas sąlygas, iš kurių viena yra tai, kad taikinytis tuo metu turi prisidėti prie priešų karinių veiksmų taikymosi metu, ir jo sunaikinimas ar nužudymas turi suteikti aiškų karinį pranašumą būtent taikymosi laiko aplinkybėmis. Mūsų nuomone, priešų kombatantas, leidžiantis laiką su savo šeima, neprisideda prie priešų karinių veiksmų, ir tokiose aplinkybėse jo ar jos nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo. Toks nužudymas galbūt neprilygtų klastai, tačiau tokiu negarbingu elgesiu nepaisoma bendrųjų žmoniškumo ir humanitarinės teisės principų.” ŽILINSKAS, DECLERCK, op. cit. 50, p. 12.

galimybės praleisti laiko su savo šeima, tačiau kai kuriuo laiku bus galima sakyti, kad jis neprisideda prie priešo karinių veiksmų, pavyzdžiui, kaip jau minėta, kai jis valgo, miega, praleidžia savo laisvalaikį. Skiriamoji riba turėtų būti tai, ar konkretus karys yra tarnyboje, ar visgi jis yra atšauktas ir atostogauja, tuo būdu praktiškai netekdamas kombatanto statuso (tuo pačiu ir privilegijos atlikti karinius veiksmus). Taip teigia ir Ben-Naftalli bei Michaeli, nurodydami, kad kombatantai neturi civiliams taikomos apsaugos, ir yra teisėti kariniai taikiniai, nepriklausomai nuo konkrečios jų buvimo vietos ir to fakto, kad jie nėra ištraukę į jokią priešui grėsmingą veiką, nors reikia pažymėti, kad į juos daug rečiau taikomasi, kai jie yra toliau nuo karo veiksmų vietos.⁶⁴⁷

Esminis dalykas svarstant apie atskyrimo principą yra ne atskirti, ar konkretaus kombatanto nužudymas suteiks karinį pranašumą, o atskirti, ar konkretus asmuo yra kombatantas, ar ne. Esminiai teisiniai kriterijai jau buvo anksčiau išdėstyti, jų praktinis pritaikymas būtent tikslinio nužudymo atveju bus toliau analizuojamas.

Kaip jau buvo minėta, Izraelio Aukščiausiasis teismas savo *Tikslinio nužudymo* sprendime pažymėjo, kad siekiant taikytis į civilį asmenį, tiesiogiai dalyvaujantį karo veiksmuose, reikia turėti pagrįstos informacijos dėl tokio jo statuso⁶⁴⁸. Šis principas taip pat taikytinas ir tais atvejais, kai ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai laikytini kombatantais ar kovotojais, tada besitaikanti šalis turi turėti pagrįstos informacijos, kad konkretus asmuo tikrai priklauso priešingos šalies ginkluotosioms pajėgoms, tai ypač aktualu netarptautinio ginkluoto konflikto metu, kai konflikto šalies dalyviai neišsiskiria iš civilių gyventojų. Tai informacija apie konkretų asmenį ir jo veiklos pobūdį. Esant abejonei dėl asmens statuso, turi būti atsakingai įvertinta turima informacija, ar ji yra pakankama, kad būtų galimas puolimas prieš šį

⁶⁴⁷ BEN-NAFTALI, O., MICHAELI, K. R. 'We Must Not Make a Scarecrow of the Law': A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, 2003:233–292, WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 280. TRKK II PP komentare taip pat pabrėžiama, kad asmenys, priklausantys ginkluotosioms pajėgoms ar ginkluotoms grupėms, gali būti puolami bet kada. *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol II), para. 4789.

⁶⁴⁸ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 219, para. 40.

asmenį, negalima pulti asmens, kuris tiesiog atrodo įtartinais.⁶⁴⁹ Žinoma, visada išlieka vertinimo nuožiūros laisvė.

Šio Izraelio Aukščiausiojo Teismo sprendimo ir Teismo nurodyto kriterijaus kritikas G. Levy pažymi, kad šios nuostatos yra suformuluotos taip, kad palieka sprendimą, ar surinkta pakankamai informacijos, atlikti Izraelio žvalgybai. Pasak G. Levy, šį reikalavimą taiko tie patys asmenys, kurie ir atlieka tikslinius nužudymus. Tačiau taip pat nėra aišku, koks kitas subjektas galėtų spręsti dėl šio klausimo, nes visi sprendimai priimami remiantis žvalgybine informacija, taigi nėra realistiška tikėtis, kad kažkokia nepriklausoma institucija prieš puolimą nuspręstų, ar surinkta pakankamai informacijos atitinkamai operacijai pagrįsti.⁶⁵⁰ Šių standartų taikymą galima siūlyti patikrinti, atliekant tikslinių nužudymų patikrinimą po puolimo, ką siūlo ir Izraelio Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas peržiūrą po tikslinio nužudymo įvykdymo kaip vieną iš keturių pagrindinių reikalavimų tikslinių nužudymų atlikimui.

4.5. Proporcingumo principas

Tikslinio nužudymo praktika turi atitikti ne tik atskyrimo, bet ir proporcingumo principą. Proporcingumo principas yra įtvirtintas paprotinėje THT. Paprotinės THT 14 taisyklėje nustatoma, jog „[p]uolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami.“⁶⁵¹ Ši nuostata taikytina tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Šis principas yra įtvirtintas I PP 51 straipsnio 5 dalies b punkte. II PP tekste tiesiogiai šis principas neminimas, bet jį galima išvesti iš humaniško elgesio principo. Šis principas taip pat buvo įtvirtintas Konvencijos dėl tam tikrų

⁶⁴⁹ Ten pat; *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. 37, p. 24.

⁶⁵⁰ LESH, op. cit. 624, p. 387-388.

⁶⁵¹ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 22.

įprastinių ginklų II pakeisto protokolo 3 straipsnio 8 dalyje.⁶⁵² Karinis pranašumas čia suprantamas kaip visos operacijos bendras karinis pranašumas. I PP ir II PP komentaruose pažymima, kad žodžiai „konkretus ir tiesioginis“ karinis pranašumas naudojami siekiant nurodyti, kad šis pranašumas turi būti esminis ir pakankamai artimas, o ne sunkiai įsivaizduojamas ar atsirandantis tik po ilgo laiko.⁶⁵³ Asmenys, planuojantys, sprendžiantys ar vykdančys puolimus, turi priimti sprendimus, remdamiesi visais įmanomais informacijos šaltiniais, kurie jiems yra prieinami atitinkamo sprendimo priėmimo laiku.⁶⁵⁴

Taigi tikslinio nužudymo kaip karo veiksmo atveju proporcingumo principo laikymosi klausimas kyla, kai su asmeniu, kuris nužudomas, žūva pašaliniai asmenys. Tada reiktų vertinti, ar tokie veiksmai, siekiant nužudyti priešininką, pateisinami jų proporcingumo kariniam pranašumui aspektu. Jei vieną asmenį nukaunant žūva keli ar keliolika civilių, tai rodo, kad išpuolį planavę asmenys prieš išpuolį ėmėsi nepakankamai apsaugos priemonių ir neišanalizavo situacijos, kad nukentės tiek nekaltų asmenų, o jei apie aukas buvo žinoma iš anksto, tada proporcingumo principas tokiu atveju būtų pažeistas itin sunkiai. Šio principo ribų negalima iš anksto apibrėžti tiksliai, kiekvienoje situacijoje jis analizuotinas ir vertintinas atskirai.

Vienas tokio išpuolio pavyzdys galėtų būti minėtas Saleh Shehadeh nužudymas 2002 m. liepos 22 d. Tą dieną Izraelio oro pajėgos numetė vienos tonos svorio bombą ant pastato, kuriame slėpėsi Shehadeh. Shehadeh namas buvo pastatytas tankiai apgyvendintame Gazos miesto rajone, ir sproginas sunaikino daug šalimais stovėjusių namų. Iš viso žuvo 15 žmonių, įskaitant

⁶⁵² 3 straipsnis

„[...] 8. Ginklus, kuriems taikomas šis straipsnis, draudžiama naudoti nesirinktinai. Naudojimas nesirinktinai reiškia bet kokių šių ginklų panaudojimą:

[...] c) kai tikėtina, kad dėl to atsitiktinai žus, bus sužaloti civiliai asmenys, bus pakenkta civiliniams objektams ir kuris yra per daug pavojingas lyginant su laukiamu konkrečiu ir tiesioginiu kariniu pranašumu.“ Protokolas dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d. (II protokolas, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.), *Valstybės Žinios*, 1998, Nr. 83-2312.

⁶⁵³ *Customary international humanitarian law*, Vol. I, op. cit. 37, p. 50; *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), para. 2209.

⁶⁵⁴ *Customary international humanitarian law*, Vol. I, op. cit. 37, p. 50.

Shehadeh, jo žmoną ir devynis vaikus, apie 50 žmonių buvo sužeista.⁶⁵⁵ 2008 m. buvo įsteigtas komitetas šio įvykio tyrimui, jo iniciatoriai siekė, kad asmenys, įsakę atlikti šį puolimą, turėtų būti patraukti atsakomybėn⁶⁵⁶. Pranešime buvo teigiama, jog Shehadeh nužudymas buvo būtinas, nes teroristinių veiksmų visuma Izraelyje nuo 2000 m. prilygo ginkluotam konfliktui. Komisija teigė, kad jau iš pirmo žvilgsnio matoma, kad šis išpuolis buvo neproporcingas, su tuo sutiko tiek komisija, tiek didžioji dalis karininkų, kurie buvo susiję su operacijos planavimu ir įgyvendinimu. Jie teigė, kad, jei būtų numatę, kokias iš tikrųjų pasekmes turės ši operacija, tikrai nebūtų jos vykdę.⁶⁵⁷ Esminė tokio reiškinių priežastis buvo „nepilna, netikslinga ir nenuosekli žvalgybinė informacija dėl civilių buvimo pastatuose, kurie jungiasi su Shehadeh namu (garaže ir nameliuose), kur žuvo didžioji dalis civilių asmenų“.⁶⁵⁸ Taigi buvo pripažinta, kad per daug dėmesio buvo skirta Shehadeh nužudymui, o per mažai svarstytos galimos civilių mirtys. Taigi buvo pripažinta, kad šis išpuolis buvo neproporcingas siekiamam tikslui, tačiau kaltė už tai priskiriama prastai žvalgybinei informacijai ir dėmesio civilių apsaugai stoka, o asmenų, vykdžiusių šią operaciją, siūlyta netraukti baudžiamojon atsakomybėn.⁶⁵⁹

Taigi proporcingumo principo įgyvendinimui svarbu yra paruošiamieji veiksmai ir žvalgybinė informacija, kurios pagrindu atliekama atitinkama operacija, taip pat labai svarbus ir tyrimas, atliekamas po operacijos, kuriuo būtų siekiama nustatyti, ar tikslinio nužudymo vykdymas atitiko THT principus, o jei ne – nustatyti priežastis ir jas pašalinti.

⁶⁵⁵ YOAZ, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

⁶⁵⁶ RAVID, B. 'Israel's 2002 hit of Hamas leader was justified, despite civilian casualties' [interaktyvus] *Haaretz*, 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-s-2002-hit-of-hamas-leader-was-justified-despite-civilian-casualties-1.346067>>

⁶⁵⁷ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Salah Shehadeh - Special Investigatory Commission*. [interaktyvus]. Report. 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 14]. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Salah_Shehadeh-Special_Investigatory_Commission_27-Feb-2011>, para. 10.

⁶⁵⁸ Ten pat, para.11.

⁶⁵⁹ Ten pat, para.14.

Taigi galima daryti išvadą, kad tikslinio nužudymo praktika, kuri dažniausiai naudojama būtent kovoje su teroristais, gali būti laikoma teisėta kovos priemone pagal THT, jeigu jos atlikimą reglamentuojančios taisyklės ir praktinis atlikimas atitinka kombatantų ir civilių atskyrimo bei proporcingumo principus. Vadinasi, tikslinių nužudymų praktika teisėta gali būti tik tada, kai juos atliekančios karinės pajėgos turi pakankamos ir pagrįstos informacijos apie asmens, į kurį taikomasi, dalyvavimą karo veiksmuose priešingos šalies labui, ir įsitikina, kad nebus taikomasi į asmenis, nedalyvaujančius ginkluotame konflikte ir su juo nesusijusius, tai yra, kad bus užtikrinamas atskyrimo ir proporcingumo principų laikymasis. Atsižvelgiant į šios praktikos vykdymo ypatumus ir siekdamas užtikrinti, kad tikslinio nužudymo praktikos metu būtų laikomasi minėtų principų, valstybės privalo nustatyti visų tikslinio nužudymo atvejų objektyvios peržiūros mechanizmą.

4.6. JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo praktika

Šiame skyriuje bus analizuojama JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo tikslinio teroristų nužudymo tikslais praktika. Reikia pažymėti, kad JAV nepilotuojamus lėktuvus naudoja ne tik Pakistane, kur situacija gana plačiai nušviečiama teisės mokslininkų, atlikusių išsamias (kiek tai įmanoma šiame kontekste) studijas, tačiau ir Afganistane, Irake, Somalyje, Jemene. Nepilotuojamų lėktuvų išpuolius Afganistane rengia ir Jungtinė Karalystė. Tačiau plačiausiai išanalizuota yra JAV praktika Pakistane. Iš šios analizės galima išvesti bendrus principus, taikytinus ir kitose vietose.

Human Rights Watch, kuri išsamiai analizavo JAV nepilotuojamų lėktuvų praktiką Jemene, pažymi, jog nepilotuojamų lėktuvų naudojimas ir jų nešamos lazeriais valdomos bombos nėra neteisėti. Jei šios technologijos naudojamos tinkamai, nepilotuojamų lėktuvų didelės stebėjimo galimybės gali padėti sumažinti civilių aukų skaičių karinių operacijų metu. Tačiau kaip ir su

kitais oro antpuoliais, nepilotuojamų lėktuvų operacijos gali būti vykdomos netinkamai dėl prastų žvalgybos duomenų ar nesiimant veiksmų civilių aukų skaičiui sumažinti.⁶⁶⁰

Vienas esminių klausimų yra būtent ginkluoto konflikto būklė tarp grupuočių Pakistane, į kurių narius JAV taikosi, ir JAV. Kaip jau buvo konstatuota, Pakistane vyksta netarptautinis ginkluotas konfliktas, kuriame kovoja Pakistano vyriausybė ir tam tikros teroristinės grupės, tačiau nėra aišku, koks yra JAV statusas šiame konflikte. Pradžioje ji veikė su Pakistano vyriausybės bent jau slaptu pritarimu, tačiau šio pritarimo, panašu, kad netenka, taigi sunku pasakyti, koku statusu JAV įsitraukia į šį ginkluotą konfliktą, tačiau pažymėtina, kad ten ginkluotas konfliktas vyksta.

Jungtinėje Karalystėje įsikūrusios nevyriausybinės organizacijos Tiriamosios žurnalistikos biuras (angl. *The Bureau of Investigative Journalism*), kuris pateikia kone išsamiausias duomenis apie JAV vykdomus nepilotuojamų lėktuvų išpuolius, duomenimis Pakistane 2004 – 2013 m. buvo įvykdyta 371 išpuolis, Jemene 2002 – 2013 m. nuo 54 iki 64 nepilotuojamų lėktuvų išpuolių, o Somalyje 2007 – 2013 m. – nuo 3 iki 9 išpuolių.⁶⁶¹ Afganistane JAV 2012 metais yra paleidusi jau bent 333 raketas iš nepilotuojamų lėktuvų, o kitais skaičiavimais – 447 raketas. Tai daugiausiai nepilotuojamų lėktuvų puolimų iš visų valstybių, kuriose vykdoma ši JAV praktika⁶⁶². Pastebima tendencija, kad nepilotuojami lėktuvai pakeičia įprastus lėktuvus oro erdvėje. Platesnės analizės apie nepilotuojamų lėktuvų išpuolius Afganistane ir Irake (anksčiau) praktiškai nėra, tačiau pažymėtina, kad šiose valstybėse JAV rengiamiems nepilotuojamų lėktuvų išpuoliams taip pat taikytini tie patys standartai, kaip ir bus aptariami Pakistano atveju, ir galima preziumuoti, kad susiduriama su panašiomis problemomis.

⁶⁶⁰ “Between a Drone and Al-Qaeda”. *The Civilian Cost of US Targeted Killings in Yemen*. [interaktyvus]. Human Rights Watch, October 2013 [žiūrėta 2014 01 14]. <<http://www.hrw.org/reports/2013/10/22/between-drone-and-al-qaeda-0>>.

⁶⁶¹ *Covert Drone War* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/>>, 2013 m. rugsėjo 1 d. duomenimis.

⁶⁶² ACKERMAN, S. 2012 *Was the Year of the Drone in Afghanistan* [interaktyvus] *WIRED*, 6 December 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.wired.com/dangerroom/2012/12/2012-drones-afghanistan/>>.

JAV tikslinių nužudymų praktika Pakistane buvo išsamiai išanalizuota devynis mėnesius trukusiame dviejų JAV universitetų atliktame išsamiaame tyrime *Gyvenimas po nepilotuojamais lėktuvais: civilių mirtys, sužeidimai ir traumos dėl JAV nepilotuojamų lėktuvų praktikos Pakistane* (angl. *Living Under Drones: Death, Injury, and Trauma to Civilians from US Drone Practices in Pakistan*) (toliau – *Living Under Drones*), kuriame aptariami ne tik faktiniai duomenys, bet ir teisiniai šios praktikos aspektai.⁶⁶³

4.6.1. Atskyrimo principas.

Klausimas kyla, ar JAV vykdant tikslinius nužudymus, praktikoje tiksliai nustatoma, kas yra kombatantas ar kovotojas, ir dėl pačios technologijos (nepilotuojamų lėktuvų naudojimo atveju) tikslumo. Viena vertus, teigiama, kad nepilotuojamų lėktuvų *Predator* tikslumas yra didesnis nei tradicinio karinio lėktuvo, dėl jų mažesnio greičio, ir dėl to, kad nepilotuojami lėktuvai gali virš savo taikinio skraidyti po kelias valandas.⁶⁶⁴ Jų operatoriams nėra būtina sunaikinti taikinį, kai tik jį pamato, jie gali surinkti daugiau duomenų apie situaciją, susidarančią aplink taikinį. Kalbant apie šiandieninius nepilotuojamus lėktuvus, jais galima atlikti ir išpuolius, kurie neskiria civilių gyventojų nuo kombatantų, tačiau pati technologija nėra iš savo prigimties neskirianti civilių nuo kombatantų, greičiau priešingai, ji įgalina tiksliai atskirti, į ką taikomasi.⁶⁶⁵

Tačiau kita vertus, visgi sistema šioje srityje turi ir trūkumų. Pažymima, kad nepilotuojamų lėktuvų operatorių gebėjimas skirti civilius ir kombatantus priklauso nuo sistemos gebėjimo perduoti tikslų vaizdą ir šios sistemos programinės įrangos, taigi ją naudojančios valstybės turėtų užtikrinti, kad jų

⁶⁶³ International Human Rights and Conflict Resolution Clinic at Stanford Law School and Global Justice Clinic at NYU School of Law, *Living Under Drones: Death, Injury, and Trauma to Civilians from US Drone Practices in Pakistan* (2012). [interaktyvus] September 2012 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://livingunderdrones.org/wp-content/uploads/2012/10/Stanford-NYU-LIVING-UNDER-DRONES.pdf>>.

⁶⁶⁴ WUSCHKA, S. The Use of Combat Drones in Current Conflicts – A Legal Issue or a Political Problem? *Goettingen Journal of International Law*, Vol. 3, 2011:891–905, WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 896.

⁶⁶⁵ Ten pat, p. 897.

technologija yra tinkama naudoti ginkluoto konflikto metu.⁶⁶⁶ Pabrėžtina, kad nepilotuojamus lėktuvus paprastai valdo asmenys, esantys už tūkstančių kilometrų nuo puolimo vietos. *Living Under Drones* pranešime teigiama, kad nepilotuojamų lėktuvų sistemų techninį tikslumą kvestionuoja net pačios kompanijos, sukūrusios nepilotuojamų lėktuvų įrangą. Vienas iš klausimų yra sistemos vaizdo vėlavimas – tai yra, laikas, kurio reikia, kad vaizdas per satelitą pasiektų šio prietaiso operatorių. Taigi sprendimas paleisti raketą gali būti priimtas pavėluoto vaizdo pagrindu. Taip pat pažymėtina, jog veikiant dideliu atstumu nuo karo veiksmų teatro (kai iš JAV teritorijos valdomi nepilotuojami lėktuvai, veiksmus atliekantys Pakistane), galimas vadinamasis kompiuterinių žaidimų efektas – asmenys, veikdami iš tokio nuotolio, nebepatiria jokio pavojaus susilaukti atsakomųjų veiksmų, o tai gali lemti neatsakingą THT nustatytų kriterijų įvertinimą konkrečiose situacijose.

Tiek atskyrimo, tiek proporcingumo principo aspektu taip pat pažymėtina, kad raketų, kurias paleidžia nepilotuojami lėktuvai, poveikio laukas yra maždaug 20 metrų, taigi paveikiami ne tik tie objektai, į kuriuos taikomasi, bet ir aplink esantys asmenys, namai, transporto priemonės ir panašiai, sprogmenys skveveldros paskleidžiamos dar platesniu mastu nei minėta.⁶⁶⁷

Dar daugiau klausimų kelia pati JAV politika ir praktika pasirenkant asmenis, į kuriuos bus taikomasi. *The New York Times* savo straipsnyje apie Obamos politiką kovoje su terorizmu pažymėjo, kad skaičiuojant civilių aukas Obama nurodė gana abejotiną metodą – iš esmės visi kariuomenei tinkamo amžiaus vyrai, kurie nukaunami atitinkamo smūgio zonoje, skaičiuojami kaip kovotojai, nebent po jų mirties gaunama žvalgybinių duomenų, kurie nurodytų, kad jie yra nekalti. Prieš terorizmą kovojantys pareigūnai teigia, kad šio požiūrio logika yra paprasta: iš žmonių, kurie yra vietoje, kurioje vyksta teroristinė veikla, arba kurie yra kartu su aukšto lygio al Qaeda operatyvininku,

⁶⁶⁶ BOWCOTT, O. The legal dilemma over drone strikes: justified killings or war crimes? [interaktyvus] *The Guardian*, 2 August 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/02/drone-strikes-thorny-legal-questions>>..

⁶⁶⁷ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 9-10.

nieko gero nelauk.⁶⁶⁸ Tačiau tokia nuostata gana iškalbingai parodo, kad JAV taikiniu tampa tikrai ne vien kovotojai, su kuriais JAV yra ginkluotame konflikte. Pažymėtina, jog yra atliekami tyrimai, kurie nurodo, kad jei asmuo emociškai, o dar labiau fiziškai, yra toli nuo savo galimo priešininko, tai palengvina taikymąsi ir padidina išnaudojimo riziką.⁶⁶⁹ Tai pabrėžia ir JT pranešėjas Philip Alston, tiriantis neteismines, sumarines ar savavališkas egzekucijas, savo studijoje dėl tikslinių nužudymų:

Didesnis susirūpinimas dėl nepilotuojamų lėktuvų kyla dėl to, kad juos naudojant žudymas tampa lengvesnis, nes nekyla grėsmė valstybės pajėgoms, asmenims, formuojantiems valstybės politiką ir karo vadams, taigi kyla pagunda pernelyg laisvai traktuoti teisinius apribojimus, nurodančius, kas gali būti nužudytas ir kokiomis aplinkybėmis. Valstybės turi užtikrinti, kad kriterijai, kuriuos ji taiko nustatydamas, į ką galima taikytis ir nužudyti, tai yra, kas yra teisėtas kombatantas, taip pat ką reiškia „tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose“, dėl kurio civiliai tampa tiesioginio puolimo taikiniu, nesiskirtų priklausomai nuo naudojamo ginklo rūšies.⁶⁷⁰

Kitas aspektas, darantis didelę įtaką tinkamam išpuolių taikinio pasirinkimui, yra žvalgybinės informacijos tikslumas. Priešingai nei Izraelis, kuris veikia daugiau ar mažiau pažįstamoje aplinkoje, Pakistane JAV veikia už 11500 km nuo savo teritorijos. Patys JAV pareigūnai, kalbėdami anonimiškai, pripažįsta, kad gauna žvalgybinę informaciją, net nežinodami, kiek patikimas yra šios informacijos šaltinis. Jo patikimumą tikrina kitos žvalgybos tarnybos,

⁶⁶⁸ BECKER, J., SHANE, S. Secret 'Kill List' Proves a Test of Obama's Principles and Will [interaktyvus] *The New York Times*, 29 May 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nytimes.com/2012/05/29/world/obamas-leadership-in-war-on-al-qaeda.html?pagewanted=1&r=0>>.

⁶⁶⁹ BOWCOTT, op. cit. 667.

⁶⁷⁰ UN Human Rights Council. *Study on Targeted Killings*. [interaktyvus]. Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Philip Alston. 28 May 2010. No. A/HRC/14/24/Add.6. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf>>, para. 80.

tačiau kriterijai, pagal kuriuos tikrinama, yra neaiškūs.⁶⁷¹ Nemaža dalis žvalgybinės informacijos remiasi vietiniais informatoriais, kurių patikimumas kelia susirūpinimą. Tai rodo ir klaidos atvejai, pavyzdžiui, 2011 m. balandžio mėn. JAV pajėgos nukovė du savo pajėgų karius, kurie buvo palaikyti Talibano kovotojais.⁶⁷² Panaši klaida įvyko ir 2010 m. rugsėjo mėn., kai JAV pajėgos susprogdino Zabet Amanullah, kuris buvo kandidatas į parlamento rinkimus, konvojų; žuvo jis pats ir devyni jo rinkimų štabo darbuotojai.⁶⁷³ JAV už atitinkamų asmenų vietos nurodymą skiriamos premijos yra tokios didelės, kad jų užtenka išlaikyti šeimą, netgi kaimą visą gyvenimą. Taigi tokios didelės paskatos suteikimas gali lemti, kad teroristais apkaltinami visai nekalti asmenys, tuo pačiu suvedant sąskaitas ar keršijant, arba tiesiog siekiant pasipelnyti.⁶⁷⁴ Lyginant su Gvantamo kalėjime sulaikytųjų asmenų situacija, didžioji dalis buvo sulaikyta, pasiūlius už jų įskundimą premijas, tačiau didžioji dalis asmenų buvo paleista be jokių kaltinimų, nustačius, kad jie net nebuvo al Qaeda nariais.⁶⁷⁵ O šiuo atveju panašaus patikimumo informacijos pagrindu žmonės ne suimami, o nužudomi.⁶⁷⁶

Dėl JAV tikslinių nužudymo tikslumo abejonių kelia ir tas faktas, kad JAV teigė nukovusi kai kuriuos ieškomus asmenis kelis kartus. Pavyzdžiui, nors buvo skelbiama, kad Ilyas Kashmiri buvo nukautas 2009 m. sausio mėn. ir 2009 m. rugsėjo mėn., jis tų metų spalio mėn. davė interviu Pakistano žurnalistui.⁶⁷⁷ Panašiai buvo ir Baitullah Mehsud atveju, kai jis buvo nužudytas tik iš penkto karto, kitais kartais buvo nužudyti civiliai asmenys.⁶⁷⁸

Taip pat ir civilių, nužudytų šių išpuolių metu, skaičius taip pat rodo, kad JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo praktikos metu ne visada skiria (ar

⁶⁷¹ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 126.

⁶⁷² MIKLASZEWSKI, J. 2 US servicemen mistakenly killed by drone attack in Afghanistan [interaktyvus] *NBC NEWS*, 11 April 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.msnbc.msn.com/id/42537620/ns/world_news-south_and_central_asia/t/us-servicemen-mistakenly-killed-drone-attack-afghanistan/>.

⁶⁷³ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 127.

⁶⁷⁴ Ten pat, p. 127-128.

⁶⁷⁵ Ten pat, p. 128.

⁶⁷⁶ JUNOD, T. The Lethal Presidency of Barack Obama [interaktyvus] *ESQUIRE*, August 2012 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.esquire.com/print-this/obama-lethal-presidency-0812?page=all>>.

⁶⁷⁷ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 129.

⁶⁷⁸ Ten pat, p. 129.

netinkamai skiria) civilius gyventojus nuo kovotojų. JAV pareigūnai dažnai teigia, kad ne daugiau nei 50 ar 60 civilių asmenų žuvo per aštuonis nepilotuojamų lėktuvų naudojimo Pakistane metus⁶⁷⁹, tačiau tai yra netiesa. *The Bureau of Investigative Journalism*⁶⁸⁰ duomenimis, nuo 2004 m. buvo nužudyta iš viso nuo 2586 iki 3375 žmonių, tame tarpe civilių nuo 472 iki 885 asmenų, iš jų 176 vaikai⁶⁸¹. Tik pradėjęs eiti pareigas 2009 m., prezidentas Obama autorizavo du nepilotuojamų lėktuvų smūgius, tačiau abiejų puolimo metu nebuvo pataikyta į nustatytus taikinius, o vietoj to žuvo bent penkiolika civilių asmenų, o apie šias aukas Obama sužinojo po kelių valandų⁶⁸².

Yra atvejų, kai išpuolių aukomis tapo vien civiliai asmenys, pavyzdžiui, 2011 m. kovo 17 d. JAV nepilotuojamas lėktuvas paleido bent dvi raketas į didelį susirinkimą prie autobusų stoties *Datta Khel* mieste, Šiaurės Vaziristane. JAV visada tvirtino, kad visi nužudytieji buvo sukilėliai, tačiau tiek Pakistano kariuomenė, tiek nepriklausomi tyrimai, interviu su nukentėjusiais rodo, kad susirinkę buvo svarbūs bendruomenės asmenys ir vietos vyresnieji, visi jie čia buvo susirinkę į *jirga* – tai pagrindinis FATA teritorijoje gyvenančių asmenų savivaldos ir ginčų sprendimo organas, kuris tą dieną buvo surinktas spręsti ginčo dėl netoliese esančios kasyklos. Buvo susirinkę visos ginčo šalys ir vietiniai vadovai, taip pat ir 35 vyriausybės paskirti genčių vadovai, žinomi kaip *malik*. Apie *jirga* buvo pranešta vietinei valdžiai. Tačiau 10 val. 45 min. nepilotuojami lėktuvai, skraidę virš vietovės, paleido dvi raketas į susirinkusius vyrus, žuvo bent 42 žmonės.⁶⁸³

Dar didesnių abejonių dėl atitikimo tiek atskyrimo, tiek proporcingumo principui kelia ir puolimai, atliekami atitinkamų asmenų veiklos ir gyvenimo būdo pagrindu (angl. vadinami *signature strikes*). Tie asmenys ar asmenų

⁶⁷⁹ WOODS, C. *Analysis: Oversight failures help oil Obama's killing machine* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 19 June 2012. [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/06/19/analysis-oversight-failures-help-oil-obamas-killing-machine/>>.

⁶⁸⁰ Tai nepriklausoma institucija, kuri, Stanfordo ir Niujorko universiteto tyrimo buvo nustatyta esanti patikimiausia organizacija, stebinčia ir pranešančia apie nepilotuojamų lėktuvų išpuolius. www.thebureauinvestigates.com

⁶⁸¹ *Obama 2012 Pakistan strikes* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 11 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/01/11/obama-2012-strikes/>>.

⁶⁸² WOODS, op. cit. 680.

⁶⁸³ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 58-59.

grupės, kurie dėl savo veiklos yra panašūs į teroristus, gali būti puolami nepilotuojamų lėktuvų raketomis.⁶⁸⁴ Taigi apie tokius asmenis sprendžiama tik iš video medžiagos, perduodamos per nepilotuojamo lėktuvo radarus, taigi tai tikrai nėra pakankama informacija, kad asmenis būtų galima laikyti kovotojais ar kombatantais, tuo labiau nustatyti, kad jie priklauso ginkluotoms grupėms, su kuriomis kovoja JAV. Ši praktika praktiškai neatsižvelgia į klaidos galimybę ir pažeidžia tiek atskyrimo, tiek proporcingumo principus. Amnesty International savo pranešime apie tikslinius nužudymus, kuriuos vykdo JAV, ragino JAV užtikrinti nepriklausomą ir nešališką visų neteisminių nužudymų ar kitų neteisėtų nužudymų tyrimą, tyrimą, pagarbą nužudytųjų šeimos nariams ir kompensaciją tais atvejais, kai tokie nužudymai pripažįstami neteisėtais.⁶⁸⁵

Taigi JAV, atlikdamos tikslinius nužudymus, turi daug tiksliau surinkti žvalgybinę informaciją apie asmenis, kurie laikomi taikiniais, ir užtikrinti, kad būtų taikomasi tik į asmenis, kurie laikyti arba tiesiogiai dalyvaujančiais ginkluotame konflikte, arba nuolat teroristinės grupės labai dalyvaujančiais ginkluotame konflikte prieš JAV, taip pat nuolat tobulinti technologijas, kad būtų užtikrinta, jog bus taikomasi tik į asmenis, kurie yra teisėti kariniai taikiniai. Ankščiau minėtas peržiūros mechanizmas taip pat padėtų užtikrinti, kad civilių aukų būtų kuo mažiau, o nepilotuojamų lėktuvų atliekami išpuoliai būtų vykdomi griežtai pagal THT taisykles.

4.6.2. Kiti JAV nepilotuojamų lėktuvų naudojimo praktikos aspektai

Dvigubo smūgio praktika. Taip pat paminėtina praktika, kad po pirmųjų raketų praėjus šiek tiek laiko raketos paleidžiamos dar kartą. Įrodymai rodo, kad dėl šios *dvigubo smūgio* praktikos žūsta asmenys, kurie gelbėja asmenis, nukentėjusius pirmojo smūgio metu. Woods iš *The Bureau of Investigative Journalism* pažymi, kad jų nepriklausomai atlikti tyrimai

⁶⁸⁴ ZENKO, M. *Targeted Killings and Signature Strikes* [interaktyvus] Council on Foreign Relations, 16 July 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://blogs.cfr.org/zenko/2012/07/16/targeted-killings-and-signature-strikes/>>.

⁶⁸⁵ *United States of America. 'Targetted Killing' policies violate the right to life.* Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012, p. 2.

patvirtino 12 iš 18 atvejų, kai buvo pranešama apie pakartotinus smūgius, kurių metu žuvo į pagalbą nukentėjusiems atėję asmenys.⁶⁸⁶ Taigi žinodami apie šiuos pakartotinius smūgius, žmonės neskubėdavo į pagalbą nukentėjusiems, net profesionalūs pagalbos darbuotojai turėjo instrukcijas nesiartinti prie sprogo vietos tam tikrą laiką, kad būtų išvengta aukų. Šie smūgiai pažeidžia THT nustatytus atskyrimo ir proporcingumo reikalavimus, taip pat atitinkamas normas dėl sužeistųjų apsaugos ir humanitarinės pagalbos. Šios pastarosios normos yra įtvirtintos ir paprotinės THT taisyklėse. 109 paprotinės THT taisyklė nustato, jog „[k]ai leidžia aplinkybės, o vėliausiai – tik pasibaigus kariniams veiksams, kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų įmanomų priemonių, kad surastų, surinktų ir evakuotų sužeistuosius, ligonius ir asmenis, patyrusius laivo sudužimą, be jokios diskriminacijos.”⁶⁸⁷ Šiuo principu reikalaujama, kad kiekviena ginkluoto konflikto šalis imtųsi visų įmanomų veiksmų, kad atliktų minėtą pareigą, taip pat sudarytų sąlygas humanitarinės pagalbos organizacijoms šiuos veiksmus atlikti, taigi valstybės neturėtų savavališkai uždrausti tokius veiksmus atlikti⁶⁸⁸, tuo labiau pulti pagalbos darbuotojus, kai šie tokius veiksmus atlieka. Paprotinės THT 25 taisyklė nurodo, kad „[m]edicinos personalas, išimtinai atliekantis medicinos pareigas, visais atvejais yra gerbiamas ir saugomas. Jo apsauga yra nutraukiama tik, jeigu jie atlieka ne tik humanitarines funkcijas, bet ir veiksmus, kenkiančius priešininkui,” o 31 taisyklė nustato, kad “humanitarinės pagalbos personalas yra gerbiamas ir saugomas.”⁶⁸⁹ Taigi sunkūs šios pareigos pažeidimai gali būti laikomi karo nusikaltimais.

Tikslinio nužudymo praktiką reglamentuojančios taisyklės. Iš spaudos pranešimų galima spręsti, kad šie nužudymai vykdavo pagal neaiškias taisykles, kurių atitikties THT normoms neįmanoma patikrinti, nes jos yra

⁶⁸⁶ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 74; WOODS, C. *Get the Data: Obama's terror drones* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 4 February 2012. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/02/04/get-the-data-obamas-terror-drones/>>.

⁶⁸⁷ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 30.

⁶⁸⁸ *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I, op. cit. 37, p. 396-399.

⁶⁸⁹ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 513, p. 24.

įslaptintos. Kaip pažymi Woods, šios operacijos yra slaptos tik tuo aspektu, kad už jas niekas nėra atsakingas.⁶⁹⁰

Nuo 2012 m. spalio mėn. bandoma kodifikuoti (galima sakyti – nustatyti) vieningas taisyklės šiai procedūrai⁶⁹¹, o iš šio fakto galima spręsti, kad šios taisyklės nebuvo aiškios. Proceso skaidrumui ar atskaitomybei šios taisyklės nepadės, nes jos yra įslaptintos, taigi nėra būdo, kuriuo būtų galima patikrinti, ar ten nustatyti principai atitinka tarptautinės teisės normas. Taigi šiam procesui trūksta skaidrumo ir Izraelio Aukščiausiojo teismo įvardintos sąlygos – peržiūros po įvykio, kuri patikrintų, ar ši praktika atitinka THT normas. Taip pat reikia pažymėti, kad net jei asmuo, valdantis nepilotuojamą lėktuvą, yra tikras, kad jo taikiny yra ne civilis asmuo, jis turi imtis visų įmanomų apsaugos priemonių pasirinkdamas kovos metodą, kad būtų išvengta civilių aukų, sužeidimų ar žalos civiliniams objektams, arba kad ši žala būtų minimali. Tačiau nėra aišku, ar JAV iš vis imasi kokių nors veiksmų, siekdama apsaugoti civilius asmenis⁶⁹².

Taip pat pažymėtina I PP 50 straipsnio 1 dalies nuostata, kad jei kyla abejonių, ar asmuo yra civilis, jis laikomas civiliu. Taigi esant bet kokioms abejonėms dėl konkretaus asmens statuso, turėtų būti taikoma ši prezumpcija, tačiau dėl skaidrumo ir peržiūros proceso nepakankamumo neturime duomenų teigti, kad šio principo laikosi JAV pareigūnai, atliekantys tikslinius nužudymus.

Nereikalingos žalos draudimo principas. Kadangi taikomasi vietovėse, kur nevyksta intensyvūs karo veiksmai, puolimai paprastai užklumpa gyventojus netikėtai, gyvenant kasdienį gyvenimą. Vykstant ginkluotam konfliktui atitinkamoje teritorijoje, žmonės labiau pasirengia galimiems puolimams. Taigi nepilotuojamų lėktuvų išpuoliai taip pat sukelia daug nereikalingos žalos. Pirmiausia, aišku, tai asmenų žūtys, žmonės žūva

⁶⁹⁰ WOODS, op. cit. 680.

⁶⁹¹ MCVEIGN, K. *Obama 'drone-warfare rulebook' condemned by human rights groups* [interaktyvus] The Guardian, 25 November 2012. [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/nov/25/obama-drone-warfare-rulebook>>.

⁶⁹² O'CONNELL, M. E. *Unlawful Killing with Combat Drones. A Case Study of Pakistan, 2004-2009*. [interaktyvus] *Notre Dame Law School Legal Studies Research Paper No. 09-43*. Final Draft: July 2010. [žiūrėta 2013 08 14] <<http://ssrn.com/abstract=1501144>>, p. 23.

sudegdami, nuo skeveldrų ir nuo galingų sprogimo bangų, kurios gali sunaikinti vidaus organus. Sprogimą išgyvenę asmenys patiria nudegimų, žaizdų nuo skeveldrų, jiems tenka amputuoti galūnes, taip pat prarandama rega arba klausa.⁶⁹³ Sprogimai sunaikina namus, kuriuose paprastai gyvena ištisos šeimos, ir kurie pakistaniečių pajamų prasme kainuoja didžiulius pinigus.⁶⁹⁴

Vietovėse, virš kurių nuolat skraido nepilotuojami lėktuvai, žmonės nuolat patiria siaubą ir didžiulį psichologinį stresą. „Žiūrint nuo žemės, neįmanoma pasakyti, ką jie [lėktuvai] seka, kai skraido virš galvos. Tolimo propelerio gaudimas yra nuolatinis priminimas apie neišvengiamą mirtį.“⁶⁹⁵ Šis nuolatinis nepilotuojamų lėktuvų sklaidymas bendruomenėse sukelia „siaubo bangą“. Vienas asmuo, su kuriuo kalbėjosi Stanford ir NYU studijos rengėjai, teigė: „Tik Dievas žino, ar jie į mus vėl paleis raketas, ar ne. Bet jie visada mus seka, visada yra virš mūsų ir niekada nežinai, kada jie puls [...]“.⁶⁹⁶ Pakistano psichiatrai nurodo, kad asmenys, gyvenantys šiose teritorijose, patiria didžiulę baimę, nerimą, nuolatinį stresą, kuris būdingas konflikto zonose esantiems asmenims. Jie nuolat mąsto apie tai, kada vėl įvyks puolimas, o išgirdę nepilotuojamo lėktuvo garsą, puola slėptis.⁶⁹⁷ Taigi šie ginklai sukelia dideles ir ilgai besitęsiančias psichologines kančias, besitęsiančias metų metais, taigi galima svarstyti, ar tokio ginklo naudojimas nepažeidžia nereikalingos žalos draudimo principo.

Centrinės Žvalgybos Valdybos statusas. Nepilotuojamų lėktuvų išpuolius rengia ne tik karinės pajėgos, bet pirmiausia Centrinė žvalgybos valdyba (sutr. CŽV), kurios darbuotojai iš esmės yra civiliai, neturintys kombatanto statuso. O'Connel teigimu, jau vien CŽV įsitraukimas į šiuos veiksmus gali lemti, kad nukenčia tiek nekaltų civilių.⁶⁹⁸ CŽV operatyvininkai nėra apmokyti THT, jų nesaisto ginkluotųjų pajėgų nariams taikomi JAV įstatymai, nustatantys pareigą laikytis karo teisės. Pagal THT normas, tik

⁶⁹³ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 56.

⁶⁹⁴ Ten pat, p. 77.

⁶⁹⁵ ROHDE, D. The Drone War [interaktyvus] *Reuters*, 26 January 2012 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.reuters.com/article/2012/01/26/us-david-rohde-drone-wars-idUSTRE80P11I20120126>>.

⁶⁹⁶ *Living Under Drones*, op. cit. 664, p. 81.

⁶⁹⁷ Ten pat.

⁶⁹⁸ O'CONNELL, op. cit. 693, p. 7.

kombatantai turi teisę (privilegiją) naudoti jėgą, tai yra, karinių pajėgų nariai. CŽV operatyvininkai nėra ginkluotųjų pajėgų, jie nedėvi uniformų, nepaklūsta karinei struktūrai. Taigi kyla daug klausimų dėl CŽV dalyvavimo šiose operacijose.⁶⁹⁹

Taigi galima daryti išvadą, kad JAV nepilotuojamų lėktuvų praktika tikrai ne visada atitinka THT principus. THT pažeidžia ne tiek pati technologija (nepilotuojamų lėktuvų naudojimas), kiek tai, kaip ji panaudojama. Neužtikrinamas atskyrimo principas, taip pat šių išpuolių metu žūva neproporcingai daug civilių asmenų, šie smūgiai sukelia daug nereikalingų kančių. Ypač pabrėžtina „dvigubo smūgio“ praktika, kuri šiurkščiai pažeidžia THT normas. Pagrindinės šių pažeidimų priežastys – nepatikima žvalgybinė informacija ir neaiškios išpuolių rengimo taisyklės (tiksliau – jų nebuvimas), taip pat tai, kad nėra sukurta peržiūros ir atskaitos mechanizmų.

⁶⁹⁹ Ten pat.

IŠVADOS

1. Tarptautinėje teisėje apibrėžiant terorizmą vyrauja sektorinis reglamentavimas, apibrėžiant ir uždraudžiant atskiras teroristinių išpuolių rūšis. Nors nėra priimta universalus terorizmo apibrėžimo, įvairių tarptautinių sutarčių ir rezoliucijų analizė leidžia teigti, kad terorizmas kaip nusikalstama veika apibrėžiamas kaip neteisėti ir tyčiniai asmens veiksmai, kuriuo sukeliama asmens mirtis ar sunkus kūno sužalojimas, arba didelė žala viešajai ar privačiai nuosavybei, jei tokio veiksmo tikslas yra įbauginti visuomenę arba priversti vyriausybę ar tarptautinę organizaciją atlikti kokį nors veiksmą ar nuo jo susilaikyti. Pagrindiniais terorizmo kriterijais laikytinas didelės žalos kriterijus ir tikslas įbauginti visuomenę arba priversti valstybę ar tarptautinę organizaciją atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti.
2. THT normose yra įtvirtintas terorizmo draudimas. Terorizmas, remiantis I PP 51 straipsnio 2 dalimi ir II PP 13 straipsnio 2 dalimi, čia suprantamas kaip prievartos aktai ar grasinimai, ginkluoto konflikto metu atlikti prieš tam tikrus asmenis (civilius arba asmenis, ne(be)dalyvaujančius karo veiksmuose), kurių pirminis tikslas yra sukelti šių asmenų baimę. Sunkūs tokios pareigos pažeidimai laikytini karo nusikaltimu, ir yra asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Tikslas įbauginti karo veiksmuose nedalyvaujančius asmenis yra pagrindinis šios veikos elementas ir skiria draudžiamus terorizmo veiksmus nuo draudžiamų civilių puolimo veiksmų. Iš valstybių praktikos bei TBTJ jurisprudencijos galima daryti išvadą, kad ši nuostata egzistuoja paprotinėje THT.

3. Iš valstybių praktikos ir tarptautinių teismų jurisprudencijos galima daryti išvadą, jog siekiant nustatyti, ar egzistuoja ginkluotas konfliktas, situacija turi atitikti veiksmų intensyvumo ir ginkluoto konflikto dalyvių organizuotumo kriterijus, kurie taikytini ir kovos su terorizmu atveju, siekiant nustatyti, ar konkreti kovos su terorizmu situacija prilygsta ginkluotam konfliktui.
4. Kovoje su terorizmu ginkluoto konflikto intensyvumo kriterijaus prasme vertinama, ar abiejų konflikto šalių veiksmai peržengia intensyvumo slenkstį. Šį kriterijų vertinant, atsižvelgiama į teroristinių veiksmų pobūdį, prigimtį, dažnumą, kovotojų skaičių, naudotų ginklų skaičių ir rūšis, konflikto trukmę ir teritorinį paplitimą, valstybės atsako į šiuos teroristinius veiksmus pobūdį ir panašius kriterijus, tačiau sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju, nepreziumuojant, kad egzistuoja ginkluoto konflikto situacija. Atsižvelgiama ne tik į įprastus karo veiksmus, vertinami ir ginkluoto konflikto šalių atlikti teroristiniai išpuoliai, jie irgi laikomi karinių veiksmų dalimi. Kai teroristinės organizacijos įgyja galimybę organizuoti teroristinius išpuolius, kurie prilygsta ginkluotos jėgos naudojimui ir kai valstybė atsako į šiuos išpuolius, naudodama karines pajėgas ir vykdydama karines operacijas, galima daryti išvadą, kad egzistuoja ginkluotas konfliktas.
5. Ginkluoto konflikto antrasis elementas yra organizuotumo kriterijus, kuris reiškia, kad tik pakankamai organizuotos teroristinės organizacijos gali būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi. Minimalus reikalavimas yra tas, kad vadovybė turi vykdyti tam tikrą savo narių kontrolę, kad būtų galima įvykdyti pagrindinius ŽK bendrojo 3 straipsnio, nustatančio esminius THT principus, taikytinus bet kurio ginkluoto konflikto metu, reikalavimus. Vertinant atitinkamos grupės organizuotumą,

atsižvelgiama į jos organizacinę struktūrą, pajėgumą vykdyti karinius veiksmus, taip pat į gebėjimą užtikrinti discipliną. Teroristinių organizacijų atveju dėl tokių grupių veiklos specifikos ir konkrečios informacijos apie grupes trūkumo apie organizuotumo kriterijų dažniau sprendžiama žvelgiant į išpuolių pobūdį ir dažnumą, tuo sprendžiant apie konkrečios organizacijos karinius pajėgumus ir vidinę organizaciją. Vien tas faktas, kad atitinkama teroristinė organizacija nuolat pažeidinėja THT, nereiškia, kad ji nelaikoma netarptautinio ginkluoto konflikto šalimi. Remiantis TBTJ jurisprudencija, galima daryti išvadą, kad jei ginkluota grupė turi organizacines galimybes laikytis THT reikalavimų, net tokių pažeidimų gausa nebūtinai reiškia, kad konkreti šalis neturi organizacijos laipsnio, kurio reikia, kad ji būtų pripažinta ginkluoto konflikto šalimi. Taigi teroristinės organizacijos, kurios turi hierarchinę struktūrą ir vadovybę ir rengia išpuolius, gali būti laikomos ginkluoto konflikto šalimi, nors jos nariai ir sistemingai pažeidinėja THT normas.

6. Nėra pagrindo teigti, kad (bent jau pagal dabar galiojančią tarptautinę teisę ir valstybių praktiką) kovos su teroristinėmis organizacijomis atveju ginkluoto konflikto kriterijai (intensyvumas ir organizuotumas) galėtų būti netaikomi ir ginkluotu konfliktu galėtų būti laikomi neintensyvūs, pavieniai kovos su teroristais veiksmai, kurie neprilygsta ginkluotam konfliktui. THT paskirtis yra reguliuoti karo veiksmų vykdymą, taigi THT normų (ir dažnai tik tų, kurios yra palankios norimiems tikslams pasiekti) taikymas situacijoje, kuri šiam konfliktui neprilygsta, neatitinka THT paskirties. Tokiu atveju turi būti užtikrinamas pilnas žmogaus teisių normų ir jų varžymą teisėsaugos veiksmais reglamentuojančių taisyklių taikymas.
7. Netarptautinio ginkluoto konflikto, kuriame dalyvauja teroristinės grupės, tapimą tarptautiniu gali lemti užsienio

valstybės įsitraukimas į konfliktą be tos valstybės vyriausybės sutikimo. Vyraujanti nuomonė dėl užsienio intervencijos su vietos valstybės valdžios sutikimu yra ta, kad toks konfliktas lieka netarptautiniu. Valstybės, kuri pati nedalyvauja ginkluotame konflikte, bet daro įtaką grupėms, kovojančioms kitoje valstybėje netarptautiniame konflikte, veiksmų vertinimas priklausys nuo to, ar atitinkamų grupių veiksmai pagal valstybių atsakomybės instituto normas ir efektyvios veiksmų kontrolės testą bus priskiriami šiai valstybei (ir tokiu atveju konfliktas bus laikomas tarptautiniu), ar ne (tada konfliktas laikytinas netarptautiniu).

8. Analizuojant, kokiai ginkluoto konflikto rūšiai priklauso kova su terorizmu, galima daryti išvadą, kad ji dažniausiai laikytina netarptautiniu ginkluotu konfliktu, kurio metu taikytinos nuostatos ir garantijos yra įtvirtintos bendrajame ŽK 3 straipsnyje, tačiau tokie konfliktai ne visada pasiekia II PP nurodyto konflikto intensyvumo laipsnį. Nors bendrojo ŽK 3 straipsnio tekste yra nurodoma, kad jis taikomas konflikto, vykstančio „vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje“, ši nuostata nelaikytina apribojančia šio straipsnio taikymą tik tiems konfliktams, kurie vyksta vienos valstybės teritorijoje. Labiau pagrįstas yra aiškinimas, kad bendrasis ŽK 3 straipsnis skiriasi nuo bendro ŽK 2 straipsnio tuo, kad pirmasis taikomas ne tik valstybėms, bet ir nevalstybiniam subjektams – tai yra, ginkluotoms grupėms. Taigi netarptautinis ginkluotas konfliktas yra netarptautinis ne savo teritorija, o dėl savo šalių specifikos – tai yra, jame bent viena iš šalių nėra valstybė, o ginkluota grupė. Paprastai teroristinių organizacijų konfliktai su valstybėmis ar tarpusavyje, pasiekiantys ginkluoto konflikto slenkstį, patenka į šią konfliktų kategoriją.

9. Teroristai gali būti laikomi kombatantais tik tada, kai jie dalyvauja tarptautiniame ginkluotame konflikte, o pajėgos, kurių sudėtyje jie dalyvauja ginkluotame konflikte, atitinka ginkluoto konflikto šaliai keliamus reikalavimus. Kombatantams taikoma privilegija reiškia, kad ginkluotųjų pajėgų narys gali atlikti teisėtus karinius (tai yra, THT nedraudžiamus) veiksmus prieš kitą ginkluoto konflikto šalį ir nebūti už tai baudžiamas, tačiau ši privilegija neapima teisės atlikti teroristinius veiksmus. Nors veiksmai prieš civilius gyventojus ir objektus laikomi dalyvavimu karo veiksmuose, tačiau į kombatanto privilegiją įeina teisė atlikti tik teisėtus karinius veiksmus – tai yra, tik tuos veiksmus, kurių nedraudžia THT normos, atsižvelgiant pirmiausiai į draudimą pulti civilius gyventojus ir taip pat į draudimą imtis tokių veiksmų, kurių tikslas yra įbauginti civilius gyventojus.
10. Karo belaisvio statusas gali būti suteikiamas tik tarptautiniame ginkluotame konflikte dalyvaujantiems asmenims, taigi teroristinius veiksmus atliekantys asmenys gali būti laikomi karo belaisviais, tik jei jie yra tarptautinio ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai – valstybės ginkluotųjų pajėgų ar kitų susijusių pajėgų nariai arba išsivadavimo judėjimo pagal I PP 1 straipsnio 4 dalį pajėgų nariai. Karo belaisvio statusą jie įgyja tik jei laikosi išsiskyrimo iš civilių gyventojų nuostatų, išvardintų III ŽK 4 straipsnyje ir I PP 44 straipsnyje. Jei kombatantas teroristinį išpuolį atlieka neišsiskirdamas iš civilių gyventojų, jis šios apsaugos netenka ir gali būti teisiamas už dalyvavimą karo veiksmuose.
11. THT normos reglamentuoja visų asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, statusą; negali būti situacijos, kai asmeniui netaikomos jokios THT nustatytos garantijos. Pabrėžtina, kad teroristų, dalyvaujančių karo veiksmuose,

statusas nustatomas pagal tas pačias taisykles, kaip ir kitų asmenų, dalyvaujančių karo veiksmuose. Tarptautinio ginkluoto konflikto metu karo veiksmuose tiesiogiai dalyvaujantis asmuo, tame tarpe ir teroristinius veiksmus atliekantis asmuo, gali būti laikomas arba kombatantu, kuriam taikomos III ŽK nuostatos, reglamentuojančios karo belaisvių statusą, arba civiliu asmeniu, kuriam taikoma atitinkamai arba IV ŽK, jei jis atitinka jos reikalavimus, arba bendrasis ŽK 3 straipsnis ir I PP 75 straipsnis, nustatantis minimalias pagrindines garantijas, suteikiamas asmenims, kurie neturi palankesnio statuso pagal THT normas. Šios taisyklės laikytinos paprotinės THT dalimi.

Netarptautinio ginkluoto konflikto atveju toks asmuo laikytinas arba civiliu asmeniu, arba ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariu. Nevalstybinės ginkluoto konflikto šalies – teroristinės organizacijos – nariais laikomi tie asmenys, kurie atlieka nuolatinę kovos funkciją. Jeigu asmens dalyvavimas teroristinėje grupėje prilygsta dažnam tiesioginiam dalyvavimui karo veiksmuose grupės labui, jis laikomas ginkluoto konflikto šalies – teroristinės grupės nariu. Tokiu atveju jis tampa teisėtu kitos ginkluoto konflikto šalies pajėgų taikiniu ir tuo metu, kai tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvauja, kai tuo tarpu civiliai asmenys teisėtu taikiniu yra tik tuo metu, kai tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose.

12. Valstybių teisės aktuose ir pareiškimuose, nustatant teroristų statusą ginkluoto konflikto metu, be kombatanto ir civilio asmens statuso, dažnai įvedama trečia kategorija – neteisėti kombatantai. Neteisėto kombatanto sąvoka apibūdina asmenį, dalyvaujantį karo veiksmuose be teisės tą daryti, taigi tai praktiškai atitinka civilio, tiesiogiai dalyvaujančio karo veiksmuose, apibrėžimą. Civilių asmenų tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose tarptautinė teisė nedraudžia, taigi neteisėtumo kategorija aktuali

tik nacionalinėje teisėje, kurios baudžiamosios teisės nuostatose toks dalyvavimas karo veiksmuose gali būti kriminalizuojamas. Tarptautinės teisės prasme šiuos asmenis reiktų laikyti civiliais, tai yra, jie yra teisėti puolimo objektai tik tuo metu, kol jie dalyvauja karo veiksmuose. Valstybės gali kriminalizuoti tokį dalyvavimą karo veiksmuose savo baudžiamuosiuose įstatymuose, o už terorizmą baudžiamąją atsakomybę numatyti jas įpareigoja tarptautinės sutartys.

13. Administracinis sulaikymas ginkluoto konflikto metu gali būti taikomas asmenims, kurie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, bet dėl savo veiklos ar priklausymo atitinkamai teroristinei organizacijai kelia grėsmę atitinkamos valstybės, esančios ginkluotame konflikte su šia teroristine grupe, ir jos piliečių ar karių saugumui. Pagrindiniai principai, numatyti tarptautinėse sutartyse, taikytini administraciniam sulaikymui, skiriasi tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu, tačiau atsižvelgiant į THT tikslus ir humaniško elgesio reikalavimą, įtvirtintą ŽK bendrajame 3 straipsnyje, tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu sulaikant asmenis (tiek civilius, tiek asmenis, laikomus netarptautinio ginkluoto konflikto dalyviais) turėtų būti laikomasi šių principų: asmuo gali būti sulaikomas tik jei jis kelia rimtą grėsmę valstybės saugumui; jis turi teisę žinoti savo sulaikymo priežastis; sulaikytasis asmuo turi teisę į pirminę sulaikymo pagrįstumo priežiūrą, į apeliaciją dėl tokio pirminio sprendimo ir teisę į periodinę sulaikymo peržiūrą, užtikrinant visų šių veiksmų metu, kad sprendimą priimtą nepriklausomas ir nešališkas subjektas.

14. Tikslinio nužudymo praktika, kuri dažniausiai naudojama būtent kovoje su teroristais, gali būti laikoma teisėta kovos priemone pagal THT, jeigu jos atlikimą reglamentuojančios taisyklės ir

praktinis atlikimas atitinka kombatantų ir civilių atskyrimo bei proporcingumo principus. Vadinasi, tikslinių nužudymų praktika teisėta gali būti tik tada, kai juos atliekančios karinės pajėgos turi pakankamos ir pagrįstos informacijos apie asmenį, į kurį taikomasi, dalyvavimą karo veiksmuose priešingos šalies labui, ir įsitikina, kad nebus taikomasi į asmenį, nedalyvaujančius ginkluotame konflikte ir su juo nesusijusius, tai yra, kad bus užtikrinamas atskyrimo ir proporcingumo principų laikymasis. Atsižvelgiant į šios praktikos vykdymo ypatumus ir siekdamas užtikrinti, kad tikslinio nužudymo praktikos metu būtų laikomasi minėtų principų, valstybės privalo nustatyti visų tikslinio nužudymo atvejų objektyvios peržiūros mechanizmą.

LITERATŪRA

NORMINĖ LITERATŪRA

Tarptautinės sutartys

1. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (I) dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1905.

2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (II) dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1906.

3. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (III) dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1907.

4. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (IV) dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1908.

5. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

6. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910.

7. 1899 m. liepos 29 d. Konvencija (II) dėl žemės karo įstatymų ir papročių ir jos priedas: Žemės karo įstatymų ir papročių taisyklės (*Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14].

<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>>.

8. Protokolas dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d. (II protokolas, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.), *Valstybės Žinios*, 1998, Nr. 83-2312.

9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

10. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.

11. Konvencija dėl nusikaltimų ir tam tikrų kitų veiksmų, padarytų orlaiviuose. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-416.

12. Konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivio pagrobimu. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-417.

13. Konvencijos dėl kovos su neteisėtu orlaivio pagrobimu papildomas protokolas, priimtas 2010 m. rugsėjo 10 d., dar neįsigaliojo (*Protocol Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013-07-24]. <https://www.unodc.org/tldb/en/2010_protocol_convention_unlawful_seizure_aircraft.html>

14. Konvencija dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-418.

15. Konvencija dėl nusikaltimų, padarytų tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, įskaitant diplomatus, prevencijos ir baudimo už juos. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 97-4257.

16. Tarptautinė konvencija dėl kovos su įkaitų ėmimu. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 108-3430.

17. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 36-1552.

18. Protokolas dėl kovos su smurtu tarptautinę civilinę aviaciją aptarnaujančiuose oro uostuose, papildantis Konvenciją dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą, priimtą 1971 m. rugsėjo 23 d. Monrealyje. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-419.

19. Konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą. *Valstybės žinios*, 2003-01-24, Nr. 8-266.

20. 1988 m. konvencijos dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą 2005 m. protokolas, priimtas 2005 m. spalio 14 d., įsigaliojo 2010 m. liepos 28 d. (*2005 Protocol to the 1988 Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation*) (adopted 14 October 2005, entered into force on 28 July 2010). IMO Doc. LEG/CONF.15/21.

21. Protokolas dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš stacionarių platformų kontinentiniame šelfe saugą. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-267.

22. Protokolo dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš stacionarių platformų kontinentiniame šelfe saugą 2005 m. protokolas, priimtas 2005 m. spalio 14 d., įsigaliojo 2010 m. liepos 28 d. (*2005 Protocol to the Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf*). IMO Doc. LEG/CONF.15/22.

23. Konvencija dėl plastikinių sprogstamųjų medžiagų žymėjimo aptikimo tikslais. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 19-420.

24. Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 36-1184.

25. Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmu finansavimo. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 8-268.

26. Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 67-2603.

27. Konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš tarptautinę civilinę aviaciją, priimta 2010 m. rugsėjo 10 d., dar neįsigaliojo (*Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation*) ICAO Doc. 9960.

28. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 7-116.

29. Arabų konvencija dėl terorizmo slopinimo, priimta 1998 m. balandžio 22 d. (*Arab Convention on the Suppression of Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2012 04 16].

<<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3de5e4984.html>>.

30. Islamo konferencijos organizacijos konvencija dėl kovos su tarptautiniu terorizmu, priimta 1999 m. liepos 1 d. (*Convention of the Organization of the Islamic Conference on Combating International Terrorism*) [interaktyvus] OIS: Annex to Resolution No: 59/26-P. [žiūrėta 2013 08 05]. <http://www.refworld.org/docid/3de5e6646.html>

31. Amerikos valstybių organizacijos konvencija dėl terorizmo aktų, kuriais kėsiniama į tarptautiniu mastu reikšmingus asmenis, prevencijos ir baudimo už juos, priimta 1971 m. vasario 2 d. (*Organisation of American States Convention to Prevent and Punish Acts of Terrorism Taking the Form of Crimes against Persons and Related Extortion that are of International Significance*) 1438 UNTS I-24381.

32. Amerikos valstybių organizacijos Amerikos konvencija prieš terorizmą, priimta 2002 m. birželio 3 d., įsigaliojo 2005 m. gruodžio 15 d. (*Organisation of American States. Inter-American Convention Against Terrorism.*) [interaktyvus] OAS AG/RES. 1840 (XXXII-O/02). [žiūrėta 2013-08-08].

<http://www.oas.org/xxxiiga/english/docs_en/docs_items/AGres1840_02.htm>

33. Afikos vienybės organizacijos Konvencija dėl terorizmo prevencijos ir kovos su juo, priimta 1999 m. liepos 14 d. (*Organisation of African Unity Convention on the Prevention and Combating of Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-08].

<<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/OAU-english.pdf>>.

34. Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociacijos regioninė konvencija dėl terorizmo panaikinimo, priimta 1987 m. lapkričio 4 d., įsigaliojo 1988 m. rugpjūčio 22 d. (*South Asian Association for Regional Cooperation. Regional Convention on Suppression of Terrorism*)

[interaktyvus] [žiūrėta 2013-08-08].
<<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv18-english.pdf>>.

35. Papildomas PARBA Regioninės konvencijos dėl terorizmo panaikinimo protokolas, priimtas 2004 m. sausio 6 d., įsigaliojo 2006 m. sausio 12 d. (*Additional Protocol to the SAARC Regional Convention on Suppression of Terrorism*) [interaktyvus] SAARC/SUMMIT.12/SC.29/27 ANNEX-III. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.refworld.org/docid/49f6b7ad2.html>>.

36. Nepriklausomų valstybių sandraugos sutartis dėl bendrabiavimo kovoje su terorizmu, priimta 1999 m. birželio 4 d. (*Treaty on Cooperation among States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/csi-english.pdf>>.

37. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2165.

38. Tarptautinė konvencija dėl visų asmenų apsaugos nuo prievartinio dingimo. (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*) [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 10] <<http://www.refworld.org/docid/47fdfaeb0.html>>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

39. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

40. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas *Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 76-3945.

Kitų valstybių priimti teisės aktai

41. 8 United States Code 1189: Designation of foreign terrorist organizations.

42. Australia. Criminal Code Act No. 12 of 1995. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.comlaw.gov.au/Details/C2013C00366>>.

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos

43. JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2673(XXV) *Žurnalistų, veikiančių pavojingose misijose ginkluoto konflikto zonose, apsauga.*

44. JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2674(XXV) *Pagarba žmogaus teisėms ginkluoto konflikto metu.*

45. JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2675(XXV) *Esminiai civilių asmenų apsaugos ginkluoto konflikto metu principai.*

46. JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2676(XXV) *Pagarba žmogaus teisėms ginkluoto konflikto metu.*

47. JT GA 1970 m. gruodžio 9 d. rezoliucija Nr. A/RES/2677(XXV) *Pagarba žmogaus teisėms ginkluoto konflikto metu.*

48. JT GA 1972 m. gruodžio 18 d. rezoliucija Nr. A/RES/3034 (1972) *Priemonės, skirtos terorizmo, kuris sukelia pavojų arba atima nekaltas žmonių gyvybes, arba pastato į pavojų esmines asmenų lasives, panaikinimui, ir analizei terorizmo formų ir išpuolių, kurių pamatinė priežastis yra skurdas, nepasitenkinimas, skriauda ar neviltis, dėl kurių kai kurie žmonės nusprendžia atimti tiek kitų asmenų, tiek savo gyvybę, siekdami radikalių pasikeitimų.*

49. JT GA 1974 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. A/RES/3318(XXIX) *Deklaracija dėl moterų ir vaikų apsaugos nepaprastosios padėties ir ginkluoto konflikto metu.*

50. JT GA 1995 m. gruodžio 11 d. rezoliucija Nr. A/RES/50/53 (1995) *Dėl priemonių, skirtų tarptautiniam terorizmui išnaikinti.*

51. JT GA 1996 m. gruodžio 17 d. rezoliucija Nr. A/RES/51/210 (1996) *Dėl priemonių, skirtų tarptautiniam terorizmui išnaikinti.*

52. JT GA 1998 m. gruodžio 8 d. rezoliucija Nr. A/RES/53/108 (1998) *Dėl prievartinių ekonominių priemonių, naudojamų kaip politinės ir ekonominės prievartos priemonės, panaikinimo*

53. JT GA 2006 m. balandžio 7 d. rezoliucija Nr. A/RES/60/228 *Jungtinių Tautų Visuotinė strategija prieš terorizmą.*

54. JT GA 2012 m. liepos 12 d. rezoliucija Nr. A/RES/66/282 *Jungtinių Tautų visuotinės strategijos prieš terorizmą apžvalga.*

Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos

55. JT ST 2001 m. rugsėjo 12 d. rezoliucija Nr. S/RES/1368 (2001) *Dėl grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai.*

56. JT ST 2001 m. rugsėjo 28 d. rezoliucija Nr. S/RES/1373 (2001) *Dėl grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai.*

57. JT ST 2010 m. gruodžio 20 d. rezoliucija Nr. S/RES/1963 (2010) *Grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia teroristiniai išpuoliai.*

Kitų Jungtinių tautų institucijų rezoliucijos ir pranešimai

58. UN GA. Report of the Ad Hoc Committee established by General Assembly resolution 51/210 of 17 December 1996. 15th session, April, 2011, No. A/66/37. UN GA Official Records, 66th session, suppl. No. 37.

59. UN GA. Report of the Ad Hoc Committee established by General Assembly resolution 51/210 of 17 December 1996. 16th session, April, 2013, No. A/68/37. UN GA Official Records, 68th session, suppl. No. 37.

60. UN GA Sixth Committee. Report of the Working Group. *Measures to eliminate international terrorism*. 3 November 2010, No. A/C.6/65/L.10.

61. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Human Rights, Terrorism and Counter-Terrorism*. Fact Sheet No. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 04].

<<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet32EN.pdf>>

62. UN Commission on Human Rights. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. *Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. Progress report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. 27 June 2001. No. E/CN.4/Sub.2/2001/31. [žiūrėta 2013 08 12]

<<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/143/52/PDF/G0114352.pdf?OpenElement>>.

63. UN Commission on Human Rights. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. *Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. Final report of the Special Rapporteur, Kalliopi K. Koufa. 25 June 2004. No. E/CN.4/Sub.2/2004/40. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/146/77/PDF/G0414677.pdf?OpenElement>>.

64. UN Commission on Human Rights. *Civil and Political Rights, Including the Questions of Torture and Detention* [interaktyvus]. Report of the Working Group on Arbitrary Detention. Chairperson-Rapporteur: Leïla Zerrougui. 15 December 2003. No. E/CN.4/2004/3. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.refworld.org/docid/470b77ae0.html>>.

65. UN Human Rights Council. *Report of the Working Group on Arbitrary Detention* [interaktyvus]. Chair-Rapporteur: El Hadji Malick Sow. 19 January 2011. No. A/HRC/16/47. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A-HRC-16-47.pdf>>.

66. UN Human Rights Council. *Study on Targeted Killings*. [interaktyvus]. Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or

arbitrary executions, Philip Alston. 28 May 2010. No. A/HRC/14/24/Add.6. [žiūrėta 2013 08 14].

<<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf>>.

Kitų tarptautinių organizacijų rezoliucijos ir pranešimai

67. NATO. *Active Engagement, Modern Defence*. [interaktyvus] Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon. 19 November 2010. [žiūrėta 2012 10 04]. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm>

68. NATO. *Lisbon Summit Declaration*, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon [interaktyvus]. 20 November 2010 [žiūrėta 2012 10 05]. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm>.

69. NATO. *Statement by the North Atlantic Council*. [interaktyvus]. Press Release (2001)124 NATO Press Releases. 2001-09-12. [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>>.

70. NATO, *Operation Active Endeavour*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 10 04]. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm>.

71. NATO Briefing. *Countering Terrorism*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012 10 04]. <www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_09/20110905_NATO_Briefing_Counterterrorism_EN.pdf>

72. Inter-American Commission on Human Rights. *Report on Terrorism and Human Rights*. [interaktyvus]. 22 October 2002, No. OEA/Ser.L/V/II.116. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.cidh.org/Terrorism/Eng/toc.htm>>.

73. Inter-American Commission on Human Rights. Third Report on the Human Rights Situation in Colombia [interaktyvus]. 26 February 1999, No.

<<http://www.cidh.oas.org/countryrep/colom99en/table%20of%20contents.htm>

74. COE. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission.) *Opinion on the International Legal Obligations of Council of Europe Member States in Respect of Secret Detention Facilities and Inter-State Transport of Prisoners*. [interaktyvus]. Opinion No. 363 / 2005. 17-18 March 2006. [žiūrėta 2013 08 12].

<<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282006%29009.aspx>>

75. COE. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). *Opinion on the Possible Need for Further Development of the Geneva Conventions adopted by the Venice Commission at its 57th Plenary Session* [interaktyvus] Opinion No. 245 / 2003, 17 December 2003 [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282003%29018.aspx>>.

76. Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Action against Terrorism Unit*, Factsheet. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-05]. <<http://www.osce.org/atu/13578>>.

77. International Law Association. Use of Force Committee. *Initial Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, delivered at the Rio de Janeiro Conference (2008). [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022>>.

78. International Law Association. Use of Force Committee. *Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law*, delivered at the Hague Conference (2010) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1022>>.

79. International Human Rights and Conflict Resolution Clinic at Stanford Law School and Global Justice Clinic at NYU School of Law, *Living Under Drones: Death, Injury, and Trauma to Civilians from US Drone Practices in Pakistan* (2012). [interaktyvus] September 2012 [žiūrėta

2013 08 14].

<<http://livingunderdrones.org/wp-content/uploads/2012/10/Stanford-NYU-LIVING-UNDER-DRONES.pdf>>.

80. UN International Law Commission, *Draft code of crimes against the peace and security of mankind (Part II) - including the draft statute for an international criminal court*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 25]. <http://untreaty.un.org/ilc/texts/7_4.htm>.

Europos Sąjungos institucijų priimti teisės aktai

81. Tarybos 2000 m. lapkričio 27 d. direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus. [2000] OL L303/16.

82. Tarybos 2001 m. gruodžio 27 d. reglamentas (EB) 2580/2001 dėl specialių ribojančių priemonių, taikomų tam tikriems asmenims ir subjektams siekiant kovoti su terorizmu. [2001] OL L 344/70.

83. Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pamatinis sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu. Specialus OL leidimas lietuvių kalba: 19 skyrius, 6 tomas, p. 18–22

84. Tarybos 2008 m. birželio 23 d. sprendimas 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje. [2008] OL L 210/1.

85. Tarybos 2001 m. gruodžio 27 d. bendroji pozicija 2001/931/BUSP dėl konkrečių priemonių taikymo kovojant su terorizmu. [2001] OL L 344/93.

Kiti Europos Sąjungos institucijų priimti dokumentai

86. 2010 m. liepos 20 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai *ES kovos su terorizmu politika. Svarbiausi laimėjimai ir ateities uždaviniai*. [interaktyvus]. Nr. KOM(2010) 386 galutinis. Nepublikuotas Oficialiajame Leidinyje. [žiūrėta 2013-01-16]. <[253](http://eur-</p></div><div data-bbox=)

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0386:FIN:LT:HTML>.

87. 2005 m. rugsėjo 21 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai *Teroristų verbavimas: smurtinį radikalėjimą skatinančių veiksmų nagrinėjimas*. [interaktyvus]. Nr. KOM 2005 (313) galutinis. Nepublikuotas Oficialiajame Leidinyje. [žiūrėta 2013-01-16]. <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&lng1=en.lt&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sk,sl,sv,&val=412193:cs>>

88. European Commission. *Defining Terrorism*. Report of European research project Transnational Terrorism, Security, and the Rule of Law. [interaktyvus]. 1 October 2008. [žiūrėta 2012 04 25] <<http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP3%20Del%204.pdf>>

TRKK dokumentai

89. Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio konferencijos rezoliucija Nr. 1 *Dėl ginkluotų konfliktų aukų teisinės apsaugos stiprinimo*. [interaktyvus] 2011 m. gruodžio 01 d. [žiūrėta 2014 01 11] <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/resolution/31-international-conference-resolution-1-2011.htm>>.

90. ICRC. *How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law?* [interaktyvus]. Opinion Paper, March 2008. [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>>.

91. ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 28th international conference of the Red Cross and Red Crescent. 2-6 December 2003. No. 03/IC/09. [žiūrėta 2013 08 13].

<[http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/ihlcontemp_armedconflicts_final_a
ng.pdf](http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/ihlcontemp_armedconflicts_final_a
ng.pdf)>

92. ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 30th international conference of the Red Cross and Red Crescent. 26–30 November 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-867-ihl-challenges.pdf>>.

93. ICRC. *International Humanitarian Law and the challenges of contemporary armed conflicts*. [interaktyvus] Report of the 31st international conference of the Red Cross and Red Crescent. 28 November – 1 December 2011. No. 31IC/11/5.1.2. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf>>

94. International Institute of Humanitarian Law and ICRC. *International Humanitarian Law and Other Legal Regimes: Interplay in Situations of Violence*. [interaktyvus] XXVIIth Round Table on Current Problems of International Humanitarian Law. November 2003. [žiūrėta 2013 08 13]. http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/interplay_other_regimes_nov_2003.pdf

95. ICRD, TMC Asser Institute. *Third Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities*. [interaktyvus]. Summary Report, 23–25 October 2005 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2005-09-report-dph-2005-icrc.pdf>>.

96. HENCKAERTS, J.-M. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija: indėlis į teisės viršenybės supratimą ir laikymąsi ginkluoto konflikto metu*. Santrauka lietuvių kalba. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/lit-irrc_857_henckaerts.pdf>.

97. *Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*. [interaktyvus]. Background paper for the Expert Meeting 25-26 October 2004. ICRC. Drafted by Nils Melzer [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2004-03-background-doc-dph-icrc.pdf>>.

98. *Fourth Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities*. [interaktyvus]. Summary report. 27-28 November 2006. ICRC and TMC Asser Institute. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-03-report-dph-2006-icrc.pdf>>.

99. *Expert Meeting on Procedural Safeguards for Security Detention in Non-International Armed Conflict*. [interaktyvus]. 22-23 September 2008, Chatham House & ICRC. Report. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/security-detention-chatham-icrc-report-091209.pdf>>.

100. States Parties to Additional Protocol I [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NO_RMStatesParties&xp_treatySelected=470>.

101. States Parties to Additional Protocol II [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NO_RMStatesParties&xp_treatySelected=475>.

PRAKTIŅĒ MEDŽIAGA

Tarptautiņu teismu ir tribunolu sprendimai

102. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1996 m. liepos 8 d. konsultacinė išvada *Dėl branduolinių ginklų naudojimo ar grasinimo jais teisėtumo (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion))* I.C.J. Reports 1996, p. 226.

103. Tarptautinis teisingumo teismas, 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada *Dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių padarinių (Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Advisory Opinion))*, I.C.J. Reports 2004, p. 136.

104. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Dėl karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš ją (Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America))*, Sprendimas dėl bylos esmės. I. C. J. Reports 1986, p. 14.

105. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ljube Bošković, Johan Tarčulovski*. Trial Judgement of 10 July 2008. Case No. IT-04-82-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/tjug/en/080710.pdf>.

106. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Duško Tadić a/k/a „Dule“*. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of 2 October 1995. Case No. IT-94-1-AR72. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>.

107. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Duško Tadić a/k/a „Dule“*. Trial Opinion and Judgement of 7 May 1997. Case No. IT-94-1-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>>.

108. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dučko Tadić a/k/a „Dule“*. Appeals Judgement of 15 July 1999. Case No. IT-94-1-A. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>>.

109. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Ramush Haradinaj et al.* Trial Judgement of 3 April 2008. Case No. IT-04-84-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.icty.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/080403.pdf>>.

110. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Fatmir Limaj et al.* Trial Judgement of 30 November 2005. Case No. IT-03-66-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>>.

111. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Stanislav Galić*. Trial Judgement of 5 December 2003. Case No. IT-98-29-T. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>>.

112. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Stanislav Galić*. Appeals Judgement of 30 November 2006. Case No. IT-98-29-A. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/gal-acjud061130.pdf>>.

113. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. *Prosecutor v. Zejnil Delalić et al.* Trial Judgement of 16 November 1998. Case No. IT-96-21-T [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/981116_judg_en.pdf>.

114. International Criminal Court. *Situation in the Republic of Kenya*. [interaktyvus]. Decision of 31 March 2010. Case No. ICC-01/09. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc854287.pdf>>.

Nacionalinių teismų sprendimai

115. Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>.

116. U. S. Supreme Court. *Ex parte Richard Quirin; Ex parte Herbert Hans Haupt; Ex parte Edward John Kerling; Ex parte Ernest Peter Burger; Ex parte Heinrich Harm Heinck; Ex parte Werner Thiel; Ex parte Hermann Otto Neubauer; United States ex rel. Quirin v. Cox, Brig. Gen., U.S.A., Provost Marshal of the Military District of Washington, and 6 other cases*. [interaktyvus] 317 U.S. 1942. [žiūrėta 2014 01 12] <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=317&invol=1>>.

117. U. S. Supreme Court. *Salim Ahmed Hamdan, Petitioner v. Donald H. Rumsfeld, Secretary of Defense, et al. (Hamdan v. Rumsfeld)*, [interaktyvus] Decision of 29 June 2006. Case No. 05–184. [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.law.cornell.edu/supct/pdf/05-184P.ZO>>, p. 69

118. U. S. Supreme Court. *'Shafiq Rasul, et al., Petitioners v. George W. Bush, President of the United States, et al.; Fawzi Khalid Abdullah Fahad al Odah, et al., Petitioners v. United States, et al.'*, [interaktyvus] 542 U. S. 466 (2004) [žiūrėta 2014 01 12] <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/03-334.ZO.html>>

119. U. S. Supreme Court, *Salim Ahmed Hamdan, Petitioner v. Donald H. Rumsfeld, United States Secretary of Defense; et. al.*, [interaktyvus] 548 U.S. 557 [žiūrėta 2014 01 12]. <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/05-184.ZO.html>>

120. U. S. Supreme Court. *Lakhdar Boumediene, et al., Petitioners v. George W. Bush, President of the United States, et al.* [interaktyvus] 553 U. S. 723 [žiūrėta 2014 01 12] <<http://www.law.cornell.edu/supct/html/06-1195.ZO.html>>

121. United States Court of Military Commission Review. United States v. Omar Ahmed Khadr [interaktyvus]. Decision of 24 September 2007. Case No. CMCR 07-001 [žiūrėta 2013 08 12] <[http://www.defenselink.mil/news/Sep2007/KHADR%20Decision%20\(24%20Sep%2007\)\(25%20pages\).pdf](http://www.defenselink.mil/news/Sep2007/KHADR%20Decision%20(24%20Sep%2007)(25%20pages).pdf)>.

Valstybių pranešimai ir pareiškimai

JAV:

122. *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. President George W. Bush. [interaktyvus]. 20 September 2001 [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>>

123. *Foreign Terrorist Organizations*. Bureau of Counterterrorism. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12] <<http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>>.

124. *Country Reports on Terrorism 2009*. [interaktyvus] United States Department of State Publication. Office of the Coordinator for Counterterrorism. August 2010. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.state.gov/documents/organization/141114.pdf>>.

125. *Country Reports on Terrorism 2010*. [interaktyvus] United States Department of State Publication. Office of the Coordinator for Counterterrorism. August 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.state.gov/documents/organization/170479.pdf>>.

126. *Country Reports on Terrorism 2011* [interaktyvus] United States Department of State Publication. Bureau of Counterterrorism. July 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.state.gov/documents/organization/195768.pdf>>.

127. *Country Reports on Terrorism 2012* [interaktyvus] United States Department of State Publication. Bureau of Counterterrorism. May 2013. [žiūrėta 2013 08 13]. <www.state.gov/documents/organization/210204.pdf>.

128. *Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence*. [interaktyvus] Dennis C. Blair, Director of National Intelligence. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dni/threat_assessment_2feb10.pdf>.

Australija:

129. *Listing of Terrorist Organisations*. Australian Government. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.ema.gov.au/agd/www/nationalsecurity.nsf/AllDocs/95FB057CA3DECF30CA256FAB001F7FBD?OpenDocument>>

130. *Al Shabaab as terrorist organization*. [interaktyvus] Australian Government. 17 August 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.ema.gov.au/agd/WWW/NationalSecurity.nsf/Page/What_Governments_are_doing_Listing_of_Terrorism_Organisations_Al-Shabaab>.

Jungtinė Karalystė:

131. *Proscribed Terrorist Organisations*. The Home Secretary. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/224213/2012-07-19-List_of_Proscribed_organisations.pdf>

Izraelis:

132. Israel Ministry of Foreign Affairs, *Salah Shehadeh - Special Investigatory Commission*. [interaktyvus]. Report. 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 14]. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Salah_Shehadeh-Special_Investigatory_Commission_27-Feb-2011>.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Knygos, monografijos, vadovėliai

133. BOTHE, M. PARTSCH, K. J. , SOLF, W. A. *New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, 1982. ISBN 9024725372.

134. DAVID, É. *Principes de droit des conflits armés*. Troisième édition. Bruxelles: Éditions Bruylant, 2002. ISBN 2802716859.

135. DUFFY, H. *The "War on Terror" and the Framework of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0521838504.

136. GLENNON, M.J.; SUR, S. (eds.) *Terrorisme et droit international/Terrorism and international law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. ISBN 978-9004161078.

137. HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules. Vol. II – Practice. Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-521-00528-9.

138. ICRC. *Report, 'Terrorism and International Law: Challenges and Responses: The Complementary Nature of Human Rights Law, International Humanitarian Law and Refugee Law'*, Geneva, 2002.

139. MELZER, N. *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2009. ISBN 978-2-940396-04-7.

140. MELZER, N. *Targeted Killing in International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008. ISBN 978-0-19-953316-9.

141. Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Countering Terrorism, Protecting Human Rights. A Manual*. Warsaw, 2007. ISBN 83-60190-49-6.

142. PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume I. Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field.* ICRC, Geneva, 1952.

143. PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume II. Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea.* ICRC, Geneva, 1960.

144. PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume III. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War.* ICRC, Geneva, 1960.

145. PICTET, J. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume IV. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War.* ICRC, Geneva, 1958.

146. PILLOUD, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949.* Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987. ISBN 90-247-3460-6.

147. SCHMITT, M.N., GARRAWAY, C. H. B., DINSTEIN, Y. *The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict With Commentary.* Sanremo, 2006.

148. TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija.* Lietuvos teisės universitetas, 2003. ISBN 9955-563-26-5.

149. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, 15 June – 17 July 1998. *Official Records Volume II* (Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole). United Nations, New York, 2012.

150. *United States of America. 'Targetted Killing' policies violate the right to life.* Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012.

151. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija: vadovėlis.* Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2004. ISBN 9955-616-07-5.

152. WEIL, A. *Terrorism*. Irvine: Saddleback Publishing, 2004. ISBN 1-56254-666-X.

Daktaro disertacija

153. PAUKŠTĖ, A. *Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius, 2006. Apginta 2006 m. lapkričio 10 d. Mykolo Romerio universitete.

Moksliniai straipsniai

154. *A Conversation with Pervez Musharraf [Rush Transcript; Federal News Service]* [interaktyvus] Council on Foreign Relations. 25 September 2006. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.cfr.org/pakistan/conversation-pervez-musharraf-rush-transcript-federal-news-service/p11540>>.

155. ABBAS, H. A Profile of Tehrik-i-Taliban Pakistan [interaktyvus] *CTC Sentinel*. January 2008, Vol. 1, Issue 2. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/CTC%20Sentinel%20-%20Profile%20of%20Tehrik-i-Taliban%20Pakistan.pdf>>

156. African Union Mission in Somalia [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.africanunion.org/root/au/auc/departments/psc/amisom/amisom.htm>>.

157. ANDERSON, K. *Targeted Killing and Drone Warfare. How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War'*. [interaktyvus]. American University Washington College of Law Legal Studies Research Paper, April 26, 2011 [žiūrėta 2013 08 14]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824783##>.

158. BAJORIA, J., KAPLAN, E. *The ISI and Terrorism: Behind the Accusations*. [interaktyvus]. Council on Foreign Relations. 4 May 2011.

[žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.cfr.org/pakistan/isi-terrorism-behind-accusations/p11644>>.

159. BAJORIA, J., MASTERS, J. *Pakistan's New Generation of Terrorists*. [interaktyvus] Council on Foreign Relations. 26 September 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.cfr.org/pakistan/pakistans-new-generation-terrorists/p15422>>.

160. BALENDRA, N. Defining Armed Conflict. *Cardozo Law Review*, Vol. 29:6, 2008: 2461–2516. HeinOnline, www.heinonline.com, Vilnius [žiūrėta 2012 01 20].

161. BARNIDGE, R. P. Jr. Terrorism: Arriving at an Understanding of a Term. GLENNON, M.J.; SUR, S. (eds.) *Terrorisme et droit international/Terrorism and international law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008: p. pažiūrėti puslapius

162. BELLAL, A., GIACCA, G., CASSEY-MASLEN, S. International law and armed non-state actors in Afghanistan. *International Review of the Red Cross*, March 2011, Vol. 93, No. 881: 47-79.

163. BEN-NAFTALI, O., MICHAELI, K. R. 'We Must Not Make a Scarecrow of the Law': A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, 2003:233–292, West-Law, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29].

164. BERGEN, P., TIEDEMANN, K. *The Year of the Drone. An Analysis of U.S. Drone Strikes in Pakistan, 2004-2010*. [interaktyvus]. Counterterrorism Strategy Initiative Policy Paper. 24 February 2010. [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://counterterrorism.newamerica.net/sites/newamerica.net/files/policydocs/bergentiedemann2.pdf>>

165. CASSEL, D. International Human Rights Law and Security detention. *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 40, 2007-2009: 383-401, p. 384.

166. CASSESE, A. *Expert Opinion On Whether Israel's Targeted Killings of Palestinian Terrorists is Consonant with International*

Humanitarian Law. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14]
<<http://www.stoptorture.org.il/files/cassese.pdf>>.

167. CASSESE, A. The *Nicaragua* and *Tadić* Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia. *The European Journal of International Law* Vol. 18 No. 4, 2007: 649–668.

168. *Covert Drone War* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, [žiūrėta 2013 08 13]
<<http://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/>>.

169. DEEKS, A.S. Administrative Detention in Armed Conflict. *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 40, 2007-2009: 403-436.

170. DÖRMANN, K. The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”. *International Review of the Red Cross*, March 2003, Vol. 85 No 849: 45–74.

171. ELSEA, J. K. The Military Commissions Act of 2009 (MCA 2009): Overview and Legal Issues. [interaktyvus] Congressional Research Service Report for Congress. 13 May 2013 [žiūrėta 2013 08 14].
<<http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41163.pdf>>.

172. FISHER, W. J. Targeted Killing, Norms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 45, 2006-2007. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29].

173. GASSER, H. P. Prohibition of Terrorist Acts in International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. July-August 1986, Vol. 26, No. 253: 200–212.

174. GREENWOOD, C. Historical development and legal basis. FLECK, D. (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, New York, 1995, ISBN 0-19-825835-6: 1–38.

175. GREENWOOD, C. War, Terrorism and International Law, *Current Legal Problems*, Vol. 56, 2004: 505-530. WestLaw, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2011 01 02].

176. HAKIMI, M. International Standards for Detaining Terrorism Suspects: Moving Beyond the Armed Conflict-Criminal Divide. *The Yale*

Journal of International Law. Vol. 33, 2008: 369–416. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2013 01 02].

177. *Hamas* [interaktyvus]. The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.terrorism-info.org.il/en/Hamas>>.

178. *Hamas Fact Sheet* [interaktyvus]. ADL, 30 January 2006. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://archive.adl.org/main_israel/hamas_facts.htm>.

179. *Iraq. Current Conflicts*. [interaktyvus], Rule of Law in Armed Conflicts Project RULAC. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.geneva-academy.ch/RULAC/current_conflict.php?id_state=110>

180. JINKS, D. *The Temporal Scope of Application of International Humanitarian Law in Contemporary Conflicts*. [interaktyvus] Background Paper prepared for the Informal High-Level Expert Meeting on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law, Cambridge, January 27-29, 2003. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.hpcrresearch.org/sites/default/files/publications/Session3.pdf>>.

181. JODOIN, S. Terrorism as a War Crime. *International Criminal Law Review*. 7 (2007): 77–115. [interaktyvus] [žiūrėta 2012 10 25]. <<http://www.sjodoin.ca/wp-content/uploads/2012/06/Terrorism-as-a-War-Crime.pdf>>.

182. JOHNSTON, R. *Chronology of Terrorist Attacks in Israel* [interaktyvus] Last updated 18 May 2013. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/terrissrael-11.html>>.

183. KALSHOVEN, P. “Guerrilla“ and „Terrorism“ in Internal Armed Conflict. *The American University Law Review*. Vol. 33, 1983: 67–81.

184. KLABBER, J. Rebels with a Cause? Terrorists and Humanitarian Law. *European Journal of International Law*. Vol. 14, No. 2. 2003: 299–312.

185. KREß, C. Some Reflections on the International Legal Framework Governing Transnational Armed Conflicts. *Journal of Conflict & Security Law*. Vol. 15, No. 2, 2010: 245–274. <http://jcsf.oxfordjournals.org/> [žiūrėta 2011 01 06].

186. LESH, M. Case Notes, The Public Committee against Torture in Israel v The Government of Israel. The Israeli High Court of Justice Targetted Killing Decision. *Melbourn Journal of International Law*, Vol. 8, 2007:373–397. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 02].

187. LEVITT, M. *Political Hardball Within Hamas: Hardline Militants Calling Shots in Gaza* [interaktyvus] The Washington Institute, 6 January 2009 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/political-hardball-within-hamas-hardline-militants-calling-shots-in-gaza>>.

188. LORD CARLILE OF BERRIEW, Q. C. *The Definition of Terrorism*, [interaktyvus]. A Report by Independent Reviewer of Terrorism Legislation, presented to the Parliament of United Kingdom, March 2007. [žiūrėta 2013 07 24]. <<http://www.official-documents.gov.uk/document/cm70/7052/7052.pdf>>

189. MASTERS, J. *Al-Shabaab*. [interaktyvus] Council on Foreign Relations. 9 July 2013. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.cfr.org/somalia/al-shabaab/p18650>>.

190. NABULSI, K. *Jus ad bellum / Jus in bello*. [interaktyvus]. Crimes of War Project [žiūrėta 2012 10 04]. <<http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/jus-ad-bellum-jus-in-bello/>>.

191. NEUMANN, G. L. Humanitarian Law and Counterterrorist Force. *European Journal of International Law*. Vol. 14, No. 2, 2003: 283–298.

192. O'CONNELL, M. E. Unlawful Killing with Combat Drones. A Case Study of Pakistan, 2004-2009. [interaktyvus] Notre Dame Law School Legal Studies Research Paper No. 09-43. Final Draft: July 2010. [žiūrėta 2013 08 14] <<http://ssrn.com/abstract=1501144>>.

193. *Obama 2012 Pakistan strikes* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 11 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/01/11/obama-2012-strikes/>>.

194. *Palestinian Islamic Jihad* [interaktyvus] ADL [žiūrėta 2013 08 13].
<http://www.adl.org/terrorism/symbols/palestinian_islamic_jihad.asp>.
195. *Palestinian Islamic Jihad* [interaktyvus] Encyclopedia of the Middle East. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/palestinian_islamic_jihad.htm>.
196. *Palestinian Terror Groups: Palestine Islamic Jihad* [interaktyvus] Jewish Virtual Library [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/PIJ.html>>.
197. *Palestinian Terror Groups: Popular Resistance Committees (PRC)* [interaktyvus] Jewish Virtual Library [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/prc.html>>.
198. PAUST, J. Terrorism and the International Law of War. *Military Law Review*, Vol. 64, Spring 1974: 1–36.
199. PEJIC, J. Procedural principles and safeguards for internment/administrative detention in armed conflict and other situations of violence. *International Review of the Red Cross*. June 2005, Vol. 87, No. 858:365–391.
200. PEJIC, J. Terrorist Acts and Groups: a Role for International Humanitarian Law. *British Yearbook of International Law*. Vol. 75(1), 2004: 71–100. Oxford Journals, www.oxfordjournals.com [žiūrėta 2011 03 01].
201. PEJIC, J. The protective scope of Common Article 3: more than meets the eye. *International Review of the Red Cross*. March 2011, Vol. 93, No. 881: 189–225.
202. *Qualification of Armed Conflicts* [interaktyvus], Rule of Law in Armed Conflicts Project RULAC. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.geneva-academy.ch/RULAC/qualification_of_armed_conflict.php>.
203. RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.rand.org>>.

204. *Rocket Threat to Israel: Palestinian Rocket & Mortar Attacks*. [interaktyvus] Jewish Virtual Library [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Terrorism/rockets2011.html>>.
205. RONA, G. Interesting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the „War on Terror“. *27 Fletcher Forum of World Affairs*, Vol. 27:2. Summer/Fall, 2003: 55–74. WestLaw, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2010 01 02].
206. SASSÓLI, M. *Ius ad Bellum and Ius in Bello – The Separation between the Legality of the Use of Force and Humanitarian Rules to Be Respected in Warfare: Crucial or Outdated?* SCHMITT, M., PEJIC, J. (eds.) *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines. Essays in Honour of Yoram Dinstein*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, ISBN 978-9004154-28-5: 241–264.
207. SASSÓLI, M. *Transnational Armed Groups and International Humanitarian Law. Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University, Occasional Paper Series*, [interaktyvus] Winter 2006, No. 6. [žiūrėta 2013 08 12]. <<http://www.hpcrresearch.org/sites/default/files/publications/OccasionalPaper6.pdf>>.
208. SAUL, B. Attempts to Define ‘Terrorism’ in International Law. *Netherlands International Law Review*, Vol. 52, No. 1, 2005: 57–83. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 12]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1277583>.
209. SCHÖNDORF, R. S. Extra-State Armed Conflicts: Is There a Need for a New Legal Regime? *International Law and Politics*, Vol. 37:1, 2004: 1–78.
210. *Somalia. Applicable International Law*. [interaktyvus], Rule of Law in Armed Conflicts Project RULAC. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.adh-geneve.ch/RULAC/applicable_international_law.php?id_state=204>.

211. South Asia Terrorism Portal, *Incidents and Statements involving Lashkar-e-Jhangvi: 2013, 1996-2012* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/terroristoutfits/lej.htm>>.
212. South Asia Terrorism Portal. *Incidents and Statements involving TTP: 2011-2012* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/terroristoutfits/ttp_tl.htm>.
213. South Asia Terrorism Portal. *Major incidents of Terrorism-related violence in Pakistan – 2012* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/majorincidents2012.htm>
214. South Asia Terrorism Portal. *NATO related attacks in Pakistan* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/natoattack.htm>>.
215. South Asia Terrorism Portal. *Pakistan timeline 2012.* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/timeline/index.html>>.
216. STEWART, J. G. Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict. *International Review of the Red Cross*, June 2003 Vol. 85 No 850: 313–350.
217. *Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP)* [interaktyvus] U. S. National Counterterrorism Center [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nctc.gov/site/groups/ttp.html>>.
218. *Terrorism in the 20th and 21st Century.* [interaktyvus]. International Terrorism and Security Research. [žiūrėta 2012 09 05]. <<http://www.terrorism-research.com/history/early.php>>.
219. *The Drone War in Pakistan.* [interaktyvus] New America Foundation [žiūrėta 2013 08 13] <<http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>>.

220. *The Palestinian Islamic Jihad* [interaktyvus]. The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. [žiūrėta 2013 08 13] <[http://www.terrorism-info.org.il/en/The Palestinian Islamic Jihad](http://www.terrorism-info.org.il/en/The_Palestinian_Islamic_Jihad)>

221. VITÉ, S. Typology of armed conflicts in international humanitarian law: legal concepts and actual situations. *International Review of the Red Cross*, March 2009, Vol. 91, No. 873: 69—94.

222. WAGNER, M. Country Report on Canada. WALTER, C. et. al. *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security vs. Liberty?* Berlin: Springer, 2003, ISBN 0172-4770: p. 173–216.

223. WALDMAN, M. The Sun in the Sky: the Relationship Between Pakistan's ISI and Afghan Insurgents. [interaktyvus] *Crisis States Discussion Papers*. Discussion Paper 18. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2010/06/13/SISFINAL.pdf>>.

224. WALTER, C. Defining Terrorism in National and International Law. WALTER, C. et. al. *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security vs. Liberty?* Berlin: Springer, 2003, ISBN 0172-4770: p. 23-44.

225. WEISSBRODT, D., ANDRUS, B. The Right to Life in Armed Conflict: Disabled People's International v. United States. *Harvard International Law Journal*, Vol. 29 (1988). HeinOnline, www.heinonline.com, Grenoble [žiūrėta 2009 01 23].

226. WOODS, C. *Analysis: Oversight failures help oil Obama's killing machine* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 19 June 2012. [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/06/19/analysis-oversight-failures-help-oil-obamas-killing-machine/>>.

227. WOODS, C. *Get the Data: Obama's terror drones* [interaktyvus] The Bureau of Investigative Journalism, 4 February 2012. [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.thebureauinvestigates.com/2012/02/04/get-the-data-obamas-terror-drones/>>.

228. WUSCHKA, S. The Use of Combat Drones in Current Conflicts – A Legal Issue or a Political Problem? *Goettingen Journal of International Law* Vol. 3, 2011:891–905, WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29].

229. ZALMAN, A. *Definitions of terrorism*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 07 17].

<http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_2.htm>

230. ZALMAN, A. *The history of terrorism*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 04]. <http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/p/Terrorism.htm>.

231. ZENKO, M. *Targeted Killings and Signature Strikes* [interaktyvus] Council on Foreign Relations, 16 July 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://blogs.cfr.org/zenko/2012/07/16/targeted-killings-and-signature-strikes/>>.

232. ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 2(104): 91—100.

233. ŽILINSKAS, J., DECLERCK, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8—18.

Žiniasklaidos pranešimai

234. 11 persons including six soldiers killed in Balochistan [interaktyvus] *South Asia Terrorism Portal*, 27 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.satp.org/satporgtp/detailsmall_news.asp?date1=1/27/2012&id=2>

235. ACKERMAN, S. *2012 Was the Year of the Drone in Afghanistan* [interaktyvus] *WIRED*, 6 December 2012 [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://www.wired.com/dangerroom/2012/12/2012-drones-afghanistan/>>.

236. ADEN, L. Five Dead, 21 Injured in Attacks in Nairobi. [interaktyvus] *SomaliaReport*, 10 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.somaliareport.com/index.php/post/3044/Five_Dead_21_Injured_in_Attacks_in_Nairobi>.

237. AKRAM, F., KERSHNER, I. Israel Weighs Response After Attacks by Hamas [interaktyvus] *The New York Times*, 19 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nytimes.com/2012/06/20/world/middleeast/israel-weighs-response-after-attacks-by-hamas.html>>.

238. AMISOM background [interaktyvus] *AMISOM – African Union Mission in Somalia*. [žiūrėta 2014 01 02]. <http://amisom-au.org/amisom-background/>

239. Al Qaeda Group of Jihad in the Country of Two Rivers. [interaktyvus]. Institute for the Study of Violent Groups. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://vkb.isvg.org/Wiki/Groups/Al_Qaeda_Group_of_Jihad_in_the_Country_of_Two_Rivers>

240. ALI, N. Al Shabaab attack Kenyan police camp, kill 7 [interaktyvus] *Reuters*, 12 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <www.reuters.com/article/2012/01/12/us-kenya-somalia-idUSTRE80B1IX20120112>.

241. ALI, N., AHMED, M., ABDISUN, S. Kenya deploys troops in Somalia after kidnappings [interaktyvus] *Reuters*, 16 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.reuters.com/article/2011/10/16/us-kenya-security-idUSTRE79F2PS20111016>>.

242. BECKER, J., SHANE, S. Secret 'Kill List' Proves a Test of Obama's Principles and Will [interaktyvus] *The New York Times*, 29 May 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nytimes.com/2012/05/29/world/obamas-leadership-in-war-on-al-qaeda.html?pagewanted=1&r=0>>.

243. BENDRIF, A., CHASE, J. Kenya on alert over al-Shabab terror attacks. [interaktyvus] *DW*. 18 October 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <www.dw.de/dw/article/0,,15469118,00.html>.

244. Bomb attacks in Musayyib and Kirkuk kill 13. [interaktyvus] *BBC*, 26 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16737821>>
245. BOWCOTT, O. The legal dilemma over drone strikes: justified killings or war crimes? [interaktyvus] *The Guardian*, 2 August 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/02/drone-strikes-thorny-legal-questions>>.
246. BURKE, J. Al-Qaeda: the second coming. [interaktyvus] *The Observer*, 11 March 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.guardian.co.uk/world/2007/mar/11/alqaida.afghanistan?INTCMP=SRCH>>.
247. Canada bans Pakistani Taliban as terror group. Tehrik-e-Taliban Pakistan claims responsibility for attack on CIA base, attempt on Times Square. [interaktyvus] *The Canadian Press*. 5 July 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/07/05/pol-pakistan-taliban.html>>.
248. CHALMERS, J. Analysis: Pakistan's double-game: treachery or strategy? [interaktyvus] *Reuters*. 28 September 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/09/28/us-analysis-pakistans-double-game-treach-idUSTRE78R1LI20110928>>.
249. Chief of Staff Declares „Operation Pillar of Cloud“ [interaktyvus] *Israel National News*, 14 November 2012 [žiūrėta 2014 01 06]. <<http://www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/254767#.UsptRrT923o>>.
250. DEYOUNG, K, BRULLIARD, K. As U.S.-Pakistani relations sink, nations try to figure out ‘a new normal’ [interaktyvus] *The Washington Post*. 17 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.washingtonpost.com/world/national-security/as-us-pakistani-relations-sink-nations-try-to-figure-out-a-new-normal/2012/01/13/gIQAkIw3P_story.html>.

251. DOYLE, M. Somalia accuses Kenya over Kismayo clashes [interaktyvus] *BBC*, 4 July 2013 [žiūrėta 2013 08 25]. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-23177825>>
252. Dozens wounded in Kenya 'terrorist' attack: PM [interaktyvus] *World News Australia*, 29 May 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.sbs.com.au/news/article/1654451/Dozens-wounded-in-Kenya-terrorist-attack-PM>>.
253. GETTLEMAN, J. Ethiopian Troops Said to Enter Somalia, Opening New Front Against Militants [interaktyvus] *The New York Times*, 20 November 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.nytimes.com/2011/11/21/world/africa/ethiopian-troops-enter-somalia-witnesses-say.html>>.
254. GETTLEMAN, J. Gunmen Seize 2 Aid Workers Near Kenya-Somalia Border [interaktyvus] *The New York Times*, October 13, 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.nytimes.com/2011/10/14/world/africa/kidnappers-again-target-europeans-in-kenya.html?scp=2&sq=kidnappings%20Somalia&st=cse>>
255. Grenade Kills One at Nairobi Bus Stop [interaktyvus] *SomaliaReport*, 24 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.somaliareport.com/index.php/post/1839>>
256. HABIB, N. Explosion kills many Shiites in Pakistan, police say. [interaktyvus] *CNN*, 15 January 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/15/world/asia/pakistan-blast/index.html?iref=allsearch>>.
257. HABIB, N. Official: Beheaded bodies of 10 Pakistani soldiers found. [interaktyvus] *CNN*, 9 January 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://articles.cnn.com/2012-01-09/asia/world_asia_pakistan-violence_1_pakistani-soldiers-tribal-region-pakistani-security?s=PM:ASIA>
258. HARTCHER, P. Tolerance runs out in Pakistan's lethal game [interaktyvus] *The Sydney Morning Herald*. 4 October 2011 [žiūrėta

2013 08 13]. <<http://www.smh.com.au/opinion/politics/tolerance-runs-out-in-pakistans-lethal-game-20111003-1158s.html>>.

259. Human Rights in Somalia [interaktyvus] *Human Rights Watch*. [žiūrėta 2014 01 06] <<http://www.hrw.org/node/108971>>.

260. Iraq's Al Qaeda claims 2 deadly attacks on Shiites. [interaktyvus] *Fox News*. 06 February 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.foxnews.com/world/2012/02/06/iraqs-al-qaeda-claims-2-deadly-attacks-on-shiites/>>

261. ISSACHAROFF, A., COHEN, G., YAGNA, Y. IDF strike in Gaza kills leader of Popular Resistance Committees [interaktyvus] *Haaretz*, 9 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/idf-strike-in-gaza-kills-leader-of-popular-resistance-committees-1.417578>>.

262. YOAZ, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

263. JUNOD, T. The Lethal Presidency of Barack Obama [interaktyvus] *ESQUIRE*, August 2012 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.esquire.com/print-this/obama-lethal-presidency-0812?page=all>>.

264. Kenya Shopping Centre Attack, [interaktyvus] *BBC*, 21 September 2013 [žiūrėta 2014 01 02] <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-24189669>>.

265. KHAMIS, N. MALALO, H. Blast at bus station in Kenyan capital kills three [interaktyvus] *Reuters*, 10 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/10/us-kenya-somalia-idUSBRE8290HX20120310>>.

266. KHAN, S. Official: Marketplace blast kills at least 35 in Pakistan. [interaktyvus] *CNN*, 10 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/10/world/asia/pakistan-violence/index.html?iref=allsearch>>.

267. KHAN, S. Pakistan forces kill six alleged Taliban militants. [interaktyvus] *CNN*, 4 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://edition.cnn.com/2012/01/04/world/asia/pakistan-taliban-operation/index.html?iref=allsearch>>.

268. KHAN, Z. Twilight of the Taliban: TTP buckles under internal fissures, external pressure. [interaktyvus] *The Express Tribune*. 19 December 2011 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://tribune.com.pk/story/308623/twilight-of-the-taliban-ttp-buckles-under-internal-fissures-external-pressure/>>

269. MAASHO, A. Ethiopian troops quit Somali city, but no full withdrawal planned [interaktyvus] *Reuters*, 22 July 2013 [žiūrėta 2013 08 25] <<http://www.reuters.com/article/2013/07/22/us-ethiopia-somalia-idUSBRE96L0HX20130722>>.

270. MAASHO, A., MIRIRI, D. Second blast hits Kenyan capital, one dead [interaktyvus] *Reuters*, 24 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/10/24/us-kenya-blast-idUSTRE79N5TH20111024>>.

271. MANGO, C. One person killed in Kenyan coast explosions [interaktyvus] *Reuters*, 31 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.reuters.com/article/2012/03/31/us-kenya-explosions-idUSBRE82U0GC20120331>>.

272. MAZZETTI, M., SCHMITT, E. Afghan Strikes by Taliban Get Pakistan Help, U.S. Aides Say. [interaktyvus]. *The New York Times*, March 25, 2009 [žiūrėta 2013 08 13] <http://www.nytimes.com/2009/03/26/world/asia/26tribal.html?_r=1>.

273. MCKENZIE, C. Kenyan PM wants to take Al-Shabaab stronghold in Somalia by August [interaktyvus] *CNN*, 12 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://edition.cnn.com/2012/06/12/world/africa/kenya-somalia/index.html>>.

274. MCVEIGN, K. *Obama 'drone-warfare rulebook' condemned by human rights groups* [interaktyvus] *The Guardian*, 25 November 2012. [žiūrėta

2013 08 14] <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/nov/25/obama-drone-warfare-rulebook>>.

275. MIKLASZEWSKI, J. 2 US servicemen mistakenly killed by drone attack in Afghanistan [interaktyvus] *NBC NEWS*, 11 April 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.msnbc.msn.com/id/42537620/ns/world_news-south_and_central_asia/t/us-servicemen-mistakenly-killed-drone-attack-afghanistan/>.

276. NASRAWI, S. Al-Qaeda's false retreat in Iraq. [interaktyvus] *Al Ahrām Weekly*, 6 - 12 October 2011, Issue No. 1067. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://weekly.ahram.org.eg/2011/1067/re2.htm>>.

277. OMAR, F. Islamist rebels bomb Somali theater, killing six [interaktyvus] *Reuters*, 4 April 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.reuters.com/article/2012/04/04/us-somalia-conflict-idUSBRE8330C220120404>>.

278. Pakistan clashes: Many dead in Kurram fighting. [interaktyvus] *BBC*, 25 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-16723902>>.

279. Police: 3 blasts rock Pakistan; appear to be unrelated. [interaktyvus] *CNN*, 3 January 2012. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/03/world/asia/pakistan-violence/index.html>>.

280. RAVID, B. 'Israel's 2002 hit of Hamas leader was justified, despite civilian casualties' [interaktyvus] *Haaretz*, 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-s-2002-hit-of-hamas-leader-was-justified-despite-civilian-casualties-1.346067>>

281. REALS, T. Al Qaeda likely remains leaderless, and lost' [interaktyvus] *CBS News*, 18 May 2011. [žiūrėta 2013 08 13]. <www.cbsnews.com/8301-503543_162-20063882-503543.html>.

282. ROGGIO, B. Hakeemullah Mehsud alive, shown on tape executing former ISI officer [interaktyvus] *The Long War Journal*, 19 February 2011 [žiūrėta 2013 08 13].

<http://www.longwarjournal.org/archives/2011/02/hakeemullah_mehsud_a_1.php>

283. ROGGIO, B. *Lashkar-e-Jhangvi al Almi claims Kabul suicide attack* [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 13]

<http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2011/12/lashkar-e-jhangvi_al_almi_clai.php>

284. ROHDE, D. The Drone War [interaktyvus] *Reuters*, 26 January 2012 [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.reuters.com/article/2012/01/26/us-david-rohde-drone-wars-idUSTRE80P11I20120126>>.

285. RUBIN, A. J., CAVE, D. In a Force for Iraqi Calm, Seeds of Conflict. [interaktyvus]. *The New York Times*. 23 December 2007. [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://www.nytimes.com/2007/12/23/world/middleeast/23awakening.html?pagewanted=all&r=1&>>.

286. Russia Publishes List of 17 Terrorist Groups. [interaktyvus] *Radio Free Europe*. 28 July 2006 [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://www.rferl.org/content/article/1070153.html>>.

287. SAYAH, R. Militants attack police station in Pakistan. [interaktyvus] *CNN*, 14 January 2012 [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://edition.cnn.com/2012/01/14/world/asia/pakistan-attack/index.html?iref=allsearch>>.

288. SCHMIDT, M. S., SCHMIDT, E. Leaving Iraq, U.S. Fears New Surge of Qaeda Terror [interaktyvus] *The New York Times*, 5 November 2011 [žiūrėta 2013 08 13].

<<http://www.nytimes.com/2011/11/06/world/middleeast/leaving-iraq-us-fears-new-surge-of-qaeda-terror.html?pagewanted=all>>.

289. SHAH, S. “Al-Qaida linked group claims Kabul suicide attack on Shia pilgrims” [interaktyvus] *The Guardian*, 6 December 2011, [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.guardian.co.uk/world/2011/dec/06/al-qaida-kabul-attack-shia-pilgrims>>.

290. SHANE, S. Targetted Killing Comes to Define War on Terror. [interaktyvus] *The New York Times*, 7 April 2013. [žiūrėta 2013 08 31]. <<http://www.nytimes.com/2013/04/08/world/targeted-killing-comes-to-define-war-on-terror.html?pagewanted=all&r=0>>.

291. SHEIKH, A., AHMED, M. Somali's al Shabaab kills 70 in Mogadishu bomb [interaktyvus] *Reuters*, 4 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/10/04/us-somalia-conflict-toll-idUSTRE79317Y20111004>>.

292. SHEIKH, A., OMAR, F. Al Shabaab car bomber kills 11 in Mogadishu [interaktyvus] *Reuters*, 8 February 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/02/08/us-somalia-conflict-idUSTRE8171DG20120208>>.

293. SHEIKH, A., OMAR, F. Car bomb explodes in Somali capital, wounds two [interaktyvus] *Reuters*, 21 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/21/us-somalia-conflict-idUSBRE82K09N20120321>>.

294. SHEIKH, A., OMAR, F. Car bomb rocks Somali capital, al Shabaab says responsible [interaktyvus] *Reuters*, 21 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/21/us-somalia-conflict-idUSBRE82K0N220120321>>.

295. Signing of MoU between the Commission of the African Union and the Government of the Republic of Kenya as Troops and Resources Contributing Country to AMISOM [interaktyvus] *AMISOM press releases*, 2 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://amisom-au.org/2012/06/signing-of-mou-between-the-commission-of-the-african-union-and-the-government-of-the-republic-of-kenya-as-troops-and-resources-contributi%E2%80%8Bng-country-to-amisom/>>.

296. Somalia [interaktyvus] *The New York Times*. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/somalia/index.html>>

297. Somalia PM thanks Kenya for solid support [interaktyvus] *CapitalNews*, 13 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.capitalfm.co.ke/news/2012/06/somalia-pm-thanks-kenya-for-solid-support>>.

298. Somalia: Al Shabab Attacks Somali, Ethiopians Forces in Yurkud, Gedo Region. [interaktyvus] *Shabelle Media Network*. 15 June 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://allafrica.com/stories/201206150371.html>>.

299. Somalia: Two Security Officials Arrested By Ethiopian Forces in Central Somalia, [interaktyvus] *Garowe online*, 25 July 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://allafrica.com/stories/201207260020.html>>.

300. Somalia's al-Shabab join al-Qaeda [interaktyvus] *BBC*, 10 February 2012 [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-16979440>>.

301. STEWART, S. Al Shabaab Threats Against the United States? [interaktyvus] *Stratfor, Global Intelligence*, June 3, 2010 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.stratfor.com/weekly/20100602_al_shabaab_threats_united_states>.

302. Suicide car bomb kills 3 in Somali capital [interaktyvus] *Reuters*, 18 October 2011 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2011/10/18/us-somalia-blast-idUSTRE79H3GG20111018>>.

303. TAWFEEQ, M, STERLING, J. 'Not a pretty scenario' in Iraq, analyst says. [interaktyvus] *CNN*, January 27, 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://edition.cnn.com/2012/01/27/world/meast/iraq-bombing-attack/index.html?iref=obinsite>>

304. TEKLE, T.-A. Ethiopia decides to join AMISOM force in Somalia. [interaktyvus] *Sudan Tribune*, 12 November 2013 [žiūrėta 2014 01 02]. <<http://www.sudantribune.com/spip.php?article48776>>.

305. The 9/11 terrorist attacks. [interaktyvus]. *BBC History*. [žiūrėta 2012 10 04]. <http://www.bbc.co.uk/history/events/the_september_11th_terrorist_attacks>

306. Two killed in Somali rebels' mortar attack on palace [interaktyvus] *Reuters*, 26 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.reuters.com/article/2012/03/26/us-somalia-conflict-idUSBRE82P0QO20120326>>.

307. US drone attacks kill 13 in South Waziristan [interaktyvus] *DAWN*, 9 March 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://beta.dawn.com/news/701357/us-drone-attacks-kill-13-in-south-waziristan>>.

308. Weekly Security Roundup. [interaktyvus] *SomaliaReport*, 6 August 2012 [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.somaliareport.com/index.php/post/3430/Weekly_Security_Roundup>.